

Na Sveučilištu u Zadru pokrenut studij logopedije čiju jezgru čine mlade snage: Mihaela Đurenc, Tajana Cvjetković Grginović i Lucija Milić

Zbog sve većeg broja ljudi s komunikacijskim i jezičnim poteškoćama Sveučilište odgovorilo na zahtjeve tržišta

STR. 3

Doc. dr. sc. **Ante Panjkota**, Odjel za informacijske znanosti i tehnologije, govori o umjetnoj inteligenciji i projektima:

Na Sveučilištu osnivamo Laboratorij za kognitivno modeliranje i inteligentne sustave

STR. 14

Znanstveni skup *1100 godina od spomena Tomislava kao kralja i kontinuitet hrvatske državnosti* održan na Sveučilištu u Zadru

Za hrvatsku samostalnost ključan je crkveni sabor 925. kada je papa Ivan X. hrvatskog vladara Tomislava oslovio kraljem

STR. 19

Prof. dr. sc. **Irena Burić**, Odjel za psihologiju, treći je put među 2 % najcitatiranih znanstvenika u svijetu

Znanost teži stvaranju novog znanja, ali i verificiranju postojećeg, pri čemu gotovo uvijek presuđuje upravo kvaliteta

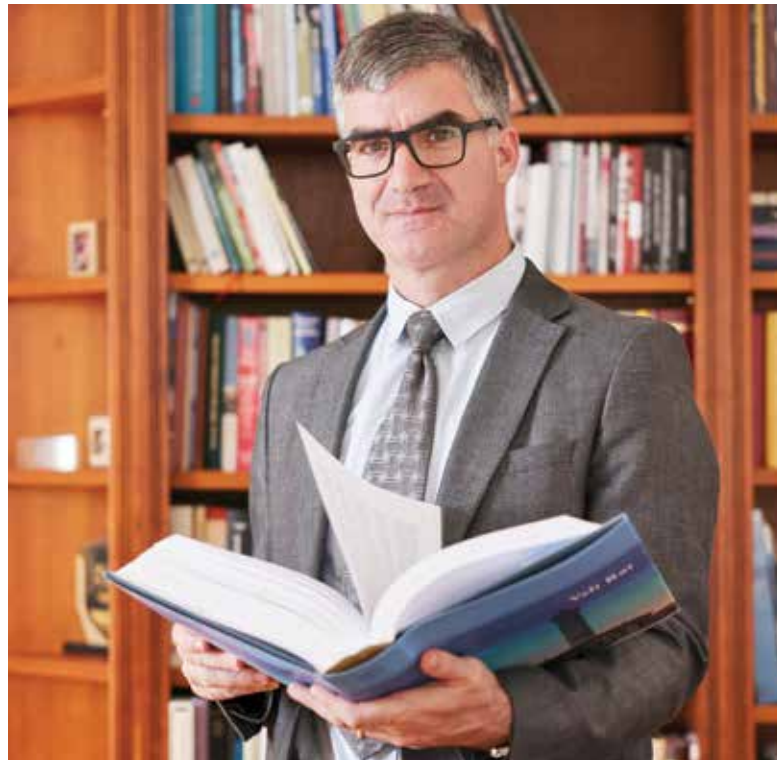
STR. 8

Doc. dr. sc. **Šime Marčelić**, Odjel za ekologiju, agronomiju i akvakulturu

Dužni smo baviti se svojim autohtonim sortama maslina jer nitko drugi neće te sorte sačuvati ako nećemo mi

STR. 9

Dragi čitatelji,

pred vama je novi broj Lanterne Sveučilišta u Zadru, publikacije u kojoj donosimo cjelovit i reprezentativan pregled važnih znanstvenih, nastavnih, umjetničkih, stručnih i sportskih aktivnosti ostvarenih tijekom 2025. godine. U ovom izdanju posebno su istaknuta znanstvena postignuća znanstvenica i znanstvenika koji do sada nisu u većoj mjeri predstavljani široj javnosti, iako ima i onih o kojima smo već čitali u ranijim brojevima Lanterne, ali njihova nova ostvarenja zaslužuju da im opet usmjerimo pozornost. Isto tako, dan je pregled održanih znanstvenih skupova, važnijih publikacija, programa popularizacije znanosti, kao i zapaženih uspjeha naših studenata, osobito na nacionalnim i međunarodnim sportskim natjecanjima.

S obzirom na to da Sveučilište u Zadru o svojim aktivnostima kontinuirano i pravodobno izvještava akademsku i širu javnost putem mrežnih stranica, društvenih mreža te tiskanih i mrežnih medija, Lanternu objavljujemo u obliku mozaičnog godišnjaka. Time smo zadržali njezinu prepoznatljivu uređivačku koncepciju i metodologiju, ali joj dali dodatnu ulogu – da na jednom mjestu objedini i trajno dokumentira najvažnija postignuća Sveučilišta u protekloj godini.

Tijekom 2025. godine Sveučilište u Zadru nastavilo je dosljedno ostvarivati svoje strateške ciljeve, vođeno vizijom međunarodno prepoznatljivog sveučilišta – generatora znanja i pokretača inovativnih promjena utemeljenih na potrebama društva, načelu jednakih mogućnosti, društvenoj odgovornosti i visokim etičkim standardima. Provedbom kompetitivnih znanstvenih projekata, objavljivanjem znanstvenih radova i monografija – uključujući serijske publikacije indeksirane u vodećim svjetskim bazama WoS i Scopus – te organizacijom brojnih domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova, Sveučilište je znatno pridonijelo razvoju znanosti i jačanju hrvatskog sustava visokog obrazovanja.

Sva prikazana postignuća rezultat su predanog rada pojedinaca i istraživačkih timova koje odlikuju stručnost, kreativnost i visoka razina motivacije. Oni ne samo da potvrđuju snagu i potencijal Sveučilišta u Zadru nego su i snažan poticaj mlađim kolegicama i kolegama, kao i nadahnuće našim studentima

Posebnu vrijednost predstavljaju aktivnosti ostvarene kroz sudjelovanje u europskoj sveučilišnoj alijansi EU-CONEXUS, ali i u okviru međunarodnih projektnih partnerstava, kojima se jača međunarodna vidljivost Sveučilišta i potiče razmjena znanja, iskustava i dobrih praksi. Uz temeljna znanstvena istraživanja, od kojih su mnoga relevantna u europskim i svjetskim razmjerima, provodili smo i projekte transfera znanja i tehnologija, čime smo odgovorno i učinkovito pridonosili rješavanju konkretnih izazova društvene i gospodarske zajednice na nacionalnoj i regionalnoj razini.

Sva prikazana postignuća rezultat su predanog rada pojedinaca i istraživačkih timova koje odlikuju stručnost, kreativnost i visoka razina motivacije. Oni ne samo da potvrđuju snagu i potencijal Sveučilišta u Zadru nego su i snažan poticaj mlađim kolegicama i kolegama, kao i nadahnuće našim studentima. Oni se sve aktivnije uključuju u znanstvene i stručne projekte, programe popularizacije znanosti i volontiranja, nadilazeći pritom okvire redovitih nastavnih obveza. Studenti dodatnu vrijednost akademskoj zajednici daju i svojim sportskim angažmanom, pri čemu su ostvarili niz vrhunskih rezultata na domaćim i međunarodnim natjecanjima, kao i sve brojnijim kulturnim aktivnostima.

Čitajući ovaj godišnjak, inat ćete prigodu upoznati se s raznolikim, ali koherentnim kolažom aktivnosti koje zajedno svjedoče o snazi, dinamici i društvenoj relevantnosti Sveučilišta u Zadru – relevantnosti koja u nekim segmentima nadilazi nacionalne okvire. Neka Lanterna, poput svjetionika, ne bude samo svjedočanstvo našega trenutačnog položaja, nego i orijentir za buduće puteve razvoja, koji se temelje na otvorenosti, suradnji i uravnoteženom spoju kompetentnosti, smjelosti i odgovornosti.

Prof. dr. sc. Josip Faričić, rektor Sveučilišta u Zadru

Uređivački kolegij:

Josip Faričić, Ivana Lončar, Marko Lukić,
Lena Mirošević, Anita Pavić Pintarić,
Zvezdan Penezić
Glavni urednik: Ivica Radoš
Grafika: Samostalna djelatnost IR

Fotografije: Arhiv Sveučilišta, Filip Brala,
Luka Perić, Boris Beribak i Ivica Radoš
Izdavač: Sveučilište u Zadru, Ulica M. Pavlinovića 4
Za izdavača: Josip Faričić
Tisak: GZH
ISSN: 2459-4555

Na Sveučilištu u Zadru pokrenut studij logopedije

Zbog sve većeg broja ljudi s komunikacijskim i jezičnim poteškoćama Sveučilište u Zadru odgovorilo je na zahtjeve tržišta rada

Sveučilište u Zadru, pokretanjem studijskog programa logopedije, odgovorilo je na zahtjeve tržišta rada te rastuću potrebu u društvu za stručnjacima koji pružaju podršku u području komunikacije i govora. Odluka o pokretanju ovoga studijskog programa temelji se na različitim čimbenicima – uključujući potrebe društva, ekonomsku isplativost, zdravstvenu dobrobit te pristupačnost usluga, kao i interdisciplinarni pristup.

Sve je veći broj ljudi s komunikacijskim i jezičnim poteškoćama, koje, među ostalim, uključuju djecu s poremećajem govora, osobe s autizmom, osobe koje su pretrpjele moždani udar. Logopedi imaju ključnu ulogu u dijagnostici, tretmanu i prevenciji različitih poremećaja govora i komunikacije. Njihove intervencije doprinose poboljšanju kvalitete života pojedinaca i njihovih obitelji, a time i kvalitetnijem sudjelovanju u obrazovanju, radu i društvenom životu uopće. Studij logopedije, zbog svojeg naglaska na različitim aspektima komunikacije, može studentima omogućiti interdisciplinarno učenje i razvoj vještina te stjecanje znanja, primjerice iz lingvistike, neurologije, psihologije te pedagogije.

Prije pokretanja studija provedena je anketa u vrtićima i osnovnim školama koja je pokazala da od ukupno 13,5 tisuća učenika u Zadarskoj županiji njih 10 % treba logopedsku pomoć, a u školama ima svega osam zaposlenih logopeda. U dječjim vrtićima podršku djece, koja je u toj dobi možda još i važnija, pruža svega osam logopeda koji samo povremeno posjećuju vrtiće. Sveukupno su u Zadarskoj županiji 33 logopeda, u Općoj bolnici Zadar ih je dvoje koji obrađuju samo djecu, dok ih u šibenskoj bolnici uopće nema.

Kako bi se osigurao nastavni kadar, zaposlene su tri magistre logopedije – Lucija Milić, Mihaela Đurenec i Tajana Cvjetković Grginović, a dio kolegija izvode nastavnici s drugih odjela Sveučilišta, među ostalima psiholozi, pedagozi, lingvisti i neurolozi. Uz njih u izvođenju nastave sudjeluju i visokoškolski nastavnici s drugih visokih učilišta u Republici Hrvatskoj, kao i iz renomiranih zdravstvenih ustanova koje se bave prepoznavanjem i tretmanom logopedskih poremećaja.

Studij logopedije, zbog svojeg naglaska na različitim aspektima komunikacije, može studentima omogućiti interdisciplinarno učenje i razvoj vještina te stjecanje znanja, primjerice iz lingvistike, neurologije, psihologije te pedagogije

Mihaela Đurenec, Tajana Cvjetković Grginović, Lucija Milić – asistentice na Studiju logopedije na Sveučilištu u Zadru

Rektor Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Josip Faričić:

– Sveučilište u Zadru nastoji pratiti trendove u interesu za pojedine studijske programe i anticipirati potrebe ne samo tržišta rada nego i naše mlađe populacije kako bismo ispunjavali svoju viziju odgovornog dionika društva koje obrazuje visokokvalitetnu radnu snagu i stručnjake koji će biti angažirani u različitim gospodarskim djelatnostima, a, naravno, i u stavu obrazovanja. Pokretanjem studija logopedije nastojali smo zadovoljiti potrebu koja dugo postoji, s obzirom na male upisne kvote u cijeloj državi.

Voditelj studija logopedije, prorektor prof. dr. sc. Zvezdan Penezić:

– Roditelji dugo čekaju pomoć koju na kraju ne dobiju. Velika je potreba za ovim studijem, a krenuli smo s upisnom kvotom od 20 studenata kako bismo osigurali kvalitetu i individualni rad, dok ne zaživi u punom opsegu i ne zaposlimo još logopeda. Studij je prošao zahtjevan postupak akreditacije, pri čemu je međunarodno povjerenstvo procijenilo da su ispunjeni svi uvjeti za njegovo pokretanje.

Lucija Milić, asistentica na studiju logopedije

Razvila sam dubinski interes i intrinzičnu motivaciju za znanstveni i stručni rad u polju logopedije

Lucija Milić, asistentica na studiju logopedije na Sveučilištu u Zadru, osnovnu školu i gimnaziju završila je u Zadru, a logopediju na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu u Zagrebu.

– U trenutku kad sam saznala za studij logopedije prepoznala sam sebe, svoje interese i jake strane u njemu. Naime, logopedija mi se činila kao spoj područja koje volim – medicina, hrvatski jezik i psihologija. Ta je početna spoznaja potvrđena tijekom studiranja. Štoviše, razvila sam dubinski interes i intrinzičnu motivaciju za znanstveni i stručni rad u polju logopedije – objašnjava mag. logopedije Lucija Milić zbog čega je izabrala taj studij.

Gdje ste radili nakon studija?

Radila sam u Poliklinici za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG u Zagrebu. Pritom sam obavljala poslove grupne i individualne rehabilitacije djece predškolske dobi s komunikacijskim, jezičnim i govornim poremećajima, kao i poslove logopedijske dijagnostike. Po povratku u Zadar, a prije zaposlenja na Sveučilištu u Zadru, kao logoped radila sam u Poliklinici za djecu Troskot-Biloglav.

Jeste li upisali doktorski studij i na kojoj ćete temi doktorirati?

Studentica sam dokorskog studija Poremećaji jezika, govora i slušanja (Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu). Doktorski studij u završnoj je fazi – disertacija je napisana i predana na ocjenu. Naziv teme je *Obrada prefiksala izvedenih riječi u djece s razvojnim jezičnim poremećajem*. U istraživanju smo ispitali prepoznaju li djeca s razvojnim jezičnim poremećajem (RJP) školske dobi, odnosno djeca koja teže usvajaju materinski jezik, manje dijelove/morfeme unutar složenijih, deriviranih riječi (npr.

Posebno je ispunjavajuće od početka biti uključen u studij logopedije u rodnom gradu i na taj način doprinijeti i razvoju struke i znanosti logopedije općenito, kao i njezina razvoja unutar rodne, lokalne sredine

do-trč-a-ti, na-maz-a-ti). Zanimljivo, utvrdili smo kako djeca s jezičnim teškoćama zapravo prepoznaju te dijelove, ali zbog siromašnijeg rječnika teže razlikuju prave kombinacije, koje u jeziku postoje (npr. dotrčati) od onih koje zvuče kao da bi mogle postojati, ali ne postoje (npr. doku-veti). Praktično, to znači kako bi logopedi u terapiji djece s RJP-om školske dobi trebali poticati širenje rječnika deriviranih riječi, a učenje bi se tih novih riječi moglo pospješiti upravo umrežavanjem riječi koje dijele morfološku strukturu (npr. učiti, učenik, učitelj, učiteljica, učenje, učionica, naučiti, izučiti, poučiti itd.).

Koje Vas područje logopedije

je najviše zanima?

Jezična obrada i jezični poremećaji.

Javili ste se na natječaj za asistenta na studiju logopedije. Koliko su Vas znanost (logopedija) i prenošenje znanja studentima motivirali u prijavi na natječaj Sveučilišta u Zadru?

Javljanje na natječaj je bio logičan odabir i želja zbog višegodišnjega istovremenog znanstvenog rada u okviru dokorskog studija te kliničkog rada. Upravo su ljubav prema znanosti logopedije i želja za prenošenjem znanja obogaćenog kliničkim iskustvom studentima bili motivacija za prijavu za ovaj posao.

Kada ste primljeni za asistenticu na studiju logopedije u Zadru, je li za Vas to bilo ispunjenje sna?

Da. Posebno je ispunjavajuće od početka biti uključen u studij logopedije u rodnom gradu i na taj način doprinijeti i razvoju struke i znanosti logopedije općenito, kao i njezina razvoja unutar rodne, lokalne sredine.

Počeli ste stjecati i iskustvo na međunarodnim simpozijima logopeda. Jeste li zadovoljni podrškom Sveučilišta?

Da. Ovo smo ljeta kolegica Đurenc i ja aktivno sudjelovale na 33. svjetskom kongresu logopeda (*33rd World Congress of IALP-International Association of Communication Sciences and Disorders*) na Malti, što je Sveučilište podržalo. Također, Sveučilište je podržavajuće i za druge međunarodne suradnje. Prošle sam godine u okviru Erasmus projekta boravila na Sveučilištu u Galwayu, u Irskoj, pri čemu sam ostvarila međunarodne važne kontakte i upoznala se s načinom organizacije nastave i prakse za studente logopedije u Galwayu.

S obzirom na to da populacija u Hrvatskoj (i Europi) stari, sve je više potreba za logopedima i u starijoj dobi, a logopeda je malo?

Da, logopeda općenito nedostaje, a posebno je naglašen manjak logopeda koji se bave tretmanom poremećaja komunikacije, jezika, govora i gutanja kod odraslih osoba i osoba treće životne dobi. Nadalje, i u hrvatskoj je javnosti nedovoljno razvijena svijest o uključenosti logopeda u rad s osobama nakon moždanog udara, osoba s tumorima ili infekcijama mozga, osoba s neurodegenerativnim bolestima. U nedavnom istraživanju koje sam provela zajedno s kolegicama s dokorskog studija utvrđeno je kako je svjesnost hrvatske javnosti o važnosti rada logopeda kod djece

s različitim poremećajima visoka, dok s druge strane jako mali broj osoba zna da se npr. logopedi zapošljavaju i u domovima za starije i nemoćne. Stoga, za promjenu trenutačnog stanja važna je i edukacija stručnog kadra i podizanje svjesnosti javnosti. Na Sveučilištu u Zadru trenutačno aktivno djelujemo na objema od navedenih razina.

Na koji ste način (osobno) bili angažirani u obilježavanju Međunarodnog dana svjesnosti o mucanju? Koja ste lijepa iskustva stekli povodom obilježavanja tog dana?

O Međunarodnom danu svjesnosti o mucanju najviše će reći kolegica Cvjetković Grginović koja je bila najaktivnija u organizaciji. Dodajem kako smo prošle godine organizirali javna predavanja povodom obilježavanja Dana svjesnosti o RJP-u, Tjedna svjesnosti o disleksiji i Dana svjesnosti o mucanju.

Ovogodišnji Dan svjesnosti o RJP-u obilježen je na 7. kongresu hrvatskih logopeda na kojem smo sve tri aktivno sudjelovale. Nadalje, kolegica Đurenc sudjelovala je na panel-raspravi u Gradskoj knjižnici Zadar povodom Dana disleksije.

Također, u ožujku 2025. u okviru Tjedna mozga kolegica Đurenc i ja održale smo javno predavanje s temom *Oporavak komunikacijskih i jezičnih sposobnosti nakon moždanog udara*.

Naposlijetku, uspostavili smo i dobru suradnju sa stručnim kadrom u odgojno-obrazovnom sustavu. U studenom kolegica Đurenc i ja smo održale predavanje o jezičnim teškoćama djece školske dobi na Županijskom stručnom vijeću učitelja hrvatskog jezika.

Javljanje na natječaj je bio logičan odabir i želja zbog višegodišnjega istovremenog znanstvenog rada u okviru dokorskog studija te kliničkog rada. Upravo su ljubav prema znanosti logopedije i želja za prenošenjem znanja obogaćenog kliničkim iskustvom studentima bili motivacija za prijavu za ovaj posao

Mihaela Đurenc, asistentica na studiju logopedije

Vjerujem da svojim prethodnim iskustvom mentoriranja studenata s drugih sveučilišta, motivacijom za znanstveni rad i za nastavu mogu doprinijeti razvoju studija logopedije u Zadru

Mihaela Đurenc, asistentica na Studiju logopedije, osnovnu i srednju školu, gimnaziju, završila je u rodnom gradu Svetom Ivanu Zelini. Nakon toga je upisala studij logopedije na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje je diplomirala 2021. godine.

Za studij logopedije odlučila sam se jer me oduvijek zanimalo kako funkcionira komunikacija, razvoj jezika i govora. Tijekom volontiranja u jednoj udruzi za vrijeme srednje škole shvatila sam da me posebno ispunjava rad s djecom i osobama koje imaju teškoće u području komunikacije. U toj udruzi imala sam priliku upoznati se s jednom logopedkinjom i u logopediji sam prepoznala struku u kojoj mogu dugoročno spajati rad s ljudima, istraživanja područja koja me zanimaju i cjeloživotno učenje – priča Mihaela Đurenc.

Gdje ste, nakon studija, radili?

Nakon završetka studija zaposlila sam se u jednoj osnovnoj školi kao stručna suradnica. U tom sam razdoblju dodatno učila o obrazovnom sustavu i izazovima s kojima se susreću djeca s komunikacijskim, jezičnim i govornim teškoćama. Kasnije sam kliničko iskustvo proširila radom u Službi za medicinsku rehabilitaciju djece školske dobi pri Poliklinici SUVAG, gdje sam se više usmjerila na terapiju poremećaja čitanja i pisanja i poremećaja socijalne komunikacije.

Jeste li upisali doktorski studij i na kojoj temi ćete doktorirati?

Doktorski studij Poremećaji jezika, govora i slušanja na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu upisala sam 2023. godine, a trenutno sam 3. godina

Najviše me zanima područje poremećaja čitanja i pisanja, psiholingvistike i neurolingvistike. Osim znanstvenih doprinosa, rad u tom području ima velik potencijal za razvoj novih postupaka procjene, intervencija i unapređenja sustava obrazovanja, odnosno podrške razvoju pismenosti

studija. U doktorskom radu bavim se razumijevanjem pročitano kod osamnaestogodišnjaka s disleksijom i njihovih vršnjaka. Poseban fokus je na zaključivanju tijekom čitanja o stvarima koje nisu izravno rečene, odnosno onome što često zovemo „čitanje između redaka“. Cilj je istraživanja doprinijeti boljem razumijevanju procesa čitanja koji još nisu dovoljno istraženi.

Koje područje logopedije Vas najviše zanima?

Najviše me zanima područje poremećaja čitanja i pisanja, psiholingvistike i neurolingvistike. Osim znanstvenih doprinosa, rad u tom području ima velik potencijal za razvoj novih postupaka procjene, intervencija i unapređenja sustava obrazovanja, odnosno podrške razvoju pismenosti.

Zašto ste se javili na natječaj za asistenta? Koliko su Vas znanost i rad sa studentima motivirali u prijavljivanju na natječaj Sveučilišta u Zadru?

Na natječaj za asistenta javila sam se jer dugoročno želim razvijati svoje djelovanje u znanosti, na temeljima iskustava koje imam iz prakse. Važno mi je povezivati znanstveni rad i nastavu te sudjelovati u obrazovanju budućih logopeda. Vjerujem da svojim prethodnim iskustvom mentoriranja studenata s drugih sveučilišta, motivacijom za znanstveni rad i za nastavu mogu doprinijeti razvoju studija logopedije u Zadru.

Mogućnost razvijanja osobnog znanstvenog djelovanja i prenošenje znanja studentima bili su mi jedan od ključnih motiva za prijavu na natječaj Sveučilišta u Zadru. U trenutku prijave već sam završila prvu godinu doktorskog studija i imala iskustvo rada sa studentima logopedije sa Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišta u Rijeci. Provodila sam vježbe na nekim kolegijima na studiju logopedije te radila sa studentima u svojstvu mentora na studentskoj praksi. U Zadru sam prepoznala priliku da sve to nastavim i dalje razvijam, u kontekstu stvaranja novog studija logopedije, što mi je snažna profesionalna i osobna motivacija.

Počeli ste stjecati i iskustvo na međunarodnim simpozijima logopeda, a Sveučilište to podržava.

Sudjelovanje na međunarodnim skupovima i drugim oblicima usavršavanja važno mi je zbog razvoja stručnih znanja i nastavnih kompetencija te razmjene iskustava. Od zaposlenja na Sveučilištu u Zadru, imala sam priliku predstaviti svoje radove na 33. svjetskom kongresu Međunarodnog udruženja komunikacijskih znanosti i poremećaja i na 6. kongresu hrvatskih logopeda. Također, sudjelovala sam na ljetnoj školi za doktorske studente u Francuskoj, u sklopu EU-CONEXUS programa. Podrškom Sveučilišta u Zadru sam vrlo zadovoljna, osobito u pogledu poticanja, organizacijske i administrativne podrške.

Logopeda je malo, a sve je veća potreba za logopedima i u starijoj dobi?

S obzirom na starenje populacije u Hrvatskoj i Europi, jasno je da će potrebe za logopedskim uslugama u starijoj dobi sve više rasti. Posebno se to odnosi na područja kao što su neurodegenerativne bolesti, afazije i disfazije. Važno je da se sustavno radi na povećanju broja logopeda i jačanju interdisciplinarnu suradnje kako bismo mogli odgovoriti na te potrebe.

Na koji način ste angažirani u javnim događanjima usmjerenim na podizanje svjesnosti o komunikacijskim i jezičnim teškoćama?

Godine 2024. smo na „Tihoj kavi“ povodom Međunarodnog mjeseca svjesnosti o potpomognutoj komunikaciji, s posjetiteljima komunicirali koristeći sredstva potpomognute komunikacije. U veljači sam zajedno s kolegicom Lucijom Milić održala javno predavanje „Oporavak komunikacijskih i jezičnih sposobnosti nakon moždanog udara“ u sklopu Tjedna mozga, a nedavno sam kao panelistica sudjelovala i na javnoj raspravi „Poteškoće u učenju – snaga drugačijeg načina razmišljanja“ koju je povodom Dana disleksije organizirala Udruga Lampica. Najljepšim iskustvom smatram neposredne razgovore nakon tih događanja, kada roditelji, osobe s teškoćama i nastavnici podijele svoja iskustva kako bi dobili jasnije informacije i podršku. Često se nakon ovakvih događanja otvore nove ideje za suradnju.

Upisala sam i poslijediplomski doktorski studij Neuroznanost na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Tema mojega doktorskog rada usmjerena je na autoimunološki odgovor u razvoju moguće podgrupe mucanija, s posebnim naglaskom na povezanost infekcije beta-hemolitičkim streptokokom grupe A i pojave mucanija

Tajana Cvjetković Grginović, asistentica na studiju logopedije osnovnu školu završila je u Sukošanu, a gimnaziju u Zadru. Studij je pohađala na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, smjer Logopedija.

Zašto ste izabrali studij logopedije?

Zbog spoja predmeta koji su me najviše zanimali u srednjoj školi – biologije, hrvatskog jezika i psihologije. Također, razvila sam snažan interes za ljudski mozak i manifestacije ponašanja. Iako sam dugo razmišljala o studiju medicine, na kraju je ipak prevagnula logopedija.

Gdje ste radili nakon studija i jeste li nastavili sa školovanjem?

Nakon završetka studija moj prvi posao bio je u osnovnoj školi u Arbanasima, u Zadru. Potom sam radila u privatnoj praksi, a nakon toga u zdravstvenom sustavu, u Općoj bolnici u Zadru. Upisala sam i poslijediplomski doktorski studij Neuroznanost na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Tema mojega doktorskog rada usmjerena je na autoimunološki odgovor u razvoju moguće podgrupe mucanija, s posebnim naglaskom na povezanost infekcije beta-hemolitičkim streptokokom grupe A i pojave mucanija.

Koje Vas područje logopedije najviše zanima?

Najviše me zanimaju poremećaji tečnosti govora, brzopletost i mucanje, s naglaskom na mucanje.

Na novopokrenutom studiju logopedije izabrani ste za asistenta?

Po završetku studija znala sam da se želim formalnije baviti neuroznanostu te da ću

jednog dana upisati doktorski studij koji će me voditi prema znanstveno-nastavnoj karijeri. Kada su me kolegice obavijestile da se na našem Sveučilištu u Zadru pokreće studij Logopedija, znala sam da je to pravi trenutak te sam se uz sitnu dozu oklijevanja ipak prijavila. I dobro da jesam!

Jesu li Vas znanost (logopedija) i prenošenje znanja studentima motivirali u prijavljivanju na natječaj Sveučilišta u Zadru?

Apsolutno jesu. Prije svega tu je znanost, a zatim i onaj drugi dio posla – rad sa studentima. Oduvijek sam smatrala da je znanstveno-nastavni rad pravi izbor za mene, i pokazalo se da je doista tako. S obzirom na to da nisam ni slutila da bi se u Zadru mogao pokrenuti studij logopedije, moram priznati da sam bila iznimno sretna kada sam vidjela da su stvari postale konkretne i ozbiljne. Kada su mi javili da sam primljena, osjećala sam istinsko veselje – može se reći da mi se ostvario san.

Počeli ste stjecati i iskustvo na međunarodnim simpozijima logopeda. Jeste li zadovoljni podrškom Sveučilišta?

Sveučilište se do sada pokazalo kao vrlo podržavajuće u svim zahtjevima koje smo do sada imale. Lako je surađivati s obzirom na jasnu komunikaciju i jasne proceduralne postupke.

Nedostaje logopeda za rad s osobama treće životne dobi?

S napretkom medicine produljio se ljudski vijek, a s time se pojavila učestalost pojave brojnih bolesti koje zahvaćaju stariju populaciju. Pri tome mislim na neurodegenerativne bolesti i na posljedice moždanog udara. Razmišljali smo o tome i pri oblikovanju prijedi-

Tajana Cvjetković Grginović, asistentica na studiju logopedije

Oduvijek sam smatrala da je znanstveno-nastavni rad pravi izbor za mene i pokazalo se da je doista tako

S obzirom na to da nisam ni slutila da bi se u Zadru mogao pokrenuti studij logopedije, moram priznati da sam bila iznimno sretna kada sam vidjela da su stvari postale konkretne i ozbiljne. Kada su mi javili da sam primljena, osjećala sam istinsko veselje – može se reći da mi se ostvario san

plomskog studija Logopedija te smo se kroz pojedine kolegije usmjerili na razvijanje znanja i kompetencija za rad s odraslim osobama. Nadamo se kako će pojedini studenti razviti interes za to područje djelovanja.

Na koji ste način (osobno) bili angažirani u obilježavanju Međunarodnog dana svjesnosti o mucanju? Koja ste iskustva stekli povodom obilježavanja tog dana?

S obzirom na to da mi je mucanje područje interesa i djelovanja, imala sam aktivnu ulogu u tome. Međunarodni dan svjesnosti o mucanju (*International Stuttering Awareness Day – ISAD*) obilježava se kod nas od 2000., a u svijetu od 1998. godine. Veći gradovi u Hrvatskoj obilježavaju ovaj dan osvjetljavanjem neke građevine tirkiznom bojom (tirkizna boja kao simbol ISAD-a), tako smo i mi u listopadu osvjetlili dvorište Starog kampusa. Moto ovogodišnjeg ISAD-a je bio „otpornost i izazovi“, ali s naglaskom na pozitivna iskustva s mucanjem u vidu razvijanja određenih vještina i osobina, mogućih poznanstava i sl. U tu svrhu djeca i odrasli koji mucaju poslali su kratke citate o svojim pozitivnim iskustvima. Zahvalna sam im na tome – hrabro i iskreno su pristupili zadatku pa se u njihovim riječima moglo pronaći puno dubokih, duhovitih i inspirativnih životnih trenutaka. Te misli pretvorila sam u kartice koje su potom bile izložene na „mostu“ Starog kampusa. Posjetitelji su mogli uživati u osvjetljenom dvorištu, fritama i čitanju kartica. Bilo je to zaista predivno iskustvo. Okupio se velik broj ljudi – kolegice iz struke, djelatnici sa Sveučilišta, studenti prve godine logopedije (od kojih su neki i volontirali), ali, što mi je najvažnije, došle su i osobe koje mucaju. Atmosfera je bila iznimno ugodna i to se osjetilo.

Doc. dr. sc. Šime Marčelić, Odjel za ekologiju, agronomiju i akvakulturu

Dužni smo baviti se svojim autohtonim sortama maslina jer nitko drugi neće te sorte sačuvati ako nećemo mi

Doc. dr. sc. Šime Marčelić s Odjela za ekologiju, agronomiju i akvakulturu, svoj je znanstveni rad posvetio maslinama. Jedan je od autoriteta u poznavanju masline u Hrvatskoj i stalno je u novim znanstvenim i stručnim projektima.

– Naš Odjel, uostalom kao i svi odjeli, ima potporu Sveučilišta. Pročelnik izv. prof. dr. sc. Tomislav Šarić često istakne da od 32 institucijska projekta, četiri dobije naš Odjel. Bez projekata u našem području znanosti nema ni kvalitetnoga znanstvenog rada – govori doc. dr. sc. Šime Marčelić.

U kojem ste aktualnom projektu sada?

Suradnik sam na projektu *Proteinski hidrolizati kao prirodni preparati u održivom maslinarstvu* Instituta za poljoprivredu i turizam u Poreču. Hidrolizirali smo i ekstrahirali proteine iz ostataka bundeve i te proteine primjenjujemo na maslini, što su u ovom slučaju aminokiseline. To se radi kako bi se poboljšala otpornost biljaka na stres. Na drugom projektu – o autohtonim sortama, Zadarska županija, kao jedan od projektnih partnera, sudjelujemo u provedbi projekta *CENTRAL-BIC_Central Europe Biodiversity Innovative Communities* u sklopu Programa prekogranične suradnje *Interreg CENTRAL EUROPE 2021. – 2027.* Cilj je projekta podržati participativni pristup koji vodi promjeni ponašanja među potrošačima i ruralnim proizvođačima, povezati lokalne zajednice s vrijednostima njihova teritorija, ekološkom i socioekonomskom vrijednošću prirodnog kapitala i uslugama ekosustava, s ciljem prepoznavanja novih zelenih mogućnosti, te razviti plan zaštite bioraznolikosti kako bi se postigla kolektivna svijest o zajednicama koje upravljaju biološkom raznolikošću. Tu je još i institucijski projekt čiji sam voditelj

Znamo kakva je rezidba dobra, ali kad mi to prezentiramo pred maslinarima, onda dolazimo do velikog otpora. Imamo probleme u prijenosu znanja; oni imaju svoju viziju kako treba rezati masline i teško im je prihvatiti novi način. Važan nam je taj pedagoški dio, rezidba, koji nema veze s agronomijom u smislu fundamenta, ali ima veze s prijenosom znanja na naše maslinare i naše mlade

– IP-UNIZD2025 - MT 27045: *OLIVE – EduTech: Interdisciplinarni pristup praćenja fiziološkog odgovora masline na različite intenzitete rezidbe*, uz razvoj znanja i prijenos vještina na dionike, a povezan je s rezidbom. Utjecaj različitih intenziteta rezidbe pratit ćemo s agronomskog aspekta, ali i s geografskog jer će se sve to snimiti s multispektralnim kamerama. Zatim, pratit ćemo sve to i s kemijskog aspekta; kako rezidba utječe na prinos, rod. A jedna od komponenata tog projekta jest pedagoška koja je nama bitna. Mi radimo rezidbu, znamo kakva je rezidba dobra, ali kad to prezentiramo pred maslinarima, onda dolazimo do velikog otpora. Imamo probleme u prijenosu znanja; oni imaju svoju viziju kako treba rezati masline i teško im je prihvatiti novi način. Važan nam je taj pedagoški dio, rezidba, koji nema veze s agronomijom u smislu fundamenta, ali ima veze s prijenosom znanja na naše maslinare i naše mlade narastaje. Naravno, radimo na Sveučilištu, educiramo studente, ali educiramo i maslinare. I zbog toga nam je iznimno bitna komponenta institucijskog projekta.

U čemu je tajna rezidbe maslina?

Svaka rezidba utječe na rod. Kad režemo, maslina sama po sebi želi ići „u visoko i u široko“. Mi trebamo rezidbom zapravo kontrolirati njezin obujam tako da je jednostavno vraćamo nazad prema bazi i spuštamo, a to ne znači da joj „pilamo u glavu“ na jednu visinu, jer će tada re-

agirati s puno vodopija. Maslini treba kanalizirati snagu kroz četiri primarne grane i kad tako uradimo, onda dobijemo rast sa strane. Naš najveći problem u rezidbi je zapravo prekomjerni broj primarnih grana zbog čega nema prostora unutar krošnje i maslina se širi dalje. Onda se spoje krošnje, najbolji rodni dijelovi međusobno se spoje pa dođe do oscilacija i maslina ponovno ide „u visoko“. I što je više režemo, ona jače reagira s vodopijama, izbojima. A vodopije nisu rodne grane, to su jednogodišnji izbojci koji tek u trećoj ili četvrtoj godini budu rodni.

Kakvo je stanje maslinarstva u Hrvatskoj? Može li Hrvatska pokriti svoje potrebe za maslinovim uljem?

Baš radimo jednu anketu u sklopu projekta *CENTRAL BIC*. Većina naših maslinara u Zadarskoj županiji ima hobistički pristup, proizvodnju za vlastite potrebe. Imamo manji broj maslinara koji se komercijalno bave maslinarstvom. Želimo kroz tu anketu ispitati što više sudionika da vidimo taj odnos. U zadnje vrijeme, nakon rata, za vrijeme obnove, podignuo se veliki broj maslina u zadarskom zaleđu, kad se to sufinanciralo. Te masline sada dolaze na rod i one su pokretači toga komercijalnog načina uzgoja. To znači da maslinari planiraju imati svoju uljaru zbog velikog maslinika, planiraju imati kušaonice. Dio njih ide tim putem, a imamo i dosta svijetlih primjera poput Morovića na Dugom otoku.

Možemo li mi imati dovolj-

no ulja za svoje potrebe? Naše je ulje jako skupo pa zbog niske platežne moći čak i restorani kupuju jeftina uvozna ulja – talijanska, grčka i španjolska. Oni imaju tehnologiju kojom mogu pobrati velike količine i dobiti ulje niže kvalitete. Naša su ulja visoke kvalitete jer se beru ručno, imamo te određene sorte koje su jako interesantne, imaju visoku kvalitetu ulja, mala je proizvodnja i masline brzo idu u preradu. A kada imate veliki nasad, onda ne možete organizirati da maslinova ulja budu vrhunska. Nikad nećemo moći spriječiti uvoz maslinova ulja iz drugih sredozemnih država. Uvoza će uvijek biti. Ali i mi izvozimo, zapravo, jer veliki dio našeg ulja kupuju turisti koji mogu to platiti. A dio naših ljudi ne može sebi priuštiti domaća ulja. Teško je reći da ćemo u proizvodnji maslinova ulja biti samodostatni. Poboljšati stanje u maslinarstvu možemo tako da imamo i djevičanska maslinova ulja i velike plantaže.

Velikih površina pod maslinama nemamo zato što je većina parcela privatna i mala. Pogotovo je na otocima teško imati i zasadi veliku površinu. U zadarskom zaleđu, u Nadinu, uz autoput, imamo velike plantaže, maslinike površine nekoliko hektara. Ali to je sve vrlo malo.

To što imamo možemo poboljšati primjenom pune agrotehnike. To znači da se ne smije doći u situaciju kazati da „maslinu treba samo porezati, pognojiti i obrati“. To znači primjenjivati zaštitu i navodnjavati, i kad se krene u tom pravcu, sigurno

će se povećati prinos. Prema mojem mišljenju, koje je subjektivno, trebali bismo odvojiti hobistički način maslinarstva od komercijalnog. I ne poticati jednakom mjerom hobiste i one koji od toga žive. S druge strane, hobisti su nam jako bitni jer je riječ o ukupno velikoj površini pod maslinama, što je bitno za biološku raznolikost. Ako na jednom mjestu, u vrtu, uz cestu, primjerice, imamo pet maslina, i to je bitno zbog krajobrazza. Hobiste treba poticati na jedan način, a komercijalne proizvođače na drugi način.

Vi ste i doktorirali na maslini i došli do važnih rezultata. O čemu je riječ?

Doktorirao sam u sklopu jednog projekta u kojem su se radila istraživanja folijarne gnojidbe maslina (prskanje preparata po listovima biljaka, nap. a). U jednom dijelu projekta radili smo folijarnu gnojidbu sumporom i dušikom – utjecaj na prinos, kvalitetu ploda i količinu ulja na plodu. Pokus je trajao dvije godine u Sikovu. Folijarna primjena gnojidbe iznimno je bitna kad je biljka u nekim stresnim uvjetima poput suše. Jednostavno, željeli smo doznati kako će ta folijarna primjena sumpora djelovati na maslinu s obzirom na to da do tada nije bila istražena. Sumpor je bio istražen kod drugih ulja, ali kod masline nije. Moja je publikacija među prvima koja se bavi istraživanjem sumpora i njegovog utjecaja na maslinu.

Kakvi su bili rezultati?

Ukratko, povećali smo veličinu ploda, količinu ulja i u konačnici prinos nakon tri folijarne primjene preko ljeta. Inače se zna da folijarna primjena kalija povećava količinu ulja, ali, evo, mi smo to utvrdili i za sumpor.

Djeluje li sumpor kontraproduktivno kad je u pitanju kvaliteta maslinova ulja?

Povećali smo randmane, a kvaliteta je ostala u istim gabaritima. Nije se smanjila aromatika

U zadnje vrijeme, nakon rata, za vrijeme obnove, podignuo se veliki broj maslina u zadarskom zaleđu, kad se to sufinanciralo. Te masline sada dolaze na rod i one su pokretači toga komercijalnog načina uzgoja. To znači da maslinari planiraju imati svoju uljaru zbog velikog maslinika, planiraju imati kušaonice. Dio njih ide tim putem, a imamo i dosta svijetlih primjera, poput Morovića na Dugom otoku

ulja, nisu se smanjili fenoli, niti poremetile slobodne masne kiseline. Ostali su parametri kvalitete u istim kategorijama. Inače, neke gnojidbe smanjuju fenole poput dušika. Zbog toga smo dodatno eksperimentirali. Sumpor nije bio čisti sumpor, nego s dušikom. Ta se dva elementa moraju dodavati zajedno zbog toga što jedan bez drugog ne mogu. Prema prijašnjim radovima, utvrđeno je da prekomjerna količina dušika smanjuje količinu fenola u ulju. E, to se nama nije dogodilo jer su količine dušika bile minimalne i ostali smo u gabaritima.

Tko Vam je bio mentor?

Dr. sc. Igor Pasković, koji je imao projekt na Institutu za poljoprivredu i turizam u Poreču – *Bilinogojstvom do sekundarnih biljnih metabolita: primje-*

na mineralnih hraniva i elicitora za povećanje koncentracije fenola u listu masline – jer mi nismo imali laboratorijske uvjete za sve to dovesti do kraja i analizirati; zajedno s njima kao suradnik na tom projektu, izradio sam doktorat. Radili smo i druge elemente u sklopu projekta, na primjer bor, ali to nije povezano s mojim doktoratom. U sklopu projekta istraživali smo dvije godine.

Koje su najčešće bolesti masline?

Kod nas je, što se tiče kvalitete ulja, najveći problem maslinina muha. I ona drastično radi štete, pogotovo gdje se ne radi pravedna zaštita. Drugi štetnik koji smanjuje prinos je moljac ili svrdlaš, a od bolesti najčešće je paunovo oko. To je gljivična bolest koja je, jednostavno, prisutna u masliniku. Naša vodeća sorta, oblica, iznimno je osjetljiva na tu bolest, pogotovo ako raste u nepovoljnim uvjetima, u kotlinama, gdje se zadržava vlaga. Na takvim mjestima paunovo oko radi štetu; maslina ostane bez lista u rano proljeće. I preko ljeta, kad treba rasti cvijet, ona obnavlja list pa troši hranu u list i nema ploda. Paunovo oko, kao

i sve bolesti, rješava se prije svega preventivno. To znači odbačanjem kvalitetne sorte masline koju treba posaditi na kvalitetnom mjestu.

Svrdlaš je štetnik koji se periodično javlja. Prije nekoliko je godina napravio velike štete, u zadnje vrijeme manje, ali redovito se javlja na nekim sitnim sortama. Trenutačno nemamo registrirano ni jedno sredstvo zaštite od svrdlaša.

A maslinova muha?

Važno je pratiti stanje u masliniku i kad su štete na maslinama od maslinove muhe više od 5 %, treba krenuti u aktivnu zaštitu. Prije toga treba se koristiti svim preventivnim metodama, kaulinom, masovnim ulovom i špricanjem rubova i dijelova masline.

Koliko u Hrvatskoj ima autohtonih sorti masline?

Na našoj sortnoj listi ima ih dvadeset, a ta se lista ažurira i mijenja. Zašto je to tako? Svaka sorta mora imati svojeg održavača, odnosno nekoga gdje je ona zaštićena i gdje se mora održavati. Mi imamo mnogo veći potencijal od onoga što nam govori sortna lista Repu-

Kod nas je, što se tiče kvalitete ulja, najveći problem maslinina muha. Ona drastično radi štete, pogotovo gdje se ne radi pravodobna zaštita. Drugi štetnik koji smanjuje prinos je moljac ili svrdlaš, a od bolesti najčešća je paunovo oko. To je gljivična bolest koja je, jednostavno, prisutna u masliniku. Naša vodeća sorta, oblica, iznimno je osjetljiva na tu bolest, pogotovo ako raste u nepovoljnim uvjetima, u kotlinama, gdje se zadržava vlaga

blike Hrvatske. Teško je reći koliko je točan broj. Naš profesor Benčić najviše radi na genotipizaciji sorti. On je utvrdio više od stotinu različitih autohtonih genotipova. Jednostavno, konačnog broja nema. Tu smo sad, primjerice, pokraj maslina na Bilom brigu, one su po svojem nastanku samonikle i te su masline zapravo potencijalno autohtone sorte. A da bi one postale autohtona sorta, ta se maslina treba vegetativno razmnožiti, i poslije i prijaviti na sortnu listu. Imamo velik prostor za istraživanje i opisivanje autohtonih sorti i to je bitno što se tiče biološke i genetske raznolikosti.

Zadarska županija sudjeluje u *Interreg projektu*, u kojem je Sveučilište pridruženi izvođač. Istražujemo autohtone sorte Zadarske županije, a prikupili smo dvadeset potencijalnih sorti koje još nisu detaljno istražene. Neke od njih su poznate, međutim nemamo mnogo istraživanja o količini ulja u njima. Ove godine šaljemo na analizu ulja i fenole od tih maslina. Napravili smo jednu gensku mapu da vidimo koliko su one iste ili različite i radimo morfologiju te pratimo količinu ulja. U sklopu tog projekta *Interreg*, dobiven je NIR analizator kojim pratimo količinu samog ulja u plodu. Evo, ja sam sada uzeo uzorke, odnijet ću plodove na analizu i utvrdit ćemo količinu ulja ove masline što nam je glavni pokazatelj kvalitete sorte, jer svi maslinu uzgajaju radi ulja.

Koja je prednost autohtonih nad vrstama koje su unesene?

Prednost autohtonih sorti, ako ćemo usporediti s vinogradarstvom, jest u tome što svaka sorta daje specifično maslinovo ulje. Prednost je u tome da bismo od neke autohtone sorte mogli imati ulje koje bi moglo biti drukčije od ostalih ulja. Masnjača u Briševu dat će specifično ulje, plavica u Pakošta-

nima, drobnica na nekom otoku itd. Drugo, sorte koje su dugo kod nas, dobro su prilagođene tim našim uvjetima. Naravno, nisu sve sorte idealne, ako analiziramo dvadeset sorti, možda je pet sorti interesantno za daljnji razvoj.

Imamo problem s tom našom oblicom koja je, na primjer, idealna sorta gdje je prozirni teren i gdje je plitko skeletno tlo, ona je zapravo dobra sorta za uzgoj na otocima. Ali kad je posadimo u Ravne kotare, napada je paunovo oko, dolazi do velike oscilacije rodnosti. Nije to loša sorta, ali ako je posadimo na lošem mjestu ili neprikladnom prostoru, neće biti dobro. Lokalna sorta, tipa masnjača u Briševu, gdje je proširena, mnogo je bolja od oblice. To je njezina prednost, ali to ne znači da oblica ne valja.

Dakle, pitanje je prostora i tla, mikroklima?

Imamo Ravne kotare, ako su oblice na brijegu, gdje je prozirno, tamo su se pokazale dobrima. U Nadinu, na primjer, jer je tamo povišeno skeletno tlo, oblica se pokazala boljom od bilo koje introducirane sorte. Jer introducirane, udomačene sorte zahtijevaju dobro tlo, navodnjavanje, kako bi dale svoj maksimum.

I zbog toga je bitno to istražiti, opisati, dati jedno mišljenje, ali ponovno moram naglasiti da ne smijemo biti protiv introduciranih sorti. Mi smo i za kombinaciju s introduciranim sortama. Nemamo ništa protiv *leccino* i drugih sorti, ali dužni smo baviti se i svojim autohtonim sortama. Nitko drugi neće te sorte sačuvati ako nećemo mi. To je naša dužnost. Za jedno autentično ulje od autohtonih sorti treba se potruditi i stvoriti ga. Ako ćemo maslinarstvo usporediti s vinogradarstvom i vinarstvom, onda znamo da je plavac mali unikatan. Nitko nije protiv *cabernet*a, ali plavac mali je plavac mali. U tom pravcu trebamo ići.

Životopis

Šime Marčelić rođen je 1986. godine u Zadru.

Osnovnu školu pohađao je u Preku, a srednju Medicinsku školu Ante Kuzmanića završio je u Zadru. Diplomirani je inženjer agronomije. Na Agronomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2022. godine stekao je zvanje doktora znanosti, znanstvenog područja biotehničkih znanosti, znanstvenog polja poljoprivrede. Zaposlen je kao asistent na Odjelu za ekologiju, agronomiju i akvakulturu Sveučilišta u Zadru od 2015. godine. U znanstveno zvanje znanstvenog suradnika i nastavno zvanje docent u području biotehničkih znanosti, polje poljoprivrede, izabran je 2023. godine. Sudjeluje u izvedbi nastave (predavanja, seminari i vježbe) na osam kolegija na prijediplomskom studiju Primijenjena ekologija u poljoprivredi: Maslinarstvo i uljarstvo, Specijalno voćarstvo, Opće voćarstvo, Osnove voćarstva, Povrćarstvo, Osnove fiziologije bilja s ishranom bilja, Tehnike oplemenjivanja bilja, Stručna praksa i Terenska nastava I i II. Na diplomskom studiju Mediteranske poljoprivrede sudjeluje u izvedbi vježbi na dvama kolegijima: Praktične i laboratorijske vježbe – Voćarstvo i Suptropsko voćarstvo.

U znanstvenom radu sudjeluje u istraživanjima u polju poljoprivrede, grana voćarstvo, uz naglasak na agrotehničke zahvate u maslinarstvu te proizvodnju maslinova ulja. Voditelj je NPOO IP-UNIZD2025 – 27045 projekta pod nazivom *OLIVE – EduTech: Interdisciplinarni pristup praćenja fiziološkog odgovora masline na različite intenzitete rezidbe uz razvoj znanja i prijenos vještina na dionike*. Kao suradnik sudjeluje na trima projektima. Tijekom prvog projekta, u sklopu kojeg je provedeno istraživanje za izradu doktorskog rada – *Bilinogojstvom do sekundarnih biljnih metabolita: primjena mineralnih hraniva i elicitira za povećanje koncentracije fenola u listu masline* – proširio je znanja o ishrani masline, s naglaskom na folijarnu primjenu, provođenje uzorkovanja i laboratorijskih analiza minerala u listu masline. Drugi je projekt *IRI SAN – Smart Agriculture Network*, u sklopu kojeg je proširio znanje o zaštiti i navodnjavanju maslina. I treći projekt je *Proteinski hidrolizati kao prirodni preparati u održivom maslinarstvu*. Aktivan je član triju maslinarskih udruuga: prva je Udruga senzornih analitičara maslinova ulja *Olea Zadar* od 2010. godine, druga je Udruga maslinara *Paičuša* i treća Udruga maslinara Zadarske županije. Idejni je začetnik i organizator manifestacije *Maslinarski četvrtak*.

Prof. dr. sc. Irena Burić, Odjel za psihologiju, prema kriterijima Sveučilišta Stanford, treći je put među 2 % najcitatiranih znanstvenika u svijetu

Pokreće me želja da posao napravim upravo onako kako bi trebalo. Nakon više godina bavljenja znanošću, naučila sam što čini dobro istraživanje i kvalitetan znanstveni rad pa se ne želim zadovoljiti nečim manjim

Prof. dr. sc. Irena Burić s Odjela za psihologiju Sveučilišta u Zadru, treći se put našla na listi najutjecajnijih znanstvenika svijeta. Prema kriterijima Sveučilišta Stanford, ona je na osmom mjestu (među 129 znanstvenika iz RH) koji se nalaze u 2 % najcitatiranih znanstvenika u svijetu u 2024. godini.

Treći ste put zaredom uvršteni na prestižnu listu najutjecajnijih znanstvenika svijeta. To Vam postaje „navika“. Kako se to (opet) dogodilo?

Rekla bih da je to rezultat određenog broja visokoutjecajnih radova koje sam objavila u posljednjih nekoliko godina, a koje istraživači i dalje smatraju relevantnima te ih rado citiraju u svojim publikacijama. Usto, svake godine objavljujem nove rezultate svojih istraživanja, koji također očito privlače pozornost kolega u području i doprinose ukupnom broju citata koje ostvarujem na godišnjoj razini. Smatram da je važno održavati produktivnost i objavljivati u znanstvenim časopisima indeksiranim u relevantnim citatnim bazama, odnosno u časopisima koji se u području prepoznaju kao ugledni jer se radovi u takvim časopisima obično više uočavaju i, posljedično, češće citiraju. Sve veću ulogu ima i objavljivanje radova u otvorenom pristupu, koji može znatno povećati njihov doseg i utjecaj. Srećom, važnost otvorenog pristupa i otvorene znanosti sve se više prepoznaje i na hrvatskim znanstvenim institucijama, koje nastoje osigurati sredstva za objavu najkvalitetnijih publikacija kako bi one bile dostupne svima. Time radovi postaju vidljiviji i utjecajniji, što pozitivno utječe ne samo na međunarodni ugled autora već i na ugled samih institucija.

Zauzeli ste 8. mjesto među 129 znanstvenika iz Republi-

Važno je baviti se suvremenim i aktualnim temama koje doprinose razvoju znanja, no jednako vrijedno može biti ponovno proučavanje već dobro poznatih fenomena, ali kroz nove metodološke ili analitičke perspektive

ke Hrvatske koji se nalaze u 2 % najcitatiranih znanstvenika u svijetu u 2024. godini. Koji su kriteriji Sveučilišta Stanford za tako visok plasman da bi netko uopće bio uvršten?

Lista najutjecajnijih znanstvenika Sveučilišta Stanford temelji se na više pokazatelja, uključujući ukupan broj citata, h-indeks, njegovu varijantu koja uzima u obzir broj suautora (kako bi se smanjio utjecaj radova s vrlo velikim brojem autora) te indikatore koji mjere koliko je citata

no doprinose svojem području. Ukratko, na listi se najčešće nalaze oni čiji se radovi redovito citiraju i na koje se drugi znanstvenici često vraćaju, kao i oni čiji je doprinos jasan, vidljiv i prepoznatljiv, a ne „skriven“ u velikim timovima. Budući da je većina znanstvenih radova koje sam do sada objavila proizišla iz znanstvenih projekata Hrvatske zaklade za znanost koje sam vodila, kao i iz suradnje s članovima mojih najužih timova, pretpostavljam da je to doprinijelo konzistentnom pojavljivanju mog imena na ovoj listi, a vjerujem da su i sama tema te kvaliteta istraživanja koje smo provodili na Sveučilištu u Zadru također bile od velike važnosti.

Koliko utječe tematika na jako dobar plasman, a koliko znanstvenici koji prate Vaš rad?

Tema istraživanja svakako jest važna, ali ne mora biti presudna. Važno je baviti se suvremenim i aktualnim temama koje doprinose razvoju znanja, no jednako vrijedno može biti ponovno proučavanje već dobro poznatih fenomena, ali kroz nove metodološke ili analitičke perspektive. Znanost teži stvaranju novog znanja, ali i verificiranju postojećeg, pri čemu gotovo uvijek presuđuje upravo kvaliteta. Ukratko, visokokvalitetno istraživanje ima i visok diseminacijski potencijal. Naravno, određenu ulogu ima i broj istraživača aktivnih u istom području jer što ih je više, to je veći broj onih koji potencijalno mogu citirati nečiji rad. S druge strane, u takvim područjima konkurencija je veća, pa i dalje nije jednostavno biti zamije-

Istraživački se bavim emocijama, motivacijom i profesionalnom dobrobiti učitelja, temama koje su zasigurno privlačne brojnim znanstvenicima. Ipak, smatram da su moji radovi visoko citirani ne samo zbog teme, nego i zbog metodološke rigoroznosti mojih istraživanja te korištenja suvremenih analitičkih pristupa koji omogućuju uvid u fenomene iz drukčije perspektive, što im daje dodatnu težinu u međunarodnoj znanstvenoj zajednici

ćen. Važno je i naglasiti da liste najutjecajnijih znanstvenika, poput one Sveučilišta Stanford, u obzir uzimaju znanstvena polja i discipline te donekle korigiraju razlike koje postoje među različitim istraživačkim područjima.

Istraživački se bavim emocijama, motivacijom i profesionalnom dobrobiti učitelja, temama koje su zasigurno privlačne brojnim znanstvenicima. Ipak, smatram da su moji radovi visoko citirani ne samo zbog teme, nego i zbog metodološke rigoroznosti mojih istraživanja te korištenja suvremenih analitičkih pristupa koji omogućuju uvid u fenomene iz drukčije perspektive, što im daje dodatnu težinu u međunarodnoj znanstvenoj zajednici.

usprkos preprekama te usmjerenje pogleda prema najvišim ciljevima, uistinu mogu dovesti do lijepih znanstvenih ostvarenja na koja mogu biti ponosna. Rekla bih da i u znanosti možemo primijeniti poznatu izreku „ciljaj u zvijezde pa ćeš dosegnuti barem Mjesec“, jer ako kontinuirano težimo biti najbolji što možemo, najmanje što ćemo postići jest da budemo doista dobri. Osim toga, budući da je uz nastavu naš primarni zadatak na Sveučilištu bavljeno znanost, teško mi je zamisliti da ne provodim istraživanja, ne prijavljujem projekte i ne dijelim rezultate svojeg rada sa znanstvenom zajednicom.

Koje su Vam teme osobno najbliže i najdraže u istraživanjima?

Nakon dvaju završenih i aktualnoga znanstvenog projekta WESPA posvećenog učiteljima i nastavnicima, teme koje se odnose na njihove individualne karakteristike i radno funkcioniranje postale su, na mnogo načina, dijelom mogega znanstvenog identiteta. Ipak, kao nastavnici statistike i osobi (prilično) sklonoj analiziranju i rješavanju problema, moram priznati da me najviše veseli kada uspijem točno napisati sintaksu za neki složeniji model koji testiram te kada procjena tog modela uspiješno konvergira, otkrivajući upravo one rezultate kojima sam se nadala.

Tema istraživanja svakako jest važna, ali ne mora biti presudna. Važno je baviti se suvremenim i aktualnim temama koje doprinose razvoju znanja, no jednako vrijedno može biti ponovno proučavanje već dobro poznatih fenomena, ali kroz nove metodološke ili analitičke perspektive. Znanost teži stvaranju novog znanja, ali i verificiranju postojećeg, pri čemu gotovo uvijek presuđuje upravo kvaliteta

Treće izdanje EU-CONEXUS znanstvene konferencije održano je u vremenu od 21. do 23. listopada 2025. godine na Katoličkom sveučilištu u Valenciji, u suorganizaciji partnerskih sveučilišta EU-CONEXUS alijanse. Konferencija je ove godine okupila gotovo dvjesto istraživača, doktoranada i stručnjaka iz prakse iz devet zemalja alijanse (Francuska, Španjolska, Irska, Njemačka, Rumunjska, Hrvatska, Grčka, Cipar, Litva). Pod temom *Transformative Research for Urban Coastal Sustainability*, konferencija je ponudila sveobuhvatan uvid u to kako interdisciplinarni pristup suvremenoj problematici i izazovima s kojima se suočavaju obalne zajednice može poboljšati održivost urbanih obalnih područja, ojačati otpornost zajednica na tim područjima te potaknuti razvoj inovativnih rješenja za aktualne okolišne, društvene i gospodarske izazove.

Cjelokupna konferencija bila je organizirana oko pet okruglih stolova osmišljenih prema pet tematskih područja ključnih za razumijevanje transformativnih procesa u obalnim sredinama: donošenje odluka temeljenih na podacima, održivo upravljanje zdravljem i zdravstvenim sustavima, prilagodljivi i otporni urbani sustavi i pametna infrastruktura, uključivanje zajednice i dionika, te održivi ekonomski modeli. Na tim su se okruglim stolovima okupili međunarodno priznati stručnjaci iz različitih područja znanosti i prakse, omogućujući sudionicima detaljan i multidisciplinarni pregled svake teme te razmjenu iskustava i vizija o budućem razvoju obalnih područja. Navedeni pristup ima posebno značenje jer se uklapa u paradigmatu *challenge-based research*, koja teži identificiranju i

rješavanju konkretnih problema unutar stvarnih i kompleksnih konteksta, umjesto da se oslanja na pojednostavnjene ili univerzalizirane modele okoline. Primjena ovog pristupa u kontekstu urbanih obalnih područja omogućuje sveobuhvatno razumijevanje: kako klimatske promjene, rast populacije i degradacija okoliša različito utječu na lokalne zajednice, te identifikaciju specifičnih mehanizama koji doprinose otpornosti i održivosti obalnih područja.

Prvi tematski blok konferencije bio je usmjeren na odlučivanje temeljeno na podacima, odnosno raspravu o tome kako suvremene tehnologije – satelitski nadzor, senzori i umjetna inteligencija – postaju ključni alat za brzu identifikaciju rizika i donošenje učinkovitih intervencija za očuvanje obalnih područja i dobrobit zajednica na tim područjima. Stručnjaci su istaknuli da interoperabilnost sustava i razmjena podataka među institucijama omogućuju inovacije koje nadilaze pojedinačne znanstvene discipline te otvaraju prostor za pametno upravljanje okolišem i resursima.

U sklopu rasprave o tematskom bloku održivog upravljanja zdravljem i zdravstvenim sustavima stručnjaci su podsjetili na važnost pristupa *One health* koji povezuje ljudsko zdravlje, zdravlje životinja i stabilnost ekosustava. Pregled spoznaja iz znanosti i prakse rezultirao je zaključkom kako se održiva budućnost obalnih gradova ne može graditi bez razumijevanja povezanosti između okolišnih promjena, sigurnosti hrane, bioraznolikosti i fizičkog te psihičkog zdravlja i dobrobiti lokalnog stanovništva.

Kroz analizu spoznaja o prilagodljivim i otpornim urbanim sustavima naglašena je po-

EU-CONEXUS ALIJANSA

EU-CONEXUS konferencija 2025. *Transformative Research for Urban Coastal Sustainability*: istraživanje, suradnja i inovacije za održivu budućnost obalnih gradova

Treće izdanje EU-CONEXUS znanstvene konferencije održano je u periodu od 21. do 23. listopada 2025. godine na Katoličkom sveučilištu u Valenciji, u suorganizaciji partnerskih sveučilišta EU-CONEXUS alijanse. Konferencija je ove godine okupila gotovo dvjesto istraživača, doktoranada i stručnjaka iz prakse iz devet zemalja alijanse (Francuska, Španjolska, Irska, Njemačka, Rumunjska, Hrvatska, Grčka, Cipar, Litva)

treba za infrastrukturom koja ne samo da ublažava posljedice klimatskih promjena nego se i aktivno prilagođava ekstremnim vremenskim prilikama poput porasta razine mora, toplinskih valova, poplava i brojnih drugih. Koncepti pametne infrastrukture prikazani su kroz primjere inovativnih rješenja za promet, vodoopskrbu i energetske učinkovitost, kojima se smanjuje ekološki otisak gradova i poboljšava kvaliteta života stanovnika.

Posebno zanimanje sudionika izazvala je tema uključivanja zajednice i drugih dionika u transformaciju obalnih područja, pri čemu je istaknuto kako održiva transformacija nije moguća bez sudjelovanja lokalnog stanovništva, stručnjaka, poslovnog sektora i jedinica uprave. Raspravljalo se o važnosti socijalne pravednosti, uključivanju ranjivih skupina te izgradnji povjerenja između znanstvene zajednice i društva. Primjeri uspješnih modela suradničkog upravljanja pokazali su da su promjene uistinu održive kada su osmišljene u suradnji s onim pojedincima koji će njima biti najviše zahvaćeni.

Peti tematski okvir, održivi ekonomski modeli, bio je usmjeren na razvoj gospodarstva koje potiče inovacije, a istovremeno smanjuje pritisak na okoliš. Rasprave stručnjaka iz ovog područja obuhvatile su modele plavog gospodarstva, poticanje kružnih ekonomskih praksi te prijelaz industrija na ekološki održiva rješenja. Naglašeno je da

Ana Marija Bašić – koordinatorka znanstvenih aktivnosti SCHSI instituta unutar EU-CONEXUS-a

Posebno zanimanje sudionika izazvala je tema uključivanja zajednice i drugih dionika u transformaciju obalnih područja, pri čemu je istaknuto kako održiva transformacija nije moguća bez sudjelovanja lokalnog stanovništva, stručnjaka, poslovnog sektora i jedinica uprave

ekonomski rast i zaštita okoliša ne moraju biti suprotstavljeni ciljevi – naprotiv, održivi poslovni modeli mogu postati pokretači lokalne i regionalne konkurentnosti. Osim okruglih stolova, sudionici su sudjelovali i u brojnim radionicama posvećenima EU-CONEXUS istraživačkim izazovima. One su bile usmjerene na razvoj budućih projektnih prijedloga u suradnji sa sveučilištima unutar alijanse, posebno onih povezanih s klimatskom adaptacijom, održivim gospodarstvom obalnim otpadom te zdravljem tla i prehrambenih su-

stava. Ove aktivnosti potaknule su jačanje suradnje među institucijama unutar EU-CONEXUS alijanse stvaranjem novih suradnji među znanstvenicima i stručnjacima različitih disciplina koji zajedničkim snagama mogu adresirati izazove urbanih sredina.

Velik interes pobudila je i poster-sekcija, koja je omogućila istraživačima da predstavljaju svoje aktualne projekte, rezultate istraživanja, razmijene prakse i prepoznaju potencijalne suradnike u budućim znanstvenim poduhvatima. Izloženi radovi poka-

zali su raznolikost istraživanja i znanstvenih disciplina koje mogu doprinijeti temi obalne održivosti te su ujedno dokazali kako znanstvene spoznaje mogu izravno utjecati na oblikovanje javnih politika i razvoj inovacija.

Zaključno, ovogodišnja EU-CONEXUS konferencija u Valenciji potvrdila je koliko je istraživanje ključno za stvaranje sigurnih, zdravih i održivih obalnih zajednica, za što je iznimno bitna interdisciplinarna suradnja, dijeljenje znanja i aktivno uključivanje svih dionika društva.

Doc. dr. sc. Ante Panjkota, Odjel za informacijske znanosti i tehnologije, govori o umjetnoj inteligenciji i projektima

U sklopu projekta Interreg CODES na Sveučilištu u Zadru osnivamo moćan Laboratorij za kognitivno modeliranje i inteligentne sustave

Doc. dr. sc. Ante Panjkota docent je na Odjelu za informacijske znanosti i tehnologije. Od 2020. godine voditelj je stručnog prijediplomskog studija Informacijske tehnologije Sveučilišta u Zadru. Godine 2015. obranio je doktorsku disertaciju s temom iz područja strojnog učenja *Metode sjenastog klasteriranja za nebalansirane skupove podataka* pod mentorstvom prof. dr. sc. Tamar Gruić (FESB Split) i prof. dr. sc. Igora Kononenka (FRI Ljubljana). Područje njegova znanstveno-istraživačkog interesa su strojno učenje, obrada signala, duboko učenje, te NLP. Predaje više predmeta na prijediplomskoj, diplomskoj i poslijediplomskoj razini studija.

Na kojim ste projektima angažirani u posljednje vrijeme?

Trenutačno, s kolegicama i kolegama sam uključen u više projekata. U sklopu ERASMUS+ projekta *ECOMinds (Enhancing Environmental Data Collection through Machine Learning and Database Systems)* cilj nam je razviti nove kolegije u području strojnog učenja i dizajna baza podataka, usmjerenih rješavanju ekoloških i klimatskih izazova na lokalnoj i europskoj razini. Sveučilište u Zadru je na projektu partner sa Sveučilištem LUISS iz Rima, Veučilištem u Šibeniku, Nacionalnim tehničkim sveučilištem iz Kijeva, Sveučilištem sv. Ćirila i Metodija u Skopju i srednjom školom VEGOVA iz Ljubljane. Sa Sveučilišta u Zadru sudjeluju kolege doc. dr. sc. Neven Pintarić, izv. prof. dr. sc. Tomislav Šarić, izv. prof. dr. sc. Ivan Župan, dr. sc. Ivan Peraić i ja. Riječ je o interdisciplinarnom timu s dvaju odjela, i to s Odjela za informacijske znanosti i tehnologije te Odjela za ekologiju, agronomiju i akvakulturu. Ovine smo započeli uspješnu suradnju i već postoje dobre inicijative kako povezati dvije grupe

Do sada je nabavljena oprema za navedeni laboratorij od čega bih istaknuo tri GPU radne stanice za duboko učenje. Riječ je o radnim stanicama koje imaju snažne grafičke procesore koji se inače upotrebljavaju za treniranje srednje složenih modela dubokog učenja te za provođenje eksperimenata sa zahtjevnim modelima

znanstvenika s ciljem jačanja znanstveno-istraživačkog rada, ali i moguće suradnje na studijskim programima radi podizanja njihove konkurentnosti.

U tijeku je drugi projekt, *Interreg projekt CODES (Cooperation for Development of Cross Border Business Environment*

Strengthened – Hrvatska, Bosna i Hercegovina, te Crna Gora) kojem je glavni cilj jačanje malog i srednjeg poduzetništva u regiji kroz transfer znanja i tehnologije, kao i stvaranje uvjeta i infrastrukture za kreiranje inovativnih proizvoda i usluga. U sklopu navedenog projekta

na Sveučilištu u Zadru se osniva nov laboratorij *Laboratorij za kognitivno modeliranje i inteligentne sustave*. Do sada je nabavljena oprema za navedeni laboratorij od čega bih istaknuo tri GPU radne stanice za duboko učenje. U tijeku je javni natječaj za uređenje prostora laboratorija.

Spomenuli ste GPU radne stanice – je li riječ o nekom superračunalu?

Ne, riječ je o radnim stanicama koje imaju snažne grafičke procesore koji se inače upotrebljavaju za treniranje srednje složenih modela dubokog učenja te za provođenje eksperimenata sa zahtjevnim modelima. Primjerice, sustavi za detekciju objekata na slikama, potom u medicinskoj dijagnostici pri klasifikaciji malignih struktura na temelju CT snimaka. Nadalje, dobivanje objašnjivog sustava preporuka ili pak dizajn sustava za automatsku detekciju i brojenje riba u uzgajalištima samo su još neki od primjera upotrebe navedenih GPU radnih stanica. Pojednostavnjeno, ovakve su konfiguracije opravdane za srednje složene probleme koji za okosnicu imaju modele dubokog ili strojnog učenja i relativno velike skupove podataka i za njih je neekonomično koristiti se skupim HPC računalnim sustavima većeg kapaciteta. Nacionalni HPC sustavi koji su na raspolaganju hrvatskoj znanstveno-istraživačkoj zajednici od enormne su važnosti, ali prvenstveno za probleme koji svojom složnošću opravdavaju njihovu upotrebu. Međutim,

u brojnim ste slučajevima u problemu kada vam nije dovoljno samo snažno osobno računalo, a nije vam potreban HPC resurs. Za tu široku paletu problema danas su nužne ovakve GPU radne stanice. Pored toga, za mnoge je znanstvenike standardan iterativni način rada koji često uključuje testiranje više različitih ideja, ispravljanje pogrešaka ili modificiranje modela. Sve navedeno je kompliciranije na dijeljenim HPC sustavima koji podrazumijevaju postavljanje u red čekanja čitave, gotove konfiguracije svakoga složenog eksperimenta. Tek kada HPC sustav izvrši obradu, uočite potrebu za promjenom. Ovdje je ključ u brzini rada u smislu vremena koje potroši istraživač, a ne računalni resurs. Konačno, čak i kada isходи nekog istraživanja zahtijevaju upotrebu nacionalnih HPC resursa, navedene GPU radne stanice mogu imati korisnu ulogu u izradi tzv. *proof-of-concept* modela, koji se potom lako može skalirati na HPC sustavu.

Možete li nam reći nešto više o tom novom laboratoriju?

Pored postizanja ciljeva koji su određeni navedenim projektom CODES, laboratorij se osniva i zbog podizanja znanstveno-istraživačkih kapaciteta te unaprjeđenja nastavne komponente, kako na stručnom prijediplomskom studiju Informacijske tehnologije, tako i na drugim studijskim programima koji imaju potrebe za uključivanje tema koje zahtijevaju korištenje opreme i prostora laboratorija. Budući je prostor laboratorija projektiran imajući u vidu sve navedene aspekte – suradnja s malim i srednjim poduzećima, tj. općenito suradnja sa subjektima iz različitih industrija, potom nastavna komponenta i na kraju znanstveno-istraživački rad. U tom smislu prostor će imati dio za nastavu koji je predviđen i za rad s manjim grupama iz privrede te za projektni rad, potom serversku sobu za smještaj specifič-

ne opreme i na kraju prostoriju s tri radna mjesta za znanstveni rad osoblja laboratorija. Iznimno smo zahvalni upravi Sveučilišta koja je od početka podržala ideju o osnivanju novog laboratorija. Važno je istaknuti kako mislimo da će navedena oprema biti od koristi i za druge istraživačke skupine s našeg Sveučilišta, a samim tim i dobra osnova za unaprjeđenje interdisciplinarnе suradnje timova s različitih sa-stavnica.

Tko su članovi laboratorija?

Članovi laboratorija su izv. prof. dr. sc. Željka Tomasović, doc. dr. sc. Marko Šarlija, doc. dr. sc. Neven Pintarić, dr. sc. Ivan Peraić, izv. prof. dr. sc. Josip Ćirić, naš najmlađi član asistent Josip Torić i ja. Interesantno je napomenuti kako već postoji odlična suradnja s drugim laboratorijima kao što je Laboratorij za interaktivne sustave i korisničko iskustvo u kojem su kolege izv. prof. dr. sc. Franjo Pehar, doc. dr. sc. Mate Juric, doc. dr. sc. Alica Kolarić i dr. sc. Nikolina Peša Pavlović. Zajedno s navedenim laboratorijem prijavili smo još jedan projekt koji bi, ako prođe, pored ostalog, trebao donijeti dodatnu vrijednu opremu za oba laboratorija.

Sudjelujete li na još nekim projektima?

Da, zajedno s kolegicom izv. prof. dr. sc. Željkom Tomasović, doc. dr. sc. Markom Šarlijom i kolegom izv. prof. dr. sc. Markom Valčićem sudjelujem u dijelu projekta *UpTech* gdje smo izvodili predmet *Artificial Intelligence* na kojem je bilo 637 prijavljenih sudionika u sinkronom *online* modu, a podatke za asinkroni dio nisam provjeravao. Teme koje sam izvodio su *Neural Networks and Deep Learning*, te *Natural Language Processing and Large Language Models in Practice*. U svemu smo imali veliku podršku, u smislu tehnološke podrške, Sveučilišta u Malagi koje je nositelj projekta. Znatno

Budući je prostor laboratorija projektiran imajući u vidu sve navedene aspekte – suradnja s malim i srednjim poduzećima, tj. općenito suradnja sa subjektima iz različitih industrija, potom nastavna komponenta i na kraju znanstveno-istraživački rad. U tom smislu prostor će imati dio za nastavu koji je predviđen i za rad s manjim grupama iz privrede te za projektni rad, potom serversku sobu za smještaj specifične opreme i na kraju prostoriju s tri radna mjesta za znanstveni rad osoblja laboratorija

veći angažman na projektu imaju kolegica Tomasović i kolega Valčić koji je koordinirao projekta sa strane našeg Sveučilišta. Također, s našeg Sveučilišta sudjeluju i druge kolegice i kolege, ali o tome više može kazati kolega Valčić koji je, koliko je meni poznato, najviše i zaslužan za naše sudjelovanje u projektu. Pored toga, imamo još neke projekte u tijeku, kao što je *AI SMARTMICRO* – Razvoj inovativnih AI SMARTMICRO motor-vretena za primjenu u pametnim tvornicama u partnerstvu s nositeljem – tvrtkom CHIRON Croatia d. o. o. U tom dijelu, mladi kolega doc. dr. sc. Marko Šarlija ima najveći doprinos.

Kako smo mogli čuti, kroz osnivanje novog laboratorija, a potom i projekte na kojima radite, stalno se proteže pojam umjetne inteligencije. S druge strane, taj je pojam sveprisutan i u medijima. Općenito, lako je zamijetiti kako je interes za umjetnu inteligenciju ogroman – zašto?

Interes za umjetnu inteligenciju moguće je promatrati raznoliko: tehnološki je riječ o sustavima koje nije potrebno doslovno programirati, već uče rješavati zadani problem iz skupa relevantnih podataka. U biti imamo zaokret u tradicionalnom načinu razmišljanja u području računarstva što je izazvalo veliko zanimanje u znanstvenoj zajednici, ali i struci općenito. Nadalje, ljudi kao znatijelna bića uvijek pokazuju sklonost prema fenomene-

nima koji su im na neki način fascinantni i zanimljivi, a kreiranje inteligentnih strojeva sigurno je tematika koja je zbog navedenog razloga interesantna i široj javnosti.

Ideja o stvaranju inteligentnih sustava stara je više od 80 godina, tako da današnje tvrdnje o brzom razvoju u području umjetne inteligencije nisu baš točne. Može kazati kako je cijelo područje prolazilo kroz faze manjeg ili većeg uspjeha, popraćeno s fazama stagnacije često uzrokovanih nerealnim očekivanjima ili nedovoljno shvaćenim kritikama ili pak tehnološkim ograničenjima. Ipak, napredak u treniranju višeslojnih neuronskih mreža, te njihovo arhitekturno usmjeravanje na dubinu umjesto na širinu dovelo je do pojave i uspjeha dubokog učenja. Taj napredak usko je povezan s razvojem računalnih resursa za paralelno procesiranje (GPU i TPU jedinice) što je dovelo do kritične točke u razvoju inteligentnih sustava kao temelja za novu tehnološku revoluciju. Došli smo i do dijela odgovora na postavljeno pitanje – interes je ogroman jer je tehnologija na stupnju razvoja koji može proizvesti sustave koji se po nekim osobitostima, a sada još uvijek, ograničenim kriterijima ponašaju inteligentno pri izvršavanju nekih zadataka. Umjetna inteligencija već je sada opipljiva i sveprisutna. Sve se češće susrećemo s umjetnom inteligencijom: od *spam* filtera, preko strojnog prevodenja teksta, pa sustava za sažimanje teksta, do kompleksnih sustava za preporuke ili ekstrakciju informacija. Posebno su popularni tzv. *AI chat botovi* (npr. ChatGPT, Gemini, Grok, DeepSeek i dr.) koji su široj javnosti pokazali neke mogućnosti ove moćne tehnologije.

Očigledno je nastupilo vrijeme kada tehnologije temeljene na umjetnoj inteligenciji mogu ostvariti tehnološki pomak i ci-

Za tu široku paletu problema danas su nužne ovakve GPU radne stanice. Pored toga, za mnoge je znanstvenike standardan iterativni način rada koji često uključuje testiranje više različitih ideja, ispravljanje pogrešaka ili modificiranje modela. Sve je navedeno kompliciranije na dijeljenim HPC sustavima koji podrazumijevaju postavljanje u red čekanja čitave, gotove konfiguracije svakog složenog eksperimenta. Tek kada HPC sustav završi obradu, uočite potrebu za promjenom. Ovdje je ključ u brzini rada u smislu vremena koje potroši istraživač, a ne računalni resurs

vilizacijski iskorak prema novoj tehnološkoj revoluciji. Za sada je sve na nivou očekivanja, jer postoji niz ograničenja za navedeni iskorak. Prvo ograničenje je problem skaliranja modela koji zahtijevaju enormne količine GPU ili TPU procesnih jedinica, koje troše veliku količinu energije – samim tim imamo ograničenje isplativosti i održivosti tih modela. S druge strane, imamo problem nedostatka stručnjaka koji će moći implementirati novu tehnologiju u različite industrije, potom stručnjaka koji će izgraditi, te održavati zahtjevu infrastrukturu, a nisu zanemarivi ni sigurnosni problemi.

Vjerojatno dio interesa proizlazi i iz staroga ljudskog nastojanja da stvori stroj koji će dostići ili nadmašiti našu inteligenciju, čime umjetna inteligencija postaje ne samo tehnološki nego i filozofski izazov.

Što je s rizicima kreiranja takvih inteligentnih sustava?

Kao i svaka nova tehnologija, i ova donosi svoje benefite, izazove, ali i rizike. Primjerice, AI sustavi mogu generirati netočne ili pristrane informacije, mogu narušiti privatnost, omogućiti zloupotrebu podataka ili proizvesti dezinformacije velikih razmjera.

Nadalje, jedan od najve-

ćih strahova je onaj od gubitka kontrole ili zamjene ljudskog rada. Međutim, praksa pokazuje nešto drugo. Uzmimo za primjer programiranje: danas se sve više upotrebljavaju i tzv. AI asistenti za programiranje (npr. Claude ili GitHub Copilot) koji znatno mogu povećati produktivnost pri kreiranju softverskih rješenja, ali ne i potpuno zamijeniti stručnjake u tom području. Možemo kazati kako je ovdje pravac jasan – ekspert plus AI asistent dobar su preduvjet da budu efikasniji od samog eksperta. Namjerno sam upotrijebio pojam ekspert jer se mora imati na umu da trebamo imati stručnu osobu koja posjeduje jako domensko znanje, ali također razumije način rada AI asistenata, kao i njihova ograničenja. Općenito će eksperti plus AI biti u prednosti u odnosu na one eksperte koji se ne budu koristili AI sustavima. Naravno, ovo ne vrijedi za sve profile zanimanja. Sve to zahtijeva promjene u sustavu obrazovanja, pa ćemo se morati prilagodavati novim okolnostima.

Važno je ne davati olako procjene o povećanju ili smanjenju broja radnih mjesta, što može biti štetno za stanje u društvu, već argumentirano raspraviti tu problematiku na temelju pouzdanih istraživanja. Isto, nužno je razmotriti brzinu promjena

i njihov utjecaj na društvo kako bi se odgovorno uvodile navedene tehnologije u pojedina područja djelatnosti a da se ne izazovu veliki potresi.

S druge strane, tehnologija nije ni dobra ni loša, već njezin efekt definira način kako se njome koristimo. Prisjetimo li se mita o Dedalu i Ikaru, možemo povući neku paralelu koja je aktualna i za prijašnje tehnologije, ali i za ove koje nadolaze. Dedal, praotac inovatora, izradio je krila i upozorio sina Ikaru: „Nemoj letjeti previsoko jer će Sunce otopiti vosak, ali nemoj letjeti ni prenisko jer će voda natopiti perje pa ćeš se utopiti.“ Kako je Ikar završio, dobro nam je poznato jer mu je Sunce otopilo vosak. Poruka za nas je sljedeća: ako tehnologiji dopustimo da ovlada nama, završit ćemo kao Ikar. Ali, ako se iz straha njome koristimo premalo (letimo prenisko), utopit ćemo se u civilizacijskim problemima koje smo si sami stvorili, a koje nam AI može pomoći riješiti.

Trebamo se njome, dakle, koristiti umjereno i mudro. Hoćemo li u tome uspjeti, ostaje nam da vidimo!

Naveli ste da ste voditelj stručnog prijediplomskog studija Informacijske tehnologije – kakav je interes za studij?

Stručni prijediplomski studij Informacijske tehnologije u biti je zajednički studij koji izvode tri sastavnice Sveučilišta u Zadru, i to Odjel za informacijske znanosti i tehnologije, Odjel za primijenjene komunikacijske znanosti i Pomorski odjel. Riječ je o prvome zajedničkom studiju na našem Sveučilištu i dobar je primjer izvrsne suradnje većeg broja sastavnica čime je na odličan način iskorištena kompetitivna prednost koja proizlazi iz integrirane organizacije Sveučilišta u Zadru.

Na elaboratu studijskog programa radili su prof. dr. sc. Ljiljana Zekanović-Korona koja je ujedno bila prva voditeljica studija u najtežim, prvim godinama uspostave studija; potom prof. dr. sc. Dino Županić te izv. prof. dr. sc. Franjo Pehar i ja. Prvu generaciju studenata upisali smo akad. god. 2017./2018. i od tada svake godine upisujemo punu upisnu kvotu koja sada iznosi 24 studenata u redovitom statusu i 11 studenata u izvanrednom statusu. Podatci pokazuju kako smo do sada imali i veći interes od trenutno raspoložive upisne kvote, ali s obzirom na trendove u cijeloj državi, trebat ćemo uložiti dodatni trud kako bismo zadržali pozitivne pokazatelje.

Sveučilište u Zadru dio je Alijanse mediteranskih frankofonskih sveučilišta

Sveučilište u Zadru stupilo je u Alijansu mediteranskih frankofonskih sveučilišta – *Alliance internationale des universités méditerranéennes francophones* (AIME). U okviru programa obilaska partnera uključenih u Alijansu, na Sveučilištu u Zadru u posjetu su boravili njezini pokretači **Manuel Jobert**, prorektor za europske i međunarodne odnose Sveučilišta Jean Moulin Lyon, te koordinatorka za europske i međunarodne projekte istog sveučilišta **Alida Sahli**.

Alijansa se sastoji od 14 sveučilišta iz zemalja mediteranskog bazena, među kojima je i Sveučilište u Zadru. Oformljena je s ciljem razvijanja multilateralne, interdisciplinarne i inovativne znanstvene suradnje između

istraživačkih timova sa sveučilišta različitih profila društveno-humanističke orijentacije, kako bi se riješile prioritetne teme na području Mediterana, u bliskoj vezi s europskim pitanjima.

Goste iz Lyona primila je prorektorica za kvalitetu i cjeloživotno učenje **izv. prof. dr. sc. Ivana Lončar**, a sastanku su nazočile pročelnica Odjela za francuske i frankofonske studije **izv. prof. dr. sc. Barbara Vodanović**, u svojstvu sveučilišne koordinatorkice za Alijansu AIME te **prof. dr. sc. Vanda Mikšić**, s Odjela za francuske i frankofonske studije, jedna od suradnica uključenih u rad Alijanse. Razgovaralo se o sljedećim koracima u razvoju Alijanse i budućim projektima.

Prof. dr. sc. **Anton Ravindran** gostovao na Sveučilištu u Zadru s predavanjem pod nazivom *Artificial General Intelligence and the Future of Jobs*

AI neće zamijeniti ljude, već će oni koji se koriste umjetnom inteligencijom zamijeniti one koji se njome ne koriste

Odjel za ekonomiju Sveučilišta u Zadru ugostio je uglednoga tehnološkog vizionara, autora i profesora dr. Antona Ravindrana, koji je održao gostujuće predavanje, podijelivši svoje stručno znanje o utjecaju umjetne inteligencije na tržište rada i vještine budućnosti.

Tijekom predavanja pod naslovom *Artificial General Intelligence and the Future of Jobs (Opća umjetna inteligencija i budućnost poslova)*, dr. Ravindran istaknuo je da umjetna inteligencija neće zamijeniti ljude, već će oni koji se koriste umjetnom inteligencijom zamijeniti one koji se njome ne koriste.

– Umjetna inteligencija oslobodila je snažnu silu: prediktivno vrijeme (koje brzo preobražava svijet iz razdoblja *Just in Time i Real Time*) u ono gdje budućnost prethodi svakoj našoj želji. Ne prepisuje se samo vrijeme – prepisuje se i naše samo iskustvo vremena. Živimo u razdoblju sabijanja tempa, gdje je predviđanje zastarjelo, a strpljenje postalo relikv prošlosti. Ovo nije pitanje praktičnosti – ovo je seizmička promjena u našoj kolektivnoj psihi. Odričemo se rituala čekanja, ljepote iznenađenja i dubine ljudske povezanosti.

Zatim je postavio važna pitanja:

– **Kako da se snademo u ovom novom partnerstvu između ljudske intuicije i umjetne inteligencije? Kako da osiguramo budućnost svojih poslova, ne od umjetne inteligencije, već s njom?**

Naveo je i kako istraživanja pokazuju da će do 2030. godine 70 % vještina koje se danas upotrebljavaju u poslovima biti

Umjetna inteligencija oslobodila je snažnu silu: prediktivno vrijeme (koje brzo preobražava svijet iz razdoblja *Just in Time i Real Time*) u ono gdje budućnost prethodi svakoj našoj želji. Ne prepisuje se samo vrijeme – prepisuje se i naše samo iskustvo vremena. Živimo u razdoblju sabijanja tempa, gdje je predviđanje zastarjelo, a strpljenje postalo relikv prošlosti. Ovo nije pitanje praktičnosti – ovo je seizmička promjena u našoj kolektivnoj psihi. Odričemo se rituala čekanja, ljepote iznenađenja i dubine ljudske povezanosti

promijenjeno zbog transformacije koju potiče umjetna inteligencija, što će natjerati globalnu radnu snagu na promjenu zanimanja. Umjetna inteligencija preoblikovat će zanimanja i potrebne vještine, ali će empatija, emocionalna inteligencija i kreativnost – kvalitete koje strojevi još uvijek nemaju – ostati ključ-

ne u budućnosti rada.

Predavanju su nazočili studenti diplomskih studija i nastavnici Sveučilišta u Zadru, koji su s dr. Ravindranom sudjelovali u živoj raspravi i Q & A sesiji. Sudionici su događaj pohvalili zbog poticajnih uvida i inspirativne poruke.

– Ponosni smo na naše stu-

dente zbog njihova interesa i zrelosti u pristupu ovoj temi – poručili su s Odjela za ekonomiju.

Prof. dr. sc. Ravindran je izrazio zadovoljstvo pažnjom i angažmanom studenata, istaknuvši kako ga se njihov interes i zrelost u raspravi posebno dojmila.

Marina Parčina, studentica na Odjelu za anglistiku, predsjednica Studentskog zbora

Studentski zbor predstavlja sve studente Sveučilišta i iza svake odluke koju donesemo mora stajati njihova dobrobit

Predsjednica ste Studentskog zbora. Zašto ste se „uhvatili“ tog posla?

Odlučila sam se kandidirati za predsjednicu Studentskog zbora jer želim maksimalno doprinijeti razvitku studentske zajednice. U trenutku kada se ukazala prilika kandidirati se za predsjednicu zbora, smatrala sam da imam dovoljno znanja, motivacije i vizije da taj posao radim ozbiljno i s punim angažmanom.

Je li riječ o velikoj odgovornosti?

Da, odgovornost je iznimno velika. Studentski zbor predstavlja sve studente Sveučilišta i iza svake odluke koju donesemo mora stajati dobrobit studenata. To znači redovitu komunikaciju s Upravom, profesorima, službama Sveučilišta i studentskom populacijom. Iza svake odluke stoji proces razmišljanja, savjetovanja i administrativnog rada.

Koji su planovi Studentskog zbora za ovu akademsku godinu?

Planovi za ovu godinu uključuju jačanje studentskih aktivnosti, povećanje vidljivosti rada Zbora, raspisivanje novog natječaja za projekte te rad na poboljšanju uvjeta studiranja. Želja nam je poticati akademski razvoj studenata kroz radionice, konferencije i stručna predavanja, ali i razvijati kulturne i društvene sadržaje – od tematskih večeri do velikih sveučilišnih događanja. Naglasak stavljamo i na transparentnost te pristupačniju komunikaciju sa studentima.

Količina obveza i odgovornost predsjednice Zbora je ve-

U trenutku kada se ukazala prilika kandidirati se za predsjednicu zbora, smatrala sam da imam dovoljno znanja, motivacije i vizije da taj posao radim ozbiljno i s punim angažmanom

lika, kako to uskladiti sa studijem?

Usklađivanje zahtijeva dobru organizaciju i stalne prioritete. Nema prečica – kalendar je uvijek pun i potrebno je jasno odrediti što ne može čekati. Iako je ponekad naporno, taj me rad motivira i dodatno uči disciplini, timskom radu i rješavanju problema, što su vještine koje se ne stječu samo u učionici.

Odbori Studentskog zbora ponekad su kao „rogovi u vreći“, kako ih uskladjujete? Uvjeravanjem argumentima?

U Zboru je mnogo različitih karaktera i ideja, što je normalno i poželjno. Trudim se poticati argumentiranu raspravu i atmosferu u kojoj je svaka kritika dobrodošla ako je konstruktivna. Ponekad je potrebno posredovati, slušati različite perspektive i pronaći kompromis, ali vjerujem da se kvalitetni rezultati dobivaju upravo iz različitosti.

Imate li u vidu neke nove projekte?

Da, postoji nekoliko projekata u pripremi – od edukacijskih programa, jačanja povezanosti studenata i alumna do kulturno-akademskih aktivnosti koje bi studentima ponudile priliku za profesionalni razvoj, ali i opuštanje. Fokus nam je i na projektima koji bi studentima pružili veću potporu u vidu mentalnog i fizičkog zdravlja.

Dobitnica ste rektorove na-

grade. Za što?

Rektorovu nagradu dobila sam za izniman uspjeh i angažman tijekom studija, akademska postignuća te aktivno sudjelovanje u studentskom životu. Ta mi je nagrada posebno vrijedna jer potvrđuje da trud i inicijativa nisu neprimijećeni.

Je li stresno biti predsjednica Studentskog zbora?

Povremeno jest, jer mnoge odluke nose težinu i posljedice, a dinamika posla ponekad je intenzivna. No stres je dio odgovornosti koju sam svjesno prihvatila. Gledam ga kao izazov, ali i kao priliku za rast – jer svaka situacija iz koje izađem uspješno znači da sam sljedeći put spremnija i snažnija.

Zašto ste izabrali anglistiku i na kojoj ste godini studija?

Moja ljubav prema engleskom jeziku seže još do prvog putovanja u London 2014. godine. Već u osnovnoj školi bila sam sigurna da će anglistika biti moj studijski put, pa sam zato upisala Prvu jezičnu gimnaziju u Splitu. To rano uvjerenje pretvorilo se u jasnu akademsku i karijernu putanju. Studij anglistike pružio mi je priliku razviti kompetencije u lingvistici, književnosti i kulturi te mi je čast biti predstavica studenata na Odjelu za anglistiku.

Iz kojeg mjesta dolazite i zašto ste odabrali studirati u Zadru?

Dolazim iz Splita, a Zadar sam izabrala jer nudi kvalitetno obrazovanje, ugodnu sredinu i mogućnost aktivnog uključivanja studenata u život Sveučilišta. Grad je dovoljno velik da pruža sve što treba studentu, a opet dovoljno intiman da se može brzo povezati s ljudima i izgraditi zajednica.

Planovi za ovu godinu uključuju jačanje studentskih aktivnosti, povećanje vidljivosti rada Zbora, raspisivanje novog natječaja za projekte te rad na poboljšanju uvjeta studiranja. Želja nam je poticati akademski razvoj studenata kroz radionice, konferencije i stručna predavanja, ali i razvijati kulturne i društvene sadržaje – od tematskih večeri do velikih sveučilišnih događanja. Naglasak stavljamo i na transparentnost te pristupačniju komunikaciju sa studentima

Znanstveni skup 1100 godina od spomena Tomislava kao kralja i kontinuitet hrvatske državnosti održan na Sveučilištu u Zadru

Povijesna retrospektiva hrvatske državnosti i hrvatskog identiteta s historiografskoga, arheološkoga, geografskoga, pravnoga, književnoga i jezikoslovnoga motrišta

Na Sveučilištu u Zadru od 16. do 18. listopada 2025. godine, održan je znanstveni skup 1100 godina od spomena Tomislava kao kralja i kontinuitet hrvatske državnosti. Sveučilište u suradnji s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti (HAZU), Hrvatskim državnim arhivom (HDA) i Muzejom hrvatskih arheoloških spomenika (MHAS), održalo je skup u povodu 1100 godina od spomena Tomislava (925.), prvoga hrvatskog kralja, čije je priznanje od pape Ivana X. učvrstilo Hrvatsku u europskom kontekstu zapadne kršćanske civilizacije.

Papa Ivan X. 925. je godine sazvao Prvi splitski sabor, koji se smatra ključnim za hrvatsku samostalnost i međunarodno priznanje. O značenju tog događaja i kontinuitetu hrvatske državnosti tijekom 11 stoljeća svoja je izlaganja iznijelo dvadesetak znanstvenika tijekom tri dana u Zadru, Ninu i Biogradu na Moru.

Sudionike su pozdravili predsjednik organizacijskog odbora, prof. dr. sc. dr. h. c. Ante Uglešić, koji je zahvalio svim izlagateljima i institucijama koje su dale podršku skupu, i rektor Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Josip Faričić.

– Obilježavamo 1100 godina od spomena hrvatskog vladara Tomislava kao kralja u pismu pape Ivana X. To je papa koji je prije pontifikata bio ravenski nadbiskup i jako je dobro poznao zbivanja na istočnoj obali Jadrana. Nije slučajno oslovio Tomislava kao kralja, niti je to greška njegova ureda. Ne bismo iz te činjenice trebali oblikovati neutemeljene mitove, ali s druge strane niti obezvrjeđivati tu činjenicu. Ovo je prigoda da napravimo povijesnu retrospektivu hrvatske državnosti i hrvatskog identiteta s historiograf-

Papa Ivan X. 925. je godine sazvao Prvi splitski sabor, koji se smatra ključnim za hrvatsku samostalnost i međunarodno priznanje. O značenju tog događaja i kontinuitetu hrvatske državnosti tijekom 11 stoljeća svoja je izlaganja iznijelo dvadesetak znanstvenika tijekom tri dana u Zadru, Ninu i Biogradu na Moru

**1100. obljetnica
Hrvatskoga Kraljevstva
925. – 2025.**

skoga, arheološkog, geografskog, pravnog, književnog i jezikoslovnog motrišta.

Iako smo brojem mali i površinom gotovo neznatni na karti svijeta, dragocjeni smo sugraditelji Europe, bogatog mozaika koji odražava mnogostruke kulturne, političke i ekonomske kontakte i prožimanja, ali smo i protagonisti europskog sustava vrijednosti utemeljenih na klasičnim grčkim i rimskim korijenima i snažno protkani kršćanstvom. Istodobno smo ponosni nositelji nacionalnih i drugih posebnosti pri čemu isticanje našeg naroda ne smije umanjiti značaj drugih koji nas okružuju – rekao je u pozdravnom govoru rektor Faričić.

Gradonačelnik Zadra Šime Erlić istaknuo je kako je ovaj skup, kao i izložba koja se danas otvara u Klovićevim dvorima, podsjetnik na hrvatsku državnost i kulturnu baštinu od prvih narodnih vladara sve do moderne hrvatske države.

– Vjerujem kako će upravo ovaj skup rezultirati novim spoznajama o formiranju i kontinuitetu hrvatske državnosti, a sve nas potaknuti na još gornji-vije njegovanje našeg hrvatskog identiteta i kulture za generacije koje dolaze.

Župan Josip Bilaver poručio je kako je ovo prigoda za dublje promišljanje o kontinuitetu hrvatske državnosti – od ranosrednjovjekovne kneževine i kraljev-

Prvi spomen Hrvatske (Bilad Garuasija) nalazi se na karti iz 1154. godine arapskog kartografa Mohammeda al-Idrisija, koji je djelovao na dvoru normanskog kralja Sicilije Rogera II. Ona odražava prekid antičke tradicije i kartografsko dokumentiranje nove etničke i političke stvarnosti. U renesansi imamo potpuno nov pristup, pa se cijeli današnji prostor Hrvatske na kartama izrađenim u različitim europskim kartografskim središtima često imenuje Schiavonia – upućujući na slavensko, prevladavajuće hrvatsko, stanovništvo na istočnoj obali Jadrana. S tim imenom povezana je odrednica Schiavoni mnogih znanstvenika, umjetnika, liječnika i crkvenih velikodostojnika iz Hrvatske, a jedan od tragova je i u imenu Riva dei Schiavoni u Veneciji, u neposrednoj blizini dužve palače iz koje se upravljalo mletačkim jadranskim posjedima

stva, preko personalne unije i borbi za autonomiju, sve do stvaranja suvremene hrvatske države u 20. stoljeću.

– Kralj Tomislav u duhu našeg naroda simbol je političke svijesti, crkvene povezanosti s tadašnjom Europom i vojne snage. Povjesničari će govoriti tijekom ovih dana o svemu onome što je naša domovina prošla od 925. godine do danas. Bez sumnje će nam pokazati kroz svoja izlaganja da hrvatska državnost kroz povijest nije bila linearna ni neprekinuta u institucionalnom smislu, no nije sporno kako su kontinuitet političkog identiteta, jezične i kulturne posebnosti, pravna i upravna tradicija kroz stoljeća vrlo jasni te da je težnja za suverenitetom, slobodom i samostalnošću bila konstanta – rekao je Bilaver.

Pozdravne riječi uputili su i zadržski nadbiskup mons. Milan Zgrablić, savjetnica predsjednika RH Zorana Milanovića za odgoj i obrazovanje Jadranka Žarković te akademik Stjepan Čosić, koji je plenarnim predavanjem *Hrvatska kruna i regnum kao temelji političkog identiteta* otvorio radni dio skupa.

Nakon prvog dana znanstvenog skupa u kojem su obrađivane teme dolaska i najranije prošlosti Hrvata, Hrvatskog Kraljevstva, kneževa, njezine pomorske orijentacije itd., drugoga se dana izlagalo o kontinuitetu hrvatske državnosti na primjeri-

ZNANSTVENI SKUP

1100 GODINA OD SPOMENA TOMISLAVA KAO KRALJA I KONTINUITET HRVATSKE DRŽAVNOSTI

Zadar – Nin – Biograd na Moru
16. – 18. listopada 2025.

KNJIŽICA SAŽETAKA

SCIENTIFIC CONFERENCE

1100 YEARS SINCE THE EARLIEST REFERENCE TO TOMISLAV AS KING AND THE CONTINUITY OF CROATIAN STATEHOOD

Zadar – Nin – Biograd na Moru
16 – 18 October 2025

BOOK OF ABSTRACTS

ma iz kartografije i drugih povijesnih izvora.

Prof. dr. sc. Josip Faričić predstavio je kako su se hrvatski prostori prikazivali na različitim kartama još od starog vijeka, s različitim percepcijama koje su umnogome ovisele o stupnju geografskih spoznaja te s različitim konceptualizacijama koje su ovisele o nakani autora ili naručitelja karte.

Na ranim srednjovjekovnim kartama u prikazima istočnog Jadrana i pripadajućeg zaobalja zrcalila se rimska državno-prav-

na tradicija, pa su dugo prevladavala imena rimskih provincija, a ne imena novih političkih cjelina. Primjerice, na karti poznata dijela svijeta koja je objavljena uz teološko djelo španjolskog redovnika Beatusa, izvorno izrađenoj 776. godine, ovaj prostor prikazuje s imenima rimskih provincija Istria i Dalmatia. Lambert van Sint-Omaars 1121. godine je na karti Europe upisao imena *Dalmatia* i *Pannonia*, a na najimpresivnijoj srednjovjekovnoj karti svijeta, izrađenoj oko 1290. godine, koja se čuva u katedrali u Herefordu, spominju se *Illiria*, *Histria* i *Liburnia*.

– Prvi spomen Hrvatske (*Bilad Garuasija*) nalazi se na karti iz 1154. godine arapskog kartografa Mohammeda al-Idrisija, koji je djelovao na dvoru normanskog kralja Sicilije Rogera II. Ona odražava prekid antičke tradicije i kartografsko dokumentiranje nove etničke i političke stvarnosti. U renesansi imamo potpuno nov pristup, pa se cijeli današnji prostor Hrvatske na

kartama izrađenim u različitim europskim kartografskim središtima često imenuje *Schiavonia* – upućujući na slavensko, prevladavajuće hrvatsko, stanovništvo na istočnoj obali Jadrana. S tim imenom povezana je odrednica *Schiavoni* mnogih znanstvenika, umjetnika, liječnika i crkvenih velikodostojnika iz Hrvatske, a jedan od tragova je i u imenu *Riva dei Schiavoni* u Veneciji, u neposrednoj blizini dužve palače iz koje se upravljalo mletačkim jadranskim posjedima. U ranome novom vijeku na kartama je postupno ime Hrvatska (najčešće u latinskoj inačici *Croatia*) zauzimalo sve veći prostorni obuhvat, od središnje Hrvatske i prostora, nastaljično nazivanoga „ostacima ostataka nekada slavnoga kraljevstva“, do današnjega prostora Hrvatske. U isto vrijeme hrvatski etnički prostor povezan je s imenom *Ilirika* pa su tako Hrvatska, Dalmacija, Slavonija i Bosna obuhvaćene ilirskim imenom na karti Ivana Lučića, rukopisno priređenoj u Rimu 1663. i tiskanoj u Amsterdamu 1668. godine. Zanimljivo je i to da se današnji zapadnobosanski prostor između Une i Vrbasa na kartama mnogih europskih kartografa nazivao Turskom Hrvatskom (*Croatia Turcica*, *Türkisch Kroatien*), jer se smatralo da je to dio Hrvatske samo pod privremenom osmanlijskom okupacijom – naveo je Faričić.

Predavanje *Bratovština sv. Jeronima u Rimu – arhetip nacionalne svijesti u novome ranom vijeku* održao je izv. prof. dr. sc. Zdenko Dundović. Na temelju proučavanja zapisnika sjednica Bratovštine sv. Jeronima u Rimu i dosad objavljenih rezultata istraživanja, Dundović je prezentirao kako su članstvu bratovštine gravitirali pojedinci iz različitih država (Mletačka Republika, Habsburška Monarhija, Osmansko Carstvo), koji su bili svjesni svojega zajedničkog hrvatskog identiteta.

– Bratovština je imala jasno pravilo da joj mogu pristupiti isključivo osobe ilirskog podrijetla i jezika. Tim se terminom koristi i zadržski nadbiskup talijanskog podrijetla koji 1663. godine traži da se zatvore crkve s ilirskim jezikom, misleći na glagoljaše. U svoju bratovštinu prima „Ilirce“ s prostora koji je pod upravom Venecije, Austrije i Osmanlija, a posebno razmatra pitanje primanja jednog sveće-

nika koji je bio iz Slovenije, dakle izvan tog prostora, pa je njegovo primanje odbijeno, dok su s istim pravima primane osobe iz Dalmacije, središnje Hrvatske, Zagorja, Slavonije i Bosne. Nasljeđe ove bratovštine ogleda se i u današnjem Papinskom zavodu sv. Jeronima, jer tamo i danas, kada dolaze na studij u Rim, idu svećenici iz prostora obuhvaćenog granicama Ilirika s Lučićeve karte iz 1663., istaknuo je Dundović.

Prof. dr. sc. Ante Bralić proučio je povijesnu ulogu kralja Tomislava u stvaranju modernoga hrvatskog historiografskog narativa. U drugoj polovici 19. stoljeća, kada započinje stvaranje moderne hrvatske historiografije, pitanje hrvatske državnosti imalo je središnju ulogu u objašnjavanju zašto Hrvati imaju povijesno pravo na svoju državu. Upravo je stvaranje samostalne hrvatske srednjovjekovne države i krucijalna uloga Tomislava kao moćnog vladara bila ona referentna točka na kojoj se temeljila ideologija hrvatskoga povijesnog prava u čijem su stvaranju upravo povjesničari imali veliku ulogu.

– Romantičarskom prikazu kralja Tomislava, pa i Grgura Ninskog, najviše je pridonio Vjekoslav Klaić sa svojom *Povijesti Hrvata*. Tomislav se opisuje kao mlad i snažan ratnik, kojeg

je narod dočekaio kao spasite-lja kada je krenuo tjerati Mađare preko Drave. Povijesno dvojbeno krunjenje Tomislava na Duvanjskom polju prikazao je slikovito s minucioznim opisom pretpostavljene krunidbene svečanosti. Klaić je bio blizak pravaškoj ideji i vidljiv je njegov protumađarski naboj – rekao je Bralić.

Znanstvenici i njihova izlaganja:

Josipa Baraka Perica (*Kršćanstvo u kasnoj antici na prostoru hrvatskih zemalja*), Tomislav Aralica (*Mačevi tipa Aradac – Kölked – Korinth – Nin iz kraja 6. i prve polovine 7. stoljeća nakon Krista*), Mario Šlaus (*Dolazak Hrvata na istočnu jadransku obalu u kontekstu novih paleogenetskih dokaza*), Tomislav Fabijanić (*„Mračno doba“ hrvatske ranosrednjovjekovne povijesti u svjetlu novijih arheoloških istraživanja*), Tonči Burić i Ante Uglešić (*Od plemenskog kneza do hrvatskog kralja. Arheološko-povijesna studija o najranijoj prošlosti Hrvata* (7. – 10. st.), Ivan Josipović (*Predromanički reljefi, pisani izvori 9. i 10. stoljeća i titule hrvatskih vladara iz toga vremena*), Mirja Jakarac (*Hrvatski srednjovjekovni identitet kroz posebnosti predromaničke i romaničke skulpture u*

Dalmaciji), Mato Ilkić (*Novčani tokovi u hrvatskom srednjovjekovlju*), Antun Nekić (*Kraljevstvo Hrvatske i Dalmacije pod vlašću Arpadovića*), Miroslav Katić i Krešimir Raguž (*Nova arheološka istraživanja na tvrđavi Modruš*), Ivan Jurković i Robert Kurelić (*Od knezova Krčkih do Grofova Hrvatske*) Željko Bartulović (*Pravni aspekti hrvatske državnosti od srednjega vijeka do 18. stoljeća – prigodom 1100. obljetnice Hrvatskog Kraljevstva*), Ladislav Dobrica (*Pečat(njak) Sabora Kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije – simbol kontinuiteta hrvatske državnosti*), Mateo Bratanić (*Kontinuitet hrvatske pomorske orijentacije*), Josip Faričić (*Imena Hrvatske na starim kartama u svjetlu prostornih percepcija i koncepcija*), Zdenko Dundović (*Bratovština sv. Jeronima u Rimu – arhetip nacionalne svijesti u ranome novom vijeku?*), Ante Bralić (*Proučavanje povijesne uloge kralja Tomislava u stvaranju modernog hrvatskog historiografskog narativa*), Dinko Čutura (1918. – kraj Hrvatskoga Kraljevstva), Mario Jareb (*Obilježavanje tisućite obljetnice Hrvatskoga Kraljevstva u sjevernoj Dalmaciji*), Robert Bacalja i Katarina Ivon (*Strukturiranje predodžbe o Hrvatskom Kraljevstvu u Hrvatskim kraljevima Vladimira Nazora*).

Prof. dr. sc. dr. h. c. **Ante Uglešić**, predsjednik organizacijskog odbora znanstvenog skupa *1100 godina od spomena Tomislava kao kralja i kontinuitet hrvatske državnosti*

Prevladalo je mišljenje da skup treba posvetiti obilježavanju 1100. obljetnice spomena Tomislava kao kralja, ali da teme izlaganja treba proširiti na kontinuitet hrvatske državnosti do 20. stoljeća

Na Sveučilištu u Zadru 16. listopada 2025. godine održan je znanstveni skup *1100 godina od spomena Tomislava kao kralja i kontinuitet hrvatske državnosti*. Ideju za organizaciju skupa povezanog s 1100. obljetnicom spomena Tomislava kao kralja prije više od dvije godine iznio je izv. prof. dr. sc. Mato Ilkić koji se najprije obratio svom matičnom odjelu – Odjelu za arheologiju Sveučilišta u Zadru. Na sjednici vijeća Odjela prijedlog je jednoglasno prihvaćen, nakon čega je inicijativa otišla prema upravi Sveučilišta. Rektor je sazvao prvu sjednicu inicijativnog odbora na kojoj su uz njega sudjelovali izv. prof. dr. sc. Zlatko Begonja u funkciji pročelnika Odjela za povijest, prof. dr. sc. Dario Vujević u funkciji pročelnika Odjela za arheologiju, prof. dr. sc. dr. h. c. Ante Uglešić – na sjednici Odjela izabran je njegov predstavnik za organizaciju skupa, te izv. prof. dr. sc. Mato Ilkić kao inicijator prijedloga.

Nakon toga rektor je imenovao povjerenstvo za organizaciju skupa u sastavu: izv. prof. dr. sc. Zlatko Begonja, predsjednik, prof. dr. sc. dr. h. c. Ante Uglešić, član Luka Knez, tajnik organizacijskog odbora. Slijedom svega, otpočeli su razgovori s ravnateljstvom Državnog arhiva u Zagrebu dr. sc. Dinkom Čuturom i predstavnicima drugih institucija zainteresiranih za organizaciju skupa. Kao suradna institucija odmah je priključen i Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, odnosno njegov ravnatelj dr. sc. Miroslav Katić.

Na nekoliko održanih sjednica prevladalo je mišljenje da skup treba posvetiti obilježava-

Osim Hrvatskoga državnog arhiva i Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, organizaciji skupa se odlukom Predsjedništva priključila i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti te hrvatski srednjovjekovni prijestolni gradovi Nin i Biograd na Moru

nju 1100. obljetnice spomena Tomislava kao kralja, ali da teme izlaganja treba proširiti na kontinuitet hrvatske državnosti do 20. stoljeća. Tako je nastao i naslov skupa. Zbog odlaska u mirovinu izv. prof. dr. sc. Zlatka Begonje, za predsjednika organizacijskog odbora skupa u međuvremenu je imenovan prof. dr. sc. dr. h. c. Ante Uglešić.

Koje su ustanove bile suorganizatori skupa i u kojim se sve mjestima održao skup?

Znanstveni skup pod navedenim naslovom bio je zamišljen kao središnji događaj za obilježavanje ove velike obljetnice u Hrvatskoj, a sam je skup trebala popratiti velika izložba o kontinuitetu hrvatske državnosti. Nažalost, događanja su otišla u sasvim drugom smjeru pa su u više središta u Hrvatskoj održani znanstveni skupovi posvećeni obilježavanju obljetnice Hrvatskog Kraljevstva, s više različitih tema. Naša tema ostala je u svemu tome ipak kao izvjesni *specificum*. Organizacija izložbe također je preusmjerena na druge institucije, čiji je plod ova prigodna izložba u Klovićevim dvorima *U početku bijaše kraljevstvo*.

Osim spomenutih institucija, Hrvatskoga državnog arhiva i Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, organizaciji skupa se odlukom Predsjedništva priključila i Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Radni dio skupa održan je na Sveučilištu u Zadru, a kao suradne institucije u dijelu povezanom s državnošću priključili su se i hrvatski srednjovjekovni prijestolni gradovi Nin i Biograd na Moru, tako da su se sudionicima skupa na službenim primanjima obratili gradonačelnici tih gradova, a organizirano je i razgledavanje Nina i Biograda na Moru, uz stručno vodstvo.

Skup nije bio posvećen isključivo kralju Tomislavu, nego kontinuitetu hrvatske državnosti?

Kao što sam to već spomenuo, odmah na početku radnih sastanaka suradnih institucija dogovoreno je da osim tema povezanih s kraljem Tomislavom i obilježavanjem 1100. obljetnice njegova spomena kao kralja,

Izlagači su bili prilično uzbuđeni, a razlozi za to najvećim su dijelom zasigurno posve nove interpretacije većine izloženih tema, što je dodatno motiviralo većinu izlagača koji su s velikim zanosom izlagali rezultate do kojih su došli vlastitim istraživanjima, bilo samostalno ili kao dio istraživačkog tima

izlaganja na skupu treba proširiti i na ranija razdoblja, odnosno da treba govoriti o kršćanskom okruženju prostora na koji su došli novopridošli Hrvati, zatim o podrijetlu i etnogenezi Hrvata, nastanku ranosrednjovjekovne hrvatske države, materijalnoj i duhovnoj kulturi toga vremena, pomorskoj orijentaciji i dr. S obzirom na to da je Hrvatska u raznim vidovima imala kontinuitet državnosti sve do 20. stoljeća, iskristaliziralo se mišljenje da i taj dio kroz znanstveni skup i različite tematske cjeline treba također prigodno obilježiti, jer taj segment hrvatske prošlosti zapravo nije dosad bio dovoljno znanstveno vrednovan.

Papa Ivan X. 925. je godine sazvao Prvi splitski sabor, koji se smatra ključnim za hrvatsku samostalnost i međunarodno priznanje?

Prvi crkveni sabor održan u Splitu 925. godine sazvao je papa Ivan X. (914. – 928.) u okviru rješavanja vjerskih pitanja tog vremena. Glavna zadaća tog sabora bila je zapravo rješavanje pitanja crkvene jurisdikcije (pravosuđa) na području Hrvatske i Dalmacije te iskorjenjivanje *Metodijeve nauke*, odnosno slaven-skog jezika u liturgiji. Na tom saboru između ostalog je odlučeno da će celibat biti obavezan te je svećenicima zabranjeno noše-

engleskom jeziku, prirediti svoja izlaganja odnosno tekstove za objavu.

Je li na skupu prikazana retrospektiva hrvatske državnosti i hrvatskog identiteta s historiografskoga, arheološkoga, geografskoga, pravnoga, književnoga i jezikoslovnoga motrišta?

Najvećim dijelom jest. Zašto kažem najvećim dijelom? Zato što se na jednome prigodnom znanstvenom skupu, kakav je bio ovaj naš, takav širok spektar tema ne može u potpunosti rasvijetliti, zahtijeva dodatna istraživanja i još niz znanstvenih skupova na kojima će se o njima raspravljati.

Izlagači su bili prilično uzbuđeni, kako se moglo primijetiti?

Slažem se u potpunosti s tom konstatacijom. Razlozi za to najvećim su dijelom zasigurno posve nove interpretacije većine izloženih tema, što je dodatno motiviralo većinu izlagača koji su s velikim zanosom izlagali rezultate do kojih su došli vlastitim istraživanjima, bilo samostalno ili kao dio istraživačkog tima.

Prvog dana znanstvenog skupa obrađivane su teme doseljavanja i rane prošlosti Hrvata, Hrvatskog Kraljevstva, kneževa, pomorske orijentacije, a drugog dana izlagalo se o kontinuitetu hrvatske državnosti na primjerima iz kartografije i drugih povijesnih izvora. Jeste li zadovoljni izlaganjima?

U potpunosti. Stoga sam još jedanput dužan u ime organizacijskog odbora zahvaliti svim istraživačima koji su se na naš poziv odazvali s izlaganjima na ovaj znanstveni skup. Jednako tako, već se sada može reći da je on u cjelini opravdao razloge održavanja te da će objavljeni prinosi nesumnjivo biti važan i, najvećim dijelom, posve nov znanstveni doprinos poznavanju prošlosti hrvatskog naroda i njegove prebogate baštine oćenito.

Svi prijavljeni izlagači obećali su prirediti svoja izlaganja, odnosno tekstove za objavu u zborniku radova koji će se objelodaniti na hrvatskom i engleskom jeziku

Doc. dr. sc. **Klaudia Duka Glavor**, Odjel za zdravstvene studije, voditeljica Europskoga edukacijskog centra *Čovjek je čovjeku lijek*, koji će djelovati pri Odjelu za zdravstvene studije Sveučilišta u Zadru

Medicina počiva na jednostavnoj, a ipak često zaboravljenoj istini: u središtu svakoga našeg postupka, svake odluke i svakog razgovora nalazi se čovjek

Doc. dr. sc. Klaudia Duka Glavor, neurologinja Opće bolnice Zadar i pročelnica Odjela za zdravstvene studije, imenovana je voditeljicom Europskoga edukacijskog centra *Čovjek je čovjeku lijek*, a djelovat će pri Odjelu za zdravstvene studije Sveučilišta u Zadru.

Nedavno je u crkvi svetog Nikole u Zadru, povodom obilježavanja Svjetskog dana mentalnog zdravlja i Svjetskog dana palijativne skrbi, održan međunarodni simpozij Čovjek je čovjeku lijek. Zašto takav naziv?

Kada govorimo o nazivu simpozija, ali i Edukacijskog centra Europskog instituta za medicinu usmjerenu prema osobi *Čovjek je čovjeku lijek*, važno je vratiti se samoj srži onoga što medicina usmjerena prema osobi predstavlja. Ona počiva na jednostavnoj, a ipak često zaboravljenoj istini: u središtu svakoga našeg postupka, svake odluke i svakog razgovora nalazi se čovjek. Ovaj pristup promatra osobu u njezinoj cjelovitosti – biološkoj, psihološkoj, sociološko-kulturološkoj i duhovnoj – i uzima u obzir sve složene odnose i okolnosti koje oblikuju njezino zdravlje.

U tom smislu, naziv *Čovjek je čovjeku lijek* nosi snažnu poruku. Iako je moderna medicina utemeljena na dokazima i tehnološkom napretku, njezina se bit i dalje događa u susretu dviju osoba – liječnika i pacijenta. Bez obzira na to odvija li se taj susret u bolnici, ambulanti ili, kao u našem slučaju, u crkvi, on ostaje temelj procesa liječenja.

Kao zdravstveni profesionalci

Glavni je cilj Edukacijskog centra Europskog instituta za medicinu usmjerenu prema osobi unapređivanje edukacijske, stručne i znanstvene suradnje u tom području medicine – na našem Sveučilištu, u Hrvatskoj i u međunarodnom kontekstu. Centar razvija i organizira edukacijske programe, radionice i projekte koji promiču pristup usmjeren prema osobi. Važan je dio našeg rada razmjena stručnih iskustava na konferencijama, simpozijima i ljetnim školama. U znanstvenom smislu Centar potiče i provodi zajedničke istraživačke projekte te radi na izradi publikacija, uključujući planirano pokretanje časopisa *Medicina osobe*

moramo biti svjesni odgovornosti koju taj odnos nosi. Naš je zadatak mnogo više od dijagnostičkog i terapijskog postupka – on uključuje razumijevanje čovjeka ispred nas, njegovih potreba, strahova, vrijednosti i životnog konteksta. Kada liječnik istinski sluša, tada i pacijent lakše čuje i razumije poruku koju mu želimo prenijeti. Iz takvog odnosa povjerenja proizaći će i zajedničko donošenje odluka, što je jedan od najvažnijih elemenata uspješnog liječenja.

Zato je bilo sasvim prirodno da i simpozij i Centar nose naziv *Čovjek je čovjeku lijek*. To nije samo lijepa misao, nego podsjetnik na ono što bi medicina uvijek trebala biti – znanost obogaćena humanosti, usmjerena prema osobi.

Simpozij su organizirali Europski institut medicine usmjerene prema osobi (EIMO), Odjel za zdravstvene studije Sveučilišta u Zadru i Hrvat-

ska liga za hipertenziju. Kako je došlo do te suradnje?

Suradnja se razvila vrlo prirodno, gotovo spontano, što često i jest put kad se susretnu ljudi sličnih vrijednosti. Prošle godine, kao predstavnica Odjela za zdravstvene studije, sudjelovala sam na promociji knjige izv. prof. dr. sc. Veljka Đorđevića u Zadru. Nakon događanja ostali smo u razgovoru, a moj dugogodišnji suradnik, mr. sc. Vitomir Višić, povezo me je s izv. prof. dr. sc. Đorđevićem i izv. prof. dr. sc. Marijanom Braš te nas je upoznao s konceptom medicine usmjerene prema osobi u njegovoj najširoj primjeni. Već u prvih nekoliko minuta postalo je jasno da dijelimo slična razmišljanja i da postoji prostor za stvarnu suradnju.

Dodatnu potvrdu važnosti ovog koncepta donijele su i međunarodne okolnosti. Hrvatska je upravo te godine dobila veliko priznanje: prof. Veljko Đorđević nagrađen je svjetskom nagradom „Paul Tournier“, koja se dodje-

ljuje samo jednoj osobi godišnje za izniman doprinos razvoju medicine usmjerene prema osobi. Zahvaljujući njegovu i predanom radu izv. prof. dr. sc. Marijane Braš, Hrvatska je u listopadu 2024. postala domaćin 12. svjetskog kongresa o medicini usmjerenoj prema osobi. Taj kongres pokazao je da u Hrvatskoj postoji jaka stručna i akademska osnova za daljnji razvoj ovog pristupa.

Nakon kongresa otvorilo se pitanje gdje bi u Hrvatskoj mogao zaživjeti Edukacijski centar Europskog instituta za medicinu usmjerenu prema osobi. Razmatrale su se opcije u Zagrebu i Dubrovniku, ali vrlo brzo smo shvatili da je Sveučilište u Zadru najprirodniji izbor. Zadar je posebno mjesto upravo zato što je naše Sveučilište najveće integrirano sveučilište u Hrvatskoj, koje u jednom prostoru povezuje društveno-humanistička, zdravstvena i prirodoslovna područja. Takvo interdisciplinarno okruženje savršeno odgovara konceptu medicine koja zahtijeva razumijevanje čovjeka u njegovoj cjelovitosti.

U sljedećoj fazi suradnje priključio nam se i akademik Bojan Jelaković, predsjednik Hrvatske lige za hipertenziju. On godinama surađuje s izv. prof. dr. sc. Đorđevićem i izv. prof. dr. sc. Braš te je među prvima prepo-

znao koliko medicina usmjerena prema osobi doprinosi prevenciji i liječenju kroničnih bolesti, osobito kardiovaskularnih. Njegovo uključivanje dodatno je osnažilo međuinstitucijsku suradnju i proširilo djelovanje Centra.

Koja je Vaša uloga u sklopu Edukacijskog centra Europskog instituta za medicinu usmjerenu prema osobi (Čovjek je čovjeku lijek)?

Moja uloga u radu Edukacijskog centra Europskog instituta za medicinu usmjerenu prema osobi jest povezivati stručnjake, sudjelovati u razvoju edukacijskih programa i doprinositi projektima koji promiču pristup u kojem je čovjek u središtu zdravstvene skrbi. Poseban mi je prioritet rad s mladima te stvaranje okruženja u kojem mogu dobiti cjelovitu podršku – psihološku, socijalnu i

duhovnu – kako bi se poticalo njihovo zdravlje i dobrobit u izazovima suvremenog vremena.

Važno mi je stvarati okruženje u kojem se znanje gradi u međusobnom poštovanju i podršci, jer vjerujem da se u takvom ozračju i studenti i kolege mogu najviše razvijati.

Vi ste zamjenica voditelja Edukacijskog centra Europskog instituta za medicinu usmjerenu prema osobi. Recite nešto više o Centru i njegovim ciljevima?

Kao zamjenica voditelja mogu reći da je glavni cilj Edukacijskog centra Europskog instituta za medicinu usmjerenu prema osobi unapređivanje edukacijske, stručne i znanstvene suradnje u tom području medicine – na našem Sveučilištu, u Hrvatskoj i u međunarodnom kontekstu.

tivnosti na nacionalnoj i međunarodnoj razini.

Jedan od važnih fokusa Centra je, ako sam dobro shvatio, mentalno zdravlje mladih?

Suočavamo se sa sve ranijom pojavnosti psihičkih poteškoća, što je povezano i s izazovima suvremenoga digitalnog okruženja koje često stavlja materijalno ispred temeljnih vrijednosti, snova i razvojnih potreba mladih. U našem Centru mentalnom zdravlju pristupamo cjelovito – uzimajući u obzir fizičke, psihološke, socijalne, kulturološke i duhovne dimenzije koje oblikuju dobrobit mlade osobe.

U konačnici, cilj je Centra stvarati okruženje u kojem se znanje, humanost i multidisciplinarnost spajaju u zajedničkoj misiji – njegovanju medicine koja čovjeka stavlja u samo središte.

Što i kako učiniti da čovjek čovjeku bude lijek u vremenu u kojem je čovjek čovjeku elektronička poruka ili TikTok izazov?

To je danas jedno od ključnih pitanja. Digitalizacija je promijenila način na koji komuniciramo, osjećamo i učimo jedni od drugih. S jedne strane donosi mogućnosti, ali s druge stvara distanciju. A naš mozak, posebno kod mladih, treba živi kontakt. Zrcalni neuroani, koji su temelj empatije, emocionalnog učenja i prepoznavanja tuđih stanja, najviše se aktiviraju kada smo stvarno prisutni: u pogledu, osmijehu, dodiru, u razgovoru koji traje, a ne u kratkoj poruci na ekranu.

Kada se mladi većinom „formiraju“ u digitalnom prostoru, bez dovoljno stvarnih odnosa, njihove emocionalne i socijalne vještine imaju manje prilika za razvitak. To ne znači da su „vještine oštećene“, nego da se ne razvijaju onako kako bi trebale, osobito u područjima regulacije emocija i izgradnje sigurnih odnosa. Zato danas sve češće vidimo anksioznost, depresiju, osjećaje usamljenosti i nesigurnosti, i to u sve ranijoj dobi. Usto, današnji životni stil donosi i manjak boravka u prirodi i nedovoljno tjelesne aktivnosti, što su važni čimbenici za zdravo emocionalno i mentalno funkcioniranje. Priroda, kretanje i prisutnost drugog čovjeka aktiviraju sustave u mozgu koji nas smiruju, povezuju i pomažu nam bolje regulirati stres i emocije.

Digitalna povezanost nije za-

mjena za ljudsku blizinu.

Upravo tu dolazimo do vrijednosti onoga što uči medicina usmjerena prema osobi, ali i ono što je don Bosco naglašavao u svojem preventivnom sustavu: važnost prisutnosti, empatije, dobrote, povjerenja i duhovne dimenzije kao izvora snage i smisla. Don Boscov sustav je i danas jako važan, jer prepoznaje da mlada osoba treba oslonac, orijentaciju, toplu ljudsku riječ, ali i duhovnu komponentu koja joj pomaže izgraditi unutarnju stabilnost i vrijednosni sustav.

To je potpuno u skladu s našim Edukacijskim centrom, koji njeguje holistički pristup – fizički, psihološki, socijalni i duhovni aspekt dobrobiti. Upravo duhovnost, kao sastavni dio čovjekova identiteta i snage, zauzima važno mjesto u podršci mladima i u izgradnji njihove otpornosti.

Zbog toga je danas važnije nego ikada da se vraćamo jedni drugima, stvarnim odnosima i prirodi, te da mladima pružamo cjelovitu podršku – emocionalnu, socijalnu, obrazovnu i duhovnu. To su temelji njihove otpornosti i emocionalnog zdravlja.

Zašto ste se odlučili za neurologiju. Je li to bila odluka ili „poziv“?

Neurologija je za mene bila i odluka i poziv. Već tijekom studija fascinirala me složenost ljudskog mozga – taj organ koji upravlja našim mislima, emocijama, pokretima, sjećanjima i osobnošću. Što sam više učila, to sam više osjećala da me upravo to područje privlači, izaziva i motivira. Bila je to kombinacija profesionalne znatiželje i dubokog osjećaja da u neurologiji postoji nešto što me istinski ispunjava.

S vremenom sam shvatila da neurologija nije samo proučavanje živčanog sustava, nego i susret s čovjekom u njegovim najosjetljivijim trenucima – kada gubi funkciju, riječ, pokret, pamćenje ili sigurnost u vlastito tijelo. Upravo u tim trenucima osjećam koliko je važan pristup usmjeren prema osobi i koliko neurolog mora biti i stručnjak i podrška, i znanstvenik i čovjek.

Danas, nakon godina rada, mogu reći da nisam pogriješila. Neurologiju bih ponovno izabrala bez imalo dvojbe. Ona mi svaki dan daje priliku učiti, pomagati i biti dio nečijeg ozdravljenja ili prihvaćanja, a to smatram velikom privilegijom.

Kada se mladi većinom „formiraju“ u digitalnom prostoru, bez dovoljno stvarnih odnosa, njihove emocionalne i socijalne vještine imaju manje prilika za razvitak. To ne znači da su „vještine oštećene“, nego da se ne razvijaju onako kako bi trebale, osobito u područjima regulacije emocija i izgradnje sigurnih odnosa. Zato danas sve češće vidimo anksioznost, depresiju, osjećaje usamljenosti i nesigurnosti, i to u sve ranijoj dobi

Doktorirali ste s temom Povezanost psihomotoričkih funkcija i kvalitete života u bolesnika s relapsno-remitirajućom multiplom sklerozom i migrenom. Ima li lijeka za multiplu sklerozu?

Neuroimunologija i multipla skleroza zanimaju me još od vremena moje specijalizacije. To su bile godine kada su se bolesnici uglavnom liječili pulsnom kortikosteroidnom terapijom, a samo je manji broj pacijenata imao pristup interferonima i nekoliko tada dostupnih imunomodulatornih lijekova. Danas je situacija potpuno drukčija: u Hrvatskoj su dostupni svi suvremeni terapijski oblici, a liječenje se individualno prilagođava svakom pacijentu. To je ogroman napredak i iznimno me veseli što naši bolesnici, pa tako i oni u Zadru, imaju jednake terapijske mogućnosti kao i pacijenti u vodećim europskim centrima.

U znanstvenom smislu multippla skleroza još me intenzivnije počela zanimati od 2010. godine, kada sam se usmjerila na kognitivne promjene, psihomotoričke funkcije i sve one aspekte bolesti koji su tada bili gotovo „nevidljivi“ i često marginalizirani. Upravo ti simptomi – umor, kognitivne poteškoće, promjene pažnje, obrada informacija i emocionalna stabilnost – danas se prepoznaju kao ključni čimbenici koji određuju kvalitetu života osoba s MS-om.

Taj cjeloviti pristup i dalje me vodi u svakodnevnom radu. U liječenju multiple skleroze važan je lijek, ali jednako je važno razumjeti i pratiti sve druge dimenzije bolesti – jer upravo u tim „nevidljivim“ simptomima često leži najveći teret koji bolesnik nosi.

Na Sveučilištu u Zadru (Odjel za zdravstvene studije) ste od 2021. godine. Od 2022. imate titulu primarijusa s tim da ste u kliničkoj praksi, kao neurolog od 2008. godine. Mnogi nastavnici nisu kliničari. Je li to prednost ili nedostatak?

Na Odjelu za zdravstvene studije sudjelujem aktivno od samih početaka njegova razvoja i taj me

je angažman prirodno poveo prema nastavnom i stručnom radu na Sveučilištu. Titula primarijusa, koju sam stekla tijekom profesionalnog puta, za mene je potvrda dugogodišnjeg rada u kliničkoj neurologiji, u kojoj djelujem već gotovo 22 godine, uključujući vrijeme specijalizacije.

Što se tiče pitanja je li prednost ili nedostatak kada predavač nije kliničar – smatram da se ta dva pristupa međusobno izvrsno nadopunjuju. Kliničari u nastavu donose iskustvo stvarnih bolesnika i svakodnevice rada u struci, dok kolege iz akademskog područja donose metodološku jasnoću, teorijsku širinu i istraživačku perspektivu. Najbolji ishodi za studente nastaju upravo kada se teorija i praksa isprepliću i zajedno grade kvalitetan obrazovni proces.

U ulozu pročelnice nastojim poticati upravo takvu interdisciplinarnost i kulturu suradnje, jer vjerujem da je to najbolji put prema razvoju našeg Odjela i kvalitetnom obrazovanju budućih zdravstvenih stručnjaka.

Zanimaju Vas neurologija, neuroimunologija, s tim da vam je uže područje rada demijelinizacijske bolesti i kognitivna medicina? Kognitivna rehabilitacija, čini se, u mnogim slučajevima ostaje izazov. Imamo li dovoljno stručnjaka za kognitivnu rehabilitaciju?

Da, uz neurologiju i neuroimunologiju, posebno me zanimaju demijelinizacijske bolesti i područje kognitivne medicine. Upravo zato često naglašavam važnost kognitivne rehabilitacije, koja je i dalje velik izazov. Nažalost, ni u svijetu ni kod nas još uvijek nemamo dovoljno stručnjaka koji bi mogli odgovoriti na sve potrebe bolesnika, posebno s obzirom na broj oboljelih i činjenicu da bi svakom trebao imati jednaku mogućnost pristupa rehabilitaciji.

U tome vidim veliku priliku za naš Edukacijski centar Europskog instituta za medicinu usmjerenu prema osobi i za interdisciplinarnu suradnju na Sveučilištu kod nas u Zadru. Upravo takvo okru-

ženje otvara mogućnost razvoja novih edukacija, povezivanja različitih struka i stvaranja prostora za projekte koji bi u budućnosti mogli rezultirati prvim kognitivnim laboratorijem za osobe oboljele od multiple skleroze u Hrvatskoj – s potencijalom da se poslije proširi i na druge neurološke bolesti i stanja kod kojih je očuvanje kognitivnih funkcija od ključne važnosti, poput različitih oblika demencije te drugih potreba povezanih s kognitivnom rehabilitacijom i procjenom.

To bi bio važan iskorak – ne samo za znanost nego i za sve naše bolesnike, koji zaslužuju suvremenu i dostupnu kognitivnu dijagnostiku i rehabilitaciju.

Završili ste mnoge dodatne edukacije iz neurologije, mnoge tečajeve, pa čak i tečaj akupunkture. Je li to zbog toga što želite imati širinu, ostati u formi, stručni i specijalistički?

Smatram da liječnik mora imati širinu kako bi u svakodnevnom radu bolje razumio bolesnika i mogao donijeti kvalitetne odluke. Zato sam tijekom godina završila više dodatnih edukacija iz neurologije koje mi pomažu u kliničkoj praksi i prate najnovije spoznaje struke. Prije sam pohađala i tečajeve poput akupunkture te edukacije iz podvodne i hiperbarične medicine, ponajprije kako bih proširila svoje znanje i razumjela različite pristupe liječenju. Sve to doprinosi mojemu stručnom razvoju i omogućuje mi cjelovitiji pogled na pacijenta i njegovu dobrobit.

U Padovi ste bili i na edukaciji iz neurosonologije nakon čega aktivno sudjelujete u organizacijskom i znanstvenom odboru Ljetne škole neurosonologije i liječenja moždanog udara koja se tradicionalno održava u Zadru (Zadar Stroke Management and Neurosonology Summer School). Je li Ljetna škola ispunila svrhu?

Ljetna škola neurosonologije i liječenja moždanog udara u Zadru održava se od 2009. godine i imala sam priliku godinama sudjelovati u njezinu radu, što

mi je donijelo dragocjena iskustva i brojna stručna poznanstva. Upravo zahvaljujući tom kontaktu s vrhunskim stručnjacima iz Hrvatske i svijeta, otvorila mi se mogućnost za edukaciju u Padovi, gdje sam dodatno probudila znanje iz neurosonologije.

Škola je u potpunosti ispunila svoju svrhu. Organizirana je tako da polaznici uče izravno uz iskustvene stručnjake, kroz praktičan rad i osobnu interakciju. To je model u kojem se znanje i vještine prenose „od čovjeka do čovjeka“ – na način koji je nezamjenjiv i koji nikakav ekran ne može nadoknaditi. Upravo ta neposrednost i zajedništvo čine Ljetnu školu posebnim iskustvom, a konceptom vrlo bliskim i vrijednostima naše Edukacijskog centra.

Aktivna ste članica Hrvatske liječničke komore, Hrvatskoga liječničkog zbora i Hrvatskoga neurološkog društva, a od 2009. godine i Europskog udruženja za europsku neurosonologiju i cerebralnu hemodinamiku ESNCH/WON. Je li Hrvatska dovoljno vidljiva u pogledu neurosonologije i slično?

Hrvatska je u području neurosonologije prepoznata i vidljiva, ponajprije zahvaljujući stručnosti naših neurologa koji aktivno sudjeluju u međunarodnim edukacijama, istraživanjima i stručnim društvima. Tomu svakako doprinosi i dugogodišnja tradicija zadarske Ljetne škole neurosonologije i liječenja moždanog udara, koja je na svoj način otvorila prostor povezivanju, razmjeni znanja i međunarodnoj prepoznatljivosti.

Zahvaljujući takvim inicijativama i predanom radu stručnjaka, Hrvatska danas zauzima prepoznatljivo i respektabilno mjesto na neurosonološkoj karti Europe.

Završna riječ, poruka za kraj?

U medicini, ali i u akademskoj zajednici, vjerujem da je najvažnije zadržati ljudskost u svemu što radimo. Bez obzira na tehnologiju, napredak i zahtjeve vremena, srž našeg poziva uvijek ostaje čovjek – bilo da je riječ o bolesniku, studentu ili kolegi.

U svojem radu nastojim graditi okruženje u kojem se znanje, poštovanje i podrška isprepliću, jer samo u takvom ozračju mogu rasti i studenti i stručnjaci. Ako svojim iskustvom mogu biti mala karika u tom lancu, onda ovaj poziv za mene i dalje ostaje i odluka i blagoslov. A kada bih birala ponovno – birala bih isto.

Međunarodni simpozij *Čovjek je čovjeku lijek*

Osnovan je Europski edukacijski centar usmjeren prema osobi, *Čovjek je čovjeku lijek*, a djelovat će pri Odjelu za zdravstvene studije Sveučilišta u Zadru

Povodom obilježavanja Svjetskog dana mentalnog zdravlja i Svjetskog dana palijativne skrbi, 10. listopada 2025. u crkvi svetog Nikole u Zadru održan je međunarodni simpozij *Čovjek je čovjeku lijek*.

Događaj su organizirali Europski institut medicine usmjerene prema osobi (EIMO), Odjel za zdravstvene studije Sveučilišta u Zadru i Hrvatska liga za hipertenziju.

U sastavu simpozija osnovan je Europski edukacijski centar usmjeren prema osobi, pod nazivom *Čovjek je čovjeku lijek*, a djelovat će pri Odjelu za zdravstvene studije Sveučilišta u Zadru. Na simpoziju su bili prisutni brojni uzvanici: predsjednica Europskog instituta za medicinu usmjerenu prema osobi izv. prof. dr. sc. Marijana Braš, voditelj Edukacijskog centra izv. prof. dr. sc. Veljko Đorđević, zamjenica voditelja doc. dr. sc. Klaudia Duka Glavor, predstavnica Ministarstva hrvatskih branitelja Zlatkica Marinković Danilović, don Valter Kotlar iz Povjerenstva za bolnički pastoral i osobe starije životne dobi Zadarske nadbiskupije i drugi.

Dr. Đorđević je inicirao otvaranje Centra. On je, aludirajući na stanje u svijetu, spomenuo

ratove, klimatske promjene te naglasio da se moramo okrenuti kao čovjek čovjeku jer moramo pokazati „da smo iznad svih i svega u ovoj civilizaciji koju možemo samo mi uništiti“.

„Na nama svima je da se okrenemo budućnosti, a to znači okrenuti se jednom sa svim drugačijem odnosu prema osobi“, rekao je dr. Đorđević, čovjek s velikim psihijatrijskim iskustvom.

Podsjećajući na to da je u Zadru utemeljen najstariji studij medicine na prostoru današnje Hrvatske, rektor Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Josip Faričić, uz ostalo, rekao je da Sveučilište u Zadru ima studij se-

strinstva, te da je jako važno da svaki akademski centar ima neki doticaj s medicinom, zbog holističkog sagledavanja stvarnosti.

Otvaranje Centra pozdravili su i ostali govornici.

Predavanja tijekom simpozija, ne samo domaćih nego i stručnjaka iz Švicarske i Velike Britanije, doticala su se mnogih tema na okruglim stolovima – Mentalno zdravlje, Kardio-reno-metaboličko zdravlje i Palijativna medicina.

Dr. Đorđević je na simpoziju predstavio svoju knjigu *Let iznad psihijatrijskog gnijezda*. Predstavljena je i knjiga dr. Paula Tourniera *Medicina osobe*.

Izv. prof. dr. sc. Zoran Zorić, Odjel za ekologiju, agronomiju i akvakulturu

Naši uređaji i metode omogućuju detaljnu znanstvenu analizu – od eksperimentalnih laboratorijskih istraživanja do sofisticiranih analitičkih metoda

Izv. prof. dr. sc. Zorana Zorića može se vidjeti a gdje drugdje nego u Laboratorij za istraživanje mora i akvakulturu *Sfinga* gdje nam je pokazao cijeli niz uređaja koji služe za znanstvena istraživanja i studentski praktikum. Ima tu svega: laboratorij za molekularne analize i biokemiju opremljen uređajima za analizu DNA (PCR, *real time PCR*), biokemijski analizator krvi; u kemijskom laboratoriju spektrofotometar, velika centrifuga za hlađenje i pripremu uzoraka u kojima se mora centrifugirati pri niskim temperaturama, i plinski kromatograf s plameno-ionizacijskim detektorom s kojim se, na primjer, može odrediti sastav masnih kiselina u uzorcima različitih vrsta ulja ili u masti izoliranoj iz riba ili školjaka.

– Ovakav uređaj košta otprilike 50.000 eura, međutim postoje naprednije tehnike detekcije osim plamene ionizacije, poput masene spektroskopije. Možda ćemo u budućnosti, ako dobijemo dobar projekt, dograditi ovaj uređaj s masenom detekcijom – pojašnjava izv. prof. dr. sc. Zoran Zorić.

Jeste li zadovoljni radom u laboratoriju?

Da, okruženje i kolege s Odjela su odlični. Trenutačno na Odjelu provodimo nekoliko projekata, a kroz EU-CONEXUS provodimo i dio aktivnosti zajedno s kolegama iz Španjolske, Litve, Grčke, Italije i Francuske. Tako su u okviru EU-CONEXUS-a kod nas, pod mojim mentorstvom, eksperimentalni dio svojega diplomskog rada odradili studenti zdrženog studija *Marine Biotechnology* iz Tanzanije i Pakistana te ih uspješno obranili s najvišim ocjenama. Osim toga, provodimo i kombinirani intenzivni program (*Blended Intensive Programme – BIP*) UNIZD *Marine Research Living Lab*, u suradnji s partnerima iz Litve, Češke, Italije i Norveške, čiji je glavni cilj povezati mlade istraživače u međunarodnom okruženju i razviti njihova zna-

Izv. prof. dr. sc. Zorana Zorića može se vidjeti a gdje drugdje nego u Laboratorij za istraživanje mora i akvakulturu *Sfinga* gdje nam je pokazao cijeli niz uređaja koji služe za znanstvena istraživanja i studentski praktikum

nja i vještine potrebne za zaštitu mora i suočavanje s posljedicama klimatskih promjena.

Naši uređaji i metode omogućuju detaljnu znanstvenu analizu – od eksperimentalnih laboratorijskih istraživanja do sofisticiranih analitičkih metoda kao što su kromatografija, spektrofotometrija i molekularne analize. Time studenti dobivaju praktično znanje, a laboratorij ostaje mjesto inovacija i suradnje s industrijom i znanstvenim institucijama.

Sve u svemu, rad u laboratoriju i projekti daju nam mogućnost istraživanja različitih ma-

triksa od biljaka do školjki i riba, razvoja novih proizvoda i tehnologija, ali i doprinos očuvanju prirodnih resursa te primjeni znanstvenih spoznaja u praksi. Nažalost, većina znanstvenih rezultata ostaje samo na papiru i samo se jedan mali dio implementira u realni sektor što je povezano s interesima proizvođača, odnosno njihovih ulaganja u nove tehnologije.

U laboratoriju nema uređaja kakav već ne postoji?

Uređaj možete kupiti, ali znanja morate imati. Nije samo u pitanju znanje rada na instru-

mentu. To nauči svatko za dva dana, kao korisnik mobitela. Vi morate znati što i kako analizirati, kako obraditi i interpretirati dobivene rezultate i ako oni u nekim uzorcima odstupaju iz nekog razloga, ako su drukčiji od ostalih, tražiti uzrok tome kao i rješenje. Morate biti dobar kemičar, matematičar, informatičar – sve u jednom. Osnovna znanja kemije i matematike su definitivno su potrebna.

Hrana, voda, piće na bazi prirode – to je budućnost i u gospodarstvu. Koji su poten-

cijali Hrvatske u tom pogledu?

Ogromni. Ovisi, naravno, o politikama Vlade i načinu na koji se „gura“ hrvatska proizvodnja i potiču agronomi i ribari. Poduzetnici su također ključni. Ako politika potiče domaću proizvodnju, smanjuje se uvoz hrane. Posebno je velik potencijal u ekoproizvodnji jer su mnoga područja Hrvatske nezagađena. Certifikat ekoproizvođača nosi dodanu vrijednost, što cijene domaći ljudi, ali i turisti.

Ovdje je i novi laboratorij koji služi studentima za praktikum?

Ovaj laboratorij uredili smo i opremili ove godine i služi studentima za praktične vježbe iz više kolegija u kojima je potrebno da studenti steknu vještine u pripremi uzoraka u aseptičnim uvjetima – to se radi u laminarnu i mikroskopiranjem dobivenih preparata.

U Vašem se laboratoriju, uz ostalo, kondicioniraju školjkaši. Hoćete li pojasniti?

Trenutačno se bavimo kondicioniranjem mediteranske dagnje, a iz prijašnjih pokusa koji su sličnog karaktera, u akvarijima imamo i europsku plosnatu kamenicu te jakobove kapice. Kondicioniranje je proces kojim je cilj od niskog indeksa kondicije doći do dobrog, odnosno da u kratkom vremenu intenzivnim hranjenjem postignemo što bolju otpornost jedinke na okolišne čimbenike, ali i da ona bude što veća. To je posebice zanimljivo onima koji školjke uzgajaju i plasiraju na tržište, ali važno je i za razumijevanje stanja populacija i njihov odgovor na promjene koje se u moru događaju. Dagnja je jako zahvalan školjkaš, u prijašnjem pokusu imali smo rast mesa od 70 %. Uvijek smo u kontaktu s uzgajivačima, a u ovim izazovnim vremenima komunikacija između struke i uzgajivača koji su svaki dan na terenu, te obrnuto, od iznimne je važnosti.

Uređaj možete kupiti, ali znanja morate imati. Nije samo u pitanju znanje rada na instrumentu. To nauči svatko za dva dana, kao korisnik mobitela. Vi morate znati što i kako analizirati, kako obraditi i interpretirati dobivene rezultate i ako oni u nekim uzorcima odstupaju iz nekog razloga, ako su drukčiji od ostalih, tražiti uzrok tome kao i rješenje. Morate biti dobar kemičar, matematičar, informatičar – sve u jednom. Osnovna znanja kemije i matematike su definitivno potrebna

Izv. prof. dr. sc. Zoran Zorić studirao je biokemijsko inženjerstvo na Prehrambeno-biotehničkom fakultetu, magistrirao kemiju na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu, a doktorirao prehrambenu tehnologiju na Prehrambeno-biotehničkom fakultetu u Zagrebu.

Od 2023. godine radi na Odjelu za ekologiju, agronomiju i akvakulturu (OEAA), a do tada je kao stručni savjetnik bio zaposlen u Centru za prehrambenu tehnologiju i biotehnologiju u Zadru, koji je u sastavu Prehrambeno-biotehničkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Na prijediplomskim studijima Primijenjena ekologija u poljoprivredi i Podvodne znanosti i tehnologije predaje Osnove kemije i Laboratorijske metode u agronomiji, a na diplomskom studiju Održivo upravljanje vodenim ekosustavima kolegij Sigurnost hrane iz mora te sudjeluje u izvođenju nastave na Kombiniranome intenzivnom programu UNIZD *Marine Research Living Lab (Blended Intensive Programme – BIP)*.

U laboratoriju proizvodite i fitoplankton?

Tako je, fitoplankton je u biti hrana našim školjkašima, a važan je i kod mriješta kada se dodaje u bazene s ličinkama. U ovoj sobi za uzgoj fitoplanktona, sve kreće iz erupete. Nakon što se kultura uzgajane mikroalge dovoljno razvije, kreće nasadijanje u tikvice, potom u bačve, a onda po potrebi i u velik fotobioreaktor. Oprema je sufinancirana iz Fonda za pomorstvo i ribarstvo, a iza nas je i uspješno završen projekt *I-More* koji se ticao inovacija u akvakulturi.

Na kojim projektima trenutačno radite?

Trenutačno radim na provedbi institucijskog projekta *Prirodna sredstva za zaštitu bilja – alternativa kemiji* koji sam dobio, a čiji je cilj razvoj okolišno prihvatljivih biljnih pripravaka s biopesticidnim svojstvima, temeljenim na odabranim mediteranskim biljkama, uz procjenu utjecaja klimatskih uvjeta na njihovu učinkovitost i kemijski sastav. Projekt sam pisao zajedno s kolegama s OEAA, doc. dr. sc. Kristijanom Franimom i doc. dr. sc. Brankom Maričić.

Jedan ćemo dio istraživanja raditi s doc. dr. sc. Žigom Laznikom s Biotehničkog fakulteta Univerze u Ljubljani, dio s kolegama s Prehrambeno-biotehničkog fakulteta, Centra u Zadru, s dr. sc. Zdenkom Pelaić i izv. prof. dr. sc. Sandrom Pedišić. U projekt su uključeni i kolega izv. prof. dr. sc. Denis Radoš s Odjela za geografiju te nekoliko

naših studenata. Ne znamo što ćemo dobiti, vidjet ćemo – ali, u tome je i najveća čar znanstvenog rada.

Osim ovog projekta, suradnik sam i na HRZZ projektu *Održivi pristupi iskorištavanja biopotentijala nusproizvoda bobičastog voća* koji se provodi na SuZgPBF-u, čija je voditeljica izv. prof. dr. sc. Ivona Elez Garofulić.

Dok sam bio zaposlen na SuZgPBF-u sudjelovao sam kao stručni suradnik u provođenju pet nacionalnih i sedam međunarodnih znanstvenih projekata. Fokus naših istraživanja bio je na naprednim tehnikama ekstrakcije biološki aktivnih molekula, njihovo kvalitativno i kvantitativno određivanje i mogućnosti koji su interesantni za razvoj novih proizvoda koji se mogu koristiti kao suplementi u prehrani.

Jesu li ekstrakti iz biljaka za koje tradicionalno mislimo da pomažu u liječenju, doista ljekoviti?

Da, to je doista istina. Tijekom provođenja nekih od naših projekata dio istraživanja provodio se s kolegama s Biološkog odsjeka Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu gdje su *in vitro* i *in vivo* istraživanjima dokazana djelovanja velike skupine fenolnih spojeva prisutnih u biljkama iz kojih smo ih izolirali. To smo i objavili u velikom broju znanstvenih radova koje smo publicirali u časopisima visokog faktora odjeka (Q1 i Q2). Istaknuo bih i rad na projektu za Znanstveni centar izvr-

snosti – *Bioprospecting Jadranskog mora*, pod vodstvom kolega s Instituta *Ruđer Bošković*, čiji je opći cilj bio jačanje kapaciteta Centra kroz provođenje vrhunskih interdisciplinarnih istraživanja u području biotehnologije mora s ciljem dobivanja biološki aktivnih molekula poželjnih svojstava za primjenu u farmaceutskoj, prehrambenoj i kozmetičkoj industriji.

Radili ste i na projektu sušenja višnje maraske?

To je bilo u okviru projekta *Višnja maraska kao sastojak funkcionalne hrane* u kojem smo razvijali napredne metode sušenja soka i plodova višnje maraske sušenjem raspršivanjem i postupkom liofilizacije. Poanta ovih procesa je ukloniti vodu bilo iz soka bilo iz ploda, a da se pri tome ne izgube svi oni vrijedni biološki aktivni spojevi kojima obiluje ova voćna vrsta, osobito anticijanama.

Kako se mi hranimo? Je li naša hrana zdrava?

Prema Zakonu o hrani, koji je u skladu sa zakonodavstvom EU-a, sva hrana koja se stavlja na tržište mora biti zdravstveno ispravna. To se kontrolira putem inspeksijskih nadzora, a analize se provode u ovlaštenim i certificiranim laboratorijima kao što su Zavodi za javno zdravstvo. Ako se utvrdi da neka hrana nije zdravstveno ispravna – putem sustava brzog uzbunjivanja za hranu (i hrana za životinje – RASFF) – razmjenjuju se informacije među nadležnim nacionalnim tijelima o zdravstvenim rizicima povezanim s hranom te se takva hrana povlači s tržišta. Međutim, moramo razlikovati pojmove zdravstveno ispravna i kvalitetna hrana. Tako hrana koju kupujemo i konzumiramo mora biti zdravstveno ispravna, ali može biti smanjene kvalitete u što se i sami možemo uvjeriti.

Petar Zuanović, Odsjek za istraživanje mora i akvakulturu

Ovo je jedini ovakav uređaj za proizvodnju fitoplanktona u Republici Hrvatskoj i jedan od rijetkih u čitavoj Europi čija je cijena 100.000 eura

Petar Zuanović diplomu je stekao na studiju Održivo upravljanje vodenim ekosustavima upravo na Odjelu za ekologiju, agronomiju i akvakulturu Sveučilišta u Zadru a trenutačno je na doktorskom studiju na Sveučilištu u Splitu, te je na Sveučilištu u Zadru zaposlen u svojstvu asistenta. Na Odsjeku za istraživanje mora i akvakulturu bavi se recirkulacijskim akvatičkim sustavima, popularno znanih kao „RAS“ i proizvodnjom fitoplanktona. Detaljno je pojasnio o kakvom je bioreaktoru riječ.

– Ovo je jedini ovakav uređaj u Republici Hrvatskoj i jedan od rijetkih u čitavoj Europi. Kupljen je sredstvima iz projekta ARGOS koji je bio jedna divna suradnja između Zadarske županije i talijanskih partnera, a u kojoj je Sveučilište u Zadru bilo u svojstvu stručne podrške. Vrijednost ovog uređaja je vrlo velika, a proizvodi ga tvrtka Industrial Plankton iz Kanade. Ima „milijun“ dijelova i jako je skup, na početku me je bilo strah raditi na njemu – pojašnjava Zuanović.

Opisujući mogućnosti uređaja, kaže da je riječ, zapravo, o jednome velikom zatvorenom i pametnom tanku. Njegova zapremina je 1250 litara, a kada je napunjen do vrha, na dnevnoj bazi može davati i do 400 litara planktona. To je uređaj industrijskog kapaciteta te ima mogućnost potpune automatizacije. Ipak, proizvodnja mikroalgi je izazovna, pa netko cijelo vrijeme mora pratiti što se događa iza ovih stijenki.

– Računalo prati relativnu gustoću nasada, a točan broj stanica u mililitru određujemo na mikroskopu. U prošlom ciklusu išli smo čak i preko 50 000 000 stanica u mililitru, što je veliki uspjeh, posebice za ovaj plankton koji je nama interesantan, a to je *Tisochrysis lutea*. Usto, na računalo se kontrolira temperatura, volumen, dodavanje nutrijenata, jačina svjetla, pH, do-

davanje zraka i dodavanje CO₂. Nutrijenti igraju jaku ulogu kod uzgoja, a mi ih sami pripremamo jer nam je to ekonomski višestruko isplativije. Većinom radimo takozvanu *batch* kulturu, jer naši zahtjevi za planktonom nisu toliko intenzivni koliko bi bili u nekome velikom mrijestilištu. Za ovaj pokus startnu smo kulturu dobili od tvrtke Cromaris, iz mrijestilišta u Ninu, s kojom imamo jako dobru komunikaciju i ovim im putem želimo i zahvaliti, kako za ovu, tako i za prijašnje suradnje. Plankton se nasadije u potpuno čistu morsku vodu. Preko uređaja za reverzibilnu osmozu dobivamo gotovo potpuno čistu vodu, nakon čega dodajemo sol, a onda se takva morska voda tretira natrijevim hipokloritom, te potom tiosulfatom. Takva je voda pot-

puno čista od bilo kakvih mikroorganizama koji bi eventualno mogli naštetiti našoj kulturi. Isti postupak rabimo i za vodu koja se nalazi u recirkulacijskim sustavima gdje se nalaze školjkaši. Bioreaktor ima i jedan mali tank koji je predviđen za spajanje direktno u more kako bi se u njega crpila morska voda, te potom prolazila preko dvije vrste filtera i kroz cijev s UV lampom. Dakle, uvjeti u reaktoru su praktički idealni. Kada se voda doda u reaktor, u njega se dodaju i nutrijenti. Tri su skupine nutrijenata – mikronutrijenti, makronutrijenti i vitamini. Obično se dozira 1 mL svakog nutrijenta na 1 L morske vode. Nakon toga, u bioreaktor se upumpava i plankton i onda kreće proces proizvodnje fitoplanktona koji uobičajeno traje oko šest tjeda-

na, no uz dobru recepturu i manipulaciju kulturom, moguće ga je i produljiti. Ono što prethodi radu s fitoplanktonom je pranje bioreaktora i opreme, odnosno potpuna sterilizacija svega, a to je posao koji traje danima. Također, sve ove filtere i cijevi potrebno je autoklavirati. Meni je ovo sve zanimljivo jer volim i tehniku i prirodne znanosti, pa se, eto, baš poklopilo da se usidrim tu na biotehnologiji. Interes studenata na Podvodnim znanostima i tehnologijama je solidan, ove godine diplomski je studij upisalo nešto manje studenata nego lani. Tu su i naši studenti s međunarodnog studija *Marine Biotechnology* koji je formiran u sklopu međunarodne alijanse sveučilišta EU-CONEXUS. Riječ je o diplomskom studiju – pojasnio je Petar Zuanović.

Riječ je o jednom velikom zatvorenom i pametnom tanku. Njegova zapremina je 1250 litara, a kada je napunjen do vrha, na dnevnoj bazi može davati i do 400 litara planktona. To je uređaj industrijskog kapaciteta te ima mogućnost potpune automatizacije. Ipak, proizvodnja mikroalgi je izazovna, pa netko cijelo vrijeme mora pratiti što se događa iza ovih stijenki... Računalo prati relativnu gustoću nasada, a točan broj stanica u mililitru određujemo na mikroskopu

Izv. prof. dr. sc. Alan Medić, dr. med., spec. epidemiolog, voditelj Službe za epidemiologiju HZJZ Zadar i predavač na Odjelu za zdravstvene studije Sveučilišta u Zadru

HPV se može spriječiti zahvaljujući cjepivu koje imamo od 2006. godine

Vrlo važan stručni skup **Od prevencije do terapije: HPV i RAK te druge posljedice HPV infekcije** održan je 7. ožujka 2025. godine u prepunoj Multi-medijalnoj dvorani Sveučilišta u Zadru. Skup je organiziralo Hrvatsko ginekološko onkološko društvo, Zavod za javno zdravstvo Zadar, Sveučilište u Zadru, Odjel za zdravstvene studije, u suradnji s Hrvatskim liječničkim sportskim društvom i Ligom za borbu protiv raka.

Organizacijski odbor skupa činili su izv. prof. dr. sc. Alan Medić, spec. epidemiolog, dr. med. Luka Matak, spec. ginekologije i opstetricije, i dr. med. Marko Dragić, spec. ginekologije i opstetricije. Skup je bio namijenjen medicinskim sestrama, primljama, tehničarima, liječnicima školske medicine, liječnicima obiteljske medicine, pedijatrima, ginekolozima, onkolozima, mikrobiolozima, koji su bili i predavači na skupu.

Je li skup, prema Vašem mišljenju, ispunio očekivanja?

U potpunosti je ispunio očekivanja. Naime, posebnost ovog skupa je bila upravo ta što su se na jednom mjestu okupile sve stručne koje rade na prevenciji i liječenju posljedica koje čini HPV infekcija. Na skupu je bio i voditelj Klinike za ženske bolesti i porode Petrova, Zavoda za ginekološku onkologiju koji je Referentni centar za premaligne i maligne bolesti stidnice i vrata maternice, prof. dr. sc. Goran Vujić, dr. med. specijalist ginekologije i opstetricije, supspecijalist ginekološke onkologije i predavač na Medicinskom fakultetu u Zagrebu.

U našoj je zemlji cjepivo protiv HPV-a besplatno do 25. godine života; svaki roditelj, kad se odluči, može cijepiti svoje dijete od petog razreda osnovne škole do kraja srednje škole tako da se javi liječnicima specijalistima školske medicine; osoba koja je punoljetna može se cijepiti do svoje 25. godine i u zavodima za javno zdravstvo u Službi za epidemiologiju

Profesor Vujić zasigurno je osoba s najvećim iskustvom u liječenju premalignih i malignih bolesti vrata maternice uzorkovanih HPV-om, te je znatno pridonio svojim znanjem i iskustvom u vezi s HPV infekcijom i njezinim posljedicama. Dakle, skup je okupio sve relevantne stručnjake iz javnog zdravstva, kliničke prakse i akademske zajednice, a sudionici su imali priliku čuti najnovije smjernice, rezultate istraživanja i praktične preporuke. Posebno vrijednim pokazalo se interdisciplinarno poveziva-

nje – od preventivnih programa, preko ranog otkrivanja, do terapijskih pristupa.

Koja je bila Vaša uloga na skupu?

Moja uloga bila je sudjelovati kao predavač i moderator, te sam zajedno s kolegama ginekolozima dr. Matakom i dr. Dragićem organizirao ovaj skup čiji je cilj bio važnost ranog otkrivanja HPV infekcija, važnost cijepljenja, te izazova u provedbi preventivnih programa na regionalnoj razini. Želim istaknuti da

su me upravo moji dragi kolege, dr. Matak i dr. Dragić, pozvali na ovaj skup kao suorganizatora, na što sam se odmah odazvao, jer je jasno da je riječ o važnoj temi za zdravlje žena. Naime, u Hrvatskoj skoro svaki treći dan umre jedna žena od posljedica raka vrata maternice koji uzrokuje humani papiloma-virus. U ljudskoj povijesti ovo je najprevenabilniji rak, tj. rak koji se najviše može spriječiti zahvaljujući cjepivu koje imamo od 2006. godine i metodama probira (PAPA test i HPV testiranje kod žena).

Je li HPV samo virusna infekcija?

Dr. Harald zur Huassen je 1983. godine otkrio da rak vrata maternice uzrokuju neki tipovi HPV-a, a za svoje istraživanje raka vrata maternice i uloge HPV-a u nastanku bolesti dobio je Nobelovu nagradu za medicinu 2008. godine. Humani papiloma-virus je infekcija koja izaziva nekoliko vrsta raka (rak vrata maternice, rak vulve, rak penisa, rak grla), te spolno prenosive bradavice. Humani papiloma-virus (HPV) najčešći je uzročnik virusnih infekcija reproduktivnog trakta. Većina spolno aktivnih žena i muškaraca zarazi se u nekom trenutku u životu.

Cjepivo je najmoćniji alat prevencije, ali samo po sebi ne rješava problem u potpunosti. Cjepivo koje mi imamo u Hrvatskoj i u svijetu ima djelotvornost u sprječavanju raka vrata maternice čak 98 %, ali da bismo postigli pravi pad pobola od ove vrsta raka, potrebno je raditi na više razina što su i preporuke Svjetske zdravstvene organizacije (WHO). Zemlje koje imaju procijepljenost veću od 80 % bilježe dramatičan pad prekanceroznih lezija i karcinoma, što pokazuje da cjepivo djeluje – ali mora biti praćeno drugim mjerama

HPV infekcija je, dakle, veliki javnozdravstveni problem jer može uzrokovati prekancerozne promjene i više vrsta karcinoma te se zato HPV ne može promatrati isključivo kao prolazna infekcija, nego kao infekcija koja u određenom postotku dovodi do teških posljedica (malignih bolesti).

Rješava li cjepivo problem?

Cjepivo je najmoćniji alat prevencije, ali samo po sebi ne rješava problem u potpunosti. Cjepivo koje mi imamo u Hrvatskoj i u svijetu ima djelotvornost u sprječavanju raka vrata maternice čak 98 %, ali da bismo postigli pravi pad pobola od ove vrsta raka, potrebno je raditi na više razina što su i preporuke Svjetske zdravstvene organizacije (WHO). Zemlje koje imaju procijepjenost veću od 80 % bilježe dramatičan pad prekanceroznih lezija i karcinoma, što pokazuje da cjepivo djeluje – ali mora biti praćeno drugim mjerama. Stručne medicinske preporuke su: cijepjenje visokog obuhvata djevojčica i dječaka, jer muškarci su i prijenosnici ove infekcije. U našoj je zemlji cjepivo protiv HPV-a besplatno do 25. godine života; svaki roditelj, kad se odluči, može cijepiti svoje dijete od petog razreda osnovne škole do kraja srednje škole tako da se javi liječnicima specijalistima školske medicine; osoba koja je punoljetna može se cijepiti besplatno do svoje 25. godine i u zavodima za javno zdravstvo u Službi za epidemiologiju, a ako je studentica/student i kod liječnice školske medicine; preventivni ginekološki pregledi su važni i potrebno je povećati broj pregledanih žena, osobito tamo gdje je dostupnost ginekološke skrbi smanjena (redoviti PAPA test, HPV testiranje kod ginekologa).

Kako objašnjavate nisku procijepjenost stanovništva od HPV-a?

Broj cijepjene djece i mladih u Hrvatskoj višestruko se povećao od 2016. godine, kada je prvu dozu primilo 5282 djece i mladih, njih 21 306 cijepljenih prvom dozom u 2022. godini. U Hrvatskoj je još uvijek niska procijepjenost (do 15. godine za djevojčice oko 55 %, a za dječake oko 35 %), za razliku od npr. Švedske (65-70 %) ili Australije (80-86 %). U tim je zemljama rak vrata maternice vrlo rijetka bolest upravo zahvaljujući visoko-

me cijepnom obuhvatu i djevojčica i dječaka.

Kod nas je manja procijepjenost posljedica kombinacije više čimbenika: nedovoljna informiranost i prisutnost dezinformacija u medijima; strah roditelja od nuspojave cjepiva; nedostatak komunikacija zdravstvenih djelatnika prema javnosti; društvena stigma jer se HPV povezuje sa spolnošću.

Kako poboljšati edukaciju i prevenciju?

Edukacija i prevencija mogu se poboljšati kroz nekoliko ključnih koraka, a jedan od njih je i regionalni projekt *Before Time – Empowering Women and Communities for Protection Against Cervical Cancer (Osnaživanje žena i zajednice za zaštitu od raka vrata maternice)* čiji je voditelj Zavod za javno zdravstvo Zadar, a provodi se i u Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini.

Kako poboljšati pristup roditeljima i osobama koje se žele zaštititi od HPV infekcije, dio je razvojne strategije koju provodi i ovaj projekt. Važno je sustavno informiranje roditelja i učenika – jasno, znanstveno i bez stigme te bolja vidljivost javnozdravstvenih kampanja preko medija, društvenih mreža i škola.

Potrebna je i aktivnija uloga liječnika obiteljske medicine i školskih liječnika te ginekologa i epidemiologa u direktnoj preporuci cjepiva. Uvođenje HPV testiranja kao metode pobira i sa-

mostalnog uzorkovanja na HPV kao dodatne opcije za žene koje izbjegavaju ginekološke preglede iz različitih razloga.

Važno je i povećanje dostupnosti i fleksibilnosti termina cijepjenja što smo mi u Zavodu za javno zdravstvo u Službi škole medicine omogućili i uvođenjem aplikacije TERMINKO, gdje roditelj može dogovoriti termin za cijepjenje svojeg djeteta ako to nije obuhvaćeno redovitim cijepjenjem u školskom programu.

Pojavljuje li se HPV u Zadarskoj županiji češće ili rjeđe u odnosu na ostatak Hrvatske?

Zadarska županija bilježi sličnu učestalost HPV-a kao i ostatak Hrvatske, no postoje oscilacije u odazivu na probir i cijepjenje po dobnim skupinama. Kao i drugdje, najveći problem ostaje niska procijepjenost, premda se provode aktivnosti na njezinu poboljšanje.

Interreg projekt – koga okuplja i koliko će trajati?

Projekt *Before Time* (ID: HR-BA-ME00194) sufinanciran je iz programa *Interreg VI-A IPA Croatia – Bosnia and Herzegovina – Montenegro*. Traje od 1. rujna 2024. do 28. veljače 2027. godine, a koordinira ga Zavod za javno zdravstvo Zadar uz partnere iz Hrvatske, Crne Gore i BiH.

Cilj je projekta osnažiti žene i zajednicu kroz edukaciju i bolji pristup informacijama koje

su znanstveno utemeljene, potaknuti cijepjenje protiv HPV-a i probir na HPV testiranje, smanjiti pojavnost i smrtnost od raka vrata maternice

Projekt traje tri godine i financira se iz EU fondova s ciljem jačanja preventivnih programa i standardizacije postupaka.

Koji su ciljevi projekta?

Glavni ciljevi uključuju unapređenje edukacije o HPV-u, povećanje procijepjenosti djevojčica i dječaka, uvođenje i širenje metoda ranog otkrivanja (HPV testovi, samostalno uzorkovanje), smanjenje učestalosti prekanceroznih lezija i raka vrata maternice, razvoj zajedničkih protokola i standarda između partnerskih zemalja.

Primarna je prevencija usmjerena na tinejdžere, adolescente, njihove roditelje i mlade do 25 godina, kroz kampanje o cijepjenju protiv HPV-a i promicanju zdravlja.

Sekundarna prevencija usmjerena je na žene u dobi od 30 do 64 godine kroz pozivanje i poticanje odaziva na probir i rano otkrivanje prekanceroznih stanja i početnog raka vrata maternice kako bi se spriječila pojava invazivnog i raširenog raka te pravovremeno započelo liječenje, kada su ishodi liječenja povoljniji.

Po čemu se Zadar još ističe u Hrvatskoj u vezi s ovom temom?

U Službi za epidemiologiju ZJZ Zadar, počeli smo među prvima u Hrvatskoj cijepiti i žene s medicinskom indikacijom. Naime, u suradnji sa svojim ginekolozima iz OB Zadar i primarnim ginekolozima koji nam šalju žene s premalignim i malignim promjenama na vratu maternice, cijepimo ih protiv HPV-a bez obzira na životnu dob kako bismo smanjili mogućnost recidiva malignih promjena kod oboljelih žena i spriječili nove infekcije s onkogenim tipovima HPV-a i tako spriječili razvoj malignih bolesti kod žena. Od 1. siječnja 2025. godine do danas, cijepili smo čak 70 žena s premalignim i malignim promjenama od kojih su mnoge već imale i ginekološko/kirurške zahvate. Od njih 70, čak 87 % je mlade od 45 godina, a 37 % je mlade od 30 godina, a to su žene reproduktivne dobi kojima bi buduće trudnoće mogle biti ugrožene upravo zbog ove infekcije HPV-om.

Odjel za zdravstvene studije pokazuje visoku stručnost, otvorenost za partnerstvo i snažnu posvećenost temi javnog zdravlja. Suradnja na projektu omogućuje razmjenu znanja, uključivanje studenata u stručni rad i dugoročno jača kapacitete cijele regije

In memoriam Avgustina Guleska Hajdić (1949. – 2024.)

Bila je pedantna, pravedna i uvijek spremna dati toplu riječ i pohvalu

U Svečanoj dvorani Sveučilišta u Zadru 5. studenoga 2025. godine održana je komemoracija za doc. dr. sc. Avgustinu Gulesku Hajdić, dugogodišnju djelatnicu na Odsjeku za hrvatski jezik i književnost i Odjela za kroatistiku Sveučilišta u Zadru. Guleska Hajdić predavala je na Filozofskom fakultetu, potom Sveučilištu u Zadru, predmet Makedonski jezik i književnost, a od nje su se biranim riječima oprostili moderatorica prof. dr. sc. Helena Peričić, prorektorica za studente i studije Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Anita Pavić Pintarić, predstojnik Katedre za makedonski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu doc. dr. sc. Ivica Baković, v. d. pročelnice Odjela za kroatistiku doc. dr. sc. Ivana Petešić Šušak te Mirjana Majić, predsjednica Makedonskoga kulturnog društva Biljana u Zadru.

Avgustina Guleska Hajdić rođena je 1949. godine u Skoplju, gdje je i diplomirala i radila do 1982. godine, kada dolazi u Zadar. Doktorirala je 1997. godine, a osim što je djelovala kao sveučilišna profesorica objavila je niz znanstvenih i stručnih radova, radila kao sudski tumač, književna prevoditeljica i lektorica časopisa Zajednice Makedonaca. Preminula je u siječnju 2024. godine.

Iako je proteklo šesnaest godina od njezina umirovljenja, vjerujem da se brojni studenti sjećaju naše Tine, njezine markantne pojave i angažmana na Odsjeku, profesorice iznimne zainteresiranosti za rad sa studentima, koji su rado odabirali

In memoriam Esad Ćimić (1931. – 2024.)

Odlazak znanstvenika i čovjeka kojeg totalitarni sustav nije slomio

Na Sveučilištu u Zadru 22. siječnja 2025. godine održana je komemoracija za prof. dr. sc. Esada Ćimića, profesora emeritusa, jednog od glavnih osnivača Odjela za sociologiju. Rođen je 1931. godine u Mostaru, gdje je završio osnovnu i srednju školu. Daljnje je školovanje nastavio u Sarajevu gdje je i doktorirao te predavao sve do 1976. godine, kada je izbačen s fakulteta pod optužbom „političko-moralne nepodobnosti“, zato što je knjizi Čovjek na raskršću analizirao jugoslavenski komunistički režim. Cenzori su knjigu uništili i zabranili, profesor je izgubio posao te je morao napustiti Sarajevo.

Nakon toga živio je i radio u Beogradu, Zagrebu i Zadru koji je prihvatio kad su ga druge akademske zajednice odbacile.

– Profesor Ćimić proživio je dug, bogat, izazovan i izniman život. Studenti su ga cijeno: pre-

davao je s blagošću i erudicijom, s posebnom ali pronicljivošću lakoćom u složenim političkim i društvenim procesima. Meni ostaje u sjećanju kao kolega od kojega se nešto nauči i u najjednostavnijem, svakodnevnem razgovoru – rekla je pročelnica Odjela za sociologiju izv. prof. dr. sc. Valerija Barada.

Devedesetih godina prošlog stoljeća najprije je počeo raditi na Institutu Ivo Pilar, a od 1996. godine na Filozofskom fakultetu u Zadru gdje je radio do mirovine i postao profesor emerit-

njezin predmet kao izborni. Bila je pedantna, pravedna i uvijek spremna dati toplu riječ i pohvalu. U vrlo teškim ratnim okolnostima ostala je živjeti u Zadru te je uvijek govorila da ima dvije domovine – onu u kojoj je rođena i onu u kojoj je živjela – rekla je Peričić.

Profesorica Guleska Hajdić, kako je naglasila prorektorica Pavić Pintarić, doprinosila je zajedničkoj misiji obrazovanja i kulturnog povezivanja.

– U radu s jezicima uvijek postoji nešto osobito: oni spajaju ljude, čuvaju identitet, otvaraju prostor za razumijevanje drugih kultura. Ona je bila most prema makedonskom jeziku i kulturi i time je obogatila ne samo one koji su je slušali na nastavi ili skupovima, nego i našu akademsku i zadarsku zajednicu u cjelini. Stvarala je mostove između kultura, jezika i umjetnosti, a mene se posebno dojmio njezin prevoditeljski rad za kazalište, prije svega za Kazalište lutaka Zadar, omogućujući da se djela jedne književnosti obogate

interpretacijama na drugom jeziku – rekla je prorektorica Pavić Pintarić.

Avgustina Guleska Hajdić objavila je niz znanstvenih i stručnih radova s područja makedonistike, a djelovala je i kao sudski tumač, književna prevoditeljica te lektorica časopisa koje je izdavala Zajednica Makedonaca u Republici Hrvatskoj.

Profesorica Guleska Hajdić odrastala je u okruženju intelektualaca i filologa. Bila je posvećena makedonskom jeziku i kulturi te je svoj rad usmjeravala ne samo prema studentima i sudionicima stručnih skupova nego i prema široj akademskoj i kulturnoj zajednici. Svojim radom stvarala je poveznice između kultura, jezika i umjetnosti, a osobito se isticala svojim prevoditeljskim radom za kazalište, omogućujući izvedbe tekstova na drugom jeziku.

Kantautorica i bivša studentica s Odjela za kroatistiku Tea Vidaić prigodno je izvela dvije pjesme. Što te nema i Jovano, Jovanke.

Grad Zadar dodijelio mu je i nagradu za životno djelo 2008. godine.

Bavio se manje-više sociologijom religije, uređivao znanstvene i stručne časopise, objavio kulturne knjige kao što je *Socijalističko društvo i religija* (1963.), te knjige *Drama ateizacije, Sveto i svjetovno, Ateizam kao povijesni humanizam, Dogma i sloboda* i druge.

– U pojmovnom središtu svakog sveučilišta nisu zgrade, nego ljudi, profesori i studenti, *universitas* koji ih smješta u zajednicu. Profesor Ćimić svojom osobnošću i blagošću izgradio je i nekadašnji Filozofski fakultet u Sveučilištu u Zadru, obogaćujući nas svojim životom i opusom. Bavio se složenom sociološkom problematikom, društvenim fenomenom koji nadilazi ovaj trenutak. Razmatrajući „sveto“ i „svjetovno“ zalagao se za prepoznavanje po-

sebnosti i važnosti onog drugog pristupa, za razliku od današnjeg vremena kada smo svjedoci radikalizacije i s jedne i s druge strane. Bio je specifičan svjedok složenosti šireg prostora kojem pripada i Hrvatska, pitanjima različitih religijskih denominacija i neizbrusjenih nacionalnih identiteta, a kao osoba nadilazio je ulogu koju je imao u akademskoj zajednici – rekao je rektor Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Josip Faričić.

Prof. dr. sc. Siniša Zrinščak prisjetio se zajedničkih trenutaka provedenih na Institutu Ivo Pilar, ali i kasnijih suradnji u kojima je obogatila njegova razmišljanja, poglede na znanost i život, dok je pročelnik Odjela za filozofiju izv. prof. dr. sc. Marko Vučetić istaknuo kako Ćimić i nakon smrti, bez obzira na postojanje ili nepostojanje Boga, nastavlja živjeti kroz svoju ostavštinu.

Izv. prof. dr. sc. **Silvija Šiljeg**, Odjel za geografiju, o projektu *Samoodrživi višesenzorski sustav za nadzor kvalitete stajaćih kopnenih voda*

Suvremena tehnologija danas ima ključnu ulogu u očuvanju kvalitete slatkih voda i njihovih ekosustava

Područje znanstvenog interesa izv. prof. dr. sc. Silvije Šiljeg s Odjela za geografiju su: urbana geografija, kvaliteta života, modeliranje prostornih podataka, kvantitativne metode u geografiji, demografija, GIS.

U posljednje vrijeme angažirana je na interregionalnom projektu *SMART-Water* što je akronim za projekt *Samoodrživi višesenzorski sustav za nadzor kvalitete stajaćih kopnenih voda*. Riječ je o interregionalnom projektu (BiH, RH i Crna Gora) za razdoblje od 2021. do 2027. godine. Projekt je sufinanciran sredstvima Europskog fonda za regionalni razvoj i IPA fondova EU-a.

Glavni partner je Institut *Ruder Bošković*, a partneri su Sveučilište u Zadru, Park prirode *Hutovo blato* iz BiH te Agencija za zaštitu životne sredine i Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju iz Crne Gore.

Kako suvremena tehnologija može očuvati kvalitetu slatkih (kopnenih) voda i ekosustave u njima?

Suvremena tehnologija danas ima ključnu ulogu u očuvanju kvalitete slatkih voda i njihovih ekosustava. Omogućuje nam brzo prikupljanje preciznih i točnih podataka u stvarnom vremenu te njihovu obradu s pomoću naprednih algoritama i umjetne inteligencije. Time se dobivaju pouzdane informacije koje su temelj za pravovremeno donošenje odluka i učinkovitije upravljanje vodnim resursima. Primjenom senzorskih mreža, satelitskog praćenja i dronova moguće je kontinuirano nadzirati promjene u kvaliteti vode, poput koncentracije kisika, prisutnosti zagađivača ili promjena temperature. Digitalni modeli i simulacije pomažu predvidjeti utjecaj klimatskih promjena, poljoprivrednih aktivnosti i urbanizacije na vo-

Riječ je o interregionalnom projektu (BiH, RH i Crna Gora) za razdoblje od 2021. do 2027. godine. Projekt je sufinanciran sredstvima Europskog fonda za regionalni razvoj i IPA fondova EU-a

Međunarodni projekt *SMART-Water*, čiji je cilj očuvanje kvalitete kopnenih voda i biološke raznolikosti jezerskih ekosustava kroz primjenu suvremenih tehnologija, umjetne inteligencije i zajedničkih prekograničnih mjera, predstavljen je u Biogradu 14. listopada 2025. godine.

Projekt *SMART-Water* usmjeren je na tri pilot-lokacije – Vransko jezero u Hrvatskoj, Deransko jezero u Bosni i Hercegovini i Skadarsko jezero u Crnoj Gori – gdje će se razvijati napredni modeli za praćenje kvalitete vode temeljeni na kombinaciji satelitskih snimaka, *in situ* mjerenja i umjetne inteligencije. Posebna pažnja posvećuje se i uključivanju lokalnih zajednica, znanstvenika i donositelja odluka u očuvanje i upravljanje vodenim resursima.

Program u Biogradu otvorio je prof. dr. sc. Zvezdan Penezić, prorektor Sveučilišta u Zadru, koji je istaknuo važnost međunarodne suradnje u području zaštite okoliša. Uvodno predstavljanje projekta *SMART-Water* održali su izv. prof. dr. sc. Neven Cukrov (Institut *Ruder Bošković*) i izv. prof. dr. sc. Silvija Šiljeg (Sveučilište u Zadru).

Projektne partneri predstavili su dosad provedene aktivnosti te planove u idućem razdoblju.

Nakon prezentacija svih partnera na biogradskoj rivi održan je *GeoTech dan*, posvećen predstavljanju pametnih rješenja za očuvanje kvalitete vode.

U tom je događaju sudjelovalo 275 djece iz vrtića, osnovne škole i srednje škole. Djeca su kroz radionice i demonstracije upoznata s važnosti očuvanja voda i primjenom novih tehnologija u zaštiti okoliša.

dene sustave. Također, tehnologije pročišćavanja i recikliranja vode, temeljene na nanomaterialima ili biotehničkim procesima, doprinose smanjenju zagađenja i racionalnijem korištenju resursa. Sve to zajedno omogućuje bolju zaštitu bioraznolikosti, održivost vodenih ekosustava i sigurnu opskrbu pitkom vodom za buduće generacije.

Nije li upravo tehnologija ona koja je „glavni“ krivac za njihovo onečišćenje?

Vrijednost projekta je 1,5 milijuna eura, Sveučilište u ovom iznosu participira 530.000 eura. Nositelj projekta je Institut Ruder Bošković, a voditelj izv. prof. dr. sc. Neven Cukrov. Sveučilište u Zadru sudjeluje u aktivnostima svih radnih paketa

Često se ističe da je tehnologija jedan od glavnih uzročnika onečišćenja okoliša, uključujući i slatke vode, no problem je zapravo u načinu na koji se ona koristi, a ne u samoj tehnologiji. U mnogim industrijaliziranim zemljama koje imaju razvijenu tešku industriju ona je glavni krivac onečišćenja, no za Hrvatsku (kao ni za pilot-područja u Crnoj Gori i BiH) to nije slučaj. Ali to ne znači da su naši vodeni ekosustavi pošteđeni pritisa-

ka. Glavni izazovi u Hrvatskoj, Crnoj Gori i BiH proizlaze iz poljoprivrednih aktivnosti, urbanizacije, komunalnih otpadnih voda, turističkih aktivnosti te neadekvatnog gospodarenja otpadom. Čest je slučaj eutrofikacije, odnosno pretjeranog rasta algi koji narušava ekološku ravnotežu voda i upravo u takvim slučajevima suvremena tehnologija ima važnu ulogu – ne samo u otkrivanju i nadzoru takvih pojava, već i u sprječavanju njihova nastanka. Sustavi za praćenje kvalitete voda, digitalne platforme za upravljanje otpadnim vodama i napredni uređaji za pročišćavanje omogućuju učinkovito očuvanje naših jezera, rijeka i izvora. Budući da je Hrvatska zemlja bogata prirodnim izvorima pitke vode, ovakvim i sličnim projektima možemo pokazati da odgovorna primjena tehnologije ne mora značiti prijetnju okolišu, nego može biti ključan alat za njegovo dugoročno očuvanje.

Riječ je o interregionalnom programu odnosno projektu. Koliko vrijedi projekt, tko je nositelj i koja je u svemu tome uloga Sveučilišta u Zadru?

Vrijednost projekta je 1,5 mil. eura, Sveučilište u ovom iznosu participira s 530.000 eura. Nositelj projekta je Institut *Ruder Bošković*, a voditelj izv. prof. dr. sc. Neven Cukrov. Sveučilište u Zadru sudjeluje u aktivnostima svih radnih paketa. Istraživački tim sa Sveučilišta razvija sveobuhvatnu GIS bazu podataka, razvija metodološki okvir za praćenje i procjenu kvalitete vode koji će biti primjenjiv u sličnim istraživanjima; izrađuje modele predikcije kvalitete vode primjenom umjetne inteligencije i da-

Izv. prof. dr. sc. **Silvija Šiljeg** i **Glorija Pedić**, suradnica na projektu *SMART-Water*

ljinskih istraživanja, sudjeluje u procesu postavljanja senzora na pilot-područjima, razvija WEB-GIS platformu, provodi ispitivanje javnog mnijenja, provodi demonstracije i edukacije za javnost te prezentira rezultate istraživanja kroz znanstvene radove i sudjelovanja na znanstvenim i stručnim konferencijama.

Na kojim će se lokacijama izvoditi istraživanja, pokusi?

Projekt obuhvaća tri pilot-područja: Vransko jezero u Hrvatskoj, Deransko jezero u Bosni i Hercegovini te sjeverozapadni dio Skadarskog jezera u Crnoj Gori.

Zašto je u Hrvatskoj izabrano Vransko jezero?

Vransko jezero izabrano je iz više razloga. Na ovom području timovi iz Instituta *Ruder Bošković* i sa Sveučilišta u Zadru provodili su sustavno istraživanje nekoliko mjeseci prije početka projekta. Drugi razlog jest taj što je Vransko jezero najveće slatkovodno jezero u Hrvatskoj na koje utječe more, što pak uzrokuje specifične promjene u kvaliteti jezerske vode i živom svijetu jezera. I treći je razlog blizina pilot-lokacije jednom i drugom istraživačkom timu iz Hrvatske.

Hoće li se tijekom istraživa-

nja primjenjivati umjetna inteligencija i na koji način?

Na projektu će se primjenjivati umjetna inteligencija. Nakon što nam Institut *Ruder Bošković* dostavi rezultate uzorkovanja, na temelju njih će se razviti, odnosno odabrati, najbolji algoritam koji će biti *input* strojnom učenju. Na temelju njega će se kreirati modeli s pomoću kojih će se moći procijeniti rizik, donositi smjernice za primjenu tehnika praćenja voda u uvjetima npr. klimatskih promjena, antropogenih učinaka, onečišćenja i slično, kao i smjernice za bolje upravljanje i monitoring slatko-

vodnih zaštićenih područja.

Koje su do sada provedbene aktivnosti obavljene?

Do sada je proveden čitav niz predviđenih aktivnosti: razvijen je metodološki okvir, usklađena je metodologija *in situ* uzorkovanja i s optičkom sondom i s klasičnim uzorcima, prikupljeni su povijesni podaci i izrađena je GIS baza podataka koja će se „puniti“ tijekom trajanja projekta. Provedeno je ispitivanje javnog mnijenja u Crnoj Gori i BiH, postavljeni su senzori za mjerenje protoka i vodostaja u realnom vremenu, te za mjerenje ostalih parametara, održano je nekoliko diseminacijskih aktivnosti; objavljena su tri znanstvena rada i sudjelovali smo na nekoliko znanstvenih konferencija.

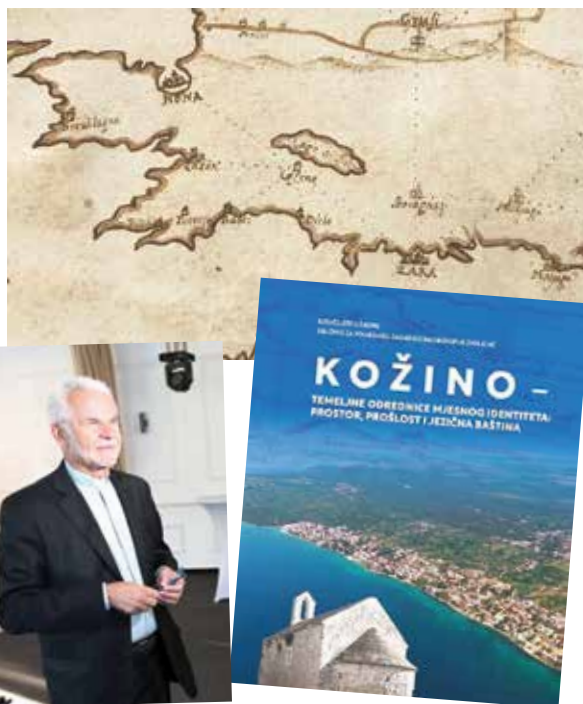
Kakvi se rezultati očekuju od istraživanja?

Na sva tri pilot-područja očekujemo dobre rezultate, odnosno čistu vodu prema svim postavljenim parametrima. Očekujemo da ćemo na kraju projekta imati kvalitetnu GIS bazu podataka o kvaliteti voda za sva tri pilot-područja, da ćemo na temelju provedenih analiza i dobivenih rezultata odrediti precizne smjernice za bolje upravljanje i praćenje kvalitete voda u zaštićenim područjima, te da ćemo utjecati na podizanje svijesti u lokalnim zajednicama gdje se provedu istraživanja.

Recite nešto o svojim znanstvenim interesima?

Mož primarni znanstveni interes usmjeren je na temu urbane geografije, s posebnim naglaskom na kvalitetu života, kvalitetu stanovanja, prostornu dostupnost i rasprostranjenost urbanih sadržaja, ugroženost urbanih područja te modeliranje u urbanom okruženju. Kroz svoja istraživanja bavila sam se razvojem indikatorskih sustava, teorijskih koncepta i modela za različite urbane teme, primjenjujući višerazinski pristup i kombinirajući kvalitativne i kvantitativne metode. Posebno me zanimaju prostorne i demografske promjene u urbanim područjima, s naglaskom na prostor grada Zadra i njegove okolice, kojim se često koristim kao primjerom za analizu urbanih procesa u mediteranskom i hrvatskom kontekstu. U istraživanjima radim s bazama prostornih i statističkih podataka te modeliram prostorne odnose i obrasce u GIS okruženju te integriram urbano-sociološki i geografski pristup proučavanja prostora.

Partneri nositelji projekta su Sveučilište u Zadru, Park prirode Hutovo blato iz BiH, te Agencija za zaštitu životne sredine i Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju iz Crne Gore

Objavljen zbornik *Kožino – temeljne odrednice mjesnog identiteta: prostor, prošlost i jezična baština*

Zbornikom, koji donosi 11 znanstvenih studija, osvjetljavaju se i otimaju zaboravu brojne pojedinosti o prostoru, prošlosti, kulturi i jezikoslovlju Kožina

U izdanju Sveučilišta u Zadru i Društva za povjesnicu Zadarske nadbiskupije Zmajević tiskan je zbornik radova posvećen Kožinu, selu u zadarskom susjedstvu. Zbornik *Kožino – temeljne odrednice mjesnog identiteta: prostor, prošlost i jezična baština*, Zadar, 2005., zbir je znanstvenih priloga održanih u obliku znanstvenih predavanja godinu dana prije. Ovaj zbornik radova jedan je u nizu onih usmjerenih na istraživanje pojedinih zadarskih naselja pa u tom smislu ističemo one o selu Bibinjama te o Sukošanu. Pokretanje ovakvih znanstvenih skupova svakako je hvalevrijedna inicijativa jer se time osvjetljavaju te otimaju zaboravu brojne pojedinosti o prostoru, prošlosti, kulturi i jezikoslovlju spomenutih naselja u bližoj zadarskoj okolini. Ovaj zbornik, koji su uredili prof. dr. sc. Josip Faričić i izv. prof. dr. sc. Zdenko Dundović, donosi jedanaest znanstvenih studija zadarskih znanstvenika. Nakon predgovora, koji potpisuju urednici, nižu se studije organizirane prema kronološkom načelu. Prva je studija (Mate Perica i Mato Ilkić) usmjerena na arheološku baštinu

Kožina koja nije osobito bogata, a koja se, za sada raspoznaje poglavito u nalazima iz podmorja. O prošlosti tog prostora u rimsko doba svjedoče ponajprije numizmatički nalazi rimskih kovanica u rasponu od 1. do 4. stoljeća. Poznato je nekoliko primjeraka iz razdoblja srednjeg i novog vijeka, a autor Mato Ilkić zaključuje katalog nalaza s onim iz vremena Kraljevine Italije (Viktora Emanuela III.), kovanog u prvoj polovini 20. stoljeća.

Kožino je tijekom srednjeg vijeka nastalo u okviru Petrčana, širokoga priobalnog prostora između Dikla i Zatona ninskog. U Petrčanima su bili posjedi zadarskih samostana Sv. Marije i sv. Krševana, ali i brojnih drugih Zadrana. Među njima se veličinom isticao posjed Zadrana Kože Saladina prema kojem je onda i za selo iznjedren poseban naziv *Kožino selo* (Nikola Jakšić). Pripadalo je to selo isprva župi sv. Tome u selu Blatu (nekoć uz obalu Bokanjačkog blata), no kada je u Ciparskom ratu (1570. – 1573.) s Osmanlijama spomenuto selo porušeno, osniva se zasebna župa Ko-

žino sa svojom crkvom sv. Mihovila (Zdenko Dundović).

O stanovništvu Kožina u prošlosti informiraju nas poglavito glagoljske matične knjige o čemu piše Grozdana Franov-Živković, donoseći vrijedne tablične pregleda za 17., 18. i 19. stoljeće. O političkim, gospodarskim i društvenim prilikama Kožina u doba druge austrijske vladavine piše Ante Bralić, dok neke crtice o Kožinu iz prve polovine 20. stoljeća donosi Ante Gverić.

Ovime se zaključuje dio zbornika posvećen povijesnim temama. Suvremena društveno-geografska obilježja Kožina obrađena su u studiji Damira Magaša i Mislava Stjepana Čaglja. Slijedi vrijedan prilog Josipa Faričića koji uključuje brojne stare geografske karte šire okolice Kožina, počevši od prve polovine 16. stoljeća s temeljitijim popisom topografske građe. Zbornik se zaključuje kraćom studijom s temom o fonološkim i morfološkim obilježjima kožinskog govora, a razrađuje ih Ivan Magaš.

Professor emeritus dr. sc. Nikola Jakšić o povijesti Kožina i ključnim točkama znanstvene karijere

Imanje Kože II. Saladina, Kožino selo, u povijesnim se vrelima prvi put spominje 1383. godine i mjesto više nije mijenjalo ime

U izdanju Sveučilišta u Zadru i Društva za povjesnicu Zadarske nadbiskupije Zmajević, tiskan je zbornik radova posvećen Kožinu, naselju pokraj Zadra. Zbornik *Kožino – temeljne odrednice mjesnog identiteta: prostor, prošlost i jezična baština*, zbir je znanstvenih priloga u kojemu se osvjetljavaju i otimaju zaboravu brojne pojedinosti o prostoru, prošlosti, kulturi i jezikoslovlju Kožina.

Zbornik, koji su uredili rektor prof. dr. sc. Josip Faričić i prof. dr. sc. Zdenko Dundović, donosi jedanaest znanstvenih studija, a studiju o tome kako je Kožino dobilo ime napisao je prof. emer. dr. sc. Nikola Jakšić.

Kožino je tijekom srednjeg vijeka nastalo u okviru Petrčana, priobalnog prostora između Dikla i Zatona ninskog. U Petrčanima su bili posjedi zadarskih samostana Sv. Marije i sv. Krševana, ali i brojnih drugih Zadrana. Među njima se veličinom isticao posjed Zadrana Kože Saladina prema kojemu je selo u 14. stoljeću dobilo naziv *Kožino selo*.

Vaš prilog u monografiji o Kožinu usmjeren je na povijesnu geografiju čime ste se također bavili?

Kao arheolog imam sklonost prema istraživanju povijesne geografije. Kao što je poznato, zadarsko je zaleđe u 17. stoljeću doživjelo velike etničke i vjerske promjene kao rezultat migracije stanovništva. Posljedica tih migracija bila je i ta da su se mnogi srednjovjekovni toponimi izgubili. Poznati su nam iz povijesnih izvora nazivi mnogih srednjovjekovnih sela kojih danas više nema. Navodim neke primjere: Tršci, Starovšane, Kobiljeglavić, Lemeševo Hrašće i mnogi drugi. Danas im ne znamo točan smještaj, ali možemo analizom povijesnih vrela odrediti im barem približne pozicije. Time sam se bavio, dakle rekonstrukcijom geografije. Toponime koje sam nalazio u srednjovjekovnim doku-

U tom se prostoru srednjovjekovnih Petrčana posebno isticalo imanje porodice Saladina, kao jedini veliki privatni veleposjed. Stekao ga je najvjerojatnije Koža I. Saladin, jedan od najviđenijih i najbogatijih Zadrana u drugoj polovini 13. stoljeća. Posjedom su nastavili gospodariti njegovi nasljednici, Bartul Saladin, koji je preminuo 1331. godine i Koža II. Saladin, koji je preminuo 1366.

mentima, a koji su zamrli, kanio sam pronaći i smjestiti u prostor i vrijeme. O tome sam napisao jednu knjigu koju sam nazvao *Hrvatski srednjovjekovni krajobrazi*, Split, 2000. To nije jedinstvena monografija nego zbir članaka koji su povezani s temom prepoznavanja srednjovjekovnih toponima u zadarskom zaleđu.

Primjerice, danas poznajemo toponim Škabrnja, no tijekom srednjeg vijeka tamo je bilo selo

drugog imena jer je Škabrnja toponim tek iz 17. stoljeća. A kako se selo zvalo prije? Dok sam radio na istraživanju, u dokumentima sam pronašao podatak da je crkva sv. Luke u selu Kamenjane. A gdje je bilo locirano Kamenjane u kojemu se spominje crkva sv. Luke? Danas znamo da je srednjovjekovno Kamenjane zapravo Škabrnja s grobljanskom crkvom sv. Luke. Neka su naselja zadržala svoje stare na-

zive, primjerice Nadin ili Nin, a nekima su nazivi promijenjeni. Pridragi je naziv bio Dol prema docu. To čime sam se bavio jest pokušaj rekonstrukcije srednjovjekovne zemljopisne slike. Ako, primjerice, naiđeš na ruševine neke stare crkve kojoj je i titular nepoznat, s pomoću arhivskih dokumenata možda ćeš doznati koja je to crkva mogla biti i kojoj je župi pripadala. *Hrvatski srednjovjekovni krajobrazi* jest knji-

Zbirka pjesama mojeg oca Gomile i ćulci iz različitih su, drugih, prije tiskanih zbirki... Moj je otac rođeni otočanin, bodul, Bračanin, i cijeli je život bio orijentiran na Brač. Redovito je odlazio na Brač u vrijeme ljetnih praznika, a posebice je volio tamo boraviti na Veliki petak, gdje je redovito sudjelovao u procesiji pjevajući sa svojim sumještanima poznate „pašijunske“ napjeve

ga posvećena širem prostoru zadarskog zaleđa. To je ono što mi zovemo na stručni povijesna topografija. I moja knjiga *Zemunik – srednjovjekovni zadarski kaštel i turska kasaba* iz 1997. godine bavi se srednjovjekovnom geografijom, a posvećena je isključivo Zemunik i njegovu neposrednom okruženju.

Je li Kožino mijenjalo ime?

Kožino nije promijenilo svoje ime. Od 14. stoljeća poznato je pod nazivom Kožino selo, dakle posjed nekog Kože. Koža je bilo često ime u srednjovjekovnom Zadru, posebice kod plemstva, ali se odavna više ne upotrebljava. Kako je Zadar u srednji vijek ušao s prostornim obuhvatom naslijeđenim iz antike, a to je prostor između Dikla i Bibinja koji povijesna vrela nazivaju astarejom, Zadranici su nastojali taj obuhvat proširiti kupnjom terena, zemljišta, preko granica astareje, u Petrcanima, na prostoru između Dikla i Zatona. Te su terene stjecali darovanjem i kupnjom ponajprije zadarske opatije, one Sv. Marije i sv. Krševana.

U tom se prostoru srednjovjekovnih Petrcana posebno isticalo imanje porodice Saladina, kao jedini veliki privatni veleposjed. Stekao ga je najvjerojatnije Koža I. Saladin, jedan od najvidenijih i najbogatijih Zadrana u drugoj polovini 13. stoljeća. Posjedom su nastavili gospodariti njegovi nasljednici, Bartul Saladin, koji je preminuo 1331. godine i Koža II. Saladin, koji je preminuo 1366., a po kojem je veleposjed i dobio ime Kožino selo. Pod tim se nazivom u povijesnim vrelima spominje prvi put 1383. godine. Svoj posjed Koža II. Saladin prepustio je kćeri Pelegrini, udovici Franje Grisogona, nekadašnjega zadarskog kneza na Pagu. Ona ga je oporukom iz 1392. poklonila zadarskim koludricama Svete Katarine koje su njome upravljale do ukinuća samostana u 19. stoljeću. Današnji naziv sela Kožino tako čuva uspomenu na posjed zadarskih Saladina, posebice na Kožu II. Bartulova.

Spomenuli ste da se etničke i jezične promjene događaju nakon prodora Turaka?

To o čemu sada govorite su jako složena pitanja. Možemo reći ovako: do osmanlijskih osvajanja taj je prostor u etničkom smislu bio prilično homogen, hrvatski.

Kako su Hrvati govorili na ovom prostoru prije Turaka?

Govorili su čakavski, naravno. Priobalna je Hrvatska pretežno bila čakavska. Ali, pomicanje življa još tijekom, a posebice nakon osmanlijske vladavine u tom je prostoru bilo intenzivno, pa je to, dakako, ostavilo traga i u jeziku.

U 12. stoljeću Zadranici unutar zidina govore hrvatski?

U osnovi dalmatinski su gradovi bili romanski i u njima se govorilo retroromanski. Međutim, prodor stanovništva iz neposrednog zaleđa sve je više doprinio procesu slavizacije obalnih gradova. Prisjetimo se dolaska pape Aleksandra III. u Zadar 1177. godine kojega puk dočekuje pjevajući na hrvatskom jeziku.

Vaš je otac jako držao do čakavice, mnoge je pjesme napisao na čakavici?

On je rođeni otočanin, bodul, Bračanin, i cijeli je život bio orijentiran na Brač. Iako smo kao obitelj velik dio života proveli u Zadru, on je uvijek nastojao otputovati na rodni Brač, u Selca. I danas tamo idem, sjednem u automobil, za dva sata vožnje sam u Makarskoj, jedan sat tra-

jektom do Brača i za tri sata sam doma. A moj bi otac u ono doba putovao do rodnog Brača po cijeli dan. On se iscrpljivao u tim putovanjima koja tada nisu bila jednostavna. Tko se još sjeća vremena prije izgradnje Šibenskog mosta? Autobus bi dolazio na Martinsku, nasuprot Šibeniku, gdje je čekao trajekt koji je vozio u Šibenik. Otac je redovito odlazio na Brač u vrijeme ljetnih praznika, a posebice je volio tamo boraviti na Veliki petak, gdje je redovito sudjelovao u procesiji pjevajući sa svojim sumještanima poznate „pašijunske“ napjeve.

Objavljena je njegova zbirka pjesama Gomile i ćulci.

Ta je zadnja zbirka skup pjesama iz različitih, drugih, prije tiskanih zbirki. Prva je tiskana još dok smo živjeli u Kninu, 1958. godine, pa druga, treća itd. Nakon njegove smrti sumještanici su odlučili ponovno tiskati jedan izbor iz njegovih pjesama.

Tomu se zadatku posebno posvetila moja sestra Sofija, a samu akcentualizaciju stihova priredila je njezina kći, Nataša Šprljan, koja je istraživač u Centru za jadransku onomastiku i etnolingvistiku. Ti akcenti Bračanima ne trebaju, ali drugima su čitateljima nužni.

S istraživačkim i znanstvenim radom počeli ste u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika?

Radio sam tamo nekoliko godina, do 1980., nakon što sam u Zadru diplomirao povijest umjetnosti i arheologiju 1974. godine. Vratio sam se kad me je moj

profesor Ivo Petricioli, koji je ovdje vodio Odsjek za povijest umjetnosti, pozvao za asistenta.

I cijelo ste vrijeme, od 1980. godine radili na Odljelu za povijest umjetnosti Sveučilištu u Zadru (Nekada Odsjeku za povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zadru)?

Imao sam jednu stanku jer sam bio biran za zastupnika u 1. sazivu Sabora 1990. godine. Bio sam na dužnosti potpredsjednika Društveno-političkog vijeća. Taj je mandat trajao dvije godine, nisam se više kandidirao za sljedeći mandat, nego sam preuzeo dužnost pomoćnika ministra u tada glomaznom Ministarstvu prosvjete, kulture i športa prihvativši poziv tadašnje ministrice, a danas pok. Vesne Girardi Jurkic. Ona je bila arheolog, moja kolegica iz struke, pa me je pozvala. Bio sam doministar 30 mjeseci zadužen za sektore zaštite spomenika kulture, te muzejsko-galerijske i arhivske djelatnosti. U Zadru sam se i na fakultet vratio 1994. godine.

Što je bilo u fokusu Vašega znanstvenog interesa?

Iz samog izbora studija bilo je jasno da je moja orijentacija prema starijim razdobljima povijesti i umjetnosti. I kao takav sam otišao raditi u Split, u Muzej hrvatskih arheoloških spomenika. Tamo sam proboravio oko pet godina. Iskoristio sam priliku da se bavim onim što mi popularno nazivamo starohrvatska skulptura, a to je skulptura ranoga srednjeg vijeka od 9. do 11. stoljeća. U tom je muzeju ogromno skladište artefakata koji su sakupljeni još od kraja 19. stoljeća, kada su pokrenuta prva arheološka istraživanja u Kninu.

Svoja sam istraživanja posvetila upravo tome. Ta je baština dugo bila shvaćana kao starohrvatska umjetnost. Po nazivu, gotovo bismo rekli kao narodna umjetnost. Vremenski je ograničena na razdoblje od početka 9. do kraja 11. stoljeća. Tri stotine godina. Poučen ranijim iskustvima svojeg profesora Petriciolija, zaključio sam da bi se u toj građi koja je nastajala u velikom razdoblju od tri stotine godina mogle izdvojiti različite likovno homogene cjeline. Nastojao sam tu bogatu građu sortirati i preciznije vremenski odrediti. Stilski srodne skulpture grupirao sam u cjeline i nazvao ih kipar-

ske-klesarskim radionicama. To je bio moj zadatak povjesničara umjetnosti. U nekim su slučajevima ti kameni reljefi popraćeni posvetnim natpisima s imenima hrvatskih vladara. To je uvelike pomoglo da se produkcija pojedine klesarske radionice vremenski precizno odredi. Tako su za pojedine od njih i nastali nazivi, primjerice „klesarska radionica iz vremena kneza Trpimira“ ili pak „dvorska klesarska radionica iz vremena kneza Branimira“ i sl. Vidjevši moje rezultate u proučavanju ranosrednjovjekovne skulpture, prof. Petricioli me je pozvao da postanem njegovim asistentom na Odsjeku za povijest umjetnosti. O toj sam problematici poslije objavio knjigu pod naslovom *Klesarstvo u službi evangelizacije*, Književni krug, Split, 2015.

Bili ste jedan od autora izložbe Hrvati i Karolinzi. To se i danas smatra par excellente kulturnim događajem?

Kako se približavala godina 2000., a što je bila okrugla obljetnica krunjenja Karla Velikog za cara u Rimu 800. godine, tako je u nekim europskim državama to rađanje Europske unije koja je u to doba nastajala, jer je Karlo Veliki u svoje doba gospodario velikim dijelom Europe. Zato je u nekim europskim zemljama tada bio pokrenut jedan projekt s nakanom da se obilježi tih 1200 godina koje nas dijele od Europe Karla Velikog. Projekt je podrazumijevao niz izložbi povezanih s vremenom vladavine Karla Velikog. Izložbe su bile postavljene u Njemačkoj – Paderborn, u Španjolskoj – Barcelona, u Italiji – Brescia, sve na lokalitetima koji su tješnje povezani sa samim Karlom. Jedna grupa nas stručnjaka u Hrvatskoj doznala je za taj projekt te smo svojim inoze-

mnim kolegama predložili da i nas priključe. Bilo je to doba kada smo težili da se Hrvatska na bilo koji način integrira u europski prostor, u ovom slučaju na kulturnom planu. Naš je prijedlog, nasreću, naišao na pozitivan odaziv, pa smo hrvatsku izložbu priredili u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu. Izložbe su se održavale u stano- vitom ritmu, svaka sljedeća nakon šest mjeseci.

Naša izložba u Splitu toliko je svidjela talijanskim kolegama da su je odlučili prenijeti u Bresciju. Za nas je to bilo neobično važno jer smo žarko željeli da se i publika u Europi upozna s našom povijesno-umjetničkom baštinom iz tog razdoblja. Osim toga u tu je svrhu tiskan i opširan katalog izložbe na talijanskom jeziku pod naslovom *Bizantini, Croati, Carolingi – Alba e tramonto de regni e imperi*, SKIRA, 2001. na više od 500 stranica. Time je naša baština konačno predstavljena na jednome od svjetskih jezika.

Imali smo na toj izložbi što i pokazati?

Naravno. Hrvatska je u 9. stoljeću važna kneževina na istočnoj obali Jadrana, te u nju izravno dolaze utjecaji iz neposrednog susjedstva. Umjetnost na dvjema susjednim jadranskim obalama u to je doba vrlo srodna. Skulptura tog razdoblja u Italiji se naziva scultura carolingia (dakle karolinška – misli se na vrijeme karolinške dominacije u Italiji), a naša predromanička skulptura iz 9. stoljeća također se može podvesti pod taj opći naziv karolinške skulpture jer je u stilskom smislu posve istovjetna. Hrvatsku je izložbu u Splitu osmislio jedan uži krug kolega: Ante Milošević, Željko Rapanić, Mladen Ančić, Željko Tomićić, Vedra-

na Delonga, Nikola Jakšić i Mljenko Jurković, dakako uz pomoć drugih kustosa iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika.

Kolega Ančić bio je zadužen za temeljni povijesni tekst, a svi ostali bili smo zaduženi za specifične povijesno-umjetničke i arheološke teme. Ja sam obradio skulpturu. Drugi su se bavili natpisima, oružjem, oruđem, nakitom i sl. Katalog spomenute izložbe tiskan je u obliku bogato ilustrirane knjige pod naslovom *Hrvati i Karolinzi*. Bila je to, po našem sudu, jedna od karika hrvatskog približavanja Europi. Za tu smo knjigu kao njezini autori dobili Strossmayerovu nagradu za znanost 2001. godine.

A izložba u Vatikanu?

Bila je i to važna izložba pod naslovom *Hrvati: kršćanstvo, kultura, umjetnost, postavljena* u prostorijama Vatikanskog muzeja 1999. – 2000. godine. Opsegom je bila manja, ali izborom najvažnijih hrvatskih umjetnina kršćanskog nadahnuća vrlo bitna, posebice stoga što je bila instalirana u prostoru jednog od najvažnijih svjetskih muzeja. I to je bio projekt u približavanju Hrvatske Europi, popraćen katalogom na talijanskom jeziku i *Croati: cristianesimo, cultura, arte* koji su uredili akademik Vladimir Marković i Anđelko Badurina. U njemu su tiskani brojni tekstovi vodećih hrvatskih znanstvenika, osobito povjesničara i povjesničara umjetnosti, pa se i tim izdanjem nastojalo uputiti na europske i kršćanske korijene novorođene Republike Hrvatske.

Sudjelovali ste u organizacijama brojnih izložbi s tematikom iz hrvatske likovne baštine. Koja je, prema Vašem mišljenju, najvažnija?

Među njima meni je svakako najvažnija ona pod nazivom *Prvih pet stoljeća hrvatske umjetnosti od 800. do 1300. godine* (Klovičevići dvori, 2006. godine). Postojala je nekoć Vjesnikova anketa među kulturnim radnicima o tome što smatraju kulturnim događajem godine. I upravo je ta moja izložba proglašena kulturnim događajem godine 2006. Druga, također važna, jest ona koja je bila dio festivala hrvatske kulture u Parizu 2012. godine. Taj je festival imao zadatak francusku javnost upoznati s kulturnim Hrvatske kao nove članice Europske unije. Festival je održan pod pokroviteljstvom dvaju predsjednika (François Hollande i Ivo Josipović) i pod motom *Croatie la Voici*. Moj je zadatak bio prirediti jednu izložbu koja će francusku javnost upoznati s hrvatskom srednjovjekovnom umjetnosti, pod naslovom *Et ils s'émerveillèrent – L'art médiéval en Croatie*, a bila je postavljena u najpoznatijemu francuskom muzeju za srednjovjekovnu umjetnost, *Musée de Cluny*.

Jedna je izložba posvećena sv. Tripunu, zaštitniku Kotora?

Od mnogih izložbenih projekata neobično je bio važan i onaj organiziran u povodu 1200. obljetnice dolaska relikvija sv. Tripuna u Kotor. Uz suglasnost crnogorskih vlasti, u Klovičevićim dvorima bila je priređena velika izložba pod naslovom *Zagovori sv. Tripuna – Blago kotorske biskupije*. Mnoge su tada kotorske umjetnine bile izložene u Zagrebu, čime se naglasila svijest o Boki kotorskoj kao sastavnom dijelu povijesne Dalmacije.

Kao rezultat mojih istraživanja umjetničke građe predviđene za izlaganje na toj izložbi, poslije sam napisao knjigu *Oreficeria sacra nella Cattaro medievale (Sakralno zlatarstvo srednjovjekovnog Kotora)*, Zagreb, 2019. Glavni je autor spomenute izložbe bio pok. akademik Radoslav Tomićić koji mi je bio blizak prijatelj, jedno je vrijeme predavao kolegije iz umjetnosti baroka na našem Odsjeku, a s kojim sam pripremio i projekt za buduću, dakle novu postavu Stalne izložbe crkvene umjetnosti u Zadru. Još se uvijek očekuje realizacija tog projekta.

Iz samog izbora studija bilo je jasno da je moja orijentacija prema starijim razdobljima povijesti i umjetnosti. I kao takav sam otišao raditi u Split u Muzej hrvatskih arheoloških spomenika. Iskoristio sam priliku da se bavim onim što mi popularno nazivamo starohrvatska skulptura, a to je skulptura ranoga srednjeg vijeka od 9. do 11. stoljeća. U nekim su slučajevima ti kameni reljefi popraćeni posvetnim natpisima s imenima hrvatskih vladara. To je uvelike pomoglo da se produkcija pojedine klesarske radionice vremenski precizno odredi. Tako su za pojedine od njih i nastali nazivi, primjerice „klesarska radionica iz vremena kneza Trpimira“ ili pak „dvorska klesarska radionica iz vremena kneza Branimira“ i sl. Vidjevši moje rezultate u proučavanju ranosrednjovjekovne skulpture, prof. Petricioli me je pozvao da postanem njegovim asistentom na Odsjeku za povijest umjetnosti

Izv. prof. dr. sc. **Ana Mišković**, Odjel za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru, organizatorica konferencije *Plemeniti metali i vješte ruke: umjetnost i obrt od srednjeg vijeka do modernog doba*

Konferencija je organizirana u čast pokojnoj docentici Marijani Kovačević i njezinu doprinosu struci i zaslugama za povratak procesijskog križa iz 14. stoljeća u Hrvatsku, koji je ukraden u Zadru 1974. godine

Izv. prof. dr. sc. Ana Mišković s Ocjela za povijest umjetnosti glavna je organizatorica konferencije pod nazivom *Plemeniti metali i vješte ruke: umjetnost i obrt od srednjeg vijeka do modernog doba*, održane u svibnju ove godine na Sveučilištu u Zadru.

Jeste li zadovoljni posjetom i konferencijom?

Samom konferencijom sam zadovoljna, cilj je bio podsjetiti javnost na pokojnu docenticu Marijanu Kovačević i njezin doprinos struci, no sama je konferencija bila manja s obzirom na broj sudionika. No, tako smo se bolje upoznali i povezali. Imali smo sudionike iz Cipra, Malte, Portugala, Velike Britanije, Švicarske i Italije i, naravno, s našeg područja.

Čija je ideja jedna takva konferencija?

Ideja za organiziranje međunarodne konferencije koja bi u fokus rasprave stavila obradu plemenitih metala kao jedan specifičan vid umjetničke produkcije jest zajednička ideja djelatnika Ocjela za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru, posebno nas koji smo surađivali s pokojnom Marijanom Kovačević, tadašnjom docenticom. Marijana je bila izvrstan stručnjak u proučavanju srednjovjekovnih artefakata od plemenitih kovina. Njezina reputacija bila je poznata i izvan nacionalnih okvira. Kako je ova, 2025. godina bila ujedno i desetogodišnjica otkako nas je, nažalost, prerano napustila, smatrali smo da bi najprikladniji način da obilježimo desetljeće bez Marijane bio taj da organiziramo konferenciju njoj u čast. Ideja je došla spontano, zapravo je Antonija Mlikota bila začetnik ideje, no rado smo je svi mi, Marijanini prijatelji, rado prihvatili. Organizacija međunarodne konferencije ne bi bila moguća bez

Marijana je objavila rad s temom procesijskog križa, „Ophodni križ – još jedan anžuviski ex voto u Zadru?“. U njemu Marijana prepoznaje još jedan mogući zavjetni dar ugarsko-hrvatske kraljice Elizabete Kotromanić te ga pripisuje produkciji Franje iz Milana. Otprilike u to vrijeme profesor Donal Cooper, veliki stručnjak za srednjoeuropsku franjevačku umjetnost uočio je križ u galeriji Amadeo Lia u talijanskom gradu La Speziji. S obzirom na izvrsnu obradu i sačuvanost motiva, prof. Cooper je istražujući podrijetlo križa shvatio da je križ bio na dražbi u aukcijskoj kući u Sotheby'su gdje ga je kupio talijanski kolekcionar srednjovjekovnih umjetnina Amadeo Lia

sudjelovanja vanjskih organizatora – Sveučilišta u Cambridgeu (Odsjeka za povijest umjetnosti) i Sveučilišta u Padovi (Odjel za kulturnu baštinu: arheologija, povijest umjetnosti, film i glazba), pa im ovom prigodom za hvaljujem. Suorganizatori su bili i Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci (Odsjek za povijest umjetnosti), Centar za istraživanje srednjovjekovne baštine Jadrana pri istom riječkom sveučilištu, te

Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru. Svim institucijama i djelatnicima uključenim u organizaciju zahvaljujem na stručnoj pomoći.

Osim što ste bile kolegice, Vi i Marijana Kovačević (1977. – 2015.) bile ste i prijateljice, zar ne?

Da, bile smo jako bliske prijateljice. S njom me vežu divna sjećanja sa studija, posebno posljediplomskog, koji smo zajedno pohađale, brojnih terenskih nastava i istraživanja. Bila je iznimno inteligentna, ali i skromna, posjedovala je kvalitete pronaliva i akribičnog znanstvenika što su svi naši profesori isticali. Prof. Ivo Petricioli rado je provodio svoje umirovljeničke dane u razgovorima s Marijanom, a prof. Hilje, njezin mentor, jako ju je cijenio i volio, jednako tako prof. Jakšić, Vežić, Srhoj itd. Usto je bila nesebična i empatična, jako duhovita i zaraznog osmjeha. Upravo zbog jake osobnosti, ostavila je neizbrisiv trag u svima nama.

Osim što je bila nastavnica, profesorica, i velika stručnjakinja, ostat će upamćena po

tome što je, zahvaljujući njoj, u Hrvatsku vraćen procesijski križ iz 14. stoljeća, ukraden krajem travnja 1974., jedne olujne noći, iz Samostana sv. Frane. Na koji je način Marijana Kovačević zaslužna za to?

Marijana je objavila rad s temom procesijskog križa koji je publiciran u Radovima Instituta za povijest umjetnosti 2007. kao izvorni znanstveni rad: *Ophodni križ – još jedan anžuviski ex voto u Zadru?*. U njemu Marijana prepoznaje još jedan mogući zavjetni dar ugarsko-hrvatske kraljice Elizabete Kotromanić te ga pripisuje produkciji Franje iz Milana. Detaljno analizira i opisuje križ koji je po ikonografskim aspektima usko povezan sa zadarskom baštinom. Otprilike u to vrijeme, profesor Donal Cooper, veliki stručnjak za srednjoeuropsku franjevačku umjetnost uočio je križ u galeriji Amadeo Lia u talijanskom gradu La Speziji. S obzirom na izvrsnu obradu i sačuvanost motiva, prof. Cooper je istražujući podrijetlo križa shvatio da je križ bio na dražbi u aukcijskoj kući u Sotheby'su gdje ga je kupio talijanski kolekcionar srednjovjekovnih umjetnina Amadeo Lia.

znat, pretpostavljam preko *weba* i Hrčka jer su Radovi Instituta od 2007. već bili digitalizirani.

Koji je detalj na križu, prema opisu, bio odlučujući da profesor Cooper prepozna križ?

Križ je vrlo specifičan, izniman rad i rijedak artefakt onog vremena koji je preživio do današnjih dana. Važan je, dakle, po kvaliteti obrade, granulato ukrašenim jagodama po obodu, ali i po ikonografskim elementima. Naime, na pločicama koje se nalaze na križu nalaze se uz opće ikonografske motive svojstvene križevima takve tipologije, i likovi koji su povezani sa zadarskim i franjevačkim kulturnim krugom. Dakle, na križu su uprizoreni sv. Anastazija i sv. Krševan, zadarski zaštitnici, te franjevački sv. Frane, sv. Klara, sv. Ante Padovanski, sv. Ljudo vit Tuluški, sv. Elizabeta Ugarska.

Vi ste s Marijanom o tim detaljima razgovarali mnogo godina prije. Bili ste upoznati s time?

Da, pamtim dan kada me je pozvala u kabinet, pokazala fotografiju T. Dapca koju je skenirala iz literature – I. Petricioli *Zadarsko zlatarstvo* iz 1971. godine i usmjerila pozornost prema peterokutnoj pločici na kojoj je bio prikaz lika ispred sv. Ljudevita Tuluškog. Priznajem da na prvu uopće nisam zapazila sitni lik, dok me Marijana nije upozorila. Kako je riječ o skeniranoj fotografiji, dakle nismo imale uvid u konkretni križ s obzirom na to da se on tada nalazio u La Speziji, teško je bilo uočiti obradu sitnog motiva. No, povećanjem dimenzija fotografije, lik je došao do izražaja. Marijana je zapazila dugu kosu na liku te je, naglašavam, s oprezom, pretpostavila da je riječ o donatorici, mogućoj kraljici Elizabeti.

Donal Cooper, britanski povjesničar umjetnosti je, zahvaljujući radu i opisu Marijane Kovačević, prepoznao ukradeni križ koji se čuvao u muzeju Amadeo Lia u talijanskom gradu La Speziji?

Da, upravo tako.

Na koji je način profesor došao do članka pokojne Marijane Kovačević?

Iskreno, taj mi podatak nije po-

Zar kuća Sotheby's nije provjeravala podrijetlo artefakta?

Ponovit ću – on nije znao da je ukraden, a očito Sotheby's nije provjeravao podrijetlo artefakta.

Koliko je povratku križa doprinijela obitelj, odnosno nasljednici Amadea Lije?

Cijela je obitelj sklona kolekcionarstvu, odnosno njeguju ljubav prema umjetničkim predmetima, ali na ispravan način. Svjesni važnosti procesijskog križa koji je stoljećima bio u okrilju zadarskog samostana, pa i nacionalne baštine, bili su spremni na suradnju s Ministarstvom kulture RH.

Što je s ostalim artefaktima ukradenim te olujne travanjске noći 1974.? Je li se ušlo u trag dvama pozlaćenim srebrnim kaležima iz 13. i 15. stoljeća, relikvijaru, listovima inkunabula i 28 izrezanih inicijala iz koralja te slici sv. Josipa nepoznatoga mletačkog majstora?

Ne, nažalost, koliko je meni poznato, o tome se još ne zna ništa.

Jeste li u kontaktu s profesorom Donalom Cooperom s Cambridgea?

Da, naravno, Donal je divan profesor, skroman i uvijek spreman pomoći, vrhunski stručnjak, zadovoljstvo je surađivati s njim. On je upravo gostujući urednik izdanja *Supplementuma* časopisa *Ars Adriatica* koji će izaći sljedeće godine povodom konferencije. Uostalom, općenito ga zanima povijest i umjetnine Samostana sv. Frane u Zadru, tako da smo u korespondenciji.

Uz izvođenje nastave, sudjelujete li u kojim recentnim projektima?

Trenutačno sudjelujem u izvedbi stručnog projekta – postavi stalne izložbe u kapeli sv. Roka koja će valorizirati taj vrijedan renesansni prostor, ali i podsjetiti javnost na važne kulturne spomenike koji su se tu nekoć, prije izgradnje fortifikacijskog sustava, nalazili. Riječ je o monumentalnoj bazilici Sv. Marije Velike, srednjovjekovnoj kapeli sv. Šimuna i zvoniku koji je sav bio prekriven skulpturama. No, s obzirom na to da zbog privatnih okolnosti radim na 50 % punoga radnog vremena, ne stignem sudjelovati na svim istraživanjima koja me zanimaju.

Trenutačno sudjelujem u izvedbi stručnog projekta – postavi stalne izložbe u kapeli sv. Roka koja će valorizirati taj vrijedan renesansni prostor, ali i podsjetiti javnost na važne kulturne spomenike koji su se tu nekoć, prije izgradnje fortifikacijskog sustava nalazili. Riječ je o monumentalnoj bazilici Sv. Marije Velike, srednjovjekovnoj kapeli sv. Šimuna i zvoniku koji je sav bio prekriven skulpturama

Dies academicus 2025. godine

Dodijeljene godišnje nagrade, a srednjoškolci postali „članovi Senata“

Dan Sveučilišta u Zadru – *Dies academicus 2025.* obilježen je od 22. do 28. ožujka 2025. godine.

Umjesto uobičajene svečane sjednice s uzvanicima iz javnog života, središnji događaj ove godine bio je okupljanje sveučilišne zajednice oko laureata koji su svojim radom zaslužili godišnja priznanja.

– Ove godine imamo više događanja kojima iskazujemo pripadnost zajednici u kojoj postojimo, ali prve redove na ovom okupljanju htjeli smo popuniti našim laureatima. Neka priznanja dodjeljuju se na kraju karijere, neka zbog konkretnih ostvarenja, zbog toga što su dobitnici ne samo stvarali nego i stvorili, ne samo bili vrijedni nego i napravili rezultat koji čini razliku... Sveučilište za ljude, zajednica studenata i profesora i danas slavimo taj naš *universitas* – rekao je tim povodom rektor Josip Faričić.

Rektorovu nagradu dobili su studenti: Domagoj Badžim, Marino Marinović, Marina Parčina, Katarina Petranović, Ines Šipura, Luna Kunecki, Laura Rančić, Danijela Šimić, Roberta Tomičić i Martina Ušljebrka.

Za sportska postignuća nagra-

du rektora dobili su: Ana Burazer, Hana Sivec, Olivera Šćrbak, Kresimir Zurić te ženska košarkaška ekipa, muška košarkaška ekipa, ženska badminton ekipa, muška futsal ekipa i ženska plivačka ekipa.

Godišnjom nagradom rektora zaslužnim akademskim djelatnicima nagrađeni su: prof. dr. sc. Katarina Ivon, izv. prof. dr. sc. Arta Dodaj, izv. prof. dr. sc. Lav Bavčević, izv. prof. dr. sc. Ivana Macuka, doc. dr. sc. Šime Marčelić i doc. dr. sc. Ivan Marić.

Godišnja nagrada djelatnicima iz reda nenastavnog osoblja dodijeljena je: Danijeli Gašparović, Meri Lukić i Sanji Lovrin.

Osim dodjele nagrada, u okviru obilježavanja Dana sveučilišta u Zadru održan je okrugli stol učenika srednjih škola Zadarske županije *Postani član Senata na jedan dan i budi aktivni graditelj društva.*

Po uzoru na Senat Sveučilišta u Zadru, gdje članovi pred-

stavljaju odjele, na okruglom stolu sudjelovao je po jedan učenik, „senator“ koji je predstavljao jednu od 18 srednjih škola u Zadarskoj županiji. Rektor prof. dr. sc. Josip Faričić sa svojim prorektorima i predsjednikom Studentskog zbora Robertom Tomičić na taj su način htjeli s njima raspraviti o prijedlozima za unaprjeđenje života mladih u Zadru i Zadarskoj županiji. Okrugli stol održan je u formi sjednice Senata, pa su učenici glasali o predloženom dnevnom redu i uključivali se u raspravu.

Odabrali su teme koje su aktualne, podijeljene u četiri tematska bloka: kreativno izražavanje mladih, izazovi u očuvanju mentalnog zdravlja, perspektive života mladih u ruralnim sredinama te omogućavanje dostojanstvenog ulaska u svijet odraslih.

Zaključeno je, uz ostalo, da zabavne aktivnosti ne bi trebale biti usmjerene samo na izlazak u

noćne klubove i slušanje glazbe upitne kvalitete, nego i na okupljanja u parkovima, na raznim neformalnim druženjima itd.

U priču su se uključili i „članovi“ Senata, a obrađene su i teme mentalnog zdravlja, nedostatka institucijske podrške i stigmatizacije djece i mladih s psihičkim bolestima. U vrijeme kada je sve više pokušaja suicida među mladima, jedan od prijedloga jest da svakom učeniku bude dostupna *online* podrška psihologa iz druge škole, kako ne bi imao problema sa stigmatizacijom u svojoj sredini.

Ovogodišnji Dan Sveučilišta u Zadru obilježen je i susretom studenata i zadarskih srednjoškolaca *Meet and mingle* u Providurovoj palači. Šesnaest sveučilišnih odjela je kroz interakcijske aktivnosti upoznalo srednjoškolce s predmetom svojeg rada, na način da im to bude pristupačno i da se što više mladih uključi u njih.

Prof. dr. sc. **Anica Čuka**, Odjel za geografiju, sudionica na znanstvenom kolokviju *Turističke zone: Razvojni paradoks hrvatskog turizma*

Želimo da turizam bude usklađen s interesima lokalnih zajednica i dugoročnom održivošću prostora

Nedavno je Znanstveno vijeće za turizam i prostor HAZU u suradnji s Institutom za turizam i Sveučilištem u Zadru organiziralo znanstveni kolokvij *Turističke zone: Razvojni paradoks hrvatskog turizma*. Što se željelo postići kolokvijem?

Znanstveni kolokvij organiziran je kako bi se otvorila stručna i interdisciplinarna rasprava o učincima turističkih zona na prostor, društvo i gospodarstvo. Cilj je bio preispitati njihovu stvarnu ulogu u razvoju turizma te upozoriti na sve izraženiji raskorak između planiranih zona i načela održivog upravljanja prostorom. Na kolokvij su predstavljeni rezultati analiza koje upućuju na okolišne i društvene posljedice postojećih modela planiranja te potrebu za odgovornijim prostornim planiranjem. Naglasak je stavljen na zaštitu obalnog i otočnog prostora kao vrijednog resursa koji je od strateškog značenja za Republiku Hrvatsku. Sudionici su istaknuli važnost redefiniranja razvojnih politika kako bi turizam bio usklađen s interesima lokalnih zajednica i dugoročnom održivošću prostora. Kolokvij je time poslužio kao poticaj za daljnje stručne i javne rasprave o nužnim promjenama u upravljanju turističkim razvojem.

Vi ste na kolokvij održali predavanje o opravdanosti aktualnog planiranja turističkih zona na otocima Zadarske županije u kontekstu društveno-gospodarskih i prostornih ograničenja. Turističke zone očito nisu usklađene s interesima zajednice, zar ne?

Turističke zone na otocima naše županije često su planirane

Turističke zone na otocima naše županije često su planirane bez dovoljno uvažavanja demografskih, infrastrukturnih i prostornih ograničenja otoka. U stvarnosti se turizam razvija izvan tih zona, dok one same nerijetko ostaju neaktivne ili služe kao poticaj za nekretninsku izgradnju koja dodatno opterećuje prostor

je prostor osjetljiv i nužno ga je štiti. Moj zaključak jest da dio planiranih turističkih zona nije društveno ni prostorno održiv te zahtijeva ozbiljno preispitivanje.

Što se krije pod izrazom izdvojeno građevinsko područje?

Taj se izraz upotrebljava u prostornom planiranju i označava područje namijenjeno gradnji koje je fizički odvojeno od postojećeg naselja. To znači da se gradnja ne odvija unutar kompaktne strukture mjesta, već na zasebnoj, posebno određenoj lokaciji, a najčešće izvan granica naselja i često uz obalu. Takva područja najčešće se planiraju za turističke zone (T-zone), sportsko-rekreativne komplekse, gospodarske zone ili druge namjene koje nisu dio tradicionalnog naselja. U praksi su izdvojena građevinska područja prostori gdje se omogućuje veća transformacija krajolika i intenzivna gradnja, što je i razlog zbog kojeg su često predmet rasprava o održivosti i zaštiti prostora.

Hoćemo li na takav način, otvaranjem turističkih zona na otocima, potjerati i posljednje stanovnike otoka?

Nećemo. Naime, hrvatski otočni prostor ne može se sagledavati kao jedinstven. Postoje različiti tipovi naseljenih otoka, koji su, ovisno o svojoj veličini, povezanosti s kopnom, tipovima naselja i demografskim i gospodarskim obilježjima, različito pogodeni negativnim procesima. No, treba naglasiti da nisu turističke zone ni približno razlog zbog kojeg otoci proživljavaju demografske i gospodarske probleme. Turističke su zone potrebne i turizam je jedna od najvažnijih djelatnosti na otocima,

Izdvojeno građevinsko područje je izraz koji se upotrebljava u prostornom planiranju i označava područje namijenjeno gradnji koje je fizički odvojeno od postojećeg naselja. To znači da se gradnja ne odvija unutar kompaktne strukture mjesta, već na zasebnoj, posebno određenoj lokaciji, a najčešće izvan granica naselja i često uz obalu. Takva područja najčešće se planiraju za turističke zone (T-zone), sportsko-rekreativne komplekse, gospodarske zone ili druge namjene koje nisu dio tradicionalnog naselja

ne bez dovoljno uvažavanja demografskih, infrastrukturnih i prostornih ograničenja otoka. U stvarnosti se turizam razvija izvan tih zona, dok one same nerijetko ostaju neaktivne ili služe kao poticaj za nekretninsku izgradnju koja dodatno opterećuje

je prostor. Zbog toga smatram da aktualni model planiranja nije u potpunosti usklađen s interesima lokalnih zajednica, osobito kada se uzme u obzir ograničenost otočnih resursa. Ne mislim da turizam treba biti prisutan u svakoj atraktivnoj uvali jer

no potrebno ga je razvijati pažljivo i u skladu s održivim načelima, a zone treba planirati po modelima koji omogućuju adekvatno korištenje prostora.

Broj turista po jednom stanovniku kod nas je daleko veći nego na najrazvikanijim destinacijama svijeta. Imaju li od svega toga koristi domaće stanovništvo i zajednica?

To nije jedini indikator pritiska na turističke destinacije, no svakako je alarmantno da su pojedini naši otoci pod ogromnim sezonskim pritiskom što se negativno odražava na otočnu infrastrukturu i prekomjerno crpi otočne resurse. Oni otočani koji su izravno uključeni u turističku djelatnost, reći će da imaju od toga koristi i vjerojatno neće na taj pritisak na prostor i infrastrukturu gledati isključivo negativno, no prostorom se ne bi smjelo gospodariti na način da je pojedinačni interes važniji od onog općeg.

Jesu li turističke zone zapravo kulisa, paravan za smještajne jedinice?

Nažalost, u mnogim slučajevima turističke zone doista funkcioniraju kao kulisa za nešto sasvim drugo, za nekretninski razvoj i

Aktualni model planiranja nije u potpunosti usklađen s interesima lokalnih zajednica, osobito kada se uzme u obzir ograničenost otočnih resursa. Ne mislim da turizam treba biti prisutan u svakoj atraktivnoj uvali jer je prostor osjetljiv i nužno ga je štiti. Moj zaključak jest da dio planiranih turističkih zona nije društveno ni prostorno održiv te zahtijeva ozbiljno preispitivanje

povećanje kapaciteta smještaja. Umjesto da budu jasno planirani i kontrolirani prostori koji donose dodatnu vrijednost destinaciji, često se pretvaraju u alibi za intenzivnu izgradnju na najvrednijim dijelovima obale. Problem je u tome što stvarni turistički život ionako uglavnom teče izvan tih zona, u apartmanskim naseljima i privatnom smještaju, dok same zone ostaju neaktivne ili se koriste selektivno, samo kada investitorima odgovara. Zbog toga smatram da moramo otvoreno razgovarati o tome čemu turističke zone zaista služe.

Turističke zone, posebno na otocima, često ne prati adekvatna infrastruktura, vodovod, kanalizacija. Sve je preopterećeno a o onečišćenju ne treba ni govoriti. Gdje je tu „zelena tranzicija“ na koju se često pozivamo?

U otočnu se infrastrukturu posljednjih godina više ulaže, poglavito na većim, naseljenijim otocima, no tempo ulaganja ne prati potrebe otoka i otočana, a pogotovo ne potrebe koje proizlaze iz razvoja masovnog turizma. Zelena tranzicija odvija se pomalo na otocima jer su naši otoci i dio tzv. *SMART island* inicijative te su uključeni u pojedine razvojne projekte. No, u kontekstu turizma i planiranja prostora, zelena tranzicija znači da razvoj turističkih zona ili infrastrukturnih projekata mora biti u skladu s ekološkim standardima, održivim korištenjem resursa i dugoročnom zaštitom okoliša, a ne samo s kratkoročnom ekonomskom dobiti.

Ovo što vidimo od Savudrijske vane obale do Molunata čista je

devastacija prostora. Kako očuvati prostor za buduće generacije?

Prostor se može očuvati samo promišljenim planiranjem koje slijedi stručne i znanstvene preporuke, štiteći javne interese i sprječavajući devastaciju. Također, važno je uključiti zajednicu u proces odlučivanja kako bi se osiguralo da razvoj prostora zadovoljava potrebe svih građana, a ne samo pojedinaca ili privatnih interesa.

Nije li to razvojni paradoks?

To jest razvojni paradoks i upravo smo zato na kolokvij o tome otvoreno govorili. Prostor je najvredniji i najosjetljiviji resurs koji imamo, posebno na otocima, a paradoks je što ga trošimo brže i više nego što od turizma ostvarujemo dugoročnu korist. Ako pritom ne jačamo lokalnu zajednicu, ne čuvamo okoliš i ne radimo na stvarnoj održivosti, onda se ne može govoriti o dugoročnom razvoju. Kratkoročna dobit investitora ne smije biti važnija od dugoročne dobrobiti prostora i lokalnog stanovništva. Upravo zato upozoravam na to da je krajnje vrijeme da preispitamo modele koji vode k ovako destruktivnom obrascu onoga što nazivamo razvoj.

Portugalski lektorat na Sveučilištu u Zadru

Lektorica portugalskog jezika izvodi promotivni tečaj cjeloživotnog učenja portugalskog jezika za početnike koji je naišao na velik interes građana

Potpisivanjem Sporazuma o suradnji između Sveučilišta u Zadru i Instituta Camões, ostvareni su uvjeti za otvaranje lektorata iz portugalskog jezika koji od ak. god. 2025./2026. djeluje pri Centru za strane jezike Sveučilišta u Zadru.

Nakon kineskoga (Konfucijev institut) i češkoga (Južnomoravska regija) treći je to strani lektorat Centra za strane jezike Sveučilišta u Zadru.

Uvođenjem izbornih kolegija iz portugalskog jezika usklađenih sa Zajedničkim europskim referentnim okvirom za jezike Vijeća Europe (Portugalski jezik A1.1 i Portugalski jezik A1.2) koji se nudi svim studentima Sveučilišta, obogaćena je ponuda izbornih kolegija i povećan broj jezika koji se mogu učiti na Sveučilištu u Zadru. Nakon završenog kolegija Portugalski jezik A1.2 studentima se izdaje potvrda o poznavanju portugalskog jezika na razini A1.

U ak. god. 2025./2026. lektorica portugalskog jezika **Glória Marques Ferreira** izvodi i promotivni tečaj cjeloživotnog učenja portugalskog jezika za početnike koji je naišao na velik interes građana grada Zadra.

Nikolina Pađen, autorica slikovnice *Kralj šume (od teleta do kralja)*

Moja slikovnica objašnjava životni ciklus jelena od mladog teleta, preko odrastanja do trenutka kad, u konačnici, postaje „kralj šume“

Ove ste godine na Odjelu za nastavničke studije u Gospiću predstavili autorsku slikovnicu *Kralj šume (od teleta do kralja)*. O kakvoj je slikovnici riječ?

Riječ je o edukativnoj slikovnici za djecu. Promocija same slikovnice održala se 9. listopada 2025. godine na Odjelu za nastavničke studije u Gospiću.

Kako ste došli do ideje za takvu slikovnicu?

Kako smo na kolegiju Likovni pristup dječjoj književnosti izradili slikovnice za praktični rad, sam izbor za temu slikovnice mogli smo birati sami. Kao osoba koja voli prirodu i životinje, odlučila sam da će to biti slikovnica o životinjama. Kada sam krenula proučavati slikovnice, uvjerila sam se da ne postoji toliko edukativnih slikovnica o divljim životinjama, te sam se odlučila za edukativnu slikovnicu o njima. Odluka je pala na jelena jer ga nazivamo „kraljem šume“, otud i sam naziv slikovnice *Kralj šume (od teleta do kralja)*. Slikovnica objašnjava životni ciklus jelena od mladog teleta, njegovo odrastanje, do trenutka kad u konačnici postaje „kralj šume“.

Tko je bio mentor u izradi slikovnice?

Mentorica je bila profesorica dr. art. Ana Vivoda. S prof. Vivodom bilo je odlično surađivati. Vodila je mene, ali i ostale kolegice. Tijekom izrade slikovnice davala nam je savjete kako ćemo izraditi slikovnicu na najbolji mogući način. Poslije, i kod same prijave na natječaj, uvelike mi je pomogla savjetima i s organizacijom same promocije slikovnice.

Jeste li Vi autorica i ilustracija i teksta?

Autorica sam ilustracija i teksta, zbog toga ovu slikovnicu nazivam autorskom.

Tko je sve podržao projekt?

Na samom sam se početku prijavila na natječaj Student-

Kao osoba koja voli prirodu i životinje, odlučila sam da će to biti slikovnica o životinjama. Kada sam krenula proučavati slikovnice, uvjerila sam se da ne postoji toliko edukativnih slikovnica o divljim životinjama

skog zbora Sveučilišta u Zadru, pod nazivom *Tiskanje edukativne slikovnice*. Projekt je odobren djelomice, pa su ga podržale i Hrvatske šume (Uprava šuma, Gospić).

Koji su Vam planovi za dalje?

Trenutačno u DND-u Gospić vodim aktivnost *Priče iz životinjskog svijeta*. Djeci čitam priče o životinjama, uglavnom one koje sam ja napisala i koje su još u rukopisu. Jedino je priča o jelenu otisnuta.

Osim toga, planiram još radionica povezanih sa životinjama za djecu u lokalnoj zajednici.

S prof. dr. art. Anom Vivodom bilo je odlično surađivati. Vodila je mene, ali i ostale kolegice. Tijekom izrade slikovnice davala nam je savjete kako ćemo izraditi slikovnicu na najbolji mogući način. Poslije, i kod same prijave na natječaj, uvelike mi je pomogla savjetima i s organizacijom same promocije slikovnice

Irena Jurković, asistentica na Odjelu za anglistiku, Patricia Jurišić, asistentica na Odjelu za hispanistiku i iberske studije, i David Štrmelj, povjesničar, suradnici u projektu *ASTRAH – Atlas straha: Narativi i urbani prostori jeze*

Kad smo odlučili organizirati Zadar Dark Tour kako bismo ljudima približili projekt *ASTRAH* te manje poznatu povijest Zadra, došlo je šezdeset ljudi

Što je projekt *ASTRAH – Atlas straha: Narativi i urbani prostori jeze*?

Irena Jurković: Projekt *Atlas straha: Narativi i urbani prostori jeze* četverogodišnji je istraživački projekt koji vodi prof. dr. sc. Marko Lukić, a financira se putem sredstava iz fonda *Next Generation EU*. Riječ je o interdisciplinarnom projektu koji nastoji istražiti i razumjeti kako se urbani prostori oblikuju i percipiraju kroz narative straha, kolektivnih trauma i dinamika urbane jeze. U tom pogledu komparativno analiziramo narative straha u gradovima kao što su New York, Madrid, Tokio i Edinburgh, koji imaju jasno dokumentiran i prepoznatljiv imaginarij urbane jeze, te ih suprotstavljamo lokalnom primjeru Zadra, grada s povijesno obilježenim traumama, ali bez sustavne interpretacije i vizualizacije prostora povezanih s traumom ili strahom.

Upravo se zbog toga u istraživanju, uz analizu medijskih i kulturnih reprezentacija, oslanjamo i na arhivske i povijesne izvore ne bismo li rekonstruirali i vizualizirali zaboravljene lokacije i prostore urbane jeze prvenstveno u gradu Zadru. U završnoj fazi projekta u planu je izraditi interaktivnu GIS mapu urbane jeze u Zadru te digitalizirati i georeferencirati arhivsku građu radi rekonstrukcije prostorne povijesti nasilja i kolektivne traume.

David Štrmelj: Da, možda će upravo taj dio projekta koji se odnosi na kreiranje mape urbane jeze Zadra biti najzanimljiviji našim sugrađanima i kolegama i kolegicama sa Sveučilišta. Iako govorimo o analizi gradskih prostora koji su nam svima bliski i poznati, činjenica je da većina njih nije nikad bila istražena kroz ovakvu perspektivu te nam veliki dio priča o našem gradu

Projekt *Atlas straha: Narativi i urbani prostori jeze* četverogodišnji je istraživački projekt koji vodi prof. dr. sc. Marko Lukić, a financira se putem sredstava iz fonda *Next Generation EU*. Riječ je o interdisciplinarnom projektu koji nastoji istražiti i razumjeti kako se urbani prostori oblikuju i percipiraju kroz narative straha, kolektivnih trauma i dinamika urbane jeze. U tom pogledu komparativno analiziramo narative straha u gradovima kao što su New York, Madrid, Tokio i Edinburgh

ostaje još uvijek nepoznat ili zaboravljen. Tu zapravo kreće moj dio posla, da tako kažemo. Trenutačno sam najviše u arhivima, gdje prikupljam i prevodim različite zapise: priče o strahovima, traumatskim iskustvima, povijesnim epizodama i lokalne legende koje su nekad kružile Zadrom, ali su danas uglavnom izgubljene u fragmentima.

U ovoj fazi praktički bilježim sve što nalazim, od službenih dokumenata i zapisnika do sitnih usputnih napomena. Na proljeće nastavljamo s arhivskim radom u Veneciji gdje očekujemo da ćemo dobiti još iscrpnije podatke koji će nam pomoći da bolje razumijemo kako su se određene priče ili traumatske točke stvarale i mijenjale tijekom

vremena.

Koja je poveznica projekta *ASTRAH* i projekta *Iadera Horror Hub*? Jeste li zadovoljni ovogodišnjim izdanjem *IHH-a*?

Irena Jurković: *Iadera Horror Hub* je platforma zamišljena kao mjesto okupljanja istomišljenika, istraživača i zaljubljenika u horor-žanr, pružajući pritom svim sudionicima priliku za dubinsko razmatranje različitih aspekata ovog žanra, kao što su povijest, estetika, psihologija straha, ali i mnogih drugih zanimljivih segmenata. Već treću godinu zaredom, krajem listopada, organiziramo višednevni program koji uključuje predavanja, radionice, filmske projekcije, edukativne igre i slične sadržaje. S obzirom na to da smo s projektom *ASTRAH* tek na početku, ove smo godine odlučili spojiti prepoznatljivost *IHH-a* s našim istraživanjem na projektu. Na programu se tako ove godine našla edukativna tura *Za-*

Patricia Jurišić: Moram reći kako je ovogodišnje izdanje *Iadera Horror Huba* u potpunosti nadmašilo naša očekivanja. Iz godine u godinu pratimo rast i sve širu posjećenost, a s njome raste i onaj naš interni organizatorski „adrenalin“ kada vidimo kako se krug publike širi. Više ne dolaze samo zaljubljenici u horor-žanr, nego i posjetitelji koji traže nova iskustva, drukčije podražaje i priliku za upoznavanje sa samim žanrom

Patricia Jurišić, asistentica je na Odjelu za hispanistiku i iberijske studije i doktorandica na poslijediplomskom studiju Humanističke znanosti na Sveučilištu u Zadru. Aktivno je sudjelovala u organizaciji svih triju izdanja *Iadera Horror Huba*, a u projektu *ASTRAH (2025. – 2029.)* zadužena je za istraživanje (uloge) popularne kulture i digitalnih medija u oblikovanju i percepciji urbanih prostora straha te u diseminacijskim i promocijskim aktivnostima.

David Štrmelj, mag. archeol. i mag. hist. doktorand je na poslijediplomskom studiju Arheologija istočnog Jadrana na Sveučilištu u Zadru. Područje znanstvenog interesa mu je sjeverna Dalmacija u predmodernom periodu s naglaskom na starija razdoblja, s užom specijalizacijom na duhovnu materijalnu i nematerijalnu kulturu te povijest nasilja. U projektu *ASTRAH (2025. – 2029.)* prije svega je angažiran u prikupljanju i interpretaciji izvorne arhivske i materijalne građe s prostora grada Zadra.

Irena Jurković, asistentica je na Odjelu za anglistiku i doktorandica na poslijediplomskom studiju Humanističke znanosti na Sveučilištu u Zadru. Aktivno je sudjelovala u organizaciji svih triju izdanja *Iadera Horror Huba*, a u projektu *ASTRAH (2025. – 2029.)* zadužena je za istraživanje (uloge) popularne kulture i digitalnih medija u oblikovanju i percepciji urbanih prostora straha te u diseminacijskim i promocijskim aktivnostima.

dar Dark Tour koju je predvodio David Štrmelj te predavanje o mračnom turizmu dr. sc. Sanje Dolenc sa Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli. Kao suradnici na projektu, David i Sanja imali su tako priliku predstaviti preliminarne rezultate istraživanja na jedan drukčiji, pristupačan, ali opet i edukativan, način.

Patricia Jurišić: Moram reći kako je ovogodišnje izdanje *Iadera Horror Huba* u potpunosti nadmašilo naša očekivanja. Iz godine u godinu pratimo rast i sve širu posjećenost, a s njome raste i onaj naš interni organizatorski „adrenalin“ kada vidimo kako se krug publike širi. Više ne dolaze samo zaljubljenici u horor-žanr, nego i posjetitelji koji traže nova iskustva, drukčije podražaje i priliku za upoznavanje sa samim žanrom.

Svaka organizacija nosi određenu dozu nesigurnosti – hoće li

interes biti dovoljno velik i hoće li sama tematika naići na plodno tlo šire publike – ali ove godine sve je to premašilo očekivanja. Najbolji je dokaz činjenica da su nam i tjednima nakon događaja mobiteli neprestano zvonili: ljudi su tražili više informacija, predlagali ideje i pitali hoće li se nešto slično ponoviti.

Kakve su reakcije sudionika ture Zadar Dark Tour?

David Štrmelj: Reakcije su stvarno bile odlične. Kad smo

odлучili organizirati *Zadar Dark Tour* kako bismo ljudima približili projekt *ASTRAH* te manje poznatu povijest Zadra, mislili smo da će se pojaviti možda desetak zainteresiranih. Na kraju ih je došlo oko šezdeset! I što je najbolje, nitko nije odustao prije kraja ture. Nakon obilaska ostali smo s posjetiteljima još neko vrijeme jer su imali jako puno pitanja, što nam je bio super znak. Od tada nas stalno zovu i pitaju kad ćemo organizirati sljedeću turu. Osim što je lijepo vidjeti

toliki interes, on nam ujedno potvrđuje da smo krenuli u pravom smjeru i da su ovakva istraživanja od velikog značenja za lokalnu zajednicu.

Koja ih je priča najviše „fascinirala“ odnosno, ustravila?

David Štrmelj: Teško je izdvojiti jednu, ali rekao bih da su ih najviše zaintrigirale priče iz sudskih i kaznenih arhiva. Ljude uvijek iznenadi kad čuju da je Zadar imao svoju giljotinu ili kada je posljednji put počinjeno javno pogubljenje. Te povijesne činjenice mnogima su potpuno nepoznate, pa ih se često najviše i dojme.

Irena Jurković: Ja bih dodala da su sudionicima poprilično zanimljive bile i neke lokalne legende koje smo spominjali tijekom ture, kao i priče o inkvizicijskim procesima i egzorcizmu. Zapiso o egzorcizmu, primjerice,

David Štrmelj: Teško je izdvojiti jednu, ali rekao bih da su ih najviše zaintrigirale priče iz sudskih i kaznenih arhiva. Ljude uvijek iznenadi kad čuju da je Zadar imao svoju giljotinu ili kada je posljednji put počinjeno javno pogubljenje. Te povijesne činjenice mnogima su potpuno nepoznate, pa ih se često najviše i dojme

iznenadujuće su detaljni, a ipak prilično nepoznati u kontekstu zadarske povijesti, pa je bilo zanimljivo promatrati reakcije sudionika.

Vjeruju li posjetitelji u legende ili ih to samo zabavlja?

David Štrmelj: Rekao bih da većinu ipak prvenstveno zabavlja. Iako, kao što sam naglasio i za vrijeme ture, legende nisu samo proizvod mašte pojedinca, one donekle funkcioniraju i kao zapis o određenom vremenu, društvenom kontekstu, običajima i slično. Možemo puno naučiti o svojoj povijesti proučavajući legende, pa čak i rekonstruirati segmente koji nam nedostaju.

Patricia Jurišić: Mislim da legende u prvom redu zabavljaju posjetitelje, ali u isto vrijeme bude i laganu sumnju, osobito kada stoje na mjestu gdje se priča možda zaista dogodila. Na prvi pogled legenda djeluje kao fikcija, no pitanje se uvijek pruže u pozadini: *što ako postoji trag koji upućuje na stvarni događaj?*

Još je snažniji dojam kada dolazi iz davne prošlosti, a ipak zadržava odjek u današnjem prostoru i vremenu. Tada se stvara osjećaj da legenda i dalje živi, da ostavlja svoj trag, a posjetitelji postaju dio tog narativa – gotovo kao likovi u priči koja traje puno duže od njih samih.

Mogu li povijesne činjenice iz zapisa iz arhiva uopće skupa s legendama, ruku pod ruku?

David Štrmelj: Mogu, i to puno bolje nego što se možda očekuje na prvi pogled. U našem slučaju povijesne činjenice i legende ne stoje jedna protiv druge, nego zapravo otvaraju različite slojeve razumijevanja

Irena Jurković: Kada se arhivski podatci i lokalne legende spoje u dobro osmišljene interpretacije, moguće je ponuditi sadržaj koji je autentičan i kulturno relevantan. Ukratko, poanta ne bi trebala biti „prodavati mračno“, nego odgovorno interpretirati ono što grad zaista jest i što je tijekom povijesti bio. A to je pristup koji mnogi gradovi već uspješno primjenjuju

grada. Arhivski zapisi daju nam čvrste podatke o događajima, dok legende pokazuju kako je zajednica te događaje doživjela, prepričavala i reinterpetirala tijekom vremena. Kad ih stavimo „ruku pod ruku“, dobivamo širu sliku: povijest kao dokumentirani trag i legenda kao emocionalna, društvena reakcija na taj trag. Drugim riječima, ne pokušavamo dokazati da je legenda „istina“, nego razumjeti što ona znači i zašto je opstala. A to je jednako važno za čitanje grada kao i povijesna činjenica.

Iako su predskazanja idealna pozadinska fabula za horor-priče, pojava Velikog kometa 1577. i rađanje djeteta s jednim okom i dva roga – kako bi tu priču, prema Vašem mišljenju, trebalo iskoristiti u budućnosti?

David Štrmelj: Te su priče

stvarno zahvalne za interpretaciju, ali mislim da ih ne bi trebalo promatrati samo kao efektne horor-anegdote ili kao puke senzacije. U kontekstu *ASTRAH-a* one nam služe kao pokazatelj kako je zajednica nekad tumačila nepoznate ili traumatične događaje. Pojava Velikog kometa 1577. i legenda o djetetu s jednim okom i dva roga zapravo govore o strahu, nesigurnosti i pokušajima da se razumije svijet u trenucima kada je puno toga bilo neobjašnjivo. Ovakve nam legende prije svega otkrivaju kako su se građani grada Zadra, tijekom povijesti, nosili s različitim prijetnjama i društvenim previranjima.

Ima li Vražja palača utemeljenje u dokumentima?

David Štrmelj: Da. Sve priče o kojima danas ovdje pričamo negdje su zapisane. Iako smo se

na početku pribojavali da nećemo naći dovoljno izvornih podataka na koje bismo se mogli osloniti u svojoj interpretaciji, s prvim odlaskom u arhiv pokazalo se da to uopće nije tako. Naravno, dugo su vremena ovakve priče, nazovimo ih horor-priče, bile samo marginalije koje su povjesničari ovlaš spominjali u bilješkama, no u zadnje se vrijeme nekolicina zadarskih znanstvenika okrenula upravo prema proučavanju takvih bilješki, rekonstruirajući jednu drukčiju povijest Zadra. Treba pritom spomenuti, danas slabije poznatog, povjesničara Giuseppea Sabalicha koji je djelovao u Zadru krajem 19. stoljeća. Njegovi tekstovi i knjige, poput *Cronistoria aneddotta del Nobile Teatro di Zara*, danas predstavljaju važan doprinos proučavanju kulturne prošlosti Zadra.

Ograničava li se ASTRAH samo na Zadar kao urbanu cjelinu? Recimo, idealno bi u budućnosti bilo imati turu na mirila iznad Starigrad-Paklenice, i to po mjesecima, naravno, uz poštovanje običaja lokalnog stanovništva?

David Štrmelj: U ovom smo projektu fokusirani na poluotok i uži urbani prostor grada Zadra, i samo na tom području imamo jako puno materijala za obradu. No, metodologija koju razvijamo može se primijeniti i drugdje. Iako nije riječ o urbanim sredinama, lokacije poput mi-

rila iznad Starigrada svakako su zanimljive i mogle bi u budućnosti biti dio šire interpretacije i/ili edukativne ture.

Mračni je turizam u usponu. Kako to tumačite?

Irena Jurković: O tome je dosta govorila dr. sc. Sanja Dolenc na svojem predavanju u sklopu ovogodišnjeg *Iadera Horror Huba*. Mislim da se rast mračnog turizma može tumačiti iz više perspektiva. Prije svega, njezova popularnost proizlazi iz činjenice da ovaj tip turizma otvara prostor za priče koje su dugo bile potisnute ili marginalizirane: iskustva ranjivih skupina, ratne traume, nasilje i različiti oblici represije. Istraživanja pokazuju da današnji posjetitelji sve rjeđe traže „površno“ razgledavanje, a sve više autentična iskustva koja im omogućuju dublje razumijevanje slojevitosti povijesti nekog mjesta. Osim toga, mračni turizam nudi svojevrsni siguran okvir za suočavanje s teškim temama iz kojih se, uz dobro vođenu interpretaciju, može nešto naučiti ili barem jasnije sagledati prošlost.

U svemu tome, bitnu ulogu igraju i mediji i popularna kultura – od različitih dokumentaraca do *true crime* serijala koji dodatno otvaraju prostor za razgovor o strahu i povijesnom nasilju i koji zasigurno doprinose rastu popularnosti mračnog turizma.

Je li moguće u Zadru, mjestu Sunca i mora, komercijalizirati mračne tajne?

Patricia Jurišić: Zašto ne? Primarno se valja osvrnuti i na dobro poznatu činjenicu da je upravo u Zadru Alfred Hitchcock, jedan od najutjecajnijih redatelja filmske povijesti i autor koji je oblikovao estetiku trilera i psihološkog horror, opisao zalažak Sunca u Zadru kao najljepši koji je ikada vidio. Upravo ta zanimljiva kombinacija – redatelj koji je majstorski stvarao napetost, strah i mračno atmosferu, a u Zadru pronašao prizor smirenosti i ljepote, ili pak dalje inspiracije – otvara prostor promišljanju o tome kako se i u okruženju Sunca i mora mogu ispreplesti svijetli i tamniji narativi. Stoga, mračne tajne čine dio svega postojećeg u Zadru jer je riječ o stvarnim događajima koji su se odvijali na pojedinim gradskim lokacijama. Upravo se tu nalazi i snažan kontrast: grad koji živi u svjetlu Sunca i mora,

a samim time vedrine, istodobno nosi svoje sjene, podsjetnike na tajanstvene i neugodne istine. Vjerujem da bismo se složili da upravo taj spoj svjetla i tame otkriva puninu i slojevitost Zadra koja ga čini autentičnim i vrijednim dubljeg razumijevanja.

Irena Jurković: U tom pogledu, Zadar ne bi bio prvi. Mnogi europski i svjetski gradovi uspješno su u svoj turistički identitet uključili i mračne priče, urbane legende i traumatična povijesna iskustva. Ipak, valja naglasiti ako se mračne teme komercijaliziraju površno, gubi se smisao. Ali, ako im se pristupi etički i s poštovanjem prema zajednici i povijesti, one mogu postati vrijedan dio kulturne ponude grada; ne samo turistički atraktivan nego i edukativan. U zadarskom slučaju potencijal postoji upravo zato što je mnogo ovakvih priča i povijesnih događaja još nepoznato široj javnosti. Kada se arhivski podatci i lokalne legende spoje u dobro osmišljene interpretacije, moguće je ponuditi sadržaj koji je autentičan i kulturno relevantan. Ukratko, poanta ne bi trebala biti „prodavati mračno“, nego odgovorno interpretirati ono što grad zaista jest i što je tijekom povijesti bio. A to je pristup koji mnogi gradovi već uspješno primjenjuju.

Zašto nas privlači ono što je nedokučivo, tajanstveno?

Patricia Jurišić: Privlačnost onoga što je nedokučivo i tajanstveno može se promatrati kroz odnos između zone ugođe i isku-

stava koja je nadilaze, odnosno ravnoteža poznatog i nepoznatog kao i predvidivog i nepredvidivog. U svakodnevnom životu pojedinci se u pravilu kreću unutar predvidivih obrazaca koji oblikuju profesionalnu i privatnu rutinu. Takva zona ugođe nudi stabilnost, ali istodobno ograničava izloženost novim podražajima i emocionalnim iskustvima.

Možemo reći onda da zapravo korak u nepoznato predstavlja ulazak u prostor koji odstupa od tih ustaljenih struktura, ali i izaziva prostor osjećaja potpune kontrole. Taj prostor nama može djelovati uzbudljivo, izazovno ili zastrašujuće, jer uključuje pojavu emocija koje nisu dio svakodnevice. Mješavina iščekivanja, uzbuđenja i blage nelagode stvara specifičnu emocionalnu napetost koja potiče dodatni interes, ali ujedno i postaje izvor privlačnosti.

Susret s nepoznatim otvara cijeli niz unutarnjih reakcija. Javljaju se kognitivne napetosti, kada preispitujemo vlastita uvjerenja, kao i emocionalne, kada se suočavamo sa strahovima i granicama. No, najdublje nas pogađaju identitetske napetosti, jer nepoznato lako otvori pitanje tko smo u okolnostima koje ne možemo potpuno kontrolirati. Sve te razine stvaraju proces u kojem nepoznato, unatoč prvotnoj nelagodnosti, počinje privlačiti. Takva iskustva potiču razvoj i izvlače nas iz rutine, pa se s vremenom javlja želja za povratkom u taj prostor jer donosi život i unutarnji pomak kakav svakodnevnica rijetko nudi. Na kraju krajeva, upravo zbog

činjenice da sve ono što izmiče rutini i otvara prostor novim emocionalnim i misaonim iskustvima, čini da nedokučivo i tajanstveno ostane trajni izvor privlačnosti.

Kako ste se uopće uključili u ovaj projekt? Što vas je motiviralo?

U projekt smo se uključili zato što nas je izvorna ideja odmah privukla svojom interdisciplinarnošću i mogućnošću da spojimo različita područja koja nas pojedinačno zanimaju. *ASTRAH* nije zamišljen samo kao znanstveno-povijesno ili kulturološko istraživanje, nego kao projekt koji se jednako snažno oslanja i na digitalizaciju, nove tehnologije i sve ono što nam digitalno doba danas omogućuje – od izgradnje interaktivnih GIS mapa do digitalne rekonstrukcije zaboravljenih urbanih prostora i narativa.

Upravo ta kombinacija tradicionalnih izvora, kulturnih interpretacija i suvremenih digitalnih alata bila nam je iznimno zanimljiva i motivirajuća. Prepoznali smo priliku da istražimo ne samo druge gradove i njihove narative straha nego i da Zadar i naše Sveučilište predstavimo u jednom potpuno novom formatu – ne samo lokalnoj zajednici nego i Hrvatskoj i međunarodnoj publici.

Sa svim tim na umu, odlučili smo se pridružiti ostatku tima i doprinijeti projektu koji otvara prostor novim perspektivama, novim pričama i novim načinima čitanja grada, njegove povijesti i njegovih skrivenih slojeva.

Doc. dr. sc. **Tome Marelić** s Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru je s prof. dr. sc. **Josipom Farčićem** uredio knjigu *Ranonovovjekovne pomorske karte Jadranskog mora: Izvori informacija, navigacijska pomagala i medij komunikacije* u izdanju ugledne izdavačke kuće Palgrave Macmillan

Digitalni je primjerak knjige u samo dva i pol mjeseca preuzelo oko 8300 osoba, što je ohrabrujuća brojka

Urednici monografije *Early Modern Nautical Charts of the Adriatic Sea: Information Sources, Navigation Tools, and Communication Media*, ili u prijevodu na hrvatski *Ranonovovjekovne pomorske karte Jadranskog mora: Izvori informacija, navigacijska pomagala i medij komunikacije*, koja je sredinom kolovoza 2025. godine objavljena u slobodnom pristupu jesu prof. dr. sc. Josip Faričić i doc. dr. sc. Tome Marelić s Odjela za geografiju Sveučilišta u Zadru. Sačinjena je od devet poglavlja, a izdavač je *Palgrave Macmillan*.

Prvo poglavlje knjige, čiji su autori Josip Faričić i Tome Marelić, jest sinteza povijesnog razvoja pomorske kartografije za prostor Jadrana tijekom proučavanog razdoblja. Poziva se na najvažnije publikacije u području i ujedno služi kao urednički okvir za poglavlja koja slijede.

U drugom poglavlju Patrizia Licini de Romagnoli daje sveobuhvatan povijesni pregled prostora u razdoblju rivalstva Mletačke Republike i Osmanskog Carstva, povijesne utjecaje na izradu pomorskih karata te važnost stanovnika istočnojadranskih obala u Mletačkoj Republici.

U trećem poglavlju Julijan Sutlović analizira teoriju komunikacije i raznolikost poruka koje

su se prenosile pomoću starih pomorskih karata te utjecaj topovima, imagogije, kartografskih znakova i mjerila na njihov komunikacijski potencijal.

Orietta Selva i Dragan Umek daju pregled ranonovovjekovne venecijanske kartografije putem semiotičke analize pomorskih i geografskih karata, izolara i putnih itinerara, te njihovu ulogu kao instrumenata za upravljanje kopnenim i pomorskim teritorijima.

U petom poglavlju Lena Mirošević i Dubravka Mlinarić bave se raznolikošću simboličkih elemenata na pomorskim kartama, njihovim ideološkim, političkim i kulturnim značenjem, retorikom ukrasnih elemenata, hijerarhijom informacija pri izradi karata u različitim kartografskim tradicijama.

U šestom poglavlju Josip Faričić proučava vjerske motive na pomorskim kartama koji ilustriraju povijesni suživot religija na prostoru Sredozemlja, istražuje uporabu vjerskih simbola na prikazima ruža vjetrova i teritorijalnih razgraničenja. Također, analizira čvrsto ukorijenjene vjerske motive tog doba, poput krilatog lava sv. Marka i one koji su amalgami kronološki razdvojenih religijskih tekovina.

U sedmom poglavlju Milorad Pavić ispituje obilježja ranonovovjekovnih izolara, publikacijskog žanra koji je spajao karte

obalnih prostora s opisima otoka i luka, fokusira se na točnost geografskih informacija sadržanih u njima iz više aspekata.

Osmo poglavlje autora Ahmeta Üstünera i Okana Büyüktapua sagledava razvoj osmanske kartografije u rasponu od konvencionalnih islamskih geografskih opisa do razvijenih pomorskih karata uvjetovan sustavnim razmjenama znanja i pomorskim inovacijama, naglašavajući pritom važnost doprinosa Piri Reisa i ulogu kartografije u široj kulturnoj i intelektualnoj dinamici carstva smještenog na raskršću civilizacija.

U posljednjemu, temeljno metodološkom poglavlju, Tome Marelić pomoću primjera demonstira korake, parametre i ulogu kartometrijskih analiza ne samo u svrhu proučavanja starih karata i razvoja povijesti kartografije kao discipline već i kao znanstvenih forenzičkih instrumenata koji omogućuju dublje razumijevanje ljudske povijesti na široj skali.

Uredili ste, skupa s prof. dr. sc. Faričićem, knjigu pod naslovom *Early Modern Nautical Charts of the Adriatic Sea (Ranonovovjekovne pomorske karte Jadranskog mora)*. Kako je nastala ideja za objavu takve knjige?

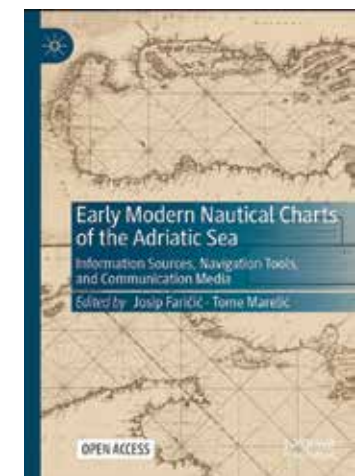
Inicijalna ideja o pisanju i publikaciji takve knjige nastala je

početkom 2020. godine, u procesu pisanja projektne dokumentacije. U drugoj polovici te godine, Hrvatska zaklada za znanost odobrila je financiranje znanstveno-istraživačkog projekta IP-2020-02-5339 (NACHAS) pa je ta ideja u iduće četiri godine uspješnog provođenja projektnih aktivnosti, postupno dobivala sve više konkretnog materijala za realizaciju.

Sadržaj knjige najviše se oslanja na međunarodnu konferenciju istog naslova koju smo, u sklopu projekta, organizirali na Sveučilištu u Zadru u svibnju 2023. godine. Dvodnevna je konferencija imala ukupno dvanaest izlagača, a pozvani predavač bio je Georg Gartner, trenutačni predsjednik Međunarodnoga kartografskog društva (*International Cartographic Association* – ICA). Izuzev prvih dvaju poglavlja koja su napisali urednici i Patrizia Licini de Romagnoli, materijali sedam izlaganja s te konferencije uže povezanih s prikazom Jadranskog mora na ranonovovjekovnim pomorskim kartama naknadno su prošireni, doradeni i pretvoreni u poglavlja u knjizi.

Što se željelo postići objavom knjige?

Interes renomirane inozemne kuće *Palgrave Macmillan* za izdavanjem takve knjige prije svega znači da su procijenili da u svojem izdavačkom portfelju imaju manjak ili nedostatak knjiga s temom starih pomorskih karata, a poglavito za prostor Jadranskog mora. Mogu kazati da ih se u samom početku dojmio naš inicijalni nacrt knjige sačinjen od glavnoga tematskog okvira i strukture, tj. razrade glavne teme na podteme unutar pojedinih poglavlja i njihovu ulogu u knjizi kao cjelini

Izuzev obavljanja samog projektnog zadatka prema Hrvatskoj zakladi za znanost kao financijeru, važnost izdavanja ove knjige je višestruka, u rasponu od njezina sadržaja do dostupnosti čitateljima. U suštini, sadržaj knjige predstavlja sublimaciju temeljnih znanstvenih spoznaja proizšlih iz projekta i oblikovanu unutar razmjerno kompaktnog formata uredničke monografije. Budući da se knjiga sastoji od devet poglavlja različitih autora pisanih samostalno ili u paru, ona ujedno uokviruje i njihove pojedinačne znanstveno-istraživačke interese unutar povijesti kartografije kao šire discipline.

Osim toga, knjiga je pisana na engleskom jeziku i izdana je u otvorenom pristupu od renomiranoga stranog izdavača, što znači da praktično svatko zainteresiran za temu, a da pritom pozna engleski jezik, može besplatno preuzeti digitalni primjerak knjige izravno s web-stranice izdavača. Ono što je još važno kazati u kontekstu vidljivosti je da je pisana koristeći se ponešto jednostavnijim i fleksibilnijim izričajem u odnosu na tipični žargon izvornih znanstvenih članaka u znanstvenim časopisima, što svakako dodatno potencira njezin bolji primitak kod šireg spektra čitatelja.

Prema javno dostupnom brojaču preuzimanja, digitalni primjerak knjige je do sada – u razdoblju od polovice kolovoza do početka studenoga 2025. godine, tj. tijekom otprilike dva i pol mjeseca – preuzelo oko 8300 osoba, što je svakako ohrabrujuća brojka.

Kako ste počeli surađivati s izdavačkom kućom Palgrave Macmillan, koja je u sastavu izdavačke grupacije Springer Nature Group?

U razdoblju koje je prethodilo suradnji s njima kontaktirali smo s više različitih izdavačkih kuća, no e-mail korespondencija s izdavačkom kućom *Palgrave Macmillan* je prevagnula, jer je bila najprofesionalnija po gotovo svim aspektima; od operacionalizacije samog procesa do susretljivosti svih osoba involviranih od izdavača.

Znači li to da u svjetskoj akademskoj zajednici postoji zanimanje za naš prostor, odnosno Jadran?

Interes renomirane inozemne kuće *Palgrave Macmillan* za izdavanjem takve knjige prije svega znači da su procijenili da u svojem izdavačkom portfelju imaju manjak ili nedostatak knjiga s temom starih pomorskih karata, a poglavito za

prostor Jadranskog mora. Mi kao urednici ne znamo je li njihovu pristanku za izdavaštvo prethodilo istraživanje tržišta ili interesa akademske zajednice. Međutim, mogu kazati da ih se u samom početku dojmio naš inicijalni nacrt knjige sačinjen od glavnoga tematskog okvira i strukture, tj. razrade glavne teme na podteme unutar pojedinih poglavlja i njihovu ulogu u knjizi kao cjelini.

Razmjerno dobar indikator interesa javnosti, pa tako i, vjerujem, akademske zajednice je prethodno spomenutih više od 8000 preuzimanja unutar manje od tri mjeseca od njezina izdanja. Ta brojka nedvojbeno potvrđuje postojanje općeg interesa za temu i moguće je da se velik dio tih preuzimanja, a možda i većina, odnosi upravo na interes znanstvene i akademske zajednice.

Konkretni interes akademske zajednice postaje razvidan u kasnijem razdoblju, ponekad su to mjeseci ili čak i godine nakon izdanja, a u pravilu se manifestira na dva načina. Jedan je personalni, kada zainteresirani pojedinci iz znanosti i akademije izravno kontaktiraju urednike ili autore s određenim pohvalama ili upitima, što potencijalno može prerasti i u nove znanstvene suradnje u budućnosti.

Drugi je način neizravni, putem citata, odnosno referiranjem na pojedine dijelove knjige u drugim znanstvenim publikacijama.

Karte iz tog doba, čini se, nisu služile samo za potrebe navigacije, nego i informiranja. Je li to točno?

Da, izuzev najstarijih poznatih primjeraka rukopisnih portulanskih karata iz kasnoga 13. ili ranog 14. stoljeća izrađenih od nepoznatih autora, tzv. *pisanske*, *cortonske* ili *avignonske* karte, čiji je sadržaj fokusiran isključivo na prikaz obalne crte kopna i otoka i obalne toponime. Početkom 14. stoljeća denoveški kartograf Pietro Vesconte koji je djelovao u Veneciji, ujedno i autor najstarijih portulanskih karata kojim je poznat autor, započinje ucrtavati religijski sadržaj u uglove svojih karata, dok kasnije karte postaju sve ukrašenije nenavigacijskim elementima poput zastava, grbova, veduta većih gradova, pojedinih vladara iz tog doba ili životinja. Pomoću tih elemenata kartu se pretvaralo u medij za diseminaciju šireg spektra poruka, no često s naglaskom na one političke. Karta je u tom kontekstu služila kao alat za topološki razmjerno ispravnu (i samim tim vrlo konciznu) ilustraciju političkoga, vjerskog ili vojnog utjecaja na određeni prostor u svrhu izazivanja duboke impresije i utjecaja na promatrača.

Svoj doprinos knjizi dali su, uz hrvatske, talijanski i turski znanstvenici. Kako je bilo surađivati s njima?

Suradnja je bila iznimno ugodna i na visokome profesionalnom nivou. Budući da nam vremenski i financijski okvir u tome projektnom razdoblju nisu omogućavali suradnju uživo s autorima izvan Zadra, sav se posao odrađivao putem računala, tj. interneta i na engleskom jeziku. Najveći dio situacija odnosio se na korespondenciju između urednika i pojedinih autora povezanu sa sadržajem poglavlja i njih smeo odrađivali putem e-maila. Izuzev toga, kao urednici smo organizirali određeni broj *online* sastanaka pomoću *Zoom* aplikacije na kojima bismo detaljno rezimirali prethodno odrađene etape te autore informirali o idućim koracima djelovanja, što je osobito postalo važno u kasnijim fazama

ma kada je valjalo detaljno slijediti tehničke specifikacije zadane od izdavača.

Kakva su njihova viđenja kartografske prošlosti Jadrana? O čemu ovise ta viđenja?

Njihova viđenja povijesnih zbivanja na Jadranu i bližemu obalnom prostoru tijekom ranoga novog vijeka i načina na koje su se ta zbivanja odražavala na kartografske proizvode tog razdoblja prije svega su objektivna zbog toga što ih temelje na znanstveno-istraživačkim metodama. Ono što znanstvenika iz različitih država ili regija međusobno razlikuje jest bolje poznavanje arhivske i ostale povijesne građe prostora na kojem profesionalno djeluju i bolji pristup.

Posebna važnost publikacija poput ove uredničke monografije je u tome što na jednom mjestu okupljaju tekstove naizgled suprotstavljenih perspektiva jer omogućuju da, nakon pažljivog čitanja i komparacije njihova sadržaja, taj privid pretvore u jednu širu i kompleksniju spoznaju u kojoj se potencijalne predrađade i antagonizmi gube ili nestaju. Ako se, primjerice, fokusiramo na neke specifikume geometrijskog prikaza prostora na određenim vrstama starih karata i elemente poput mjerila ili stupanjke mreže, vidimo da su oni bili svojevrsni standard ili grafička *lingua franca* u kartografiji, neovisno o području izrade tih karata. Nadalje, povijesni su se akteri tog razdoblja, zapravo, koristili istim grafičkim metodama da simboliziraju vlastite političke i vjerske identitete ili pretenzije na kartama, premda su se nalazili na interesno suprotstavljenim stranama. Objektivni znanstveni pristup i kvalitetna suradnja znanstvenika iz različitih regija stapa različite spoznaje i perspektive, čime primarno doprinosi kvaliteti rezultata znanstveno-istraživačkog rada na kumulativnoj razini i njegovoj diseminaciji u širi prostor.

Koliko je karata analizirano i komparirano?

Za potrebe znanstveno-istraživačkog projekta prikupljeno je oko stotinu digitalnih reprodukcija starih karata, većinski ranonovovjekovnih, pomorskih. Ostatak prikupljene građe čine pomorske karte iz kasnoga srednjeg vijeka, geografske kar-

Doc. dr. sc. Tome Marelič i povijest kartografije

Tijekom posljednje tri i pol godine doc. dr. sc. Tome Marelič objavio je u samostalnom autorstvu devet znanstvenih članaka iz povijesti kartografije s temom geometrijskih obilježja starih pomorskih karata, od čega veći dio u etabliranim inozemnim znanstvenim časopisima. Velik dio tih radova temelji se na rezultatima istraživanja koje je prethodno izlagao na međunarodnim kartografskim konferencijama u inozemstvu poput *International Cartographic Conference* i *EuroCarto* koje su pod izravnim pokroviteljstvom Međunarodnoga kartografskog društva (ICA) i na domaćim konferencijama koje organizira Hrvatsko kartografsko društvo (HKD).

Osim toga, od 2024. godine Marelič je član Predsjedništva HKD-a, a nedavno je imenovan potpredsjednikom Radne skupine za povijest kartografije pri Međunarodnome kartografskom društvu.

te iz ranoga novog vijeka, te pomorske karte izradene nakon ranoga novog vijeka na temelju sustavnih geodetskih izmjera. Razlog za proširivanjem temeljnog uzorka na takav način je taj što je ranonovovjekovne pomorske karte potrebno sagledavati u širem kontekstu, i kronološki, ali i u usporedbi s drugim vrstama karata izrađivanih u tom razdoblju kako bi se dobila potpunija i znanstveno pouzdanija slika. Broj karata povezanih sa samom knjigom teško je ustanoviti, jer određeni dio korpusa nije bio detaljno analiziran, a neke nisu bile analizirane uopće, već se na njih u tekstu referira u kontekstu prethodnih istraživanja drugih autora. Dodatni razlog koji otežava utvrđivanje broja karata, a donekle dovodi u pitanje i smisao tog određivanja, jest što je dio analiziranih karata izveden na način da se prikaz prostora ciljano dijelio na dva ili više fizički odvojenih listova izrađenih u krupni-

jem mjerilu.

S obzirom na broj sačuvanih karata, očito je da su jadranske sile, prije svega Mletačka Republika i Osmansko Carstvo, bile itekako zainteresirane za što detaljnije poznavanje Jadrana ne samo zbog geopolitičkih nego i ekonomskih interesa, zar ne?

Bile su redovito zainteresirane za geografsko poznavanje, no ne uvijek i za izradu detaljnih kartografskih prikaza tih spoznaja. Primjerice, talijanski hidrograf Giacomo Marieni u svojem je iznimno detaljnom peljaru Jadranskog mora *Portolano del Mare Adriatico* iz 1830. godine zapisao da se čudi zastarjelom prikazu Jadranskog mora na mletačkim pomorskim kartama s obzirom na to da je politički dominirala većim dijelom tog prostora stoljećima, i uzrok tome pripisuje „sumnjičavom karakteru Republike“. Riječ je zapravo o strateš-

ki uspostavljenoj praksi „kartografskog prešućivanja“ detaljnih informacija o prostornoj poziciji užeg teritorija, odnosno otoka i kanala Venecijanske lagune, kako one ne bi dospjele u ruke neprijatelju i potom bile vojno iskorištene na njihovu štetu.

Kada se napušta opremanje karata kompasnim ružama, kad je posrijedi grafički element, i počinje opremanje mrežom paralela i meridijana?

Najstarije poznate pomorske karte, a riječ je o rukopisnim portulanskim kartama iz kasnog 13. i ranog 14. stoljeća, bile su opremljene samo linearnim mjerilima za udaljenost iskazanim u tzv. portulanskim miljama (čija se vrijednost procjenjuje na oko 1,25 km) i mrežom ravnih crta kodificiranih bojama koje se zrakasto šire u 32 smjera i predstavljaju osam kardinalnih smjerova vjetera i

njihove kombinacije. Te mreže, estetski nalik na paučinu, nazivaju se ruže vjetrova, a ponekad i rumbi, što je zapravo djelomično točna terminologija jer o prikazu rumba ili lokosodroma (putanja konstantnog kursa na sfernoj površini Zemlje), kao ravnih crta na karti, u potpunosti je ispravno govoriti tek od druge polovice 16. stoljeća, nakon otkrića Mercatorove projekcije. Ponekad ih se u literaturi naziva i kompanim ružama, no to su zapravo (ornamentirane) ilustracije pravih kompasnih ruža koje zajedno s magnetskom iglom čine rotacijski element kompasa kao uređaja, i koje se na portulanskim kartama javljaju najranije na tzv. *katalonskom atlasu* iz 1375. godine. Najstariji poznati prikaz Jadrana koji sadrži stupanjsku mrežu geografskih širina i dužina nalazi se u *Islario general de todas las islas del mundo* (*Općem izolaru svih otoka svijeta*) Alonso de Santa Cruz (1539. – 1560.), no one su prikazane točkasto uz mrežu ruža vjetrova. Knjiga *Dell'Arcano del Mare* (*Tajne mora*) Roberta Dudleyja iz 1646. godine sadrži najstarije poznate karte Jadrana koje su ciljano izrađene u Mercatorovoj projekciji i sadrže stupanjsku mrežu bez ruža vjetrova. Međutim, mreže ruža vjetrova zadržale su se kao integralni element pomorske kartografije sve do polovice 19. stoljeća, jer su olakšavale rukovanje kartom u stvarnom vremenu tijekom navigacije u svrhu određivanja kursa plovidbe i azimuta okolnih objekata.

Na naslovnici Vaše knjige je karta Jadranskog mora iz 1784., koju je Ludovico Furlanetto objavio u Mletcima.

Tako je. Naslov te karte je *Nuova carta Marittima del Golfo di Venezia* (*Nova pomorska karta Mletačkog zaljeva*). Sintagma *Mletački zaljev* pritom eksplicitno odražava

stoljetnu percepciju Jadranskog mora kao svojeg dominiona, unatoč tome što Mletačka Republika nikad nije uspjela prisvojiti njegov čitav obalni prostor. Lodovico Furlanetto kartu je s naslovnice knjige otisnuo u sami suton Republike, s obzirom na to da je Napoleon vojno dokinuo njezino postojanje 1797. godine, a u kontekstu ove monografije ona je najzanimljivija zato što usprkos pretencioznom atributu „nove karte“ u naslovu, zapravo nudi iznimno zastarjeli kartografski prikaz Jadrana; gotovo neizmijenjen u odnosu na prikaze na rukopisnim portulanskim kartama izrađenim stoljećima prije.

Kad su uslijedila prva geodetska i hidrografska izmjerena Jadrana i tko ih je proveo?

Pojava pomorskih karata temeljenih na sustavnim izmjerama prostora ujedno je i prekid ranonovovjekovne pomorske kartografije. Inicijalnu hidrografsku izmjeru Jadrana predvodio je francuski hidrograf Charles François Beautemps-Beaupré 1806. i 1808. – 1809. godine, no ona je bila partikularna i rezultirala je malim brojem karata obalnog područja u krupnijem mjerilu. Nedugo nakon toga, između 1818. i 1819. godine, provedena je prva sustavna geodetska i hidrografska izmjera čitavog Jadrana koja ima dvojaku važnost za povijest pomorske kartografije; ne samo za Jadran, već i općenito. U praktičnom smislu, ona je rezultirala izradom detaljne pomorske karte pod naslovom *Carta di cabottaggio del Mare Adriatico* (*Karta za plovidbu unutar Jadranskog mora*) sačinjene od 20 listova i prethodno spomenutim peljarom *Portolano del Mare Adriatico*. U provedbenom smislu, riječ je o tada najdetaljnijoj izmjeri te vrste uopće te o prvoj takvoj strukovnoj suradnji na međunarodnoj razini, jer su u izmje-

ri sudjelovali stručnjaci iz triju država; Austrijskog Carstva, Kraljevine Dviju Sicilija (Napuljsko Kraljevstvo) te Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Irske.

Knjiga je predstavljena u okviru 21. Međunarodne znanstvene konferencije o geoinformacijama i kartografiji, održane na Sveučilištu u Zadru. Je li konferencija, prema Vašem mišljenju, postigla svoj cilj?

Konferencija je svakako postigla svoj cilj u smislu da su kolege iz različitih dijelova svijeta jedni drugima predstavili rezultate svojega znanstvenog i stručnog rada, i bili u prilici upoznati jedni druge, obogatiti postojeća poznanstva i stvoriti potencijalno nove temelje za nove suradnje. Važnost konferencije na svjetskoj razini potvrđuje pokroviteljstvo Međunarodnog kartografskog društva, i poznata imena iz struke u ulozi pozvanih predavača; prof. Liqiu Meng s Tehničkog sveučilišta u Münchenu te prof. dr. sc. Georg Gartner s Tehničkog sveučilišta u Beču, ujedno i trenutni predsjednik Međunarodnoga kartografskog društva. Uz to, konferenciju je tematski popratila i izložba starih pomorskih karata pod naslovom *More koje ujedinjuje: pomorske karte koje su oblikovale sliku Jadrana od 16. do 19. stoljeća*, organizirana na međunarodnoj razini od Sveučilišta u Zadru, Sveučilišta u Trstu i talijanskog društva kolekcionara starih karata *Roberto Almagia*, koja je dodatno doprinijela kvaliteti sadržaja i ukupnom dojamu. Uzevši sve to u obzir, imam iznimno zadovoljstvo i čast što smo tek objavljenu monografiju *Early Modern Nautical Charts of the Adriatic Sea* bili u mogućnosti predstaviti kolegama iz čitavog svijeta na globalno najvažnijemu kartografskom događaju tih dana.

Prof. dr. sc. Dragan Umek sa Sveučilišta u Trstu je od autora izložbe *More koje spaja*. Izložene su karte i pomorske karte koje su oblikovale sliku Jadranskog mora između 16. i 19. stoljeća.

Kako je došlo do ove izložbe?

Ja sam jedan od autora izložbe, zajedno s kolegicom profesoricom Oriettom Selvom, također sa Sveučilišta u Trstu.

Ideja za izložbu nastala je u sklopu istraživačkog projekta *NACHAS 2020. – 2024. – ranonovovjekovne pomorske karte Jadranskog mora: izvor spoznaja, sredstvo navigacije i medij komunikacije*, financiranog od HZZ-a i upravljanog od Sveučilišta u Zadru, gdje smo bili vanjski suradnici. S profesorom Josipom Faričićem, znanstvenim voditeljem projekta, odlučili smo organizirati zajednički događaj dvaju sveučilišta koji bi predstavljao prikladan završetak istraživačkog rada.

Kako ste počeli surađivati s rektorom prof. dr. sc. Josipom Faričićem i prof. dr. sc. Oriettom Selva sa Sveučilišta u Trstu?

Naše poznanstvo s profesorom Faričićem datira iz 2000-ih i dogodilo se u institucionalnom kontekstu. Sve troje, kao mladi istraživači, sudjelovali smo na međunarodnoj konferenciji *30. kongres Međunarodne Geografske Unije/Incorporating Joint International Geomorphology Conference*, održanoj u Glasgowu u kolovožu 2004. godine. To se poznanstvo poslije je razvilo u iskreno prijateljstvo i čvrstu i plodnu znanstvenu suradnju potaknutu interesima za kartografiju i povijesnu geografiju jadranske regije.

Kakav je prijam izložba imala u Trstu?

Izložba *More koje ujedinjuje* naišla je na velik interes u Trstu – bila je uvrštena među službene kulturne događaje jedriličarskog događaja BARCOLANA 57, svjetski poznatog pomorskog festivala; ali i zato što je to bio prvi put da je široj javnosti izloženo više od 50 nautičkih karata, sve originalne i posvećene isključivo Jadranskom moru u cijelosti. Karte nisu potjecale samo iz javnih institucija, već i iz privatnih zbirki kolekciona-

Prof. dr. sc. Dragan Umek, Sveučilište u Trstu

Izložba *More koje ujedinjuje* naišla je na velik interes u Trstu – bila je uvrštena među službene kulturne događaje

ra i antikvara. Popratni svezak, koji smo izradili kao autori i organizatori izložbe, također je bio dobro prihvaćen. Ovaj trojezični svezak (talijanski, hrvatski i engleski) dostupan je u tiskanom i digitalnom formatu i podijeljen je u dva dijela: uvodni esej i komentirani kartografski katalog. Nudi uvid i prati ključne faze geografske povijesti Jadranskog mora, jednog od najvitalnijih područja Mediterana.

Koji je bio cilj izložbe?

Izložba je imala dvostruki cilj. S jedne strane, predstavila je rezultate istraživanja provedenih u sklopu znanstvenog i suradničkog projekta *NACHAS 2020. – 2024*. S druge strane, istaknula je aktivnu suradnju Sveučilišta u Trstu i Zadru s Udrugom *Roberto Almagia*, koja je, zahvaljujući velikodušnosti svojih članova, znanstvenicima i široj javnosti stavila na raspolaganje opsežnu kartografsku baštinu, uključujući rijetke i jedinstvene primjerce, pažljivo očuvane, a obično nepoznate i nedostupne. Upravo iz zajedničke veze između istraživanja, prikupljanja i strasti prema povijesnim kartama Jadranskog mora proizašla je cijela inicijativa, kao i odabir naslova *More koje ujedinjuje*.

Sudjelovali ste i na međunarodnoj konferenciji o geoinformaciji i kartografiji u Zadru te na istoimenoj izložbi.

Naravno, sudjelovali smo i na međunarodnoj konferenciji, predstavljajući knjigu *Early Modern Nautical Charts of the Adriatic Sea*, urednici T. Marelič i J. Faričić, kao rezultat zajedničkog istraživanja kolega s raznih međunarodnih sveučilišta.

Također smo aktivno sudjelovali u organizaciji istoimene izložbe, čiji smo suautori s kolegom Faričićem, kao i u prvoj prezentaciji u Narodnom muzeju, Providurova palača, u Zadru.

Kakve dojmove nosite iz Zadra?

Prvi put široj je javnosti izloženo više od 50 nautičkih karata, sve originalne i posvećene isključivo Jadranskom moru u cijelosti. Karte nisu potjecale samo iz javnih institucija, već i iz privatnih zbirki kolekcionara i antikvara. Popratni trojezični svezak, koji smo izradili kao autori i organizatori izložbe, također je bio dobro prihvaćen

Bili smo u Zadru nekoliko puta i dojmovi koje nosimo iz ovoga prekrasnog jadranskog grada uvijek su vrlo pozitivni. Ugodan u mnogočemu – ljudi, krajolik, akademski uspjeh, pa čak i prijateljstva. Susret s Josipom i drugim prijateljima iz Zadra uvijek je zadovoljstvo i ispunjava nas radošću.

Jesu li se ispunila Vaša očekivanja s obzirom na primjerke izloženih karata?

Bili smo jako zadovoljni jer su sve izložene karte bile originalne, strogo tematske, odnosno nautičke karte koje pokrivaju široko vremensko razdoblje, od 16. do 19. stoljeća. Više od pedeset primjeraka omogućilo nam je da shvatimo ne samo različite centre za izradu, od kojih se svaki koristio različitim metodologijama i konceptualnim okvirima, već i postupni razvoj geografskog znanja o Jadranu i progresivno poboljšanje kartografskih tehnika, posebno vidljivo od početka 19. stoljeća, kada su brojne karte izrađene na temelju sustavnih hidrografskih istraživanja.

Radite li na nekome novom znanstvenom projektu?

Da, naši se projekti nastavljaju na geokartografskom području, gdje smo duboko uključeni u proučavanje i reprodukciju djela Pietra Coppa *De toto orbe*, rukopisa i neobjavljenog djela iz 16. stoljeća. Nadalje, s profesorom Faričićem započinjemo proučavanje karata posvećenih zapadnim i istočnim područjima s pogledom na Jadran, kako su prikazane i opisane u zbirki poznatoj kao *Padovanski atlas*.

Prof. dr. sc. Ana Sliško-
vić, Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru

Priručnik je namijenjen prije svega rukovoditeljima i zaposlenicima koji žele potaknuti pozitivne promjene u svojim radnim sredinama kroz razvoj tzv. zdrave radne organizacije

Prof. dr. sc. Ana Sliško-
vić, izv. prof. dr. sc. An-
drea Tokić, izv. prof.
dr. sc. Ana Šimunić,
izv. prof. dr. sc. Matilda Niko-
lić Ivanišević i izv. prof. dr. sc.
Jelena Ombla, autorice su knji-
ge *Zdrava radna organizacija: što je i kako je ostvariti u hrvatskom kontekstu?*. Bio je to povod za razgovor s prof. dr. sc. Anom Sliško-
vić.

Komu je knjiga (priručnik) namijenjena?

Priručnik je namijenjen prije svega rukovoditeljima i zaposlenicima koji žele potaknuti pozitivne promjene u svojim radnim sredinama kroz razvoj tzv. zdrave radne organizacije; organizacije koja promicanjem dobrobiti zaposlenika doprinosi zdravlju zaposlenika i održivom organizacijskom uspjehu. Budući da ne postoji univerzalni recept za sve organizacije, priručnik nudi opće smjernice koje mogu poslužiti kao orijentir u oblikovanju zdravoga radnog okruženja prilagođenog specifičnostima

Koncept zdrave radne organizacije temelji se na znanstvenim spoznajama i teorijskim pristupima iz područja organizacijske psihologije, upravljanja ljudskim potencijalima i zdravstvene psihologije rada. U izradi priručnika sudjelovalo je pet autorica s Odjela za psihologiju Sveučilišta u Zadru, koje imaju dugogodišnje iskustvo u istraživanju i poučavanju tema povezanih sa stresom na radu, radnom dobrobiti, motivacijom, zdravljem zaposlenika te usklađivanjem radnih, obiteljskih i društvenih uloga

svake organizacije. Osim rukovoditeljima i zaposlenicima, priručnik je važan izvor informacija znanstvenicima i stručnjacima te studentima, osobito iz područja psihologije i ekonomije, ali i svima koji se zanimaju za teme rada i organizacijskog zdravlja. U širem smislu, namijenjen je svim čitateljima koji žele doprinijeti stvaranju zdravijih radnih i društvenih okruženja.

Na čemu se temelji koncept zdrave radne organizacije, kako je zamišljate Vi i suau-

torice?

Koncept zdrave radne organizacije temelji se na znanstvenim spoznajama i teorijskim pristupima iz područja organizacijske psihologije, upravljanja ljudskim potencijalima i zdravstvene psihologije rada. U izradi priručnika sudjelovalo je pet autorica s Odjela za psihologiju Sveučilišta u Zadru, koje imaju dugogodišnje iskustvo u istraživanju i poučavanju tema povezanih sa stresom na radu, radnom dobrobiti, motivacijom, zdravljem zaposlenika te usklađivanjem radnih, obiteljskih i društvenih uloga.

Polazeći od analize znanstvene i stručne literature, koncept zdrave radne organizacije prikazan je u priručniku u odnosu na srodne teorijske pristupe i konstrukte te su dane osnovne smjernice za njezin razvoj. U najširem smislu, zdrava radna organizacija je ona koja promiče dobrobit zaposlenika, što se pozitivno odražava na njihovo zdravlje, učinkovitost i uspješno poslovanje organizacije. Smatramo da zdrava radna organizacija ne nastaje primjenom jedinstvenog modela, nego je riječ o dinamičnom procesu koji zahtijeva stalno osluškivanje potreba zaposlenika i njihovu aktivnu uključenost u oblikovanje organizacijskih praksi.

Predstavljanje sveučilišnog priručnika „Zdrava radna organizacija: što je i kako je ostvariti u hrvatskom kontekstu?“ na 32. Godišnjoj konferenciji hrvatskih psihologa u Splitu. Urednice i autorice: Ana Sliško-
vić, Andrea Tokić, Ana Šimunić, Matilda Nikolić Ivanišević i Jelena Ombla te recenzenti Darja Maslić Seršić i Zoran Sušan

Rezultati provedenog istraživanja pokazali su da je pojam zdrave radne organizacije složen i višedimenzionalan, a sudionici su ga povezivali s nizom međusobno povezanih odrednica. Prema učestalosti odgovora, najvažniji elementi zdrave radne organizacije iz perspektive sudionika našeg istraživanja su: kvalitetni međuljudski odnosi, poticajna i ugodna organizacijska kultura i klima koja podržava emocionalnu dobrobit zaposlenika, učinkovita organizacija posla, pravedno vrednovanje rada te stručna kompetentnost, profesionalnost i odgovornost zaposlenika i rukovoditelja

Temeljna ideja našeg pristupa jest da dobrobit zaposlenika i uspješnost organizacije nisu suprotstavljeni ciljevi, nego međusobno povezani i komplementarni.

Važno je naglasiti da polazimo od suvremenog razumijevanja rada, koje uzima u obzir izazove globalizacije, tehnološkog razvoja, demografskih promjena i post-COVID transformacija svijeta rada. U takvom kontekstu, zdrave radne organizacije predstavljaju okruženja koja ne samo da štite, već i aktivno promiču zdravlje, sigurnost i potpunu dobrobit zaposlenika. Naš koncept zdrave radne organizacije počiva na suvremenim znanstvenim teorijama, ali i na razumijevanju lokalnog konteksta; stoga smo u priručniku uključile i rezultate pilot-istraživanja provedenog u Republici Hrvatskoj.

Provedeno je pilot-istraživanje na hrvatskim zaposleni-

cima. Koji je zapravo bio cilj istraživanja?

Opći cilj pilot-istraživanja bio je steći uvid u percepcije hrvatskih zaposlenika o konceptu zdrave radne organizacije te o zdravlju organizacija u kojima rade. Istraživanjem smo željele „čuti glas zaposlenika“ i bolje razumjeti specifične potrebe

i iskustva hrvatskih radnika u njihovu društveno-kulturnom i organizacijskom kontekstu. Budući da se koncept zdrave radne organizacije razvio ponajprije u anglosaksonskim zemljama, istraživanje je bilo usmjereno na ispitivanje njegove primjenjivosti i relevantnosti u hrvatskom kontekstu. Konkretno,

cilj je bio dobiti odgovore na tri istraživačka pitanja:

Kako zaposlenici u Hrvatskoj doživljavaju pojam zdrave radne organizacije?

Kako procjenjuju „zdravlje“ organizacije u kojoj rade?

Što bi se, prema njihovom mišljenju, u njihovim organizacijama moglo unaprijediti?

Istraživanje je provedeno eksplorativnim pristupom, bez postavljenih hipoteza, kako bi se prikupile početne spoznaje o percepcijama zaposlenika i specifičnostima hrvatskoga radnog okruženja. Kao prvo istraživanje o ovoj temi u Republici Hrvatskoj, ono pruža vrijednu znanstvenu podlogu za buduća istraživanja, ali nudi i brojne praktične smjernice korisne organizacijama koje nastoje razvijati i održavati zdravo radno okruženje.

Do kakvih se rezultata došlo?

Rezultati provedenog istraživanja pokazali su da je pojam

zdrave radne organizacije složen i višedimenzionalan, a sudionici su ga povezivali s nizom međusobno povezanih odrednica. Prema učestalosti odgovora, najvažniji elementi zdrave radne organizacije iz perspektive sudionika našeg istraživanja su: kvalitetni međuljudski odnosi, poticajna i ugodna organizacijska kultura i klima koja podržava emocionalnu dobrobit zaposlenika, učinkovita organizacija posla, pravedno vrednovanje rada te stručna kompetentnost, profesionalnost i odgovornost zaposlenika i rukovoditelja.

Zaposlenici su svoje radne organizacije u prosjeku ocijenili umjereno zdravima, pri čemu su procjene varirale s obzirom na različite sociodemografske, radne i organizacijske karakteristike. Zdravijima su organizacije procijenili muškarci u odnosu na žene te zaposlenici u privatnom sektoru u odnosu na javni. Više razine organizacijskog zdravlja također su zabilježene kod zaposlenika s ugovorima na određeno, onih koji rade skraćeno radno vrijeme, rukovoditelja, osobito na višim razinama rukovođenja te zaposlenika u manjim organizacijama.

Sudionici koji su svoje organizacije ocijenili najmanje zdravima istaknuli su da je potrebno unaprijediti tri ključna područja: organizaciju posla i vrednovanje rada, međuljudske odnose te rukovodstvo.

Je li za zdravu radnu organizaciju presudna visina plaće ili međuljudski odnosi, ili i jedno i drugo?

Plaće, ali ne samo visina plaće, nego pravedno vrednovanje rada, svakako je jedan od najvažnijih elemenata zdrave radne organizacije, no nije se našla na prvom mjestu prema percepciji naših zaposlenika. Na prvom su se mjestu u definiranju najvažnijih elemenata zdrave radne organizacije u našem istraživanju našli upravo međuljudski odnosi. Drugim riječima, visina plaće može podržati motivaciju i zadovoljstvo, ali sama po sebi nije dovoljna; međuljudski odnosi i poticajno radno okruženje imaju dominantnu ulogu u stvaranju zdrave organizacije.

Imamo li, na kraju, definiciju zdrave radne organizacije?

Da, priručnik donosi znan-

stvenu definiciju zdrave radne organizacije, ali i njezino promišljanje iz perspektive hrvatskih zaposlenika. Međutim, važno je naglasiti da zdrava radna organizacija nije statična ni univerzalna, već kontinuirani proces razvoja i prilagodbe, temeljen na integraciji dobrobiti, zdravlja i angažmana zaposlenika u strateške ciljeve organizacije, uz stalnu evaluaciju i prilagodbu promjenama u društvenome, ekonomskom i tehnološkom kontekstu. Razvija se iznutra, kroz uključivanje zaposlenika u dijagnostiku, oblikovanje poslova, donošenje odluka i evaluaciju aktivnosti.

Cilj je stvoriti radno okruženje koje promiče tjelesno, mentalno i društveno zdravlje, potiče smislen odnos među zaposlenicima, pravednost i poštovanje, balans radnih i privatnih uloga te rukovođenje usmjereno na ljude. Takva je organizacija fleksibilna, održiva i strateški usmjerena na dugoročni uspjeh, pri čemu dobrobit zaposlenika nije samo rezultat, nego temelj rasta i produktivnosti. Drugim riječima, zdrava radna organizacija nije konačna destinacija, nego proces u kojem organizacija i zaposlenici zajednički grade, održavaju i unapređuju uvjete za zdrav, motivirajući i produktivan rad.

Zdrava radna organizacija podrazumijeva manje stresa. Što Vaša istraživanja pokazuju u tom pogledu?

Osobno sam se dugo bavila istraživanjima radnog stresa, proučavajući pri tome izvore i posljedice stresa u različitim profesijama; od zdravstvenih djelatnika, učitelja i nastavnika do pomoraca. Iako razvoj koncepta zdrave radne organizacije počiva na spoznajama o stresu na radu i njegovim posljedicama, on predstavlja iskorak jer se fokus pomiče s prevencije negativnih posljedica stresa na aktivno promicanje dobrobiti. Drugim riječima, zdrava radna organizacija ne znači samo smanjenje negativnih posljedica stresa, već i razvoj uvjeta koji potiču motivaciju, angažiranost i pozitivna psihološka stanja zaposlenika, kroz ravnotežu između zahtjeva posla i resursa koje organizacija pruža, poput, primjerice, podrške, jasnih radnih uloga, autonomije, povratnih informacija i prilika za napredovanjem.

Plava ekonomija obuhvaća širok spektar gospodarskih aktivnosti povezanih s oceanima, morima i obalnim područjima, pri čemu se naglašava održivi razvoj i očuvanje prirodnih resursa. Ključni sektori uključuju tradicionalne sektore kao što su ribarstvo i akvakultura, pomorski promet, brodogradnju, lučke djelatnosti i obalni turizam, kao i nove sektore koji se brzo razvijaju, poput obnovljive morske energije i plave biotehnologije

Što je projekt LEAP TO BLUE (Unleash the potential for joint transition in the blue economy)?

Projekt LEAP TO BLUE je strateški projekt financiran iz programa Interreg VI-A Italy – Croatia 2021–2027, usmjeren na jačanje kapaciteta malih i srednjih poduzeća (MSP) u sektorima plavog gospodarstva kroz edukaciju, prekograničnu suradnju i sustav vaučera. Projekt traje od 1. srpnja 2025. do 30. lipnja 2028. godine, te se bavi ključnim izazovima koje dijele Italija i Hrvatska unutar plavog gospodarstva, kao što su: poticanje inovacija, digitalna i zelena tranzicija, razvoj novih vještina te smanjenje razlika među obalnim regijama.

Kako bi se pokrenula ova promjena, projekt LEAP TO BLUE predlaže „3D model podrške“ za mala i srednja poduzeća, koji obuhvaća izgradnju kapaciteta, povezivanje i umrežavanje te sustava vaučera koji će se provoditi kroz dva poziva; omogućujući MSP-ovima pristup ciljanoj podršci prema njihovim potrebama. Ovaj model uključuje ciljane radionice za jačanje digitalnih i zelenih vještina, B2B događaje za poticanje prekograničnog partnerstva te vaučere koji podupiru poduzeća u pristupu specijaliziranim uslugama za rast i širenje na nova tržišta.

Sustav vaučera, kao jedna od ključnih aktivnosti projekta, predstavlja instrument izravne podrške MSP-ovima u procesu prelaska na zelene i digitalne poslovne modele. Usluge dostupne kroz sustav vaučera bit će kategorizirane u tri strateška stupa: inovacije i transfer tehnologije, razvoj vještina i ljudskog kapitala te internacionalizacija.

Očekivani rezultat projekta je snažnije i otpornije plavo gospodarstvo koje može ponuditi rje-

šenja za sadašnje i buduće ekološke i gospodarske izazove.

Koliko vrijedi projekt? Ukupna vrijednost projekta iznosi 6.107.240,00 EUR, od čega proračun za Sveučilište u Zadru iznosi 1.400.000,00 EUR. Očekuje se da će projekt, kroz sustav vaučera, pružiti podršku za najmanje 162 MSP-ova u Hrvatskoj i Italiji.

Koji su ciljevi projekta?

Glavni cilj projekta je omogućiti MSP-ovima usvajanje inovativnih procesa, rješenja i tehnologija, čime se doprinosi Specifičnom cilju 1.2. Programa: *Razvijanje vještina za pametnu specijalizaciju, industrijsku tranziciju i poduzetništvo*.

Ostali ciljevi uključuju: poticanje prekogranične poslovne suradnje u ključnim sektorima plavog gospodarstva, stvaranje novih radnih mjesta i poticanje održivog razvoja jadranske regije, razvijanje održivog modela potpore MSP-ovima.

Tko su partneri projekta?

Uz Sveučilište u Zadru, koje ima ulogu vodećeg partnera, u projekt su uključeni sljedeći partneri iz Italije i Hrvatske: Regionalna agencija za tehnologiju i inovacije (ARTI, Italija), Regionalna unija gospodarskih komora Veneto (UCV, Italija), Sveučilište u Trstu (UNITIS, Italija), Fakultet elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu (FER, Hrvatska) i Hrvatska gospodarska komora (Hrvatska).

Koji spektar interesa pokriva plava ekonomija?

Plava ekonomija obuhvaća širok spektar gospodarskih aktivnosti povezanih s oceanima, morima i obalnim područjima, pri čemu se naglašava održivi razvoj i očuvanje prirodnih resursa. Ključni sektori uključuju

Doc. dr. sc. Ana Gundić, Pomorski odjel

Projekt LEAP TO BLUE bavi se ključnim izazovima koje dijele Italija i Hrvatska unutar plavog gospodarstva

tradicionalne sektore kao što su ribarstvo i akvakultura, pomorski promet, brodogradnju, lučke djelatnosti i obalni turizam, kao i nove sektore koji se brzo razvijaju, poput obnovljive morske energije i plave biotehnologije.

Tko sve daje podršku projektu?

Pridruženi partneri koji daju podršku projektu su: HAMAG-BICRO, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih, Gospodarska komora Italije te ART-ER Italija.

Na kojim ste još projektima angažirani?

Uz projekt LEAP TO BLUE, angažirana sam na još šest projekata. Na projektima *Smart and innovative blue skills for competitive blue economy* (MareSkill) i *Cross-border digital innovation Hub for innovative marine technology* (DIH InnoMare) sudjelujem kao voditeljica na ustanovi, dok na projektu *Micro-qualifications in seafarers' education and training* (MICRO-MET) sudjelujem kao voditeljica projekta. Dodatno, kao suradnica sam uključena u projekte *Cold Ironing Assessment Implementation Model* (CIRASIM), *Mapiranje divljih sidrišta na području Zadarske županije* (MaDis) i *Poboljšanje sigurnosti plovidbe prijedlogom ergonomskih modifikacija navigacijskih instrumenata* (Se-Nav).

Projekt LEAP TO BLUE strateški je projekt financiran iz programa Interreg VI-A Italy – Croatia 2021–2027, usmjeren na jačanje kapaciteta malih i srednjih poduzeća (MSP) u sektorima plavog gospodarstva kroz edukaciju, prekograničnu suradnju i sustav vaučera

Uz Sveučilište u Zadru, koje ima ulogu vodećeg partnera, u projekt su uključeni sljedeći partneri iz Italije i Hrvatske: Regionalna agencija za tehnologiju i inovacije (ARTI, Italija), Regionalna unija gospodarskih komora Veneto (UCV, Italija), Sveučilište u Trstu (UNITIS, Italija), Fakultet elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu (FER, Hrvatska) i Hrvatska gospodarska komora (Hrvatska)

Prof. dr. sc. **Zvezdan Penezić**, s Odjela za psihologiju Sveučilišta u Zadru održao je predavanje *Neurološki temelji sreće: Subjektivna dobrobit i mozak u dijalogu*

Sreća ima jasnu neurokemijsku osnovu, svaki osjećaj koji doživljavamo rezultat je složenih procesa u mozgu, a ključnu ulogu u stvaranju pozitivnih emocija imaju neurotransmiteri i hormoni

Zašto je tema sreće postala toliko znanstveno relevantna? Pozitivna psihologija, koja se pojavila krajem 20. stoljeća, vratila je fokus na pitanja dobrobiti, otpornosti i smisla. Pitanje „Zašto većina psihologije ostaje fokusirana na patologiju, a ne na izvrsnost?“ – otvorilo je prostor za istraživanja koja su pokazala da visoka razina subjektivne dobrobiti donosi brojne koristi – od boljeg zdravlja i duljeg života do kvalitetnijih odnosa i veće produktivnosti. Time je sreća postala ne samo poželjna nego i znanstveno relevantna tema.

Zašto pojedinci traže samopomoć?

Fenomen samopomoći postao je globalni trend, a njegova popularnost ne može se objasniti samo površnim željama za brzim rješenjima. U svojoj srži, potraga za samopomoći odražava duboku ljudsku potrebu za autonomijom, kontrolom i emocionalnom ravnotežom. Pojedinci žele osjećaj da mogu sami upravljati vlastitim životom, a samopomoć nudi upravo to – jednostavne, dostupne strategije koje obećavaju poboljšanje kvalitete života.

Drugi važan čimbenik je društveni kontekst. U modernom svijetu naglasak je na individualizmu i samostalnom rješavanju problema. Profesionalna psihološka pomoć često je nedostupna ili skupa, pa samopomoć djeluje kao praktična alternativa. Digitalna tehnologija dodatno je ubrzala širenje ovih sadržaja – knjige, blogovi, podcasti i aplikacije nude savjete koji se čine znanstveno utemeljenima i lako primjenjivima.

U konačnici, pojedinci traže samopomoć jer žele više od pukog preživljavanja – žele smisao, ispunjenje i emocionalnu stabilnost. Samopomoć obeća-

Sreća se dugo smatrala nečim što je izvan naše kontrole – darom sudbine ili posljedicom okolnosti. Međutim, sreća nije statična, već dinamičan proces koji se može razvijati i učiti. Iako genetika i životne okolnosti igraju bitnu ulogu, istraživanja potvrđuju da velik dio naše dobrobiti ovisi o aktivnostima koje sami biramo

va upravo to – put prema boljem životu koji je, barem djelomično, u našim rukama. Iako se može kritizirati površnost nekih pristupa, činjenica ostaje da samopomoć odražava univerzalnu ljudsku težnju za srećom i osobnim rastom.

Kako se subjektivna dobrobit razlikuje od psihološke dobrobiti?

Pojam sreće u psihologiji nije jednoznačan; on se razlaže na različite koncepte koji obuhvaćaju kako se pojedinci osjećaju, kako kognitivno procjenjuju svoj život i kako funkcioniraju u širem smislu. Dva najvažnija konstrukta u tom su kontekstu subjektivna dobrobit i psihološka dobrobit, koji se razlikuju po naglasku, komponentama i teorijskim temeljima.

Subjektivna dobrobit odnosi se na stupanj u kojem osoba vjeruje i osjeća da joj je dobro u životu. Ona uključuje dvije glavne komponente: kognitivnu, koja se odnosi na procjenu životnog zadovoljstva (npr. „Jesam li zadovoljan svojim životom?“), i afektivnu, koja obuhvaća ravnotežu pozitivnih i negativnih emocija. Ovaj pristup temelji se na hedonističkoj tradiciji – ideji da je sreća rezultat maksimaliziranja ugodne i minimaliziranja boli. Mjerenje subjektivne dobrobiti često se provodi pomoću skala poput SWLS (skala zadovoljstva životom) i PANAS (pozitivni i negativni afekti), koje kvantificiraju u kojoj se mjeri osoba osjeća sretno i zadovoljno.

Nasuprot tome, psihološ-

ka dobrobit naglašava kvalitetu funkcioniranja osobe, a ne samo osjećaj ugone. Ona proizlazi iz eudemonističke tradicije, koja sreću definira kao ostvarenje vlastitog potencijala i život u skladu sa svrhom. Psihološka dobrobit uključuje dimenzije poput autonomije, osobnog rasta, samoprihvatanja, smislenih odnosa i osjećaja svrhe. Prema modelu autorice Ryff, biti „dobro“ ne znači samo osjećati se ugodno, već i razvijati se, imati ciljeve i živjeti u skladu s vrijednostima.

Razlika između ovih dvaju koncepata stoga leži u njihovu fokusu – subjektivna dobrobit mjeri koliko se dobro osjećamo, dok psihološka dobrobit procjenjuje koliko dobro funkcioniramo. Oba su važna za cjelovito razumijevanje sreće, jer osoba može biti zadovoljna, ali ne nužno ostvarena – ili obrnuto, može živjeti smislen život, ali prolaziti kroz emocionalne teškoće.

U konačnici, integracija ovih dvaju pristupa omogućuje sveobuhvatniji pogled na ljudsku dobrobit. Sreća nije samo trenutni osjećaj zadovoljstva, već i dugoročno ispunjenje koje proizlazi iz smisla, rasta i povezanosti s drugima. Upravo zato suvremena psihologija nastoji povezati hedonističke i eudemonističke elemente kako bi razvila strategije koje potiču i emocionalnu ugodu i kvalitetu života.

Koje su koristi sreće za pojedinca?

Suvremena psihologija i neuroznanost pokazuju da sreća ima dalekosežne učinke na fizičko zdravlje, mentalno funkcioniranje i društvene odnose. Visoka razina subjektivne dobrobiti nije samo „dobar osjećaj“, već ključni čimbenik koji oblikuje širu kvalitetu života pojedinca.

Istraživanja pokazuju da sretni pojedinci imaju bolje kardiovaskularno zdravlje, jači imunološki sustav i brže zacjeljivanje rana. Dugoročne studije, poput poznate *Nun Study*, potvrđuju da izražavanje pozitivnih emocija u mladosti predviđa dulji životni vijek. Nadalje, sreća potiče mentalnu otpornost i kognitivnu fleksibilnost. Pozitivne emocije proširuju našu sposobnost razmišljanja i rješavanja problema, povećavaju kreativnost i olakšavaju učenje. Sretni ljudi lakše se nose sa stresom jer pozitivno raspoloženje smanjuje razinu kortizola i potiče lučenje endor-

Dobitak na lutriji često se zamišlja kao ultimativni put do sreće. Ideja da će financijska sigurnost i luksuzni život riješiti sve probleme duboko je ukorijenjena u društvenim uvjerenjima. Međutim, istraživanja pokazuju da euforija nakon materijalnog dobitka traje kratko, a razina sreće ubrzo se vraća na prethodnu razinu. Zašto se to događa? Prvi razlog leži u fenomenu hedonističke adaptacije. Pojedinci se brzo naviknu na nove okolnosti, pa i na iznenadno bogatstvo

gina, što dovodi do bolje regulacije stresa i emocionalne stabilnosti.

Konačno, sreća povećava produktivnost i motivaciju. Na radnom mjestu sretni zaposlenici pokazuju veću angažiranost, kreativnost i samokontrolu. Oni su manje skloni materijalizmu i destruktivnim obrascima ponašanja, što doprinosi ne samo njihovoj uspjehu, već i pozitivnoj organizacijskoj kulturi.

Sve ove koristi jasno pokazuju da sreća nije luksuz, već temeljni resurs za zdrav, ispunjen i uspješan život. Ulaganje u vlastitu dobrobit – kroz zdrave navike, pozitivne odnose i smisleno djelovanje – stoga nije samo osobni izbor, već i dugoročna strategija za kvalitetu života.

Koje su koristi sreće za društvo?

Sreća se često promatra kao individualni cilj, no njezini učinci daleko nadilaze osobnu razinu. Istraživanja iz područja pozitivne psihologije jasno pokazuju da visoka razina dobrobiti pojedina ima znatne implikacije na funkcioniranje društva u cjelini. Sretni ljudi ne samo da žive bolje,

torima, 10 % okolnostima, a čak 40 % našim svjesnim djelovanjem. Upravo taj prostor od 40 % otvara mogućnost za učenje i prakticiranje strategija koje povećavaju subjektivnu dobrobit. Naš je mozak plastičan – neuronske veze mijenjaju se pod utjecajem iskustava i navika. Aktivnosti koje potiču otpuštanje „sretnih kemikalija“ poput dopamina, serotonina, oksitocina i endorfina mogu se svjesno prakticirati. Vježbanje, smijeh, altruizam i boravak u prirodi nisu samo ugodne aktivnosti, već i biološki mehanizmi za jačanje emocionalne stabilnosti i otpornosti na stres.

Zaključno, sreća nije samo urođena dispozicija – ona je djelomično rezultat naših izbora i ponašanja. Možemo je učiti kroz male, dosljedne korake koji mijenjaju naš način razmišljanja, oblikuju navike i jačaju neurološke temelje dobrobiti.

Koje su „sretne kemikalije“ u mozgu?

Sreća ima jasnu neurokemijsku osnovu. Svaki osjećaj koji doživljavamo rezultat je složenih procesa u mozgu, a ključnu ulogu u stvaranju pozitivnih emocija imaju neurotransmiteri i hormoni koji reguliraju naše raspoloženje, motivaciju i osjećaj povezanosti. Razumijevanje ovih „kemikalija“ otkriva kako naše ponašanje i životne navike mogu izravno utjecati na emocionalnu dobrobit.

Prva među njima je **dopamin**. Dopamin se oslobađa kada postignemo cilj, riješimo zadatak ili doživimo nešto novo. Njegova je funkcija motivacija – potiče nas na djelovanje i daje osjećaj zadovoljstva kada ostvarimo ono što smo željeli.

Druga je **serotonin**, neurotransmiter koji regulira raspoloženje i stvara osjećaj smirenosti i zadovoljstva. Serotonin se povećava kroz aktivnosti poput vježbanja, boravka na suncu, šetnje u prirodi i evociranja sretnih uspomena. Za razliku od dopamina, serotonin daje dugotrajniji

Izv. prof. dr. sc. Luka Grbić

Luka Grbić rođen je 30. prosinca 1986. godine u Zadru. Osnovnu i srednju školu završio je u Zadru. Nakon završene srednje škole nautičkog smjera, 2005. godine, upisao je preddiplomski studij nautičkog smjera, na Pomorskom odjelu u Zadru. Preddiplomski studij završio je 2008. godine. Nakon trogodišnjeg studija upisuje diplomski studij na Pomorskom fakultetu u Rijeci. Diplomski studij završio je 2012. godine, stekavši zvanje magistra inženjera nautike i tehnologije pomorskog prometa.

Poslijediplomski doktorski studij Pomorstvo upisuje 2013. godine, na Pomorskom fakultetu u Rijeci. Godine 2017. obranio je doktorski rad pod naslovom *Objedinjeni pregled tankera u funkciji optimizacije poslovanja u brodarstvu*.

Od veljače 2010. godine do 2013. godine plovi u svojstvu II. i III. časnika palube (neograničena plovidba) i zapovjednika broda (velika obalna plovidba) te stječe ovlaštenja „prvi časnik palube na brodu od 3000BT ili većem“ i „zapovjednik broda do 500BT u priobalnoj plovidbi“.

Godine 2014. zapošljava se na radnom mjestu asistenta na Pomorskom odjelu Sveučilišta u Zadru.

U listopadu 2021. godine preuzima funkciju pročelnika Pomorskog odjela Sveučilišta u Zadru. Od početka mandata aktivno unaprjeđuje rad Pomorskog odjela, s posebnim naglaskom na njegovu znanstvenu i stručnu prepoznatljivost.

Nositelj je kolegija na predmetima: Sredstva pomorskog prometa I i II, Stručna praksa, Inspekcijski pregled i nadzor brodova, Tehnologija prijevoza tekućeg tereta, Plovidbena praksa, Organizacija rada i upravljanje na brodu, Održivi razvoj nautičkog turizma, Upravljanje brodarskim kompanijama, Sustavi upravljanja pomorskim dobrom, Upravljanje ljudskim potencijalima u pomorstvu, Poslovna organizacija u pomorstvu.

Aktivno sudjeluje u organizaciji i izvođenju programa izobrazbe za stjecanje ovlaštenja pomoraca u skladu sa STCW 78/95 konvencijom. Posvećen je istraživanju tržišta i potrebama gospodarstva, što se očituje uvođenjem novih programa izobrazbe pomoraca na Pomorskom odjelu, koji su osmišljeni u suradnji s brodarskim kompanijama te pokretanjem novoga diplomskog studija Organizacija u pomorstvu.

Pomorskog odjela, nagrađena za iznimno zalaganje u stručnim i administrativnim poslovima. Svi oni skupa doprinijeli su razvoju Pomorskog odjela te svojim primjerom potaknuli i druge kolege na aktivnost.

Povodom godišnjice, održan je okrugli stol s temom Budući razvoj Pomorskog odjela: uloga sveučilišta, industrije i lokalne zajednice. I Vi ste sudjelovali u raspravi. Koji su ključni s rasprave?

Posebna čast bila nam je kao dio svečanosti organizirati okrugli stol s temom *Budući razvoj Pomorskog odjela: uloga sveučilišta, industrije i lokalne zajednice*, i ugostiti uz rektora Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Josipa Faričića i stručnjake iz pomorskog sektora kao što su: Mladen Matak (OSM Thome), Joško Markov (Tankerska plovidba), Ognjen Koludrović (Jadrolinija), Krešimir Laštro (Zadarska županija). Okrugli stol moderirao je viši asistent dr. sc.

Šime Vučetić s Pomorskog odjela. Mislim da je rektor prof. dr. sc. Faričić najbolje zaključio rekavši „... pomorstvo je važan dio maritimne kulture i identiteta pomorskog dijela Hrvatske. Bogatim pročeljem otoka i obale pomorci su na ovim prostorima tisućama godinama utkani u složeni kompozit Mediterana i svijeta. Pomorstvo nije samo praksa povezivanja dviju obala, razmjene ljudi, dobara, ideja i tehnologije, nego i prostor generiranja inovacija koje se s pomorstva šire na druge djelatnosti. Trebamo njegovati i poštovati tu kulturnu baštinu i s njome upoznavati druge“.

Znamo da je pomorstvo važan dio maritimne kulture i hrvatskog identiteta, međutim, kao da je pomorska orijentacija u državnim strateškim planovima posve izostala. Slažete li se s tim?

Smatram da je potrebno snažnije naglasiti i pojasniti što to

imamo kao tradiciju, što i kako očuvati, te što je sve potrebno učiniti da bismo bili prepoznati te se mogli nositi sa sve zahtjevnijim turbulencijama na globalnome pomorskom tržištu. Tradicija nije dovoljna, ona je temelj, potrebno je osnažiti vezu između znanosti, tradicije te suvremenih potreba i ulaganja u nove tehnologije u pomorstvu.

Pomorska smo zemlja, a ponašamo se kao da nismo. Mogu li sveučilišta i znanost, uz aktivizam, mijenjati takvu sliku?

Svakako da mogu i to im je jedan od glavnih ciljeva, uz primarni cilj – edukaciju te prenošenje znanja na sadašnje i buduće studente u pomorstvu. Sveučilište mora biti ne samo mjesto edukacije već i poticatelj na sve aktivnosti povezane sa znanosti i stručkom u pomorstvu.

Je li još uvijek aktualan ABBA projekt: Jadransko-jonski savez za održivo plavo gos-

podarstvo za rast malih i srednjih poduzeća?

Da, aktivan je te je putem javnog poziva odabrano trideset inovatora koji će imati koristi od prilagođenih inovacijskih usluga, izgradnje kapaciteta i transnacionalnih aktivnosti otvorenih inovacija. *ABBA* javni poziv pokrenut je 20. lipnja 2025. godine s ciljem identifikacije i podrške trideset inovatora u ranoj fazi *deeptecha* iz Jadransko-jonske regije. Odabrani će kandidati dobiti usluge podrške inovacijama, kao dio *ABBA projekta*, koji sufinancira *Interreg IPA ADRI-ON* program.

Koja su danas ključna pitanja s kojima se suočavaju sektori plavog gospodarstva?

Postoje brojna ključna pitanja, a ovo su neka od njih:
- Rješavanje porasta razine mora, ekstremnih vremenskih događaja i erozije obale zbog klimatskih promjena
- Promocija energetske efika-

snosti mora putem obnovljivih izvora energije ili alternativnih goriva

- Unapređenje praksi kružne ekonomije u pomorskim i obalnim industrijama

- Borba protiv prekomjernog izlova i osiguranje održivog upravljanja morskim biodiverzitetom

- Podrška održivom pomorskom prostornom planiranju i očuvanju okoliša

- Promocija rješenja za digitalizaciju i automatizaciju luka i plovila za smanjenje emisija

- Promocija integracije mreže radi prevladavanja infrastrukturnih nedostataka

- Promocija zelenog procesa brodogradnje i popravka.

Koliko je interes učenika i studenata za Akademiju InnoMar, obrazovnu instituciju usmjerenu na digitalnu i zelenu transformaciju plave ekonomije, s obzirom na to da se na Akademiji primjenjuje napredna pomorska tehnologija, robotika i senzori, između ostalog? Koji su benefiti učenika koji sudjeluju u inicijativi?

Studentima se nudi jedinstvena prilika da potpuno besplatno: steknu praktična znanja iz komercijalizacije morskih tehnologija, upoznaju regenerativne poslovne modele (*Blue-as-a-Service*), razviju investicijsku spremnost i vještine potrebne za ulazak na tržište, povežu se s međunarodnim stručnjacima i kolegama kroz predavanja, radionice i mentorski rad.

Potkraj lipnja 2025. godine Pomorski odjel službeno je ugostio pokretanje Hrvatsko-garionalnog središta – nove

Hrvatski pomorci ili, ako ćete preciznije, nautičari i brodstrojari jako su cijenjeni u svijetu. Republika Hrvatska, a i naš grad Zadar, tijekom povijesti su stvarali i iznjedrili brojne generacije iskusnih pomoraca. Velik broj naših studenata nalazi se na raznim visokim časničkim i rukovodećim pozicijama u svjetskim kompanijama. Kada završe preddiplomski studij na našem Odjelu, oni su osposobljeni i spremni za plovidbu svjetskim morima

platforme usmjerene na jačanje istraživačkih kapaciteta, promicanje razvoja tehnologije i poticanje suradnje među dionicima u sektorima plavog gospodarstva. Vi ste organizator i koordinater Središta. O čemu je riječ?

Cilj je poticati dijalog, razmjenu znanja i uspostavljanje partnerstava koja podržavaju održivi razvoj i ciljeve *ABBA projekta* u Jadransko-jonskoj regiji. Cilj je prikupiti doprinos ključnih dionika u vezi s uobičajenim izazovima, kao što su nedostaci u financiranju, regulatorne prepreke, nedostatak digitalizacije, pritisci na održivost i nedostaci u vještinama. Želimo da suradnički pristup potakne angažman među dionicima i jača njihove međusobne odnose. Osim toga, fokus-grupe koje ćemo provoditi i koordinirati služe kao platforma za raspravu o idejama i rješavanje izazova, osiguravajući da se u procesima donošenja odluka uzimaju u obzir različite perspektive.

U suorganizaciji Pomorskog odjela 24. lipnja 2025. godine (te Zavoda za povijesne značnosti HAZU u Zadru i Udruge pomoraca Sv. Nikola Vrsi) otvorena je izložba Maritima baština Vrsi. Želi li Pomorski odjel time dati do zna-

nja da drži do pomorske baštine?

Pomorski odjel Sveučilišta u Zadru, vidjevši izniman entuzijazam i predani rad organizatora, dao je svoju podršku ovakvoj manifestaciji jer su upravo Vršani kroz dugu pomorsku povijest svojih mještana pomoraca, upravo na ovaj način proslavili bogatu baštinu, odali čast vrijednim rukama koje su plovci svjetskim morima prehranjivale svoje obitelji te na taj način stvorile ovo mjesto. Na mladima sada ostaje da čuvaju i njeguju ovo nasljeđe nastavljajući tradiciju svojih pradjedova, djeđova i očeva.

Već dvije godine zaredom Pomorski odjel, uz pokroviteljstvo, organizira Školu jedrenja za studente. Budući da je riječ o skupim aktivnostima za koje su nužna sponzorstva, hoćete li ustrajati na tome?

Točno, u organizaciji Škole jedrenja za studente sudjeluju Jedriličarski klub *Uskok* i Pomorski odjel Sveučilišta u Zadru, a pokrovitelj je Tankerska plovidba d. d. Zadar. Program je namijenjen svim studentima Sveučilišta u Zadru i potpuno je besplatan. Program obuhvaća kratki teorijski uvod te izvođenje praktičnog dijela na moru, gdje studenti mogu iskusiti čari jedrenja uz vodstvo tre-

nera i iskusnih studenata koji su pod jedrima odrasli i svoje znaenje rado dijele. Potičemo ovim putem sve studente Sveučilišta u Zadru da se prijave i budu spremni za mnogo zabave, učenja, novih prijateljstava i ugodnih druženja.

Tim profesora i istraživača, među kojima je s Pomorskog odjela izv. prof. dr. sc. Marko Valčić, objavio je znanstveni rad u prestižnome međunarodnom časopisu *Ocean Engineering* pod naslovom „Comparative analysis of machine learning methods for the prediction of brake power and rate of revolution for bulk carriers“. Jeste li ponosni na prof. Marka?

Profesor Valčić, osim navedenog, ima i druge radove koji ga svrstavaju među vrhunske stručnjake u svojem području, međutim, mislim da je malo reći da sam ponosan samo ja, preslaba konstatacija. Cijeli Odjel na čelu sa mnom je iznimno sretan i ponosan na visokokvalitetnoj razini specifičnog znanja, entuzijazmu, stručnosti te zahvalan što je član našeg Odjela. To nam je svakako veliki *forte* za cijelo Sveučilište, a ne samo za Odjel. Imati takvog stručnjaka u svojem timu je blagostanje, ali u isto vrijeme i izazov jer se njegov uspjeh ne može tako lako dostići i nadmašiti.

Sveučilište u Zadru Udruzi Svjetlo doniralo potrepštine prikupljene u humanitarnoj akciji

Sveučilište u Zadru u predblagdansko vrijeme organiziralo je humanitarnu pomoć prikupljanja pomoći za Udruhu *Svjetlo* i Psihijatrijsku bolnicu Ugljan. Djelatnici Sveučilišta za udruhu *Svjetlo* prikupili su higijenske potrepštine, slatkiše, napitke i namirnice te su ih u utorak 23. prosinca predali korisnicima u novim prostorijama u Ulici Andrije Hebranga.

Rektora prof. dr. sc. Josipa Faričića, prorektora prof. dr. sc. Zvezdana Penezića i djelatnice Studentskog centra dočekali su voditelji i štice udruge koja brine o osobama s intelektualnim teškoćama. U srdačnom razgovoru upoznali su ih sa svojim svakodnevnim aktivnostima te prigodnim darovima zahvalili na posjetu.

Izv. prof. dr. sc. **Marijana Jeleč**, pročelnica Odjela za germanistiku

Ovaj jubilej ne želimo isticati samo kao brojčani pokazatelj postojanosti, nego je i pokazatelj nasljeđa koje su naraštaji nastavnika, studenata i suradnika stvarali i održavali

Odjel za germanistiku u 2026. godini obilježava 70 godina rada. Kako iz današnje perspektive vidite značenje te impozantne obljetnice?

Obilježavanje 70. obljetnice Odjela za germanistiku Sveučilišta u Zadru izniman je trenutak za nas i instituciju, a važan je i doprinos refleksiji o mjestu i ulozi filoloških studija u suvremenome akademskom i društvenom kontekstu. Ovaj jubilej ne želimo isticati samo kao brojčani pokazatelj postojanosti, nego je i pokazatelj nasljeđa koje su naraštaji nastavnika, studenata i suradnika stvarali i održavali od 1956. godine do danas. U vremenu u kojem humanističke znanosti često stoje pred pitanjem relevantnosti i održivosti, sedam desetljeća stabilnog djelovanja potvrđuje da se vrijednost studija ne iscrpljuje u tradiciji, nego se uvijek nanovo dokazuje kroz suvremene potrebe društva.

Društvo u kojem danas živimo obilježeno je brzim globalnim promjenama, tehnološkim razvojem i intenzivnim međukulturnim kontaktima. Filološki studiji upravo u tim područjima daju nenadomjestiv doprinos. Potrebni su u obrazovanju, medijima, kulturi, diplomaciji, međunarodnim organizacijama, turizmu, prevoditeljstvu i javnoj upravi – svugdje gdje se traži jezična preciznost, kulturna osjetljivost i

U vremenu u kojem humanističke znanosti često stoje pred pitanjem relevantnosti i održivosti, sedam desetljeća stabilnog djelovanja potvrđuje da se vrijednost studija ne iscrpljuje u tradiciji, nego se uvijek nanovo dokazuje kroz suvremene potrebe društva

tom smislu, filolozi predstavljaju svojevrsnu protutežu tehnološkim tendencijama koje komunikaciju reduciraju na ujednačene, algoritamski obradive obrasce. Ovaj jubilej stoga vidim kao poticaj da potvrđujemo i proširujemo ulogu filologije kao jedne od temeljnih humanističkih disciplina koja ima što ponuditi suvremenom svijetu.

Na koji će način Odjel obilježiti ovu važnu obljetnicu i koje biste aktivnosti posebno istaknuli?

Odjel za germanistiku svoju 70. obljetnicu planira obilježiti organizacijom međunarodne znanstveno-stručne konferencije *Kontinuität und Wandel in der Germanistik: Themen – Diskurse – Dynamiken* koja će se održati u travnju 2026. godine. Naslov konferencije odražava njezinu središnju namjeru – istražiti kako germanistika kontinuirano balansira između očuvanja svojih tradicija i otvaranja novih istraživačkih smjerova. Zanimaju nas kako određeni koncepti i tematski okviri opstaju kroz desetljeća, dok se istovremeno pojavljuju novi pristupi i perspektive koje oblikuju budući razvoj ove grane.

Poseban naglasak stavljen je na emergentne teme koje će germanistiku oblikovati u nadolazećim godinama, uključujući digitalizaciju, umjetnu inteligenciju, pitanja identiteta i diversiteta, globalne i lokalne kulturne kontekste. Stoga se osnovna premisa konferencije temelji na analizi načina na koje se

Odjel za germanistiku svoju 70. obljetnicu, planira obilježiti organizacijom međunarodne znanstveno-stručne konferencije *Kontinuität und Wandel in der Germanistik: Themen – Diskurse – Dynamiken* koja će se održati u travnju 2026. godine. Naslov konferencije odražava njezinu središnju namjeru – istražiti kako germanistika kontinuirano balansira između očuvanja svojih tradicija i otvaranja novih istraživačkih smjerova. Zanimaju nas kako određeni koncepti i tematski okviri opstaju kroz desetljeća, dok se istovremeno pojavljuju novi pristupi i perspektive koje oblikuju budući razvoj ove grane

spособnost kritičkog čitanja različitih oblika diskursa. Njihova će uloga u budućnosti biti još i važnija jer treba osigurati da se u razvoju digitalnih sustava ne zanemari ono što je jeziku svojstveno, a to su – njegova raznolikost,

nijansiranost, kulturno-povijesna ukorijenjenost, odnosno sve ono što omogućuje razumijevanje složenosti ljudske komunikacije, složenosti koju nije moguće svesti na površnu, algoritamski ili statistički dostupnu razinu. U

Modernizacija studija odvijala se na nekoliko razina. Prije svega, jasno se očituje pomak prema praktično orijentiranim sadržajima, osobito na prevoditeljskom i nastavničkom smjeru diplomskog studija koji simuliraju profesionalne kontekste. Studenti kroz učenje u autentičnim situacijama razvijaju kompetencije koje ih pripremaju za tržište rada

germanistika kroz znanost, nastavu i institucijski okvir kontinuirano oblikuje i transformira te kako nove društvene, tehnološke i kulturne promjene utječu na njezin razvoj. U tom kontekstu očekujemo izlaganja i analize književnih i jezičnih tema, prezentacije translatoloških istraživanja, didaktičkih i metodoloških pristupa u nastavi njemačkog jezika.

Na konferenciji će se, osim predstavnika svih germanistika u Hrvatskoj, okupiti više sudionika s ukupno 30 različitih visokoškolskih institucija, uglavnom iz Europe. Vjerujem da će skup poslužiti kao forum za kvalitetnu razmjenu i kritičku refleksiju i da će potaknuti razgovor o perspektivama razvoja germanistike ne samo kod nas već i šire s obzirom na spomenutu uključenost

predstavnika s velikog broja europskih sveučilišta.

Obljetnicu ćemo obilježiti i pripremom zbornika radova koji je trenutačno u izradi. U radu na zborniku sudjeluju moje kolegice i kolege s Odjela, a namjera nam je prikazati raspon naših istraživačkih interesa i tematskih područja koji oblikuju naš znanstveni i nastavni rad. Uz to, na suradnju smo pozvali i domaće i inozemne autore s kojima smo tijekom godina uspostavili plodnu suradnju, kako bi svojim priložima pridonijeli obilježavanju ove godišnjice. Odjel je tijekom svojeg razvoja kontinuirano djelovao unutar širega akademskog prostora, čime je sustavno jačao svoju vidljivost i prepoznatljivost, a na tim će načelima nastaviti graditi i svoj budući rad.

Osim toga, već smo u studenome, kao uvod u obilježavanje 70 godina rada, organizirali Dan otvorenih vrata za učenike osnovnih i srednjih škola, želeći im pružiti priliku da upoznaju naše programe, sudjeluju u edukacijsko-kreativnim aktivnostima i u razgovoru sa studentima o studiju i njihovim iskustvima. U sve aktivnosti obilježavanja povezuju jezik s kulturom, medijima i javnim prostorom. U organizacijskom smislu, Otvoreni dani, Dani germanistike, izložbe, kulturne manifestacije i međunarodni partnerski projekti pokazuju da se studij ne razvija izolirano, već otvoreno prema zajednici i potiče kreativnost i interdisciplinarnost. Studij danas nadilazi okvire pukog odjelja kada govorimo o popularizaciji studija i struke jer omogućuje

Kako ste osmislili program Dana otvorenih vrata i kakav je bio odaziv?

Dan otvorenih vrata profilirao se kao jedan od najvažnijih godišnjih događaja našeg Odjela kada govorimo o popularizaciji studija i struke jer omogućuje

neposredan susret s učenicima i budućim studentima. Ovogodišnji program osmislili smo tako da pruži cjelovitu sliku studija – od jezičnih i književnih sadržaja do prevoditeljskih i kulturoloških tema. Učenici su sudjelovali u interaktivnim radionicama, istraživačkim minilaboratorijima jezika, kreativnim zadacima te razgovorima sa studentima i akademskim osobljem.

Nastojimo mladim posjetiteljima približiti studij kao iskustvo koje nadilazi samo učenje jezika, jer on otvara i vrata upoznavanju kulturnih, povijesnih i društvenih okvira u kojima njemački jezik živi. Odaziv raste iz godine u godinu, a najnovije izdanje na Sveučilištu u Zadru okupilo je oko 130 učenika. Posebno nas veseli činjenica da se učenici vraćaju na druge aktivnosti Odjela, kao i povratna informacija nastavnica iz škola koje ističu da je interes za učenje njemačkog jezika porastao otkako smo aktivnosti prilagodili učenicima i omogućili im posjet Sveučilištu. Ovakvo obrazovno iskustvo doista motivira učenike i razbija predrasude o Sveučilištu kao zatvorenom prostoru, pa je značenje ovakvog oblika popularizacije još i veće.

U kojim se segmentima studij Njemački jezik i književnost najvidljivije modernizirao tijekom posljednjih godina?

Modernizacija studija odvijala se na nekoliko razina. Prije svega, jasno se očituje pomak prema praktično orijentiranim sadržajima, osobito na prevoditeljskom i nastavničkom smjeru diplomskog studija koji simuliraju profesionalne kontekste. Studenti kroz učenje u autentičnim situacijama razvijaju kompetencije koje ih pripremaju za tržište rada. U nastavi se sve više upotrebljavaju digitalni alati, elektronički korpusi, audiovizualni materijali i platforme koje omogućuju interaktivno učenje. Studenti sudjeluju u projektima koji povezuju jezik s kulturom, medijima i javnim prostorom. U organizacijskom smislu, Otvoreni dani, Dani germanistike, izložbe, kulturne manifestacije i međunarodni partnerski projekti pokazuju da se studij ne razvija izolirano, već otvoreno prema zajednici i potiče kreativnost i interdisciplinarnost. Studij danas nadilazi okvire pukog odjelja kada govorimo o popularizaciji studija i struke jer omogućuje

ju ključne kompetencije, potiče kreativnost i kritičko mišljenje.

Koje trendove u germanistici vidite kao najperspektivnije za sljedeće desetljeće?

Promjene u globalnome društvenom i kulturnom kontekstu, kao i ubrzani tehnološki napredak, u svakom slučaju otvaraju prostor za nove pristupe i redefiniciju njezine uloge u humanističkim znanostima. U budućnosti germanistike vidim nekoliko ključnih trendova koji će oblikovati razvoj discipline. Prvi je snažnija orijentacija prema interkulturalnosti. Jezik i književnost se u kontekstu globalne mobilnosti, migracija i intenzivnih komunikacijskih mreža ne proučavaju izolirano, nego ih promatramo u širem okviru kulturnih razmjena, identitetskih pregovora i transnacionalnih iskustava. To znači da će se u sljedećim godinama još snažnije razvijati istraživanja koja povezuju njemački jezik i književnost s drugim kulturnim i jezičnim prostorima, otvarajući germanistiku prema komparativnim i interdisciplinarnim pristupima. Drugi trend odnosi se na digitalnu humanistiku koja već sada snažno mijenja meto-

dološki pejzaž. Digitalni alati otvaraju mogućnost za kvantitativne i kvalitativne analize velikih količina tekstova, za vizualizaciju jezičnih i književnih fenomena, dok u nastavi dobivaju dodatnu metodičko-didaktičku vrijednost. Treći trend odnosi se na prevoditeljske studije i kulturnu medijaciju. U svijetu u kojem se granice između jezika i kultura sve više brišu prevoditelj postaje ključni posrednik u prijenosu znanja i kulturnih vrijednosti. Njegova uloga nije samo tehnička, nego i interpretativna – prevoditelj oblikuje način na koji se tekstovi prenose u drugi jezični i kulturni kontekst, čime aktivno sudjeluje u procesima interkulture komunikacije. Upravo kroz te perspektive germanistika potvrđuje svoju sposobnost da prati i odgovori na svaki novi izazov suvremenog društva.

Koje su temeljne teme i područja Vašega znanstvenog interesa te kako se ona uklapaju u širi rad Odjela?

Posljednjih godina istraživački sam rad usmjeravala na analizu književnih reprezentacija obitelji i međugeneracijskih odnosa, manifestacije kriznih fenomena, problematiku sjeća-

nja i suočavanja s prošlošću, te na načine na koje književnost konstruira narativne povijesne traume. Drugi aspekt mojih istraživačkih interesa obuhvaća didaktiku književnosti, s naglaskom na pristupe i metode rada s književnim tekstom usmjerenim na razvoj interpretativnih kompetencija.

Imala sam priliku sudjelovati u uspostavnome istraživačkom projektu *Analiza sustava u krizi i nove svijesti u književnosti 21. stoljeća*, financiranom od Hrvatske zaklade za znanost. U njegovu okviru istraživali smo kako suvremena hrvatska, engleska i književnost s njemačkoga govornog područja reagiraju na različite tipove kriza, od individualnih i društvenih do globalnih, poput ekološke, migracijske, zdravstvene ili, primjerice, informacijske krize. Moj je doprinos bio usmjeren na istraživanje narativnih i estetskih strategija kojima autori tematiziraju prijelomne trenutke, kao i na analizu književnih prikaza kriznih iskustava te razumijevanje njihove uloge u oblikovanju i transformaciji kulturnih i društvenih obrazaca. Projekt, koji je ostvaren u suradnji Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Akademije za umjetnost i kulturu u

Osijeku, sada se nalazi u završnoj fazi.

Trenutačno koordiniram hrvatsku grupu znanstvenika unutar međunarodnoga stručnog projekta u okviru programa Erasmus+ i suradničkog partnerstva u visokom obrazovanju i vodim bilateralni znanstveno-istraživački projekt u okviru hrvatsko-slovenske suradnje, a usmjeren je na sustavno proučavanje medijsko-didaktičkog habitusa nastavnika stranih jezika i implikacija primjene umjetne inteligencije u nastavi. Od nedavno sudjelujem u COST Akciji *MultiLiLi-Trans: Literary multilingualism and social transformations in superdiverse societies*. Ovaj nam je projekt posebno važan jer se bavi višejezičnošću i kulturnom raznolikošću u književnosti i umjetnosti, ali i njezinim širim društvenim implikacijama. Za mene je ovo iznimno poticajno područje jer se nadovezuje na moj interes za identitet, kulturnu dinamiku i književnost kao prostor društvene refleksije.

U tom kontekstu vidim svoj rad kao dio suvremenih istraživačkih trendova u germanistici, koji se nadovezuju na dugogodišnje istraživačke i nastavne prakse Odjela.

Prof. dr. sc. Goran Lovrić, Odjel za germanistiku, o romanu *Dijana* Heinricha Manna

Roman je odraz afere cara Franje Josipa s glumicom Katharinom Schratt, Mann je domišljato preslikao tračeve s bečkog dvora na Zadar, čime je i spretno izbjegao austrijsku cenzuru

U povodu 75. godišnjice smrti slavnoga njemačkog pisca Heinricha Manna, starijeg brata književnog nobelovca Thomasa Manna, u okviru Dana germanistike, održali ste predavanje o romanu *Dijana*. O čemu je riječ?

Roman *Vojvotkinja – Dijana u Rimu* prvi je roman trilogije *Božice ili Tri romana vojvotkinje od Assyja* objavljene 1903. godine. Radnja je pomalo groteskna i u potpunosti fiktionalna, a odvija se od 1871. do 1882. godine i započinje u Zadru (Zara), tada glavnom gradu Kraljevine Dalmacije.

Roman *Vojvotkinja – Dijana u Rimu* prvi je roman trilogije *Božice ili Tri romana vojvotkinje od Assyja* objavljene 1903. godine. Radnja je pomalo groteskna i u potpunosti fiktionalna, a odvija se od 1871. do 1882. godine i započinje u Zadru (Zara), tada glavnom gradu Kraljevine Dalmacije

Heinrich Mann i Hrvati

O Mannovoj političkoj angažiranosti i dobroj informiranosti govori i to da je on zajedno s Albertom Einsteinom sastavio otvoreno pismo objavljeno u *New York Timesu* nakon ubojstva povjesničara i pravaša Milana Šufflaya 1931. godine u Zagrebu, u kojem su uputili na tragičnu situaciju hrvatskog naroda i kulture zbog gaženja ljudskih prava u Kraljevini Jugoslaviji.

pobunu uz pomoć dalmatinskih redovnika, ali i taj drugi pokušaj prevrata propada i vojvotkinja shvaća da je postala žrtvom političkih spletki, pa na kraju odustaje od daljnjih političkih aktivnosti i posvećuje se životnim užicima u nastavku trilogije.

Odakle Vam ideja za ovu temu?

Prije nekoliko godina, pripre-

majući se za kolegij Thomas i Heinrich Mann, koji predajem na diplomatskom studiju Odjela za germanistiku, i čitajući to djelo, uočio sam da ima nekoliko opisa Zadra. Iako mi je bilo poznato da je Zadar mjesto radnje dijela tog romana, iznenadili su me detaljni opisi nekih lokacija i običaja u našem gradu, pa sam počeo istraživati otkud je Mannu to bilo poznato.

U prijašnjim književno-povijesnim analizama tog romana smatralo se da Zadar zapravo samo predstavlja Italiju. Međutim, meni kao Zadrancu „upale su u oko“ neke stvari, koje neki neupućeni pisac nije mogao izmisliti, što me je uputilo na to da je Mann ili boravio u Zadru ili je bio jako dobro informiran o tadašnjem Zadru, kao glavnom gradu Kraljevine Dalmacije u sklopu Austro-Ugarske Monarhije

Zašto je Heinrich Mann za mjesto radnje svojeg romana uzео upravo Zadar?

U prijašnjim književno-povijesnim analizama tog romana smatralo se da Zadar zapravo samo predstavlja Italiju. Međutim, meni kao Zadrancu „upale su u oko“ neke stvari, koje neki neupućeni pisac nije mogao izmisliti, što me je uputilo na to da je Mann ili boravio u Zadru ili je bio jako dobro informiran o tadašnjem Zadru, kao glavnom gradu Kraljevine Dalmacije u sklopu Austro-Ugarske Monarhije. Istražujući dalje, obratio sam se arhivu Heinricha Manna u Berlinu, gdje se čuva veliki dio njegove književne i privatne ostavštine i dobio sam informacije koje su potvrdile moje pretpostavke da je raspolagao određenim spoznajama o Zadru. To potvrđuje već činjenica da je Mann sakupljao razglednice, pa su u arhivu pronašli i sedam razglednica Zadra s kraja 19. stoljeća, ali pod imenom Zara, pa su bile uvrštene pod Italiju.

Sveučilište dobilo nasljednika AKA Crescendo – Fortice

Sveučilište u Zadru dobilo je novu a cappella skupinu Fortice. Okupila se početkom prosinca, a mentorira ih Matea Biloglav, koja od početka vodi i AKA sastav Crescendo, koji je u proteklih 13 godina ostvario niz zapaženih nastupa na sveučilišnim događanjima, raznim manifestacijama te festivalima u zemlji i inozemstvu. Njihovo zadnje veliko postignuće je bio nastup u Lincoln Centru u New Yorku.

Nova suvremena AKA skupina Fortice održala je blagdansk probu na kojoj su im se pridružili i članovi Crescenda.

Nova skupina je uvijek bila pjesmu *Santa Claus is coming to town*, koju su snimili zajedno s crescendovcima kao poruku zajedništva stare i nove generacije suvremenih a cappella grupa na Sveučilištu u Zadru.

Razgovor Pavića i vojvotkinje Violante o politici i povijesti Kraljevine Dalmacije:

– Mi Morlaci gledamo kako su se dva strana razbojnika složila o sudbini naše zemlje. Mi smo kao pas na lancu, kojeg napadaju dva vuka, a seljak spava.

– Dva vuka?

– To su Talijani, naši stari ugnjetavači, i kralj Nikola sa svojim stranim pandurima. O, Visosti, nemojte me krivo shvatiti! Za dinastiju Koburg nikad nije kucalo vjernije srce nego tu. Kad su velesile postavile princa Nikolu Koburškog, čitav je slavenski svijet odahnuo. Ipak će biti osvećena poniženja mnogih stoljeća, govorilo se od Arhangelska do Kotora; jer od Kotora do Arhangelska, od Ledene mora do sunčanih valova kucaju slavenska srca u istom ritmu. Latinskim razbojnicima, koji oskrvnjuju sveti slavenski narod, bit će napokon zavezan kamen oko vrata i bit će potopljen u moru. Tako smo klicali. Tako smo preuranjeno klicali. Jer, gospođo vojvotkinjo, sve je ostalo kao što je bilo: stranci gospodare.

– Kakvi stranci?

– Talijani.

– Zovete ih strancima? Ta, ovdje je sve talijansko. U divljini, na pustim, golim obalama, izgradili su Talijani lijepe gradove...

– [...] i sad sjede u tim lijepim gradovima kao pauci i ispijaju siromašnu krv slavenske zemlje. U gradovima na moru se kliče, uživa i glumi na talijanskom jeziku. Pred radoznalim prolaznicima izvodi se komedija blagostanja, čudoređa i zadovoljstva, što ih ova zemlja ne poznaje. Ali iza toga, po raspršenim, tužnim poljima, odvija se život šturo i tiho. Ondje se na slavenskom jeziku šuti, gladije i pati. Gospođo vojvotkinjo, kraljevstvo ne pripada onima, koji uživaju, već onima, koji trpe. [...]

Kao naknadu za sve, što su nam uzeli, poslali su nam svoje umjetnike, koji su nam izgradili nekoliko beskorisnih spomenika; kojih su se gladni smjeli do sitosti nagledati. (Božice, 1960: 33)

Nisam pronašao dokaze da je Heinrich Mann ikada boravio u Zadru, ali se postavlja pitanje kako i od koga je dobio prije spomenute razglednice, tim prije što one nisu putovale poštom, i kako je znao npr. za procesiju povodom blagdana sv. Stošije. Na omotnom tekstu do sada jedinog (i ne baš dobrog) prijevoda trilogije iz 1960. godine navodi se da je Mann „vjerojatno“ posjetio nekog svojeg prijatelja u Zadru, koji je živio u „crvenom dvorcu u arbanaškom polju“, ali za to nisam našao indicije u bilješkama o njegovim putovanjima.

Je li Mann onda, po Vama, samo prema motivima na razglednicama opisivao Zadar ili je imao neki izvor koji mu je pričao o Zadru i Kraljevini Dalmaciji?

Najprije moram istaknuti da sam detaljne povijesne informacije korištene u ovom istraživanju uglavnom dobio od naše bivše studentice Anđe Renić, koja je studirala i povijest na našem Sveučilištu, a zajedno smo objavili i znanstveni članak o toj temi. Dakle, moja je pretpostavka da je fiktionalni narodni tribun Pavić, koji vojvotkinju upućuje u politiku i povijest Dalmacije, u stvarnosti bio Alfons Pavić, koji je od 1883. do 1903. bio carski potpredsjednik Dalmatinskog namjesništva u Zadru. Pavić (1839. – 1919.) prije dolaska u Zadar nosio je njemačko ime i titulu Alfons Pavich von Phauenthal i bio je okružni poglavar u Liezenu u Austriji.

Tijekom boravka u Zadru i Kraljevini Dalmaciji bio je poznat kao veliki domoljub i dobročinitelj hrvatskog stanovništva u Dalmatinskoj zagori. Osim toga, autor je nekoliko knjiga na raznim jezicima, u kojima se bavio povijesnim temama povezanim uglavnom s Dalmacijom. Moguće je da su se Mann i Pavić negdje susreli s obzirom na to da je Pavić često putovao po zemljama Monarhije. A očito je da je Mann konkretne političke informacije dobivao od neke vrlo dobro upućene i nacionalno osviještene osobe. S obzirom na sve navedeno, vrlo je izgledno da je to bio upravo Alfons Pavić. Sve sam to izložio na godišnjoj skupštini Društva Heinrich Mann u Bambergu i u članku objavljenom u njihovom godišnjaku pobio tezu da je Zadar u tom romanu samo puka zamjena za Italiju.

Je li Heinrich Mann uopće bio u Zadru?

Vojvotkinja – Dijana u Rimu? Je li se želio narugati, posredstvom Zadra i Dalmacije, habsburškim vladarima?

Na neki način da, jer je u romanu fiktionalizirao autentične osobe i zbivanja, pa je ovo djelo tipičan primjer „romana s ključem“, a onovremenim čitateljima nije bilo teško prepoznati opisana zbivanja i osobe tog vremena. Najočitiiji primjer je takve, ne previše prikrivene aluzije, jest naziv fiktionalne vladajuće dinastije Koburg, što je jasna aluzija na dinastiju Habsburg. Znakovi-

to je i da se ljubavnica fiktionalnog kralja Nikole, glumica Beate Schnaken, iz Beča preselila u Zadar (što se može tumačiti kao naznaka preslikavanja likova i zbivanja). Sve to skupa odraz je tada popularnog skandala o aferi cara Franje Josipa s glumicom Katharinom Schratt. Mann je domišljato i duhovito preslikao ljubavne afere i tračeve s bečkog dvora na Zadar, čime je i spretno izbjeo austrijsku cenzuru.

Što povezano sa Zadrom možemo u njegovu romanu prepoznati?

To je prije svega Providurova palača, koja se u romanu spominje kao dvor vojvotkinje od Assyja, i katedrala sv. Stošije. Također se spominju i trg ispred palače, Kolona i crkva sv. Šime, ali i procesija Kalelargom povodom blagdana sv. Stošije itd. Uglavnom su to vedute Zadra s razglednica koje su pronađene u arhivu.

Koji je motiv pisanja romana

Izv. prof. dr. sc. Tomislav Oroz, pročelnik Odjela za etnologiju i antropologiju

U dvadeset godina Odjel je razvio dinamične studijske programe koji pokrivaju širok raspon tema iz etnologije i sociokulturne antropologije

Tijekom akademske godine 2024./2025. **Odjel za etnologiju i antropologiju** obilježio je 20. obljetnicu.

U tih dvadeset godina Odjel je razvio dinamične studijske programe koji pokrivaju širok raspon tema iz etnologije i sociokulturne antropologije, a upravo ta je raznolikost oblikovala obljetnički program.

Nezaobilazan doprinos ustupa Odjela, naglašava sadašnji pročelnik izv. prof. dr. sc. Tomislav Oroz, dala je i profesorica Dunja Brozović Rončević koja je ove godine otišla u službenu mirovinu, a kojoj su članovi zahvalni.

Umjesto formalnih svečanosti, na Odjelu su se odlučili za šarolik pristup koji nije bio organiziran oko jednoga središnjeg događanja. Organizirali su predavanja, izložbe, okrugle stolove, radionice, predavljanja knjiga i konferencije.

– Naša je želja bila popularizirati struku, otvoriti je prema akademskoj zajednici i građanima te osnažiti prisutnost struke u javnom prostoru. Poseban smo prostor dali studentima koje smo nastojali što više uključiti u obljetničke aktivnosti

Iako se u javnom prostoru često uvriježila slika etnologa i kulturnog antropologa kao stručnjaka za vrlo ograničen dijapazon tema, nerijetko povezan s tradicijskom kulturom, raznolikost tema kojima se etnolozi i kulturni antropolozi bave nadilazi takve poslovične simplifikacije. U kontekstu našeg Odjela i različitih tema koje predstavljamo javnosti vrlo se često događa da posjetitelji naših događanja ostanu začuđeni širokim dijapazonom znanstvenih interesa koji se u antropologiji problematiziraju

– rekao je Tomislav Oroz, pročelnik Odjela za etnologiju i antropologiju.

– Cilj svih navedenih aktivnosti bio je pokazati kako Odjel kombinira istraživačku znatiželju, kreativnost i društvenu angažiranost te kako studentima i zajednici otvara prostor za interakciju s akademskim okruženjem. U kontekstu antropologije koja je sama po sebi otvorena za impulse iz različitih područja znanosti, željeli smo uloviti taj *vibe* i tu neposrednost, te je u različitim formatima vjerno predstaviti sadašnjim, ali i potencijalnim budućim studentima.

Čini se da etnologija i antropologija nisu nikad bili aktualni

S kojih su sve sveučilišta dolazili gostujući predavači, etnolozi i antropolozi na Sveučilište u Zadru?

Tijekom obljetničke godine ugostili smo niz predavača, istraživača i suradnika iz različitih akademskih sredina i kulturnih institucija, čime je program obilježavanja dobio snažnu međunarodnu i interdisciplinarnu dimenziju. Među inozemnim gostima posebno se istaknula Jenia Gorbanenko s *University of Trinity College* u Londonu, koja je održala predavanje *An Introduction to the Anthropology of Religion in Outer Space*, predstavljajući intrigantnu perspektivu o odnosu ruskoga kulturnog konteksta i svemirskih istraživanja.

Ne treba zaboraviti ni gostujuće predavanje dr. Carolin Leutloff Grandits, dugogodišnje istraživačice i koordinatorice hrvatskog dijela projekta KASS (*Kinship and Social Security*). Ona je studentima prijediplomskih studija u Zadru i Zagrebu predstavila svoju knjigu *Translocal Care across Kosovo's Borders*, povezujući suvremene teme srodstva s istraživačkim iskustvima započetim još 2005. godine.

Suradnje su se protezale i izvan akademskog okvira, pa su tijekom Festivala znanosti kolege s Odjela za etnologiju i antropologiju

ju i Odjela za francuske i frankofonske studije zajednički predstavili projekt *Altergia Multivox* učenicima Srednje škole Biograd, otvarajući razgovor o kreativnim načinima interpretacije krajolika, mobilnosti i baštinskih tema kroz umjetnost i višejezičnost.

Posebno mjesto u programu zauzela je velika izložbena cjelina *Jadranska maritimna hodočašća*, koja je tijekom godine gostovala na više lokacija – u Muzeju betinske drvene brodogradnje, Centru za kulturu Prijestonice Cetinje, Općini Sali i Interpretacijskom centru maritimne baštine DUBoak u Šibeniku – te je realizirana u suradnji s brojnim partnerskim institucijama u Hrvatskoj i Crnoj Gori.

Kroz sve ove događaje željeli smo pokazati koliko je Odjel za etnologiju i antropologiju otvoren, interdisciplinaran i povezan sa širom zajednicom. S druge strane, raznovrsnost tema, koje su kroz obljetnički moment postale uočljivije, vidjeli smo i kao priliku da se razbije katkada vrlo formalno viđenje akademske zajednice, kao i same etnologije koju se nerijetko isključivo doživljava kroz prizmu tradicijske kulture.

niji u suvremenom svijetu. Ili je to samo dojam?

Etnologija i antropologija danas djeluju na sjecištu globalnih kriza i lokalnih svakodnevnica, otvarajući mogućnost za razumijevanje složenih društvenih procesa iznutra. Teme kojima smo svakodnevno izloženi u širem javnom prostoru i koje aktualiziraju različite probleme gotovo su nezaobilazne i u etnologiji i sociokulturnoj antropologiji. Ekološke krize, migracije, klimatske promjene, društvene nejednakosti, problemi ranjivih skupina, pitanja revitalizacije baštine i njezina očuvanja te brojne druge teme predstavljaju fokus brojnih antropoloških istraživanja u svijetu, ali i u Hrvatskoj.

Iako se u javnom prostoru često uvriježila slika etnologa i kulturnog antropologa kao stručnjaka za vrlo ograničen dijapazon tema, nerijetko povezan s tradicijskom kulturom, raznolikost tema kojima se etnolozi i kulturni antropolozi bave nadilazi takve poslovične simplifikacije. U kontekstu našeg Odjela i različitih tema koje predstavljamo javnosti vrlo se često događa da posjetitelji naših događanja ostanu začuđeni širokim

dijapazonom znanstvenih interesa koji se u antropologiji problematiziraju.

Kao nedisciplinirana disciplina, da parafraziram antropologa Clifforda Geertza, svjesni smo da je čuđenje katkada prvi korak prema boljem upoznavanju naše struke, ali i odmak od ustaljenih predodžbi. Iako je ponekad zaista teško „plivati protiv struje“ koja u širem javnom poimanju znanosti daje primat logici iskoristivosti i brzo stečenim vještinama umjesto sporo akumuliranom znanju, takva pozicija nama antropolozima ostavlja dovoljno prostora za otvaranje istraživačkih pristupa u kojima zajedno s našim suradnicima stvaranje znanja doživljavamo kao proces obo-

stranog učenja i promišljanja o svijetu u kojem živimo.

Nezaobilazno je pitanje interesa za studij etnologije i antropologije? Kakva su Vaša iskustva i kakva su iskustva studenata?

Od prvog dana mandata ne prestano sam isticao kako je pitanje atraktivnosti studijskog programa jedan od ključnih zadataka mojeg pročelnništva. No pitanje interesa za studijske programe etnologije i antropologije nemoguće je sagledavati odvojeno od širih društvenih procesa i općih tendencija u znanosti i visokom obrazovanju. Brojke su neumoljive i bilo bi nepošteno kontinuirano smanjenje broja upisanih studenata upakirava-

ti u eufemizme. No brojke isto tako treba sagledati u kontekstu koji je odraz širih procesa i opće društvene klime u kojoj se humanističko područje znanosti nerijetko stavlja na optuženičku klupu s optužnicom – „kome to treba“.

U vremenu u kojem živimo, a u kojem se znanje nerijetko svodi na vještine i potrebe tržišta rada, antropologija dijeli sudbinu brojnih humanističkih disciplina. Kao i većina studijskih programa iz humanističkog područja znanosti, primjećujemo pad interesa za studij. Iako u tome nismo usamljeni, takvo nas stanje ne obeshrabruje. Još prije desetak godina, kada smo uočili ovakav trend, započeli smo s promocijom Odjela po školama, ali i na društvenim mrežama. U novije vrijeme nastojali smo svoju vidljivost dodatno ojačati TikToc stranicom Odjela, na kojoj promoviramo studentska iskustva terenskih istraživanja kroz format kratkih videa. Budući da na prijediplomskom i diplomskom studiju postoje kolegiji Terenske vježbe, Terenska istraživanja te Stručna praksa, nastojali smo iskustva svojih studenata pretočiti u format koji se odmiče od tradicionalnih oblika promocije i koji nas generacijski približava budućim studentima. Mogu reći da smo u tome djelomično i uspjeli jer smo ove godine prvi put uspjeli zaustaviti silaznu putanju interesa za studij.

S druge strane, iskustva naših studenata pri upisu studija, kao i naš gotovo personalizirani pristup studentima, pokazali su da je njihov interes i doživljaj discipline inspiriran sve jasnijim idejama o studijskom programu i temama koje u okviru nastave problematiziramo. U kontekstu discipline koja ne postoji kao predmet u školskim kurikulumima, kao i u kontekstu broja upisanih studenata, mogu reći da sam oprezno zadovoljan.

Kada studenti upišu studij, vrlo se često iznenade pristupačnošću nastavnika i odnosom prema njima. Nastojimo studente uključiti u sve aspekte studiranja u mjeri u kojoj je to moguće, ali i potaknuti ih da se angažiraju u različitim aktivnostima. Da, studenti su zaista bili uključeni u gotovo sve što se događalo tijekom obiljetničke godine – i to ne samo kao publika nego i kao ključni akteri. Primjerice, tri studentice – Ma-

rija Vinković, Ksenija Gluvaković i Gloria Svetličić – osvojile su nagradu Milovan Gavazzi za svoj rad o običaju Vinac sv. Ante na Silbi. Njihova izložba prošle je godine izazvala vrlo lijep odjek u zajednici, što nam je bio jedan od prvih signala koliko snažno studenti mogu oblikovati javne programe Odjela.

Osim što su sudjelovali u nizu terenskih istraživanja, studenti su bili uključeni i u projekte poput INFRA radionica, zatim u terensku nastavu *Pazi što jedeš* na Hvaru, gdje su učili o regenerativnoj poljoprivredi, lokalnoj hrani i otočnim kulturnim praksama. Usto, kroz BIP Erasmus kolegij *The Great Outdoors*, u kojem su surađivali sa studentima iz Finske i Slovenije, proučavali su krhke krajolike na primjeru Nacionalnog parka *Paklenica* i Parka prirode *Telaščica*.

Tijekom akademске godine imali smo zadovoljstvo ugostiti studente i njihova profesora dr. sc. Ivana Rončevića s Instituta za slavistiku Sveučilišta u Beču. Riječ je o studentima koji dolaze iz višejezičnih i višekulturnih obitelji, djeci roditelja podrijetlom iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije i drugih zemalja regije, a studiraju slavistiku u Beču. Tijekom posjeta upoznali smo ih s mogućnostima Erasmus+ studiranja na našem Odjelu i Sveučilištu.

Ukratko, studenti nisu bili samo prisutni, nego su svojom energijom, znatizjeljom i angažmanom nosili velik dio programa. Upravo zbog njihove aktivne uloge cijela je obiljetnička godina imala taj živi, otvoreni i istraživački karakter.

Aktualan je novi ciklus na Odjelu – Etnografska prtljaga. Možete li nam predstaviti njegov koncept i neke od recentnih tema koje ste aktualizirali u navedenom formatu?

Format *Etnografska prtljaga* iskristalizirao se u novom prostoru zgrade SEP-a, poseb-

no u neformalnom ambijentu studentskog kluba na prvom katu. Ideja je da marginalni i nazigled neupotrebljivi etnografski podatci, bilješke, kurioziteti i problemi s terena koje često smještamo u fusnote ili prepričavamo nakon terenskog rada, ne izgubimo iz vida, jer oni imaju etnografski potencijal. *Etnografsku prtljagu* doživljavamo kao format kroz koji Odjel može artikulirati svoj identitet, ali i kao pričaonicu ili platformu za raspakiranje simboličke prtljage i vraćanje tih iskustava u centar antropoloških promišljanja. Od početka 2023. godine održali smo devet događanja s različitim temama, od istraživanja terenâ na Malti, pitanja migracija, gubitak podataka, studentskih istraživanja *komšiluka* u Bosni i Hercegovini, stambene krize na otocima, do antropološkog *sanjarenja* danas i propitivanja krhkih krajolika u sjevernom Maroku. Posebno sam ponosan na terensko istraživanje u Maroku u kojem sam i sam sudjelovao, gdje su studenti Leonora Shala, Oliver Tomić i Bartul Škrabić zajedno s kolegicom Jelenom Ivanišević s Instituta za etnologiju i folkloristiku proučavali tran-

sformaciju krhkih krajolika i suvremene prehrambene prakse. Osim što smo istraživali odnos između grada Chefchaouena u sjevernom Rifu i njegove ruralne okoline kroz perspektivu antropologije prehrane i fragilnih okoliša, posjetili smo i Nacionalni park *Talasemtane* i izolirana planinska sela u masivu Rifa. Ovo iskustvo omogućilo nam je bolje razumijevanje izazova etnografskog istraživanja u zemlji koja spaja tradiciju i modernost, dok suvremeni procesi turističkog brendiranja i digitalizacije oblikuju lokalne prehrambene i kulturne prakse.

Ukratko, rekao bih da *Etnografska prtljaga* funkcioniše kao laboratorij za nove metodološke pristupe i oblike etnografskog pripovijedanja.

Održan je skup pod nazivom Teret terena – iskustva i vještine etnografskih spoznaja. Hoćete li pojasniti?

Da, svibanjski skup Hrvatskoga etnološkog društva u Zadru zaista se pokazao kao vrhunac obilježavanja 20 godina Odjela. Organizirali su ga Hrvatsko etnološko društvo i Odjel za etnologiju i antropologiju Sveučilišta u Zadru, uz veliku podršku

Narodnog muzeja Zadar i Zavičajnog muzeja Benkovac. Ta je suradnja bila važna jer je povezala strukovnu udrugu, Sveučilište i lokalne kulturne institucije, što je ujedno dobra slika onoga kako naš Odjel zapravo funkcionira.

Skup je nosio naslov *Teret terena – iskustva i vještine etnografskih spoznaja* i bavio se onime što obično ostaje u pozadini istraživačkog rada: terenskim izazovima, refleksijama, vještinama koje se ne vide u finalnim publikacijama, ali oblikuju etnologa/antropologa od prvog do zadnjeg koraka.

Ono što mu je dalo posebno značenje jest činjenica da je ovo bio prvi put da se skup Hrvatskoga etnološkog društva održava u Zadru, ali i prvi nacionalni strukovni skup etnologa i antropologa nakon 1989. godine. Dakle, nakon više od trideset godina upravo je naša obiljetnička bila povod da se struka ponovno okupi u Dalmaciji. Za nas je to bila velika čast i svojevrsno zaokruživanje naših obiljetničkih aktivnosti Odjela.

Tema *Teret terena* proizašla je iz pretpostavke da se u pozadini svakoga etnološkog i kulturnoantropološkog rada nalaze znanja koja rijetko postaju vidljiva u konačnim rezultatima istraživanja. Istodobno živimo u kontekstu sve snažnije projektifikacije rada, pritiska rokova i istraživačke osamljenosti, što iskustva s terena pretvara u svojevrsan simbolički teret profesije. Tu su i problematične situacije, neugodni susreti, prepreke koje se pojavljuju tijekom istraživanja, očekivanja zajednica koje nas

Etnologija i antropologija danas djeluju na sjecištu globalnih kriza i lokalnih svakodnevnica, otvarajući mogućnost za razumijevanje složenih društvenih procesa iznutra. Teme kojima smo svakodnevno izloženi u širem javnom prostoru i koje aktualiziraju različite probleme gotovo su nezaobilazne i u etnologiji i sociokulturnoj antropologiji. Ekološke krize, migracije, klimatske promjene, društvene nejednakosti, problemi ranjivih skupina, pitanja revitalizacije baštine i njezina očuvanja te brojne druge teme predstavljaju fokus brojnih antropoloških istraživanja u svijetu, ali i u Hrvatskoj

primaju, kao i projektni okviri koji određuju tempo rada. Svi su ti izazovi danas još izraženiji zbog poziva na društvenu opravdanost profesije, kompetitivnog financiranja, rasta administrativnih obaveza i opće nesigurnosti na tržištu rada. Ovim skupom željeli smo otvoriti pitanja o tome što danas čini teren teškim, kako institucionalni, profesionalni i ljudski pritisci oblikuju istraživanje, te kako generacijske razlike utječu na razumijevanje etnografskog rada. Odaziv na skup je bio odličan: kroz 11 panela prezentirana su 64 izlaganja. Sama tema skupa otvorila je brane različitih i preučanih tema koje su stidljivo čekale pravu priliku. Skup, naravno, ne bi bio moguć bez suradnje svih na Odjelu, te pritom nisu izostali ni studenti koji su volontirali, ali i prezentirali teme svojih istraživanja.

Vokalno instrumentalni sastav Študija i Folkorni ansambl Fjok za koje pjevaju i nastupaju studenti s Vašeg Odjela jako su traženi. Kako to tumačite?

Entuzijazam studenata koji djeluju u okviru Študije i Fjoka, kao i neumorni angažman kolegice Katicice Burić Čenan, koja vodi studente, katkada je zaista neopisiv. Iako smo kao Odjel participaciju u navedenim aktivnostima prepoznali i u studentskom programu kroz izborne kolegije, studentski i nastavni angažman višestruko nadilazi formalne obveze.

Posebno treba istaknuti da Študija do sada ima i vrlo konkretne rezultate rada: studijski su snimljene tri pjesme, a za jednu je izrađen i videospot do-

Ideš dalje, Priče iz Tehničke škole i druge aktivnosti

Obljetničke aktivnosti Odjela započele su sa studentskim skupom IDEŠ DALJE! Riječ je o tradicionalnome bijenalnom susretu diplomiranih etnologa i kulturnih antropologa koji Hrvatsko etnološko društvo organizira od 2012. godine. Na tom događaju novodiplomirani kolege sa zadrskog i zagrebačkog sveučilišta predstavljali su svoje diplomske radove pred profesorima, kolegama i budućim diplomantima, čime se naglašavao kontinuitet strukovnog povezivanja.

U kontekstu obilježavanja dvadeset godina Odjela spomenuo bih i izložbu Priče iz Tehničke koja je temeljena na studentskim istraživanjima sjećanja bivših učenika i profesora Tehničke škole. Od preseljenja u zgradu SEP-a redovito susrećemo bivše učenike koji pokazuju veliki interes za obnovljeni prostor stare Tehničke škole, pa smo kroz metodološke kolegije nastojali uključiti studente u istraživanje značenja te zgrade, i različitih sjećanja koja ona budi. Intervjui studenata s bivšim učenicima Tehničke vrlo su brzo prerasli u razgovore o Zadru, o vremenima u kojima živimo, o tome kako se nekad živjelo, o prijateljstvima, i svakodnevicu. Ovakvi razgovori ujedno podsjećaju na važnost antropološkog istraživanja sjećanja u i pamćenja, jer upravo kroz osobne priče i kolektivne narative postaje vidljivo kako se oblikuju identiteti i održava povezanost zajednice s prostorom. Osim što je priprema izložbe ohrabrila studente da se odvažne za samostalno istraživanje, ona je pridonijela i „omekšavanju“ doživljaja nove zgrade, kao i destigmatizaciji prostora u očima građana. Ne mogu ni nabrojiti koliko smo nakon izložbe dobili upita za posjet zgradi, pa čak i za zajedničkim fotografiranjima bivših učenika uoči njihovih

stupan na YouTubeu. Sve obrade tradicijskih i popularnih pjesama izrađene su posebno za Študiju, što dodatno svjedoči o posvećenosti i visokoj razini rada s ansamblom. U okviru Fjoka sudjeluju i studenti demonstratori s iskustvom djelovanja u vlastitim KUD-ovima; među njima se posebno ističe student

obljetnica mature – kazao je pročelnik Odjela Tomislav Oroz.

Osim navedenog, kroz zimsko i ljetno izdanje Dana etnologije i antropologije Odjel je ugovorio čitav niz znanstvenika, studenata, izlagača i umjetnika s različitih sveučilišta. Umjetničko-istraživački program *Od rituala do teatra i natrag* reinterpretirao je mirila kroz suvremeni koreografski vokabular, otvarajući pitanja odnosa tijela, prostora i sjećanja, spajajući kulturnu baštinu s inovativnim umjetničkim praksama.

Radionica *Umijeće plovidbe latinskim jedrom*, ostvarena u suradnji s udrugom Kanata, otvorila je prostor za razumijevanje pomorske baštine kroz iskustveno i interdisciplinarno učenje. U sklopu programa organizirano je i nekoliko predavanja knjiga u suradnji s hrvatskim sveučilištima i kulturnim institucijama. Publikaciju *Traces in Landscape: Stone Desert, Alps and Atlantic Shore* predstavio je njezin urednik dr. sc. Josip Zanki s Likovne akademije Sveučilišta u Zagrebu, dok je knjiga *Mitovi i re/konstrukcije* dr. sc. Suzane Marjančić predstavljena u Gradskoj knjižnici Zadar uz sudjelovanje stručnjaka s Odjela za kroatistiku, Odjela za etnologiju i antropologiju i Narodnog muzeja Zadar. Predstavljanje knjige *Prekarnost – Priče iz Ubera* kolegice Senke Božić Vrbanić otvorilo je raspravu o nesigurnosti života, suvremenim oblicima rada i prekarnoj ekonomiji. Kroz koncept nazvan *Etnologija i igre* istražene su zadarske igre kao mikroarhive socijalnih interakcija i ispitivane njihove suvremene digitalne i participativne transformacije – od društvene igre mlin, izrađene na 3D printeru, do PC igre *Bura: The Way the Wind Blows*, inspirirane mediteranskom baštinom.

Ivan Radoica, koji, iako vrlo mlad, posjeduje iznimno bogato znanje o slavonskoj glazbenoj i kulturnoj baštini.

Rad s ovim ansamblima otvara prostor za eksperimentiranje s glazbenim identitetima i kolektivnim praksama, spajajući izvedbene tradicije s aktualnim estetskim senzibilitetom

studenata. Njihovi nastupi, kao primjerice na godišnjem skupu HED-a ili pak skorašnji nastup u Lisinskom na poziv naše cijenjene umjetnice Lidije Bajuk, dovoljno govore za sebe i pokazuju u kojoj je mjeri potreba za kreativnošću i zajedništvom integralni dio iskustva studiranja na našem Odjelu.

Festival znanosti

Festival znanosti – najveća manifestacija promicanja znanosti, inovacija i obrazovanja

Od 5. do 10. svibnja 2025. godine, brojnim aktivnostima, više od 150 njih, na Sveučilištu u Zadru obilježen je Festival znanosti – najveća manifestacija promicanja znanosti, inovacija i obrazovanja. Aktivnosti su obuhvatile radionice, predavanja, izložbe i projekcije filmova, sve s temom mreža, kao simbola povezanosti i suradnje.

Posebna ciljana skupina Festivala znanosti bila su djeca, koju se nastoji zaintrigirati za znanstvene teme, ali i učenici srednjih škola i studenti, koji su dijelom i sami sudjelovali u njima. Tako su članovi Udruge studenata povijesti – ISHA Zadar, u suradnji s Udrugom za promicanje hrvatske povijesne baštine Vranski vitezovi, organizirali javno predavanje i prezentaciju s temom viteških redova na podrčju srednjovjekovne Hrvatske. Nakon kratkoga uvodnog predavanja, vranski su vitezovi u parku Citadela studentima pokazali kako se povijest, na jednostavan i zabavan način, može učiniti pristupačnom posjetiteljima svih uzrasta. Osobitu pažnju najmlađih posjetitelja privukla je demonstracija viteške borbe mačevima. Nakon završetka planiranog dijela događanja svi posjetitelji imali su priliku družiti se s vranskim vitezovima te iskušati rukovanje srednjovjekovnim oružjem i oklopima.

Posebna ciljana skupina Festivala znanosti bila su djeca, koju se nastoji zaintrigirati za znanstvene teme, ali i učenici srednjih škola i studenti, koji su dijelom i sami sudjelovali u njima

U Dječjem vrtiću *Radost*, PO Voštarnica, održana je radionica za predškolce pod nazivom *Naše male i velike mreže: Kreativno i interaktivno istraživanje odnosa i povezanosti*. Radionicu su vodile izv. prof. dr. sc. Daliborka Luketić, izv. prof. dr. sc. Matilda Karamatić Brčić, Marijana Katavić, Ana Premuzić i Marija Krajačić. Radionica je rezultat zajedničke suradnje Odjela za pedagogiju i

Centra *Stjepan Matičević* Sveučilišta u Zadru s Dječjim vrtićem *Radost*, PO Voštarnica.

Cilj radionice bio je potaknuti djecu na razumijevanje i izražavanje emocija, razvijanje komunikacijskih vještina te jačanje svijesti o važnosti zdravih odnosa i podrške u svakodnevnom životu. Radionici su se pridružili i studenti pedagogije, koji su aktivno sudjelovali u provedbi ak-

tivnosti, pružajući podršku djeci tijekom igre i kreativnog izražavanja. Djeca su kroz igru, razgovor i kreativne zadatke istraživala svoje socijalne mreže – odnose s obitelji, prijateljima i širom zajednicom. Izradom vlastitih „mreža prijateljstva“ i „obiteljskih mreža“, mali su sudionici na razumljiv i vizualan način učili o važnosti povezanosti, empatije i međusobne brige.

Jedno od zanimljivijih događanja održano je na zadrskoj rivi, gdje su se učenici OŠ *Petar Preradović* i OŠ *Šime Budinić* na štandovima mogli upoznati s podmorskim svijetom i planktonima, a posebno im je atraktivno bilo razgledavanje neba kroz teleskope koje su pripremili članovi Astronomske udruge Zadar.

Festival znanosti na Sveučilištu u Zadru zaključen je predavanjem *Žene u znanosti* u Centru za mlade, na kojemu su Ivana Zubak Čizmek i Zvezdan Penezić u opuštenoj i inspirativnoj atmosferi razgovarali sa studentima o važnosti i ulozi žena u znanosti. Brojne žene, a spomenute su mnoge u ovom izlaganju: Hypatia iz Aleksandrije, Mary Wollstonecraft, Hannah Arendt, Harriet Martineau, Margaret Mead, Simone de Beauvoir, Brenda Milner, Ruth Winifred Howard, Marie Curie, Rosalind Franklin, Jane Goodall..., redom su zadužile svjetsku znanost, a da pritom nisu bile priznate, ili su im čak muški kolege kralji ideje i sebi pripisivali zasluge.

Statistika pokazuje, kako se moglo čuti, da žene rjeđe dobivaju sredstva kao i vodeće uloge u istraživačkim timovima i priznanja poput nagrada ili članstva u prestižnim tijelima. Čak i u Europskoj uniji, u kojoj žene čine većinu diplomiranih studenata, manjina su među profesorima i vodećim istraživačima.

Doc. dr. sc. **Jurica Bosna**, pročelnik Odjela za ekonomiju

Odjel za ekonomiju nastavlja graditi priču o znanju, inovacijama i suradnji

Prije dvadeset godina u Zadru je započela posebna priča – priča o Odjelu za ekonomiju Sveučilišta u Zadru. Tada su upisani prvi studenti poslovne ekonomije, smjer Menadžment, što je predstavljalo važan iskorak za lokalnu i nacionalnu zajednicu. Otvorena su vrata mladim ekonomskim stručnjacima koji će oblikovati gospodarstvo prema načelima suvremenog menadžmenta.

Danas, dvadeset godina poslije, Odjel za ekonomiju postao je mnogo više od mjesta studiranja – pretvorio se u živu zajednicu profesora, studenata i partnera, trajnu poveznicu između znanosti i prakse, lokalnog gospodarstva i globalnih trendova.

Od tada smo nastavili rasti, razvijati se i širiti horizonte. Danas Odjel obuhvaća dva odsjeka – Odsjek za menadžment i Odsjek za turizam – te izvodi tri studijska programa: prijediplomski studij Menadžment te dva diplomatska studija – Menadžment i Održivi razvoj turizma. Ponosni smo što svojim studentima pružamo priliku da steknu temeljne i napredne menadžerske kompetencije, ali i specijalizirana znanja o održivom razvoju turizma, koja ih osposobljavaju za oblikovanje budućnosti turizma na održivim temeljima.

Profesori i studenti Odjela zajednički i predano oblikuju budućnost – organiziraju konferencije, sudjeluju na razmjenama u sklopu programa Erasmus+ diljem Europe, provode istraživanja i objavljuju radove u uglednim znanstvenim časopisima, čime potvrđuju svoju snažnu uključenost u europski i svjetski akademski prostor. Od 2024. godine Odjel je ponosni član *Business Graduates Association* (BGA), čime se svrstao uz bok vodećih svjetskih poslovnih

škola. Ovo prestižno priznanje upravo uoči 20. godišnjice Odjela potvrđuje sustavan nastavni, znanstveni i stručni rad njegovih nastavnika.

Međunarodne konferencije poput GAME 2023, IADE-RA 2024 i MIC 2025 ucrtale su Zadar na znanstvenu kartu Europe i svijeta, potvrđujući ugled i prepoznatljivost Odjela na međunarodnoj razini. Istodobno, brojna javna predavanja i kontinuirana suradnja s gospodarstvom svjedoče da je Odjel za ekonomiju neraskidivo povezan s lokalnom zajednicom, odgovarajući na njezine potrebe i potičući njezin razvoj.

Što nas očekuje u godinama koje dolaze? Odjel za ekonomiju nastavlja graditi priču o znanju, inovacijama i suradnji. Novi studijski programi, snažnija međunarodna partnerstva, intenzivna povezanost s gospodarstvom i studenti koji postaju lideri – samo su dio naše vizije budućnosti.

Odjel za ekonomiju želi i dalje biti mjesto gdje se susreću ideje i ljudi, znanost i praksa, lokalno i globalno. Naš je cilj obrazovati stručnjake koji će znati odgovoriti na izazove sutrašnjice – s digitalnim kompetencijama, svježću o održivom razvoju i vizijom gospodarskog i društvenog napretka.

doc. dr. sc. Jurica Bosna,
pročelnik
Odjela za ekonomiju

Obilježena 20. godišnjica Odjela za ekonomiju

Odjel za ekonomiju danas je mjesto susreta znanosti i prakse, profesora i studenata, gospodarstva i Sveučilišta – zajednica koja stvara, povezuje i potiče razvoj

Na Sveučilištu u Zadru 15. listopada 2025. godine svečano je obilježena 20. godišnjica Odjela za ekonomiju. Bila je to prilika za sagledavanje svega što je na Odjelu do sada napravljeno, dodjela nagrada zaslužnim pojedincima, ali i pogled u budućnost.

Pročelnik Odjela za ekonomiju doc. dr. sc. Jurica Bosna zahvalio je svojim prethodnicima Aleksandri Krajnović i Aniti Peši, te profesorima, studentima i partnerima koji su gradili ovu uspješnu priču.

Danas imamo dva odsjeka, izvodimo tri studijska programa te nas je na Odjelu više od 20 nastavnika. Za nas, kao relativno mali odjel u odnosu na druge, velike ekonomske fakultete, to je znatno postignuće. Povezujemo se s lokalnom zajednicom kroz različite aktivnosti, od radionica za djecu do edukacija i projekata s umirovljenicima. Na taj način u potpunosti ostvarujemo svoju misiju – znanje i ljubav prema ekonomiji prenosimo široj društvenoj zajednici. Odjel za ekonomiju danas je mjesto susreta znanosti i prakse, profesora i studenata, gospodarstva i Sveučilišta – zajednica koja stvara, povezuje i potiče razvoj – rekao je doc. dr. sc. Bosna.

Sa Sveučilišta izlazite potpuno spremni za poslove koji su traženi. Otvaraju se brojne prilike i mogućnosti, puno je novih ulaganja i projekata koje ćete vi naslijediti i voditi. Nema jamstva da će ekonomija za tri godine biti ista kao danas, vjerujem da ćete vi uz svoje potencijale odgovoriti na izazove vremena koje dolazi – rekao je župan Josip Bilaver.

Rektor Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Jo-

sip Faričić upozorio je na to kako se u primorskom dijelu Hrvatske sve više oslanjamo na turizam, koji postaje iznimno monopolistički pozicioniran u odnosu na druge djelatnosti i bez potrebne komplementarne veze s drugim aspektima gospodarstva.

Na svečanosti su dodijeljene i nagrade za doprinos znanstvenomu, nastavnom i stručnom razvoju Odjela za ekonomiju, a dobili su ih: prof. dr. sc. Anita Peša, izv. prof. dr. sc. Ivica Zdrilić, Emilija Stura, Josipa Perkov, dr. sc. Ive Botunac, Udruga *Treća dob* i tvrtka Digital Park d. o. o.

Na kraju, održana je panel-rasprava pod nazivom *Hoće li nas AI zamijeniti – ili unaprijediti?* kojom je moderirao prof. dr. sc. Mladen Rajko, a sudjelovali su doc. dr. sc. Ante Panjkota, dr. sc. Ive Botunac i dr. sc. Tomislav Petković. Panel-rasprava bila je prilika za razgovor o transformativnoj ulozi umjetne inteligencije u gospodarstvu, obrazovanju i društvu, te o pitanjima kako AI mijenja tržište rada, menadžment i vještine budućnosti. Prije panela prikazan je promocijski film o 20 godina Odjela za ekonomiju, a svečanost je svojim nastupom uveličao glazbeni ansambl *Ars Cantabile*.

20
ODJEL ZA EKONOMIJU
Sveučilište u Zadru
1955. – 2025.

Centar za strane jezike Sveučilišta u Zadru

Potomci hrvatskih iseljenika – polaznici tečaja hrvatskog jezika – stipendisti Ministarstva demografije i iseljeničtva

U zimskom semestru akademske godine 2025./2026. u Centru za strane jezike Sveučilišta u Zadru tečaj hrvatskog jezika za strance i potomke hrvatskih iseljenika, na razinama od A1 do B2, polazi 28 stipendista Ministarstva demografije i iseljeničtva, zatim 1 stipendist Centra za strane jezike Sveučilišta u Zadru i 17 polaznika bez stipendije. Stipendisti dolaze iz Argentine, Čilea, Ekvadora, El Salvadora, Paragvaja, Perua, SAD-a i Venezuele, a ostali polaznici iz Francuske, Indije, Indonezije, Kine, Mađarske, Njemačke, Paname i Španjolske. Tečaj pohađa ukupno 46 polaznika. Na ostale tečajeve stranih jezika upisano je 80 polaznika.

U ovoj godini najviše interesa bilo je za upis portugalskog jezika.

U Centru za strane jezike djeluju tri strana lektorata – češki, kineski i portugalski. Kineski lektorat održava samo nastavu za studente Sveučilišta u Zadru, dok portugalski i češki, uz tu nastavu, održavaju i tečajeve za građanstvo.

Alejandro Nicolás Monteagudo (Argentina):

Planovi su mi u Hrvatskoj osnovati turističku agenciju.

Rođen je u Buenos Airesu, nema hrvatske korijene, on je, kako kaže, sto posto Argentinac. Muž je Ornelle Cardaci s kojom je nekoliko puta bio u Hrvatskoj na odmoru i sada pohađa tečaj

Stipendisti dolaze iz Argentine, Čilea, Ekvadora, El Salvadora, Paragvaja, Perua, SAD-a i Venezuele, a ostali polaznici iz Francuske, Indije, Indonezije, Kine, Mađarske, Njemačke, Paname i Španjolske. Tečaj pohađa ukupno 46 polaznika

hrvatskog jezika.

Studirao je krizni menadžment i radi u turističkoj agenciji koja je organizirala putovanja u Patagoniji. Doduše, sada radi online. U Zadru uči hrvatski i malo-pomalo dobro mu ide, sad je na A2 razini.

– Ako budemo položili ispite, dobit ćemo stipendiju – kaže. Plan mu je osnovati u Hrvatskoj turističku agenciju za turiste koji bi iz Argentine dolazili u Hrvatsku. U Zadru mu je super.

Ornella Vera Cardaci (Argentina):

Htjela bih ostati u Hrvatskoj jer je za mene ovo moja zemlja.

Ornella Vera Cardaci, polaznica Centra za strane jezike Sveučilišta u Zadru, dolazi iz Buenos Airesa. Njezini predci, djed i baka, podrijetlom su iz Bosne i Hercegovine, Mahovljana i Mrkonjić Grada. S roditeljima su došli kao djeca u Argentinu, nakon završetka Drugoga svjetskog rata, s tim da se Ornellina mama rodila u Italiji u izbjegličkom kampu.

– Moj otac je bio Argentinac, ali za mene je uvijek bio jako jako važan hrvatski identitet. Za mene je kuća bake i dide bila sve-

tinja – priča Ornella koja u Argentini radi kao odvjetnica. U Hrvatsku je došla učiti jezik preko programa Ministarstva demografije i useljeničtva (nekadašnjeg Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan RH), javila se na natječaj i dobila stipendiju.

– Htjela bih ostati u Hrvatskoj jer je za mene ovo moja zemlja. Odrasla sam s hrvatskim jezikom, molim na hrvatskom, svake nedjelje idem na misu u crkvu sv. Šime u Buenos Airesu, a fratar je s Paga. Kao tinejdžerica sam učila hrvatski, ali stalno griješim vremenom i padaže.

Rosalinda Cabal Blanco (Venezuela):

Učim hrvatski radi bolje komunikacije sa svekrvom.

Rosalinda Cabal Blanco je iz Venezuele, udala se za Zadrana koji je pomorac. Upoznali su se na brodu na kojem su oboje radili. Uči hrvatski jer želi bolju komunikaciju sa svekrvom, koja je za nju „najbolja osoba na svijetu“.

– Želimo imati djecu pa je bitno da znam hrvatski. Poznavanje jezika može dobro doći. Hrvatski jezik uči i radi bolje komunikacije na poslu. Radi u jednome zadržanom restora-

nu kao konobarica. Kad je došla u Hrvatsku, doživjela je kulturološki šok. Ipak, nakon tri godine, naviknula se na promjene, osim na zimu. U Venezueli nema godišnjih doba.

– U Hrvatskoj se drukčije živi, drukčija je hrana, ponekad mi je sve malo čudno, ali super je. Učim hrvatski, ali ovdje svi govore engleski pa nema problema. U gradu je gužva za vrijeme sezone, restoran je sada zatvoren pa je po zimi malo dosadno.

Xavier Alcalde (Argentina):

U Hrvatskoj mi se sviđa mir i sigurnost koja je puno veća nego u Argentini.

Xavier Alcalde došao je iz Argentine, iz Buenos Airesa. Njegov djed bio je Hrvat, rođen u Zavidovićima.

– Djed se školovao u Zagrebu. Uvijek je želio da upoznam njegovu domovinu i kad sam saznao za stipendije i učenje jezika, došao sam. U Argentini sam radio kao psiholog, a ovo ljeto u Hrvatskoj sam radio za jednu rent-a-car kuću. Moram raditi jer je u Hrvatskoj skupo boraviti. Želim ostati u Hrvatskoj i zato moram bolje naučiti hrvatski jezik. Sada imam i državljanstvo.

– Ante, kaže, nije doživio kulturološki šok kad je došao u Hrvatsku. To je urbana džungla.

Nisam doživio neki kulturološki šok, nema velikih razlika za mene jer sam odrastao u hrvatskoj zajednici. Ono što mi se sviđa u Hrvatskoj je mir i sigurnost koja je puno veća nego u Argentini. U tome je velika razlika, većina stranaca to kaže. U Hrvatskoj je samo Zagreb malo veći grad. Buenos Aires ima 20 milijuna stanovnika. To je urbana džungla.

Ante Dujmović Rodríguez (Venezuela):

U Venezueli imamo problema, čekam domovnicu pa ću ostati u Hrvatskoj.

Ante Dujmović Rodríguez je iz Venezuele, rođen je u Cumani, mjestu blizu mora. Njegovi djed i baka su iz okolice Čakovca. Djed se doselio u Venezuelu nakon Drugoga svjetskog rata, 1946. godine.

– U Cumani nije velika hrvatska zajednica, ali imamo hrvatski dom u gradu. Studirao sam geofiziku, inženjer sam. Čekam domovnicu pa ću moći ostati u Hrvatskoj i sve će za dva mjeseca biti dobro.

Ante, kaže, nije doživio kulturo-

loški šok kad je došao u Hrvatsku.

– To je sličan svijet, katolički, isti su običaji. Preko ljeta sam radio kao konobar. Imam curu, ženit ću se, a za dalje, vidjet ćemo. Za sada se ne namjeravam vraćati u Venezuelu. Tamo imamo problema – političkih, sigurnosnih, ekonomskih. Klima je dobra, ljudi su veseli, ali situacija u Venezueli nije dobra.

Joshua Hanna Swancek Cid (Čile):

U Čileu sam studirao ekonomiju, sada radim za Hyatt Regency i učim hrvatski.

Joshua Hanna Swancek Cid je iz Čilea, a njegovo podrijetlo je hrvatsko i, s druge strane, možda australsko, možda južnoafričko:

– Ni sam ne znam, ali prabaka i pradjed su bili Hrvati. Oni su s otoka Brača, iz Dola. Već jednu godinu živim u Zadru, radim preko turističke sezone, i učim hrvatski, ali mi hrvatski nije dobar. Moram puno učiti. U Čileu sam studirao ekonomiju i *business menadžment*, radio industrijski inženjering, a u Hrvatskoj radim catering u Hyatt

Regency preko ljeta.

Nerina Alexandra Piñero Ercegovic (Argentina):

Odrasla sam u hrvatskom okruženju, imam potrebu naučiti hrvatski jezik.

Nerina Alexandra Piñero Ercegovic dolazi iz Argentine, iz Rosarija.

– Prije je to bio siguran grad, sada više nije. Moj pradjed je u Argentinu došao 1900. iz Rogoznice. U Argentini se oženio. Profesorica sam geografije, radila sam u srednjoj školi u Rosariju, ali sam sada u Zadru. Odrasla sam u hrvatskom okruženju, u Rosariju imamo Hrvatski dom, imala sam potrebu naučiti hrvatski jezik. Učila sam ga kad sam imala 11-12 godina, međutim, u Rosariju nema hrvatskih ljudi, nisam dovoljno razgovarala na hrvatskom. Samo sam na hrvatskom razgovarala sa starijim bratom i s profesoricom. Brat ima društvo u kojem se govori hrvatski. Planovi su, za sada, završiti tečaj, pa otići u Argentinu vidjeti mamu i tatu. Za dalje ne znam, možda se vratim na studij u Zagreb. Ovdje u Zadru ima Odjel

za hispanistiku i iberske studije, možda bude prilike da budem lektorica ili takvo što.

Aaron Scarpati Curin (Argentina):

Kulturološki šok mi je u Hrvatskoj hrana, ima puno svinjetine, u Argentini jedemo govedinu.

Aron Scarpati Curin također je iz Argentine, iz Rosarija, pravo prezime mu je Curin.

– Živio sam i u Buenos Airesu, ali i na jugu u Patagoniji. Moji su roditelji rođeni u Argentini, ali su podrijetlom s Hvara, pradjed je s Hvara. Studirao sam na Tehničkom sveučilištu u Buenos Airesu (UTN), zapravo administrativno upravljanje lukama. Moram naučiti hrvatski da bih takav posao radio ovdje. Imam i hrvatsko državljanstvo i sretan sam zbog toga. Prije sam boravio u Dubrovniku, ali sam ovaj semester u Zadru zbog jezika. Za drugi semester ne znam hoću li biti ovdje. Kulturološki šok mi je u Hrvatskoj hrana. Meni je hrana ovdje najneobičnija, ima puno svinjetine. Mi u Argentini jedemo govedinu.

Zadarski lingvistički forum (ZLF), održan 29. listopada 2025.

ZLF se mijenja iz godine u godinu, a ove godine izlagači iz Hrvatske, Italije, Francuske, Litve i Turske bavili su se morfološkim temama

Jedanaesti po redu *Zadarski lingvistički forum* (ZLF) održao se 29. listopada 2025. godine u organizaciji Odjela za lingvistiku. *Zadarski lingvistički forum* (ZLF) zamišljen je kao susret istraživača jezika različitih profila i interesa. Prvi je forum održan 2014. godine kao susret zadarskih i zagrebačkih studenata lingvistike, a tijekom godina prerastao je u redoviti međunarodni znanstveni događaj koji se održava u različitim formatima: kao radionica, znanstveni skup ili prošetna škola.

Ovogodišnje izdanje ZLF-a organizirano je kao jednostavni međunarodni znanstveni simpozij posvećen pitanjima morfologije, čiji je cilj bio potaknuti razmjenu ideja i rezultata istraživanja u području morfološke teorije, analize i primjene. Na taj se način ovogodišnji forum navezao na trodnevni međunarodni znanstveni skup *Mediterranean Morphology Meeting/Mediterranski morfološki susret* (MMM14) koji se u lipnju ove godine održao na Sveučilištu, također u organizaciji Odjela za lingvistiku.

Na početku simpozija sudionike je pozdravila Mia Batinić Angster u ime Organizacijskog i Znanstvenog odbora:

– U prvim izdanjima forum je bio usmjeren na studente, doktorande i mlade istraživače. Na prvom izdanju 2014. godine sudjelovali su studenti zadarskog i zagrebačkog sveučilišta, a poslije je forum dobio međunarodni karakter. ZLF se mijenja iz godine u godinu, a ove će godine izlagači iz Hrvatske, Italije, Francuske, Litve i Turske izlagati o morfološkim temama. Prvi put forum se održava u hibridnom obliku – uživo i putem videoveze – kazala je Batinić Angster.

Simpozij je započeo pozvanim predavanjem profesora Livija Gaete sa Sveučilišta u Torinu koji je govorio o tvorbi riječi u slučajevima jezičnih dodira,

s posebnim naglaskom na valerske manjinske varijetete. U drugim dvjema sesijama simpozija bilo je riječi o raznovrsnim morfološkim temama: od klasifikacije derivacijskih morfema u turskome, morfoloških značajki udžbeničkog diskursa u hrvatskim udžbenicima, predo analize sufikasa u nadimcima, imenovanja dijelova tijela u jednome samogitskom dijalektu i analize dvojezičnih natpisa u litavskoj pokrajini Klaipėda, do posuđivanja i prebacivanja kodova u slučajevima dvojezičnog usvajanja prvog jezika.

U radu organizacijskog i programskog odbora, uz zadarske lingviste, sudjelovali su znanstvenici iz Italije, Austrije i Litve. Ovogodišnji ZLF k tomu je organiziran u suradnji sa znanstvenoistraživačkim projektom ViTE – Višejezičnost: između teorije i empirije (IP.01.2023.14) Sveučilišta u Zadru te je još jednom pokazao da je morfologija, kao jedno od temeljnih područja jezikoslovlja, iznimno dinamično i poticajno polje istraživanja, a Zadar se potvrdio kao prepoznatljivo mjesto lingvističkih susreta i međunarodne znanstvene suradnje.

Prvi dvojezični dječji korpus s hrvatskim kao jednim od usvajanih jezika

Brojne spoznaje stečene o usvajanju prvog jezika ne bi bile moguće bez prethodno uloženi napora u prikupljanju jezičnih podataka i njihovu analizu. Kada ne bismo imali spoznaja o obrascima urednoga jezičnog razvoja, teško bi se moglo pristupiti procjeni jezičnog statusa djece i otkrivanju eventualnih poteškoća.

Mnogo toga što danas znamo o ranome jezičnom razvoju u jednojezične djece koja odrastaju u Hrvatskoj otkriveno je zahvaljujući *Hrvatskom korpusu dječjeg jezika* M. Kovačević, koji se temelji na promatranju troje djece. Na zadarskom Odjelu

za lingvistiku zadnjih šest godina nastaje prvi dvojezični dječji korpus s hrvatskim kao jednim od usvajanih jezika. Korpus pod nazivom MaLi dokumentira jezičnu proizvodnju dvojezične djece koja istodobno usvajaju hrvatski i talijanski jezik.

U izradi korpusa primjenjuje se kombinacija metoda. Iskazi djece bilježe se u dnevničkim zapisima te snimanjem spontane interakcije između djece i troje odraslih sugovornika na hrvatskom i talijanskom jeziku. Uz to, rani jezični razvoj jednog djeteta do treće godine života pratio se i primjenom *Komunikacijskih razvojnih ljestvica*, standardiziranog testa za procjenu jezika i komunikacijskih vještina u jednojezične djece koja usvajaju hrvatski i djece koja usvajaju talijanski jezik. Zvučni zapisi ručno se transkribiraju i označavaju u računalnom programu osmišljenom za potrebe razvoja svjetske banke dječjeg jezika CHILDES te će biti podložni daljnjoj računalnoj obradi. Dnevnički se zapisi pohranjuju i kodiraju u proračunskim tablicama (Excel), a do sada su podvrgnuti analizi prebacivanja kodova, transfera ili prijenosa obilježja i pravila iz jednog jezika u drugi i posuđivanja. Izrada prijepisa zvučnih zapisa korpusa MaLi i analiza podataka bio je jedan od ciljeva znanstvenoistraživačkog projekta koji se pod vodstvom Marca Angstera provodio na Odjelu protekle dvije godine.

Na temelju podataka iz korpusa do sada su objavljena tri rada u časopisu, i to jedan izvorni znanstveni rad, jedno prethodno priopćenje i jedan stručni rad, a rezultati istraživanja predstavljani su na 13 međunarodnih znanstvenih skupova, što u Hrvatskoj (Zadar, Zagreb, Split, Osijek), što u inozemstvu (Francuska, Grčka, Španjolska, Irska, Latvija). Djelatnici Odjela za lingvistiku pritom su ostvarili uspješnu suradnju s jednim kolegom s Odjela za izobrazbu učitelja i odgojitelja Sveučilišta u Zadru i jednom profesoricom

s Odsjeka za logopediju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a o korpusu, kontekstu njegova nastajanja, mogućnostima njegove primjene i uopće dvojezičnom razvoju u djece, nastavnica Odjela za lingvistiku održala je gostujuće izlaganje na jednom kolegiju na Odsjeku za logopediju Sveučilišta u Zagrebu.

Nastavnike Odjela posebno veseli činjenica da je velik broj studenata sudjelovao u istraživanju. Naime, do sada su na temelju podataka iz ovog korpusa obranjeni jedan diplomski (Betina Buhić) i dva završna rada (Stoša Grgurev, Martina Brkić). Brojni drugi studenti aktivno su sudjelovali u postupku obrade jezičnih podataka u sklopu kolegija *Tools for language analysis, Doing quantitative research in linguistics, Istraživanje i terenski rad* koji se izvode na prijediplomskom programu *Language and communication in a multi-lingual society/Jezik i komunikacija u višejezičnome društvu*.

Longitudinalno prikupljanje govornih jezičnih podataka izazovan je i dugotrajan proces. Korpusi govorenog jezika, čak i kada su maleni – osobito u usporedbi s opsegom korpusa pisanog jezika – ipak mogu biti dragocjen izvor uvida u različite aspekte jezika koji se istražuju. Ovaj jedinstveni korpus bit će dostupan istraživačkoj zajednici u javnom pristupu, a osim što može pružiti uvid u pojave karakteristične za dvojezični razvoj, predstavlja prvi korak k sustavnom praćenju istodobne dvojezičnosti kod djece i razvojnih obilježja hrvatskog jezika u djece koja su izložena i drugom jeziku. Spoznaje koje se mogu steći iz takvog resursa, premda ograničene na uzorak od dvoje djece i jednu jezičnu kombinaciju, mogu doprinijeti razumijevanju obilježja dvojezičnog razvoja i služiti i jezikoslovcima i stručnjacima iz drugih srodnih struka, npr. logopedima, učiteljima, odgojiteljima.

14. Mediteranski morfološki susret – 14th Mediterranean Morphology Meeting, MMM14

Od Harvarda do Oxforda – svjetski morfolozi na Odjelu za lingvistiku

Od 12. do 14. lipnja 2025. Odjel za lingvistiku Sveučilišta u Zadru organizirao je 14. izdanje *Mediterranskog morfološkog susreta* (14th Mediterranean Morphology Meeting, MMM14). Riječ je o jednom od najvažnijih međunarodnih skupova posvećenih proučavanju morfologije. Zadar je tako na tri dana postao središte svjetske lingvistike, a sam je skup, osim što je bio mjesto intenzivne znanstvene razmjene, pridonio jačanju međunarodne vidljivosti Sveučilišta i otvaranju vrata budućim istraživačkim suradnjama.

Mediterranski morfološki susret već više od dvadeset godina okuplja vrhunske lingviste i morfologe. Prvih je trinaest izdanja održano na različitim lokacijama na Mediteranu, poput Cipra, Malte, Grčke, Italije, Španjolske, Francuske, Izraela i Slovenije, a 2013. godine skup je stigao i do Dubrovnika. Od 1997. do 2011. skup su organizirali Geert Booij (Sveučilište u Leidenu), Angela Ralli (Sveučilište u Patrasu) i Sergio Scalise (Sveučilište u Bologni), a od 2013. godine za kontinuitet organizacije odgovorni su Jenny Audring (Sveučilište u Leidenu), Nikos Koutsoukos (Sveučilište u Patrasu) i Francesca Masini (Sveučilište u Bologni), koji i danas djeluju kao stalni članovi programskog odbora.

MMM14 je u Zadar privukao čak 76 izlagača iz gotovo svih dijelova Europe, Sjedinjenih Država, Izraela, Kine i drugih zemalja te s prestižnih institucija poput Harvarda, Sveučilišta u Oxfordu, Cambridgeu i brojnih drugih. Među njima su bila i poznata imena poput pozvanih predavača Francesca Gardanija (Sveučilište u Zurichu), Ewe Dąbrowske (Sveučilište u Erlangenu i Nürnbergu) i Claudija Iacobinija (Sveučilište Roma Tre).

Skup je otvoren 12. lipnja 2025. godine i sastojao se od opće i tematske sesije koja je bila posvećena pitanjima leksikona, leksema i leksikalizacije. Prvog dana skupa održana je i zanimljiva ra-

dionica na kojoj su predstavljena istraživanja povezana s morfologijom u jezičnom kontaktu, a koja je organizirana u suradnji sa znanstveno-istraživačkim projektom ViTE (Višejezičnost: između teorije i empirije) Sveučilišta u Zadru. U sklopu skupa održane su i poster-sesije, čime je skup otvorio dodatni prostor za predstavljanje rada većeg broja istraživača. Skup je završio 14. lipnja poslijepodne, kada je za sudionike organiziran izlet na otok Ugljan, gdje se znanstveni dijalog nastavio u opuštenu mediteranskom ozračju.

Na skupu su predstavljene raznolike morfološke teme iz još

raznovrsnijih metodoloških perspektiva: od teorijsko-tipoloških razmatranja leksika i leksikalizacije, preko problema granica između riječi i morfema do tvorbe riječi i prilagodbe novotvoreni- ca gramatici pojedinih jezika. U izlaganjima su bili zastupljeni i eksperimentalni pristupi te radovi usmjereni na usvajanje morfologije kod djece, kao i na neka klinička pitanja (npr. afazija), što svjedoči o značenju i znanstvenoj širini ovog susreta.

Okupljajući istovremeno međunarodno priznate istraživače i etablirane znanstvenike te nove generacije morfologa, ovaj se skup zaista istaknuo kao pro-

stor razmjene i mentorstva. Sudjelovanje kolega sa Sveučilišta u Zadru među izlagačima dodatno je pridonijelo vidljivosti institucije i stvaranju temelja za buduće suradnje.

Organizacijski izazovi bili su znatni, no integrirani sveučilišni pristup omogućio je da cijeli skup protekne bez poteškoća. Lokalni organizacijski odbor ovog susreta tako je uključivao članove Odjela za lingvistiku, ali i suradnike s drugih odjela, primjerice dr. sc. Jakova Prorokovića (Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja) i doc. dr. sc. Franu Malenicu (Odjel za anglistiku). U logistici su velik doprinos dali

Izv. prof. dr. sc. Mia Batinić Angster, pročelnica Odjela za lingvistiku

MMM14 je u Zadar privukao čak 76 izlagača iz gotovo svih dijelova Europe, Sjedinjenih Država, Izraela, Kine i drugih zemalja te s prestižnih institucija poput Harvarda, Sveučilišta u Oxfordu, Cambridgeu i brojnih drugih. Među njima su bila i poznata imena poput pozvanih predavača Francesca Gardanija (Sveučilište u Zurichu), Ewe Dąbrowskiej (Sveučilište u Erlangenu i Nürnbergu) i Claudija Iacobinija (Sveučilište Roma Tre)

i članovi nenastavnog osoblja iz Agencije za studentski standard, Centra za projekte, Odjela za računovodstvo i knjigovodstvo i brojni drugi, a važnu ulogu odigrala je i potpora uprave Sveučilišta. Organizaciji skupa doprinijele su i studentice Martina Brkić i Ema Brkljača s Odjela za lingvistiku, koje su dočekivale i usmjeravale sudionike.

Na konferenciji se potvrdila potreba za daljnjim razvojem istraživanja morfologije u Hrvatskoj,

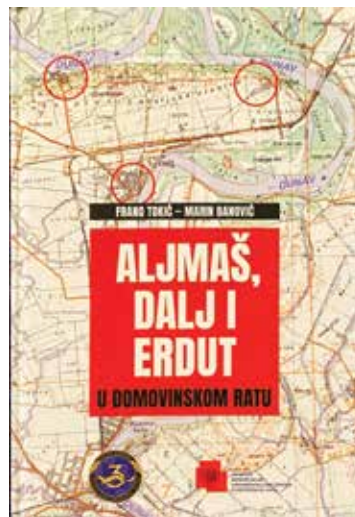
posebno u smjerovima koji spajaju teoriju i empiriju, uključujući tipološke usporedbe velikog broja jezika, rad na jezičnim korpusima i resursima te istraživanja usvajanja morfologije u ranome jezičnom razvoju. Mediteranski morfološki susret još je jednom pokazao da je morfologija dinamično i interdisciplinarno područje, a Zadar se potvrdio kao mjesto gdje se rado vraćaju i mladi istraživači i znanstvenici s najprestižnijih svjetskih sveučilišta.

Marin Banović, asistent na Odjelu za povijest Sveučilišta u Zadru bavi se novim vijekom, odnosno temama koje su povezane s Jadrantom i Mediteranom, pomorskom i gospodarskom prošlošću. Priprema disertaciju s temom *Pomorska trgovina Zadra na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće* pod mentorstvom prof. dr. sc. Milorada Pavića što je neobična tema za pravog Slavonca.

Čini se da je u slučaju mojeg imena primjenjiva čuvena latinska – *nomen est omen*. Tijekom studija se kod mene pokazao i poseban interes za stariju povijest Jadrana čija me je duhovna i materijalna baština zadržila. To se sigurno ima pripisati našim vrsnim profesorima na Odjelu za povijest, ali i mojem opetovanom nagnuću da potražim odgovor na neistražena historioografska pitanja, a jedno takvo je i ono o pomorstvu Zadra i Dalmacije u razdoblju plovidbe na snagu vjetra. Uostalom, nije li pisac Predrag Matvejević, inače rođeni Mostarac i autor svjetske uspješnice *Mediteranski brežujar* ustvrdio da se mediteranstvo „ne nasljeđuje, nego stječe“ – govori Banović.

Povod našem razgovoru je objavljena knjiga *Aljmaš, Dalj i Erdut u Domovinskom ratu*. Koja je Vaša osobna motivacija za bavljenje Domovinskim ratom u tom dijelu Hrvatske?

Motivacija za bavljenje Domovinskim ratom proizlazi još iz razdoblja dječjačke radoznalosti i odrastanja u sredini u kojoj su se izravne i neizravne posljedice rata svakodnevno osjetile, iako toga tada, naravno, nisam bio svjestan. Potom se u adolescenciji pojavila unutarnja potreba da to društveno stanje samome sebi objasnim, da pronađem odgovore na različita pitanja, i već tu se rodio istraživački duh koji sam dalje razvijao tijekom studija. Tada sam se osobno uvjerio kako je istina o ovome i brojnim drugim tragičnim ljudskim sudbinama ugrožena zaboravom, prešućivanjem, a ponekad i svjesnim manipuliranjem. Zbog toga sam, kada sam se našao u mogućnosti, odlučio dati i vlastiti doprinos da se stradanje Aljmaša, Dalja i Erduta sačuva za iduće generacije. Stara izreka kaže da se „rat ne dobiva samo bitkama, nego i knjigama“. To tumačim i kao nužnost

učenja na iskustvima iz prošlosti koja nam mogu pomoći izbjeći neobičnu sklonost povijesti za ponavljanjem. Zbog toga sam zajedno sa suautorom Franom Tokićem nastojao objasniti i genezu velikosrpske agresije na Slavoniju i hrvatsko Podunavlje, pa opisani događaji nisu lišeni konteksta u kojem ih je jedino i moguće ispravno promatrati, što u medijskim prikazima događaja iz Domovinskog rata često nije slučaj.

Kako je došlo do suradnje s Franom Tokićem?

S diplomiranim pravnikom Franom Tokićem upoznao sam se u Hrvatskome memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata u Zagrebu gdje sam bio zaposlen kao arhivist. On je ondje došao s idejom o pisanju knjige o toj temi i nakon jednog razgovora pitao me je želim li mu u tome pomoći kao povjesničar. Suradnja je bila plodonosna jer su se naše dvije perspektive neprestano nadopunjavale i korigirale, moja perspektiva kao povjesničara i njegova kao sudionika obrađenih događaja i visokog časnika HV-a.

Rat na području spomenutih triju naselja, unatoč otporu pripadnika ZNG-a i MUP-a, ostao je nekako u sjeni Vukovara?

To je točno, no društvenim konsenzusom Vukovar i Škabrnja su simboli koji s razlogom stoje za mnoga druga stradanja. Aljmaš, Dalj i Erdut čine jednu mikroregiju i zbog svojeg su položaja na važnom komunikacijskom pravcu; između Osijeka i Vukovara te Hrvatske i Srbije,

Marin Banović, mag. educ. hist., asistent na Odjelu za povijest, autor knjige *Aljmaš, Dalj i Erdut u Domovinskom ratu*

Istina je ugrožena zaboravom, prešućivanjem, a ponekad i svjesnim manipuliranjem, pa sam odlučio dati vlastiti doprinos da se stradanje Aljmaša, Dalja i Erduta sačuva za iduće generacije

Motivacija za bavljenje Domovinskim ratom proizlazi još iz razdoblja dječjačke radoznalosti i odrastanja u sredini u kojoj su se izravne i neizravne posljedice rata svakodnevno osjetile, iako toga tada, naravno, nisam bio svjestan. Potom se u adolescenciji pojavila unutarnja potreba da to društveno stanje samom sebi objasnim, da pronađem odgovore na različita pitanja, i već tu se rodio istraživački duh koji sam dalje razvijao tijekom studija

u planu agresora imali su važno mjesto. Stvaranjem mostobrana na tom području trebalo je osigurati osnovu za napadne operacije prema Osijeku i Vukovaru. Predmnijevale su to i hrvatske vlasti pa su ondje već od travnja 1991. koncentrirane različite postrojbe ZNG-a i MUP-a koje su cijelo vrijeme bile u defenzivi. U završnoj fazi to je područje četrdeset dana bilo u potpunom okruženju i kulminiralo je 1. kolovoza 1991. združenim napadom pobunjenih hrvatskih Srba i paravojnih postrojbi iz Srbije uz topničku, zračnu i oklopno-mehaniziranu podršku Jugoslavenske narodne armije. Sva tri naselja su pala, uslijedilo je povlačenje dijela stanovništva i branitelja, potom masovna ubojstva zarobljenih pripadnika hrvatskih snaga i civila, zatvaranja u logore i mučenja, prisilni rad, rušenje katoličkih crkvi, protjerivanje hrvatskog i mađarskog stanovništva i drugi ratni zločini.

U kolektivnom sjećanju ostao je samo masakr četnika i JNA-a nad pripadnicima MUP-a u Dalju i egzodus hrvatskog stanovništva iz Aljmaša i snimke šlepa, zar ne?

Da, scene evakuacije stanovništva riječnim žitnim šlepovima koje su obišle i svijet ostao će trajno urezane u kolektivnom pamćenju. Za mnoge su te scene bile katalizator. No priča je mnogo kompleksnija i ona je samo vrhunac jednoga povijesnog procesa, naime gustog kolopleta događanja na tom području koja smo kroz arhivske izvore detaljno pratili tijekom čitave 1990. godine i prve polovice 1991. godine, ali i s ponekim izletima u razdoblje između dvaju svjetskih ratova, kada je na ovom području prvi put prisutna četnička organizacija.

Na području ovih triju naselja kao žrtve velikosrpske agresije

smrtno su stradale 193 osobe, a samo 1. kolovoza 1991. četvrtina od toga broja. Ostale osobe stradale su tijekom razdoblja okupacije, dakle daleko iza linije bojišnice. Dodati treba i 11 mještana koji se još uvijek vode kao nestali. Uz domaće pobunjenike, zločine su provodili tzv. Arkanovi tigrovi koji su imali bazu u Erdutu, kao i druge paravojne skupine iz Srbije. Ovdje su dovedeni te ubijeni i brojni Vukovarci nakon pada grada, ne znamo točno koliko njih, no jedan dio od onih kojima se ne zna počivalište zasigurno se nalazi na području današnje Općine Erdut.

Kojom ste se metodom Vi kao autori poslužili pri pisanju ove knjige?

Tekst knjige napisan je na temelju istraživanja povijesnih izvora hrvatske i srpske provenijencije, kao i onih nastalih djelovanjem međunarodnih tijela poput suda u Den Haagu. Glavnina tih izvora javnosti je nepoznata. Među njima su osobito vrijedni oni nastali djelovanjem srpskih parapolitičkih i paravojskih institucija na području istočne Slavonije koji, uz srbijanski tisak te memoarsku i dnevničku građu omogućavaju pogled na događaje „s druge strane“. Događaje vojne naravi, primjerice tijekom borbenih djelovanja, razmotrili smo kroz strategijsku, operativnu te taktičku razinu, što pak zahtijeva metodologiju vojne struke.

Jeste li intervjuirali mnoge žive aktere i na koji ste način iskoristili njihova kazivanja?

Misao autora bila je obraditi temu pristupiti i dokumentaristički. To je učinjeno prijepisom važnijih dokumenata, odnosno prikupljenih svjedočanstava. Pojedini kazivači željeli su ostati anonimni zbog traumatičnih iskustava koja su još uvijek svježa i suviše intimna za široku javnost. Uz arhivske izvore njihovih svjedočanstava čitateljima omogućiti da donesu i vlastiti sud o problematiziranim događajima. Komplementarnost svjedočanstava i pisanih arhiv-

skih izvora hrvatske, srpske i međunarodne provenijencije omogućilo je stvaranje vjerodostojnog mozaika činjenica.

Mislom da je to područje služilo, barem kad je izdavaštvo u pitanju, više od jedne knjige?

Slažem se. Inače je područje Slavonije, Baranje i Srijema vrlo slabo pokriveno ozbiljnim historijskim istraživanjima, s iznimkom Vukovara, no čini se da se stvari mijenjaju nabolje. To je važno jer posljedice ovih zbivanja i danas umnogome određuju i opterećuju svakodnevicu tamošnjeg stanovništva. Iako se osnovni podatci o Aljmašu, Dalju i Erdutu mogu naći u opsegu

od nekoliko rečenica u radovima o općoj povijesti Domovinskog rata, ovo je prvi i jedini monografski rad napisan o ovoj temi u tri desetljeća.

Kakvu ste imali suradnju sa suizdavačem knjige, Udrugom veterana 3. gardijske brigade Kune?

S veteranskom udrugom Kune iz Osijeka, kao i s drugim suizdavačem, Hrvatskim memorijalno-dokumentacijskim centrom Domovinskog rata iz Zagreba, imali smo sjajnu suradnju u svim fazama istraživanja, pisanja, objavljivanja i predstavljanja knjige. Ta sinergija urodila je velikim interesom za knjigu, pa je trenutačno u pripremi i di-

Na području ovih triju naselja kao žrtve velikosrpske agresije smrtno su stradale 193 osobe, a samo 1. kolovoza 1991. četvrtina od toga broja. Ostale osobe stradale su tijekom razdoblja okupacije, dakle daleko iza linije bojišnice. Dodati treba i 11 mještana koji se još uvijek vode kao nestali. Uz domaće pobunjenike, zločine su provodili tzv. Arkanovi tigrovi koji su imali bazu u Erdutu, kao i druge paravojne skupine iz Srbije. Ovdje su dovedeni te ubijeni i brojni Vukovarci nakon pada grada, ne znamo točno koliko njih, no jedan dio od onih kojima se ne zna počivalište zasigurno se nalazi na području današnje Općine Erdut

gitalno izdanje knjige na engleskom jeziku.

Je li Vam u pisanju knjige pomoglo radno iskustvo koje ste kao arhivist stekli u Hrvatskome memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata u Zagrebu (2019. – 2020.)?

To je iskustvo bilo od goleme važnosti zbog poticajne znanstveno-istraživačke atmosfere koju ondje razvija ravnatelj te institucije i vanjski suradnik našeg Sveučilišta prof. dr. sc. Ante Nazor. Osim toga, riječ je i o specijaliziranom arhivu s jedinstvenim fondom građe iz koje smo mnogo crpili i za potrebe ove knjige.

S diplomiranim pravnikom Franom Tokićem upoznao sam se u Hrvatskome memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata u Zagrebu gdje sam bio zaposlen kao arhivist. On je ondje došao s idejom o pisanju knjige o toj temi i nakon jednog razgovora pitao me je želim li mu u tome pomoći kao povjesničar. Suradnja je bila plodonosna jer su se naše dvije perspektive neprestano nadopunjavale i korigirale, moja perspektiva kao povjesničara i njegova kao sudionika obrađenih događaja i visokog časnika HV-a

Prof. dr. sc. **Marijana Kresić Vukosav**, Odjel za lingvistiku
Izv. prof. dr. sc. **Arkadiusz Krasicki**, Teološko-katehetski odjel

Ideja za knjigu proizašla je iz naše zajedničke fascinacije činjenicom da riječ može oblikovati stvarnost – bilo u božanskom smislu, bilo u ljudskom kontekstu

Kako je uopće došlo do ideje za knjigu *Stvaralačka moć riječi*? Ideja za knjigu proizašla je iz naše zajedničke fascinacije činjenicom da riječ može oblikovati stvarnost – bilo u božanskom smislu, bilo u ljudskom kontekstu. Istovremeno smo došli do zaključka da je ljudsko stvaranje pomoću jezika ograničeno u svojem doseg u svojim učincima, dok je jedino stvaralačka moć Božje riječi neograničena. U našim se istraživanjima i međusobnim razgovorima sve jasnije pokazivalo da teologija i lingvistika, premda pripadaju različitim znanstvenim područjima, dijele duboko razumijevanje jezika kao stvaralačke i oblikovne sile te da je u suvremenim raspravama o ovoj temi unutar humanističkih znanosti važno uputiti na spomenutu, ključnu razliku između stvaralačke moći Božje i ljudske riječi.

U teološkom smislu, riječ je nerazdvojiva od čina stvaranja i objave, dok u lingvistici otkrivamo njezinu moć da nosi značenje te stvara određene činjenice s obzirom na međuljudske odnose i društvenu stvarnost. Prepoznali smo da obje perspektive govore o istoj temeljnoj dinamici – o sposobnosti jezika da ne samo odražava nego i – u određenoj mjeri – stvara svijet u kojem živimo. Iz te je spoznaje proizašla želja da spojimo biblijsko poimanje Riječi kao stvarateljskog načela s modernim lingvističkim teorijama o stvaralačkoj snazi jezika. Knjiga je, u tom smislu, rezultat jednog intelektualnog i duhovnog dijaloga koji traje već neko vrijeme.

Malo je pokušaja interdisciplinarnih suradnji u ovakvoj temi, barem u hrvatskim akademskim krugovima?

Doista, interdisciplinarni pristupi koji povezuju teologiju i lingvistiku još su rijetki, osobito u hrvatskome akademskom kontekstu. Razlog tomu vjerojatno leži u činjenici da su obje discipli-

Izv. prof. dr. sc. Arkadiusz Krasicki s Teološko-katehetskog odjela i prof. dr. sc. Marijana Kresić Vukosav s Odjela za lingvistiku objavili su zajedničku knjigu – *Stvaralačka moć riječi*

terdisciplinarni, primjerice na lingvističkoj pragmatici i teoriji komunikacije koje se kao znanstvene discipline zanimaju za moguće perzuzivne i druge funkcije jezične interakcije, te na analizi diskursa koja se bavi načinima na koje pomoću tekstova, razgovora i drugih oblika komunikacije – primjerice u medijskom i političkom diskursu – akteri stvaraju određene aspekte društvene stvarnosti, identitete govornika i sl.

U temelju vaše knjige je, zapravo, epistemološki i teološki pristup?

Knjiga polazi od epistemološke rasprave o tome što uopće pomoću znanstvenih metoda možemo spoznati o svijetu, nakon čega slijedi lingvistička rasprava o tome kako pomoću riječi odnosno jezičnih sredstava kao govornici stvaramo odnosno aktualiziramo značenja, određene društvene činjenice i djelovanje stvarnosti svijeta u kojem živimo. Zatim slijedi teološki osvrt na posebnost Božje stvaralačke sile pomoću riječi koja je, za razliku od čovjekovih sposobnosti stvaranja, neograničena i uvijek cilja na dobro, a u konačnici služi čovjekovu spasenju. Zadanom se problemu pristupa interdisciplinarno, povezujući lingvističku i teološku perspektivu. Analiza biblijskih tekstova pritom predstavlja temeljnu metodu istraživanja, jer se spoznaje o Božjemu stvarateljskom djelovanju iz kršćanske perspektive primarno crpe iz Svetog pisma. S druge strane, predmet je interesa i sam proces stvaranja posredstvom jezika i komunikacije, osobito pravila i uvjeti kojima su ti procesi određeni, kao i jezikoslovne teorije koje ih detaljnije objašnjavaju.

Upućujete na bitnu razliku između Božje stvaralačke riječi i ljudske sustvarateljske. Što ih zapravo povezuje?

Božju stvaralačku moć i čovjekovu sustvaralačku moć povezuje temeljna uloga riječi kao sredstva stvaranja, komunikacije i objave. Prema biblijskom razumijevanju, svijet je stvoren Božjom riječju (*dabhar*), pri čemu izgovorena Božja riječ posjeduje stvarateljsku snagu koja proizlazi iz samog Božjeg bića. Riječ u tom kontekstu nije tek znak ili sredstvo izražavanja, nego no-

U teološkom smislu, riječ je nerazdvojiva od čina stvaranja i objave, dok u lingvistici otkrivamo njezinu moć da nosi značenja te stvara određene činjenice s obzirom na međuljudske odnose i društvenu stvarnost. Prepoznali smo da obje perspektive govore o istoj temeljnoj dinamici – o sposobnosti jezika da ne samo odražava nego i – u određenoj mjeri – stvara svijet u kojem živimo. Iz te je spoznaje proizašla želja da spojimo biblijsko poimanje Riječi kao stvarateljskog načela s modernim lingvističkim teorijama o stvaralačkoj snazi jezika. Knjiga je, u tom smislu, rezultat jednoga intelektualnog i duhovnog dijaloga koji traje već neko vrijeme

sitelj Božje prisutnosti i djelovanja – kroz nju Bog ne samo stvara svijet nego se i objavljuje, komunicira i ulazi u odnos sa stvaranjem. Čovjek, stvoren na Božju sliku, sudjeluje u to stvaralačkoj dinamici kao sustvaratelj. Njegova riječ, premda ograničena i uvjetovana ljudskom naravi te ranjena grijehom, zadržava stvaralački potencijal jer omogućuje izgradnju svijeta značenja, odnosa i zajedništva. Time čovjek u jeziku ostvaruje poziv na suodnos s Bogom i drugima – riječ postaje prostor susreta između božanskog i ljudskog stvaranja. Za razliku od Božje riječi, koja stvara iz ničega i uvijek teži dobru, čovjekova je riječ stvaralačka unutar ograničenih mogućnosti i podložna pogrešci. Ipak, po utjelovljenoj Riječi – Isusu Kristu,

ljudska stvaralačka moć biva preobražena i osnažena Božjom mišlju. U tom se teološkom okviru ostvaruje kontinuitet između Božjeg stvaranja i čovjekova stvaranja – Božja riječ stvara svijet, a čovjekova riječ, obnovljena Kristom, sudjeluje u njegovu očuvanju i preobrazbi. Očito je da je Božje stvaranje bitno različito od ljudskoga – Bog stvara riječju. U toj se stvaralačkoj riječi očituje njegova Mudrost – Logos. Čovjek je stvoren na sliku Božju te svojim darovima nastavlja činiti ono što mu je Bog omogućio, dok istodobno Bog uzdržava stvarni svijet i svu ljudsku djelatnost. Nezamislivo je postojanje čovjeka bez njegova poslanja – ono je određeno, smisleno i stoga djelotvorno. To znači da je svaki čovjek pozvan stvarati sa sviješću o

svrsi koja vodi prema jedinstvu s Bogom. Poveznica između Božjeg i ljudskog stvaranja u konačnici se očituje kroz riječ u ljubavi i zajedništvu – Božjoj ljubavi koja stvara i poziva, te ljudskoj odgovornoj uporabi jezika koja gradi i sudjeluje u Božjem djelu stvaranja.

U polazištima se, uz epistemološke temelje, bavite objektivnošću i odgovornošću u znanosti. Je li uopće moguća „objektivnost“ s obzirom na to da jezik može biti iskrivljen na bezbroj načina.

Naše je istraživanje utemeljeno na epistemološkoj pretpostavci da pojave u svijetu valja proučavati objektivno, ideološki nepristrano, racionalno i samokritički, s ciljem formuliranja teorija

i hipoteza koje se što više približavaju istini o stvarnosti. U lingvistici kao znanstvenoj disciplini, zrcale se suvremene idejne i društvene promjene, osobito one koje proizlaze iz tzv. postmoderne stanja. Postmoderna pristup, naime, dovodi u pitanje mogućnost spoznaje objektivne stvarnosti, naglašavajući relativizam i subjektivno poimanje izvanjezične zbilje kao apsolutnu danost. U svojoj argumentaciji upućujemo na nelogičnost i samokontra-diktornost takvih tvrdnji, te zastupamo stajalište da objektivna istina postoji i da je temeljna zadaća svakog znanstvenika nastojati joj se što više približiti. Jezik pritom ima središnju ulogu u znanstvenom procesu. U kontekstu spoznaje svijeta ne možemo pretpostaviti da ljudska kognicija ili jezik jednostavno preslikavaju stvarnost, jer postoje određena svojstva i ograničenja jezika i mišljenja koja uvjetuju samu mogućnost spoznaje. Premda ne zastupamo stajalište da je stvarnost isključivo rezultat subjektivne percepcije ili društvene konstrukcije, polazimo od teze da je čovjek, kao stvaranje, obdaren osjetilima i razumom koji mu omogućuju stvaranje prikladne slike stvarnosti. Ipak, potrebno je naglasiti određena ograničenja koja proizlaze iz činjenice da je jezik primarno sredstvo opisivanja i razumijevanja stvarnosti. Budući da su jezik i kognicija usko povezani, jezik svojim svojstvima dijelom određuje predmet i način znanstvenog opisa i analize.

Pomoću jezika izdvajamo određene elemente stvarnosti, tematiziramo ih, opisujemo i interpretiramo. Stoga je znanstvena stvarnost uvijek jezično posredovana stvarnost, a temeljna funkcija jezika u znanstvenom kontekstu jest opisna funkcija (nasuprot apelativnoj i ekspresivnoj funkciji prema Bühleru).

Znanost pritom razvija specifičan metajezik, koji služi kao formalizirani instrument izražavanja unutar pojedinoga znanstvenog područja. U upozoravamo, međutim, na opasnost pretjeranog naglašavanja uloge jezika u znanstvenom i društvenom kontekstu, osobito unutar postmodernističke paradigme koja jeziku i komunikaciji pripisuje gotovo apsolutnu stvarateljsku moć, neovisnu o izvanjezičnim ograničenjima. Takvi pristupi često rezultiraju pretjeranom zaokupljenošću identitetskim pitanjima i politikama identiteta. Suprotno toj redukciji

ji čovjeka na grupne ili socijalne pripadnosti – poput klase, roda ili etniciteta – naše istraživanje o ljudskoj i Božjoj stvaralačkoj moći dovodi do spoznaje da je bit čovjekova identiteta sadržana u njegovoj stvorenosti, i to „na sliku Božju“, te u njegovu pozivu da u svijetu koji mu je dan djeluje kao Božji sustvaratelj.

Pri tome je nužno naglasiti da čovjek, iako obdaren sposobnošću stvaranja kroz jezik, može taj dar zlorabiti u manipulativne ili destruktivne svrhe, što je osobito vidljivo u suvremenim medijskim i političkim kontekstima. Iz toga proizlazi da rezultati našeg istraživanja imaju i važnu etičku dimenziju, osobito u pogledu odgovorne uporabe stvaralačke moći jezika. Svaki čovjek, naime, odlaskom od Boga gubi svoju djelotvornost. To, međutim, ne znači da čovjek mora nužno vjerovati kako bi stvarao, jer su djelovanje i stvaralaštvo upisani u samu njegovu narav – svaki je čovjek izišao iz Božje stvaralačke ruke. Udaljavanje od Boga i traženje vlastite slave odvraća čovjeka od Božjeg nauma stvaralačkog djelovanja. Stvaralačko djelovanje stoga valja promatrati kao čin dobra – usmjeren prema Bogu i u službi drugih ljudi.

Ljudi koji odlaze od Boga gube identitet i jezika i postojanja, a pravi identitet čovjeka je, prema vašim tezama, sustvarateljstvo. Možete li pojasniti?

Kad se kaže da ljudi koji odlaze od Boga gube identitet, jezik i postojanje, misli se na to da je istinski izvor čovjekova identiteta upravo njegov odnos s Bogom. Bog kao stvoritelj i izvor smisla daje čovjeku puninu njegova identiteta – to uključuje i jezik (kao sredstvo komunikacije i izražaja) i postojanje (kao smisljeni život, ne samo biološki). Kad čovjek odabere udaljiti se od Boga, njegova unutarnja povezanost s ovim izvorom smisla i punine se gubi, pa može doći do duhovne i egzistencijalne krize – osjećaja praznine, dezorijentacije, gubitka svrhe. Izgubljenost „jezika“ može se metaforički tumačiti kao gubitak dubljeg smisla komunikacije, dijaloga, sposobnosti izražavanja pravog „ja“.

Pravi identitet čovjeka kao sustvaratelja, znači da je čovjek pozvan sudjelovati u Božjem stvaranju svijeta, da svojim kreativnim djelima i slobodnim izborima doprinosi oblikovanju

stvarnosti u skladu s Božjim namumom. Sustvarateljstvo nije nešto što čovjek može samostalno ostvariti, nego zahtijeva odnos i zajedništvo s Bogom. To je ostvarenje čovjekove punine i istinskog identiteta. Dakle, udaljavanjem od Boga čovjek biva lišen svoje temeljne uloge i smisla, dok u zajedništvu s Bogom ostvaruje svoj pravi identitet kao kreativan sudionik u stvaranju.

Je li čovjek u sustvarateljstvu sličan Bogu?

U kršćanskoj teologiji, čovjek je stvoren na Božju sliku (*imago Dei*), što znači da u nekim aspektima odražava Božje osobine (razum, slobodna volja, kreativnost, moralnost). Kada se kaže da je čovjek „sustvaratelj“, obično se misli na njegovu sposobnost da kroz svoje djelovanje i rad oblikuje svijet – poput uređivanja prirode, stvaranja kultura, tehnologija, umjetnosti. Međutim, to ne znači da je čovjek jednak ili jednakovrijedan Bogu. Bog je jedini Stvoritelj, izvoriste svega postojanja, beskonačan i svemoguć, dok je čovjek ograničen, stvoren i ovisan o Bogu. Sustvaranje čovjeka je participativno i u suradnji s Božjom providnošću, ali ne i nezavisno ili apsolutno. Dakle, čovjek je na određeni način sličan Bogu u svojoj kreativnosti i odgovornosti da njeguje i oblikuje svijet, ali ta je sličnost uvijek podređena Božjoj suverenosti.

Iako je jezik važan alat stvaranja, on može biti i u službi Sotone, nevaljalosti i pokvarenosti?

Da, točno! Jezik jest moćan alat stvaranja, komunikacije i izražavanja, ali istovremeno može biti i sredstvo zla kad se koristi na loš način. U teološkom i filozofskom pogledu, jezik nosi veliku odgovornost. Kroz jezik prenosimo misli, stavove i vrijednosti koji oblikuju našu stvarnost i međuljudske odnose. Kad se jezikom koristi čovjek u službi istine, dobra i ljubavi, tada gradi, hrani zajedništvo i donosi plodove života. S druge strane, jezik može postati sredstvo Sotone, nevaljalosti i pokvarenosti

Jezik jest moćan alat stvaranja, komunikacije i izražavanja, ali istovremeno može biti i sredstvo zla kad se koristi na loš način. U teološkom i filozofskom pogledu, jezik nosi veliku odgovornost. Kroz jezik prenosimo misli, stavove i vrijednosti koji oblikuju našu stvarnost i međuljudske odnose. Kad se jezikom koristi čovjek u službi istine, dobra i ljubavi, tada gradi, hrani zajedništvo i donosi plodove života

ako se zloupotrebljava za laži, prijevaru, mržnju, ogovaranja, manipulaciju i razdore. Takav jezik razara odnose, unosi nesklad i udaljava čovjeka od njegova istinskog identiteta i Boga. Tu je i dublja duhovna dimenzija: zlo u jeziku proizlazi iz unutarnjeg poriva koji nije usklađen s Božjom voljom i ljubavlju. Zato mnoge religijske tradicije naglašavaju važnost čuvanja jezika, govorenja istine i upotrebe riječi koje bude život, a ne smrt. Ukratko: jezik je dar i odgovornost. On može služiti kao sredstvo stvarateljstva i izgradnje, ali i moguća vrata za utjecaj zla – sve ovisi o tome kako se čovjek njime koristi i u čijoj je povezanosti.

Razgovor prve žene i muškarca sa zmijom, koja je u govoru bila sugestivna, utjecala je na ljudsku povodljivost?

Razgovor prve žene i muškarca sa zmijom, osobito kada je zmija prikazana kao sugestivna i manipulativna, može se tumačiti s teološkog stajališta, osobito u kontekstu biblijskog narativa o Edenskom vrtu. U tim tekstovima zmija često simbolizira Naspasnik koji narušava božanski poredak putem laži i obmane, čime čovječanstvo uvodi u grijeh i udaljuje od Boga.

S teološke perspektive, taj razgovor ne utječe samo na čovjekovu povodljivost, nego predstavlja ključni trenutak koji otvara put padu iz stanja poslušnosti u stanje udaljenosti od Boga. Sugestivnost zmije – izražena kroz laž, zavođenje i poticanje sumnje u Božju riječ – odigrala je presudnu ulogu u buđenju čovjekove slabosti i sklonosti grijehu. U simboličkom i narativnom smislu, taj je razgovor izravno utjecao na ljudsku povodljivost jer je usmjerio čovjeka prema grijehu kao posljedici njegove spremnosti da se povede za sugestivnim i zavaravajućim glasom.

Teološki gledano, taj trenutak razotkriva ljudsku ranjivost pred iskušenjem te ističe nužnost vjere, poslušnosti i otpornosti prema silama zla koje se služe sugestijom i zavođenjem radi ostvarenja vlastitih ciljeva. On

predstavlja temeljnu teološku pouku o važnosti odanosti Bogu i opasnosti povodljivosti prema zlu, simboliziranom likom zmije. Ukratko, ovaj razgovor i njegova sugestivna priroda sažimaju temeljnu lekciju o ljudskoj ranjivosti i moralnoj odgovornosti u okviri teološke antropologije.

Što je politizacija identiteta. Koja je uloga jezika u tom procesu?

Politizacija identiteta označava proces u kojem se identitet pojedinca ili grupe svodi na pripadnost određenim društvenim, rodnom, etničkim ili manjinskim skupinama i u kojem se ta pripadnost upotrebljava u političke, ideološke ili društvene svrhe. Ovaj proces često ide ruku pod ruku s postmodernističkim pristupima koji prenaplašavaju ulogu jezika i komunikacije u oblikovanju identiteta, smanjujući kompleksnost čovjekove osobnosti na društveno i komunikacijski performativni čin. Ta politizacija identiteta u praksi često podrazumijeva promatranje jezika gotovo isključivo kao sredstvo izgradnje i reflektiranja identiteta, dok se zanemaruju njegove ostale funkcije kao i ograničenja. U takvom pristupu identitet i jezik postaju primarno instrumenti društvene konstrukcije i moći, a ne sredstva za istinsko razumijevanje svijeta. U procesu politizacije identiteta jezik postaje primarno sredstvo kategorizacije i označavanja društvenih uloga, tj. sredstvo potvrđivanja pripadnosti određenim skupinama. Međutim, u kontekstu biblijske i lingvističke perspektive, jezik ima i širu ulogu – on je sredstvo stvaranja i izražavanja identiteta u suradnji s Bogom i drugim ljudima, kroz koje pojedinac može prepoznati svoja ograničenja, primljenu stvaralačku moć i odgovornost za izgradnju i unapređenje svijeta. Kroz jezik se ostvaruje međuljudska komunikacija, zajedništvo i ljubav, a identitet se konstruira unutar granica koje su u skladu s Božjom voljom, umjesto da bude reducirani performativni čin podložan isključivo društvenim uvjetima ili ideološkim pritiscima.

Akademik Igor Rončević, akademski slikar i redoviti član Razreda za likovne umjetnosti HAZU

Malo se govori o crkvenoj zbirci *Zlato i srebro Zadra*, nakana je da se taj pojam širi

Akademik Igor Rončević (74) poklonio je Sveučilištu u Zadru jednu od slika iz ciklusa *Zlato i srebro Zadra*. Slika je bila na nedavnoj izložbi (od studenoga 2024. do veljače 2025.) u Gradskoj loži, a sada ukrašava dvoranu Senata.

Otkud naziv ciklusa slika izložbe *Zlato i srebro Zadra*?

Moja je nakana bila da se pojam *Zlato i srebro Zadra* širi jer se taj pojam u Zadru slabo spominje. Malo se govori o crkvenoj zbirci *Zlato i srebro Zadra*, možda zbog toga što nema interesa za crkvenu umjetnost. Ono što je interesantno, što je povezano sa samom estetikom, sa samim postojanjem tih umjetnina, jest činjenica da su one uglavnom rađene u maniri romanizma i gotike. Ali, izrada tih umjetnina bila je u toku s onim što se događalo u Europi. I mi smo u tom trenutku bili dio svjetske scene, što danas nismo. Zbog povijesnih okolnosti nismo doživjeli ono što se zove „novi svijet“. Bilo je važnijih stvari.

I onda sam pomislio: neka to bude ime za sve ono što se dobroga i vrijednoga napravilo u Zadru, da to bude skupno ime, metafora i za sve druge, pa i za umjetnike iz drugih područja. S time se slaže i arhitekt Bašić, kaže da su njegove Orgulje isto tako dio toga zlata i srebra Zadra.

Sveučilištu u Zadru ste poklonili impresivnu sliku iz ciklusa *Zlato i srebro Zadra*. Zašto ste slikama dali to ime?

Dao sam im ime *Zlato i srebro Zadra* jer u sebi imaju asocijaciju na zlato, od jedne žute boje koja je dobro treperila, i onda sam odlučio čitav ciklus takvih slika napraviti. Slika koju

Zbog povijesnih okolnosti nismo doživjeli ono što se zove „novi svijet“. Bilo je važnijih stvari. I onda sam pomislio: neka to bude ime za sve ono što se dobroga i vrijednoga napravilo u Zadru, da to bude skupno ime, metafora i za sve druge, pa i za umjetnike iz drugih područja. S time se slaže i arhitekt Bašić, kaže da su njegove Orgulje isto tako dio toga zlata i srebra Zadra

sam darovao Sveučilištu duga je tri metra. Ima još jedna slična slika, koja se tako zove, a nalazi se u zgradi općine, koja je svojedobno kupljena. Ono što je specifično za te slike jest da su rađene preko ljeta na dva mjesta, u Posedarju i u Zadru.

U kojoj ste tehnici radili sli-

ku koju ste poklonili Sveučilištu?

Tu sam sliku radio u dvije tehnike, u vodenoj i uljanoj. Vodeni dio radio sam u Posedarju, i onda nakon što sam ga zarolao, donio sam ga u Zadar gdje sam nastavio slikati. Stavio sam to platno na okvire, i nastavio u ulju. Jer finale te slike ne može

se napraviti u vodenoj tehnici, u akrilu, već u ulju u klasičnoj boji, tehnici.

Što je s ostalim slikama iz tog ciklusa?

Na tri ili četiri mjesta gdje sam imao izložbe, neke su slike iz tog ciklusa ostale u Mostaru, Bjelovaru i Zadru.

Kako ste se zapravo počeli profesionalno baviti slikarstvom?

Moj dobar prijatelj Ivica Župan i ja, kad smo 1976. godine završili visoko školovanje u Zagrebu, vratili smo se u Zadar. U

Tu sam sliku radio u dvije tehnike, u vodenoj i uljanoj. Vodeni dio radio sam u Posedarju, i onda nakon što sam ga zarolao, donio sam ga u Zadar gdje sam nastavio slikati. Stavio sam to platno na okvire, i nastavio u ulju. Jer finale te slike ne može se napraviti u vodenoj tehnici, u akrilu, već u ulju u klasičnoj boji

Tu sliku radio sam u dvije tehnike, u vodenoj i uljanoj. Vodeni dio sam radio u Posedarju, i onda nakon što sam ga zarolao, donio ga u Zadar gdje sam nastavio slikati. Stavio sam to platno na okvire, i nastavio u ulju. Jer finale te slike se ne može napraviti u vodenoj tehnici, u akrilu već u ulju u klasičnoj boji.

to je vrijeme moja buduća punica, a da tada nisam ni znao da će to biti, osnovala na Filozofskom fakultetu u Zadru studij komparativne književnosti – gospođa Nevenka Košutić Brozović.

Kako smo Župan i ja dijelili zajedničke interese u umjetnosti i u svakodnevnom životu, odlučili smo upisati komparativnu književnost, ali sam ipak prekinuo taj studij.

Jednom, bio je prekrasan proljetni dan; sunce, plavetnilo, jedna grupa dupina je plivala po kanalu i počela skakati po moru. Divan prizor. U Lukoranu na otoku Ugljanu, otkuda potječe moja obitelj, boravio sam u obiteljskoj kući gdje su bila moja platna, kistovi i boje, i sebi sam rekao: gle, kako je ovo divno sve skupa. Nije mi više studirati nego slikati. Tako sam otišao slikati, živio sam kod bake dvije godine, i počeo raditi na svojim prvim profesionalnim slikama.

Pripadali ste pravcu tzv. nove slike?

U vrijeme kad sam ja stasao imao sam sreće da se pojavio pojam *nove slike* koja je bila eho talijanske transavangarde.

Što karakterizira novu sliku?

Zapravo je ona bila otpor izrazima koje je nudio američki minimalizam. Bio je to odgovor na period koji je prethodio, a to je tzv. konceptualizam. Odgovor je bio postmodernistički pravac transavangarda – nova afirmacija slike. A kada je 1982. godine objavljena knjiga *Trans-Avantgarde International*, koju je napisao teoretičar umjetnosti Achille Bonito Oliva, uza sva imena europskih i američkih zemalja, naš-

Biografija

Igor Rončević rođen je 1951. u Zadru gdje je završio gimnaziju. Godine 1971. upisao je slikarstvo na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Diplomirao je 1976. u klasi prof. Šime Perića. Od 1979. do 1981. godine suradnik je Majstorske radionice prof. Ljube Ivančića i prof. Nikole Reiserera. U Francuskoj je boravio 1981./1982. na *Académie des Beaux-Arts* kao stipendist francuske vlade. Bio je na više studijskih putovanja u Italiji, SAD-u i Njemačkoj. Više je puta bio na studijskim putovanjima u inozemstvu. Od 1995. do 2021. godine vodio je svoju slikarsku klasu na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Od 2018. redoviti je član HAZU-a, u Razredu likovnih umjetnosti. Do danas je imao više od osamdeset samostalnih i stotinu skupnih izložbi. Počeo je izlagati 1976. godine.

la su se u knjizi i imena iz ondašnje države, ali samo Slovenci i Hrvati. Moja slika *Prizor iz bračnog života* iz 1981. objavljena je u toj knjizi, među poznatim svjetskim imenima.

Je li se moglo (pre)živjeti od slikarstva?

Da, ako si se potrudio, ali ako si doma čekao da netko dođe po tvoje slike, ne. Morate biti u kontaktu s galeristima koji, dakako, u svemu tome imaju svoje interese.

Koja je, prema Vašem mišljenju, bila Vaša najbolja izložba, najuspješnija, najdraža?

U tim superlativima ne razmišljam ni o čemu u svojem opusu. Ali, izložba *Strahovi* postigla je nešto i probijala se. Bila je otvorena u Zagrebu u jednoj maloj neuglednoj galeriji u zgradi Radničkog sveučilišta Moša Pijade, pokraj Filozofskog fakulteta. Ta se galerija ni po čemu nije isticala osim što ste mogli u zadnji čas tamo dobiti prostor. Ali, izložba *Strahovi* napravila je proboj, postala je glasovita. Mnogi ljudi danas, kad se sretnemo, govore o

piti i odnijeti dolje u Kuću mira, mjesto gdje se susreću različite konfesije i gdje se stalno o nečemu priča. Jednom me je nazvao jedan protestant koji mi je zahvalio na slikama jer su oni tjeđan dana razgovarali o nekoj svojoj problematici. Rekao je da im je bilo ugodno razgovarati okruženi mojim slikama.

Gdje su se u inozemstvu najviše prodavale Vaše slike?

U Italiji i Španjolskoj. Tamo je moje slike prodavao jedan galerist iz Njemačke.

A što je s Hrvatskom?

U Hrvatskoj se slika ne prodaje lako. Tržište će se urediti kad ovdje ude veliki kapital, a ovo sada što imamo je premalo. Riječ je o tome da galeristi moraju zaraditi, pa tamo imate svega i svačega. Njima je važno prodati, hoće li prodati sliku afirmiranoga akademskog slikara i uz njega nekog amatera, galeristima je gotovo svejedno. Problem je u tome što se u Hrvatskoj nije razvijala kultura prodavanja pa niti kultura kupovanja slika.

Imate li još ambicija, spremate li nešto?

Za dvije će godine biti opet moja monografska retrospektiva, najprije u Zagrebu pa u Zadru. Kad sam rekao monografska, ne mora je pratiti monografija. To je takav tip retrospektive, monografija je može pratiti, ali i ne mora.

Koliko vremena dnevno provodete u ateljeu?

U ateljeu dnevno provodim tri do četiri sata, ponekad i znatno više.

to izložbi koja je bila i jako dobro posjećena. A te slike iz ciklusa *Strahovi* bile su neobične. Strah od otvorenog, strah od ovoga i onoga. Nazivi za strahove odnosno slike su kovanice starogrčkog i latinskog jezika što sam izvukao iz neke knjige. To mi je bilo atraktivno.

U slikama *Strahovi* prostor je podijeljen na dva dijela, na crni i žuti, hajdemo reći tako. Jedna od najpopularnijih slika je ona koja se bavila strahom od rodbine, odvratnošću prema rodbini, singenesofobija. Mnogi su se poistovjetili, ima toga kod svakoga.

Pa i sama je moja retrospektiva u Zadru 2014. godine bila praćena plakatom na kojem je jedan od tih strahova. To je bila posljednja izložba u Providurovoj palači prije njezine obnove.

Napravili ste i ciklus glasovitih slika prema motivima biblijske Pjesme stvorenja?

Te su slike naručili franjevci u Sarajevu. U samostanu na Šćitu u Rami također se nalaze neke moje slike koje su bile izložene u Zagrebu, ali su ih oni odlučili ku-

70. godišnjica Odjela za talijanistiku

Sedamdeset godina talijanistike u Zadru obilježeno je Međunarodnim znanstvenim skupom *Književnost, umjetnost, kultura između dviju obala Jadrana*

Na Sveučilištu u Zadru, u organizaciji Odjela za talijanistiku, od 9. do 10. listopada 2025. godine održan je 15. Međunarodni znanstveni skup *Književnost, umjetnost, kultura između dviju obala Jadrana / Convegno internazionale Letteratura, arte, cultura tra le due sponde dell'Adriatico*. Ovogodišnje izdanje imalo je osobitu važnost jer je održano u povodu 70. obljetnice utemeljenja studija talijanskog jezika i književnosti u Zadru.

Zahvaljujući tradiciji započetoj 2005. godine, skup biennialno okuplja znanstvenike s ciljem istraživanja stoljetnih književnih, kulturnih i jezičnih veza koje oblikuju jadranski prostor te određuju njegovu ulogu u širemu mediteranskom i europskom kulturno-povijesnom kontekstu. Ovogodišnji program bio je iznimno bogat i raznovrstan, obuhvativši teme iz područja književnosti, jezika, tradukologije, kazališta, vizualnih umjetnosti i filma. Na skupu je sudjelovalo više od 80 izlagača. Uz znanstvenike s hrvatskih sveučilišta (Zagreb, Split, Rijeka, Pula i Zadar), svoja su istraživanja predstavili i stručnjaci iz Italije, Slovenije, Mađarske, Austrije, Alžira, Rumunjske i Egipta, čime je još jednom potvrđen međunarodni karakter i ugled skupa.

Pozdravne riječi uputili su pročelnica Odjela za talijanistiku izv. prof. dr. sc. Ana Bukvić, pročelnica Odjela za kulturu i šport Grada Zadra gospođa Dina Bušić, pročelnik za obrazovanje, kulturu i šport Zadarske županije gospodin Ivan Šimunić te rektor Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Josip Faričić. Nakon pozdravnih govora uslijedila je plenarna sesija. Plenarna izlaganja predstavila su najnovije uvide iz područja talijanistike i jadranskih studija. Simone Magherini (*Università di Firenze*) predstavio je digitalni portal *Carte Tommaseo online* i njegove mogućnosti za nova istraživanja opusa Nikole Tommasea, pro-

Odjel za talijanistiku Sveučilišta u Zadru potvrđuje ovaj skup kao trajnu platformu znanstvenog dijaloga. Dodatnu važnost ovogodišnjem susretu daje i činjenica da se obilježava 20 godina od prvog izdanja skupa (2005. – 2025.), čime se još snažnije ističe da je riječ o talijanističkom skupu s najduljom tradicijom u Hrvatskoj

jekta u kojem sudjeluju i znanstvenici s Odjela za talijanistiku. Elisabetta Selmi (*Università di Padova*) analizirala je žensko autorstvo između dviju obala kroz modele lirske autoreprezentacije povijesnu *querelle des femmes*. Nives Zudić Antonić (*Univerza na Primorskom*) izložila je položaj istarske i dalmatinske književnosti na talijanskom jeziku unutar nacionalnoga književnog sustava, dok je Nedjeljka Balić-Nižić (Sveučilište u Zadru) prikazala odnos književnosti i ideologije u zadarskom listu *Littorio dalmatico* (1923. – 1933.).

Širi dio programa obuhvatio je različite tematske cjeline – rasprave o ženskom autorstvu i književnom identitetu, prijevodima Dantea na dubrovački govor, nacionalnim stereotipima u romanima Marije Jurić Zagorke te pitanjima egzila, sjećanja i putopisne literature. U području lingvistike i tradukologije izne-

sena su istraživanja metafora u hrvatskom i talijanskom jeziku, romanizama, istrovenetskog i venetsko-dalmatinskog govora te arbereskog jezika.

Program je uključio i teme svakodnevne jezične prakse, višjezične nastave, prevodenja i interkulture komunikacije, uz primjere književnog i audiovizualnog prevodenja te analize uloge engleskog jezika u digitalnom dobu. Kazalište i izvedbene umjetnosti također su imale važno mjesto u programu, s izlaganjima o dramskom stvaralaštvu Giuseppea Sabalicha, povijesti monologa na prijelazu stoljeća te scenskim prikazima jadranskog prostora.

Blok posvećen vizualnim umjetnostima i medijima otvorio je pitanja odnosa književnosti, slikarstva i filma. Cjelokupni je program bio organiziran u 14 paralelnih sesija, što je omogućilo širok raspon tematskih pri-

stupa i dinamičnu razmjenu ideja među sudionicima.

Jedan od najistaknutijih trenutaka skupa bila je svečana *lectio magistralis* veleposlanika Republike Italije u Hrvatskoj, Nj. Eksc. Paola Trichila, pod naslovom *Letteratura e diplomazia*, održana u Izložbenoj dvorani Znanstvene knjižnice. U svojem je predavanju veleposlanik naglasio dugotrajnost kulturnih veza Hrvatske i Italije, važnost sveučilišta u njihovu očuvanju te ulogu kulturne diplomacije u izgradnji mostova razumijevanja između dviju obala Jadrana.

Odjel za talijanistiku Sveučilišta u Zadru potvrđuje ovaj skup kao trajnu platformu znanstvenog dijaloga, osobito u povodu obilježavanja 70. obljetnice studija talijanskog jezika i književnosti u Zadru. Dodatnu važnost ovogodišnjem susretu daje i činjenica da se obilježava 20 godina od prvog izdanja skupa (2005. – 2025.), čime se još snažnije ističe da je riječ o talijanističkom skupu s najduljom tradicijom u Hrvatskoj. Ta dvostruka obljetnica potvrđuje dugoročnu vrijednost i prepoznatljivost zadarske talijanistike u nacionalnome akademskom prostoru. Znanstveni odbor, sastavljen od domaćih i inozemnih stručnjaka, oblikovao je sadržajno bogat i tematski raznovrstan program, čime je još jednom potvrđena međunarodna otvorenost i kvaliteta zadarske talijanistike. Skup ujedno doprinosi vidljivosti Sveučilišta u Zadru te učvršćuje njegov položaj relevantnog središta znanstvene i kulturne razmjene na Jadranu i Mediteranu.

Akademik **Drago Štambuk**, pjesnik, liječnik, veleposlanik RH u Teheranu

Držim da je Sveučilište u Zadru vrlo kreativno, inventivno i među najboljim hrvatskim sveučilištima, s obećavajućom budućnošću

Usvibnju 2025. godine predstavili ste knjigu izabranih pjesama *Pietas* u Zadru.

Izv. prof. dr. sc. Sanja Knežević pozvala me je na prvo predavanje moje netom tiskane, nove knjige izabranih pjesama *Pietas* u izdanju Matice hrvatske; kako sam se tada zatekao u Hrvatskoj, rado sam došao u ovaj prekrasan hrvatski grad. Ima neka nadnaravna ljepota u suodnosu mora i grada, u otočnome kornatskom bedemu ispred Zadra i Velebitu prema sjeveru, plavetnom spajanju neba i mora, u otvorenosti koja zaziva više svjetove i budi numinozni osjećaj strahopoštovanja pred stvorenim, a da ne spominjem brojne zadarske graditeljske bisere.

Koje su, zapravo, veze između Vas i Zadra?

Imam nekoliko dragih starih prijatelja s kojima se povremeno čujem i ta poznanstva čine grad osobitim za mene; dodaju notu ljudskosti bez koje bi nam život bio isprazan. No, došao sam prvenstveno zbog predavanja knjige sabranih pjesama *Gomile i ćulci* mojeg mještanina i velikoga čakavskog pjesnika Zlatana Jakšića, koji je ostavio golemi trag u imaginaciji Selčana, a život je uglavnom proveo u Za-

U Zadar sam došao prvenstveno zbog predavljanja knjige sabranih pjesama *Gomile i ćulci* mojeg mještanina i velikoga čakavskog pjesnika Zlatana Jakšića, koji je ostavio golemi trag u imaginaciji Selčana, a život je uglavnom proveo u Zadru gdje je predavao književnost na Sveučilištu. Bio je i prvi ovjenčanik na mojoj jezično-pjesničkoj smotri Croatia rediviva ča-kaj-što u rodnim bračkim Selcima

dru gdje je predavao književnost na sveučilištu. Bio je i prvi ovjenčanik na mojoj jezično-pjesničkoj smotri *Croatia rediviva ča-kaj-što* u rodnim bračkim Selcima, koja traje već 35 godina, a koju sam osnovao 1991. godine, u palindromskoj hrvatskoj ratnoj godini kao odgovor na velikosrpsku agresiju. Kulturom se tada braniti bila je moja namjera, a s čime ako ne materinskim jezikom i njegovom poezijom u trojednom sklopu, kako sam ga nazvao *Zlatnom formulom hrvatskoga jezika ča-kaj-što*. Potonja je formula stožer oko koje se skuplja sva hrvatska kulturnopovijesna i identitetska dijakronija i sinkronija i čini nas posebnim i osobitim narodom.

Što Vam je značio susret sa studentima kroatistike na Sveučilištu u Zadru?

Bio je to izniman jutarnji susret, kreativan i inspirativan u svakom pogledu. Profesorica Knežević izvrsno je vodila ovu interakciju sa studentima na kojoj sam zborio o svojim životnim opredjeljenjima i opsesijama, putovanjima svijetom kao diplomata i o iskustvima s inim uljudbama – o poeziji – ilustrirajući čitanjem vlastitih pjesama svoj životni put, odgovarao na studentska pitanja i zapravo bio svojim u najintimnijem životnom elementu.

Kako vidite Sveučilište u Zadru u kontekstu Hrvatske?

Držim da je Sveučilište u Zadru vrlo kreativno, inventivno i među najboljim hrvatskim sveučilištima, s obećavajućom budućnošću.

Zašto ste studirali medicinu

i kako to da ste zaronili u poeziju?

Čovjek s vremenom kako raste i razvija se počinje shvaćati gdje leži njegova snaga i što ga pokreće u životu. Kada je učitelj u drugom razredu osnove škole u Selcima dao učenicima zadatak da napišemo školski uradak u kojem ćemo reći što želimo biti kada odrastemo i zbog čega takav izbor; ja sam – ni sam ne znam zašto – napisao da želim biti liječnikom kako bih mogao pomagati ljudima. Učitelju se svidjelo moje razmišljanje i prenio ga je mojem ocu. Od tada više nisam imao kuda; moj plemeniti otac Ivan svima je govorio da želim biti liječnik i radio sam s tom pričom; na kraju studij medicine postao je mojim izborom. Volio sam biologiju, skupljao žabe, kornjače, biljke, živodajna supstancija me je poticala i na druga razmišljanja; bio sam izvrstan u svim predmetima, tako da je medicina bila samo jedan od mnogih ravnajući životnih putova. Otac je imao prijatelja u Beču s kojim je dogovorio da ću studirati medicinu u austrijskom glavnom gradu, zbog čega sam ljeta provodio u njemu učeći njemački. Postojao je tada poticajni način za strance kako studirati bez većih financijskih obveza i bio sam spreman studirati u stranoj zemlji.

No, otac se te godine, kada sam trebao upisati medicinu razbolio i osjećajući da mu se bliži životni kraj, upitao me bi li ipak radije studirao u Zagrebu –

očito je htio da mu budem bliže, a ja sam to jedva dočekao. Sjećam se odlaska na prijamni ispit; prema abecedi trebao sam polagati ga na Klinici za zarazne bolesti. Otac, iako bolestan, bio mi je u pratnji. Sjećam se kako su kandidati samosvjesno, dok smo čekali ulazak u dvoranu, razmjenjivali pitanja, dok sam ustravljen stajao s ocem po strani.

Prijamni ispit trajao je nekoliko sati, a već nakon prvog sata prvi sam izašao iz dvorane. Otac je bio zabrinut zbog brzine kojom sam odgovorio na sva pitanja, misleći da nešto nije u redu. No, nakon što smo došli vidjeti sutradan rezultate prijamnog ispita, u auli glavne zgrade Medicinskog fakulteta na Šalati i kada

je otac vidio da sam prvi na rang-listi prijamnog ispita, nije mogao suzdržati svoju radost, tako da sam ga morao od nelagode vući sa strane, jer bilo je kandidata u suzama koji nisu bili na listi. Vodio me je moj dobri roditelj svojim poznanicima u Zagrebu, ponosan na moj uspjeh. I tada sam se, nakon nekoliko dana, prvi put otrgnuo od njega, uzeo taksi i otišao na Filozofski fakultet s namjerom da dodatno upišem filozofiju i povijest umjetnosti. Gospođa u referadi tražila je moje papire; reko joj da su na medicini; bila je iznenađena, pa i bezobrazna, pitala me – što zapravo hoću. Postiđen vratio sam se natrag; no stara želja ostala je i traje u meni i danas.

Izv. prof. dr. sc. Sanja Knežević pozvala me je na prvo predstavljanje moje netom tiskane, nove knjige izabranih pjesama *Pietas* u izdanju Matice hrvatske; kako sam se tada zatekao u Hrvatskoj, rado sam došao u ovaj prekrasan hrvatski grad. Ima neka nadnaravna ljepota u suodnosu mora i grada, u otočnome kornatskom bedemu ispred Zadra i Velebitu prema sjeveru, plavetnom spajanju neba i mora, u otvorenosti koja zaziva više svjetove i budi numinozni osjećaj strahopoštovanja pred stvorenim, a da ne spominjem brojne zadarske graditeljske bisere

Bio sam odličan student i završio medicinu u rekordnom roku. Otac nije dočekao moju diplomu, umro je na mojoj drugoj godini studija; posljednju radost koju sam mu mogao priuštiti bio je moj indeks ispunjen peticama. Tada sam mu dao i svoje pjesme napisane prve zime u Zagrebu; ohrabrio me da krenem i tim putem, na čemu sam mu i danas zahvalan.

Duhovna poezija očito Vam leži. Ne krijete vjeru i kršćanstvo. Kako to da ste očuvali vjeru unatoč posvemašnjoj „ateizaciji“ generacije kojoj pripadate?

Ne znam otkuda taj duhovni nagon u meni, to je nešto s čim sam rođen. Razmišljao sam u mladosti da postanem svećenik (četiri su biskupa bila iz moje obitelji); no nikomu se tada nisam povjerio, držeći da sam nedostojan toga zvanja. Duhovnost je *supstancia prima* ukotvljena u svakom čovjeku. Ne idemo li prema Bogu, idemo prema životinjskome u sebi, a ljudskost nam je odzogor dana, smatram, da bismo je bližili i sjedinjavali s božanskim izvorom.

Vi ste građanin svijeta pa čujete, spoznajete i vidite svašta. U čemu je europski problem pa se malo-pomalo odriče kršćanskih korijena?

Europa malakše i postaje sve tanjke tijela i duha. Trend je zabrinjavajući. Ima mnogo razloga zašto je tomu tako; nakon rasta i snaženja dolazi vrijeme pada i slabljenja. Problem je da Europa sebi, svojim korijenima i temeljima više ne vjeruje; zaboravlja svoju kršćansku bit i sudbinu, nedostaje joj vizionara. Sutradnja Europa, bojim se, neće biti kršćanska u okruženju sve manje ljudskosti, a sve više tehnologije i umjetne inteligencije.

Drugi se svoje vjere ne odriču?

Druge religije rezistentnije su i agresivnije, kršćansku toleranciju drže slabošću. Tako u Rimu imamo džamije, ali nema crkava u Saudijskoj Arabiji.

Osim duhovnoga, u Vašim je pjesmama snažno prisutno domoljublje. Hrvatska. Moram priznati da me je pjesma *Truncatio (Crne mambe)* „oborila“ s nogu. Otkad je samostalno Hrvatske, pokušavaju se dovesti u pitanje vrijednosti izborne u Domovinskom ratu (sloboda, demokracija, država). Gdje su izvori takvih nakana?

Hrvati se, kada je najgore, drže zajedno. Primjer je za to Domovinski rat. Danas, kada smo slobodni, demokracijom ne upravljamo, već dopuštamo da se zlorabi i uperuje protiv naših nacionalnih interesa. Valjamo biti budnima jer smo krvavo izborili svoju slobodu. Bolujemo, kako mi se čini, od štokholmskog sindroma jer izgleda kao da se umiljavamo svojem agresoru i onima koji nam ne žele dobro. I kad u demokraciji tajno glasujemo, kao da glasovanjem i izborom želimo dokazati da smo dobri i pokorni prema onima koji nas žele podčiniti i nad nama vladati; trudimo se zavrijediti problematično poštovanje na račun vlastite štete.

Poznati smo u svijetu po nogometu i prirodnom ljepotama te starih gradovima, baštini, ali nismo prepoznatljiviji u kulturnim djelatnostima. Što mislite o položaju hrvatske kulture u svijetu i što učiniti da bismo svoju kulturu promovirali? Novac u tome može pomoći, ali nije sve u novcu. Vaša djela, prijevodi tih dijela, Vaš angažman, dobar su dokaz za to, zar ne?

Kao diplomat sam samosvjestan i znam dobro snagu i pred-

nosti, ljepote i moć svoje domovine. Kada zborim o Domovini, prikazujem je u najljepšem svjetlu i vjerujem u ono što govorim. Neki hrvatski diplomati nisu uvjereni u snagu svoje domovine, bojažljivi su i ponašaju se kao da je Hrvatska na dnu ljestvice njihovih očekivanja. Glede prijevoda moje poezije, nisam se trudio oko njih; zainteresirani su dolazili k meni i tražili da je prevode. Ali sam se trudio oko prijevoda na perzijski i izdanja knjige *Moderna hrvatska poezija* koja sadrži uratke 34 hrvatska pjesnika.

Kad je u pitanju jezik, govore o trojednom jeziku ili Zlatnoj formuli ča-kaj-što, međutim, u posljednje vrijeme neke vrane na kulturnom prostoru u Hrvatskoj žele iskopati oči hrvatskog jezika pa, uz ostalo, tvrde da je riječ o trima jezicima. A posebno napadaju čakavicu. Kako tumačite tu svjesnu nakanu?

Od djetinjstva sam, kao čakavac koji je u rodnom mjestu Selcima na otoku Braču, dijelio razred sa štokavcima iz Sumartina, svjestan trojedne naravi hrvatskog jezika, i kada sam došao do pojma *Zlatne formule hrvatskoga jezika ča-kaj-što*, bio sam iznimno sretan; čutio sam kao da sam otkrio sveti gral. Zlatna formula uspoređiva je sa životajnom molekulom vode, njezinom formulom H₂O u kojoj najveći atom kisik predstavlja standardno -što, ali bez dvaju manjih atoma vodika koji predstavljaju -ča i -kaj ne bi bilo molekule vode i životajnosti; kisik, ili štokavica, ne daje jedinu životvornost našem jeziku. Naši istočni susjedi kažu, u svojem presizanju za našim jezikom i ozemljem, da su svi štokavci Srbi, a kajkavci Slovenci. Ispada da je jedino čakavski iskonski hrvatski idiom ili stilizacija. Držati nam je sva tri hrvatska idioma našima i u koineizacijskim naporima izgrađivati svoj prelijepi i složeni hrvatski trojedni jezik. Čakavski je kopča ili fibula

Naši istočni susjedi kažu, u svojem presizanju za našim jezikom i ozemljem, da su svi štokavci Srbi, a kajkavci Slovenci. Ispada da je jedino čakavski iskonski hrvatski idiom ili stilizacija. Držati nam je sva tri hrvatska idioma našima i u koineizacijskim naporima izgrađivati svoj prelijepi i složeni hrvatski trojedni jezik. Čakavski je kopča ili fibula koja u valentnom odnosu uvezuje sve stilizacije u iznimno bogat i raskošan, našijenski hrvatski jezik

koja u valentnom odnosu uvezuje sve stilizacije u iznimno bogat i raskošan, našijenski hrvatski jezik.

Nije li predivno imati veliku gustijernu s trima dijalektima sa svojim govorima, naglascima i riječima, pa kad ožednimo u tvorbi svega što se jezikom stvara, zagrabimo u taj nepresušni zdenac naših predaka i utažimo žeđ?

Upravo tako. Hrvatski jezik ima iznimno blistavu leksičku pričuvu i na njoj i s njom nam ga je graditi. Zlatna je formula, uz moje cjeloživotne napore, konačno proglašena hrvatskih kulturnim dobrom 29. studenoga 2019. godine i stavljena je na Nacionalnu listu zaštićene nematerijalne baštine. Nedavno je, u siječnju 2024., ušla i u Zakon o hrvatskom jeziku uzglasanom u Hrvatskom saboru.

I k tome stvaramo nove riječi što i Vi potičete. Svako ljeto, kad se, na primjer, osvježavamo sladoledom, zaboravljamo da je tu istu riječ, koju podrazumijevamo u svakodnevnom govoru, netko od naših vrlih jezičara stvorio. I predivna je. I Vi ste stvorili mnoge novokovanice, a neke se upotrebljavaju i u medicinskoj, ljekarničkoj, terminologiji. Koje su to riječi?

O jeziku nam se valja skrbiti; ako to mogu Francuzi, onda možemo i mi. Budući da sam liječnik, skovao sam riječ za AIDS – *kopnica*. Dok sam se osam-

desetih brinuo o pacijentima u londonskom Kobler centru za AIDS, vidio sam kako, u početku ove strašne epidemije, bolesnici kopne poput snijega, pa sam od glagola kopniti skovao imenicu kopnica. Ona ima pravi hrvatski nastavak, poput pada-vice, sušice, a sida, francuski termin koji se također udomaćio, konkurira značenjski s imenom Sida, Sidonija (ime je to hrvatske pjesnikinje Sidonije Košutić), pa ga treba izbjegavati. Također sam dobio više nagrada na natječaju za hrvatske riječi nazvanom po mojem kolegi Ivanu Šreteru kojeg sam poznao i koji je mučke ubijen u Domovinskom ratu. Nagradene riječi su *proširnica* – naziv za stent, *ritmodajnik* – naziv za *pacemaker*, *oznak* – za brend itd.

Osobno, čini mi se da proučavajući namjerama netko želi iščupati srce hrvatstva. Jeste li i u kojoj mjeri fizički nazočni, bar za godišnjeg od mora, na Braču, u Selcima?

Svako sam ljeto u Selcima gdje vodim svehrvatski jezično-pjesnički festival *Croatia redi-va ča-kaj-što* koji sam usuprot velikosrpskoj agresiji utemeljio 1991. godine, u rodnom mjestu. Svake godine ovjenčavam nekog od pjesnika iz triju hrvatskih idioma i njihovi stihovi, koje obično ja izaberem, uklešu se na mramornu ploču Zida od poezije na glavnom trgu. Već imamo 35 ploča, a Zid je postao atrakcija i ljudi ga odasvud dolaze vidjeti; zovu ga i oltarom

Moram vjerovati, jer tomu i pridonosim svojim nastojanjima, da je Hrvatska dovoljno mudra da sačuva svoje ozemlje i narodnosnu supstanciju te da se održi dovoljno snažnom, kako bi odvrćala od sebe prijetee i sve učestalije ugroze. Naša politika treba biti principijelna i pod egidom univerzalističkih načela, u skladu s međunarodnim pravom. No, ne smijemo, u idealnom i načelnom postavljanju, biti naivnima. Svijet današnji, strašno je reći, uvažava snagu oružja, a ne snagu prava koja su nam namrijeta stoljećima

hrvatskog pjesništva. Najveća hrvatska poetska imena imaju svoje ploče na njemu (Tadijanović, Parun, Paljetak, Mihačić...), a kad netko od oliveata ili omaslinjenika ode s ovog svijeta, lokalna školska djeca zapale svijeće i utaknu cvijeće uz ploču umrlog pjesnika, te recitiraju pred Zidom njegove ili njezine verse.

Živimo u uzavrelome svjetskom političkom loncu. Je li Hrvatska dovoljno jaka i mudra da sačuva sebe u svemu ome?

Moram vjerovati, jer tomu i pridonosim svojim nastojanjima, da je Hrvatska dovoljno mudra da sačuva svoje ozemlje i narodnosnu supstanciju, te da se održi dovoljno snažnom, kako bi odvrćala od sebe prijetee i sve učestalije ugroze. Naša politika treba biti principijelna i pod egidom univerzalističkih načela, u skladu s međunarodnim pravom. No, ne smijemo, u idealnom i načelnom postavljanju, biti naivnima. Svijet današnji, strašno je reći, uvažava snagu oružja, a ne snagu prava koja su nam namrijeta stoljećima.

Stvaranje države je, čini se, bio posljednji trenutak da se dozna i prizna hrvatski doprinos svjetskoj kulturi (znanost, umjetnost, sport...). Bez države neki drugi bi to sebi pripisali?

Država nam daje okvir u kojemu možemo promovirati i afirmirati svoja postignuća i graditi je sebi na ponos i radost, jer bez državnog okvira bili bismo siročad na svjetskoj vjetrometini.

Na kojim tekstovima radite u posljednje vrijeme (premda je to pitanje pjesniku možda neprimjereno)?

Završio sam nastavak *Theurgije i Uzgona*. Knjiga je kod Školske knjige. Nadat mi se, da će je uskoro objaviti. Ima mnogo Iranu u njoj kano stare hrvatske postojbine. Nedavno mi je u Teheranu jedan od najboljih iranskih izdavača Saless tiskao četvrtu knjigu na perzijskom jeziku pod nazivom *Damavand/Ranjen cvjetovima*. Moja pjesma o iranskoj svetoj planini Damavandu bila je skoro godinu dana jedna od najpopularnijih pjesama na iranskom društvenim mrežama. U zemlji pjesnika, slavuja i ruža – biti pjesnikom, više je no što sam mogao poželjeti.

Mario Bodružić, dipl. arh., voditelj arheoloških istraživanja u Pećini u Ždrilu kod Rovanjske koja su sada u sklopu međunarodnog projekta

Last neanderthals jest interdisciplinarni projekt usmjeren na utvrđivanje uzroka nestanka neandertalaca

Što je to projekt Last Neanderthals?
Last Neanderthals jest interdisciplinarni projekt usmjeren na utvrđivanje uzroka nestanka neandertalaca. Projekt je financiran od Europskoga istraživačkog vijeća kroz tzv. *Synergy grant*. Glavni su istraživači profesor Stefano Benazzi (Sveučilište u Bologni), profesor Francesco Berna (Sveučilište u Sieni) i profesor Omry Barzilai (Sveučilište u Haifi).

Koji su ciljevi projekta?

Glavni cilj projekta *Last Neanderthals* jest razumjeti što je zapravo dovelo do njihova nestanka prije 60 do 40 tisuća godina. To radimo tako da pratimo njihove posljednje tragove i prve pojave modernih ljudi u ovom dijelu Europe i zapadne Azije, uspoređujemo njihovu populacijsku dinamiku pomoću datiranja, genetike i modeliranja radiometrijskih datuma.

Osim toga, važan dio projekta je i proučavanje klimatskih i okolišnih promjena koje su se tada događale te promjena u kulturnom inventaru, odnosno tehnologiji obrade kamenih izradevina. Na kraju se svi ti podaci povezuju kako bismo što bolje razumjeli kako su neandertalci nestali, a *Sapiensi* uspješni opstali.

Glavni cilj projekta *Last Neanderthals* jest razumjeti što je zapravo dovelo do nestanka neandertalaca prije 60 do 40 tisuća godina. To radimo tako da pratimo njihove posljednje tragove i prve pojave modernih ljudi u ovom dijelu Europe i zapadne Azije, uspoređujemo njihovu populacijsku dinamiku pomoću datiranja, genetike i modeliranja radiometrijskih datuma

Tko sve sudjeluje u projektu i kako se u tome prestiznom društvu našlo Sveučilište u Zadru?

Projekt uključuje zaista brojnu grupu istraživača iz različitih područja specijalizacije unutar arheologije, ali i prirodnih znanosti. Osim triju glavnih laboratorija na sveučilištima u Bologni, Sienni i Haifi, koji su pod direktnim vodstvom spomenutih glavnih istraživača, aktivni su i suradnici na partnerskim institucijama poput sveučilišta u Kölnu i Pisi, a proširena lista suradnika uključuje i više od 30 istraživača u otprilike isto toliko zemalja, od zemalja zapadne Europe do Uzbekistana. Taman u vrijeme kad je početak projekta bio u pripremi, mi smo dovršavali sustavna istraživanja Pećine u Ždrilu kod Rovanjske. Već su preliminarni rezultati potvrdili da u stratigrafiji nalazišta postoje dvije jasne epizode korištenja pećine tijekom paleolitika, od

kojih smo najstariju pripisali ranom gornjem paleolitikumu, a stariju srednjemu – na osnovi pokretnih nalaza i radiometrijskih analiza uzoraka ugljena i kosti. Rezultate smo predstavili na nekoliko međunarodnih i domaćih konferencija, što je odmah imalo odjeka. Kolega Ivor Jančević s Instituta za antropologiju u Zagrebu zaslužan je za prve kontakte s ekipom s *Last Neanderthals*, te je vrlo brzo, osim njegovih istraživanja Romualdove pećine u Istri, u projektu svoje mjesto našlo i naše Ždrilo.

Tko je sve uključen u projekt s Ocjela za arheologiju?

Osim mene u svojstvu voditelja istraživanja, i mog mentora prof. dr. sc. Darija Vujevića koji je vodio prva, probna istraživanja, sudjelovali su i drugi zaposlenici Ocjela: Maja Grgurić Srzentić, Luka Bogdanić, Kristina Horvat i drugi. Na terenu su s nama i naši vrijedni stu-

đenti: Ana Jagić, Leo Arbutina, Martin Kuzman, Mia Mandarić, Sara Stettler, Dora Čar, Domagoj Marić i drugi. Ove godine pridružili su nam se i bivši studenti, a danas cijenjeni kolege Martin Bažoka i Aleksandra Matura. Bude to šarolika ekipa. Sada imamo i jedan razlog više za sudjelovanje jer je naša studentica Ana Jagić nakon izvrsno odrađenog diplomskog rada, upravo s temom pleistocenskih slojeva iz Ždrila, dobila priliku za daljnje usavršavanje, i to upravo u sklopu projekta u ulozi doktoranda na Sveučilištu u Sienni pod mentorstvom prof. Berne. Jako smo ponosni na nju.

Vodili ste kampanju iskopavanja u Pećini u Ždrilu? Jesam.

Do kakvih ste rezultata došli?

Ukupno gledano, možemo reći da smo u dvjema istraži-

Baš u vrijeme kad je početak projekta bio u pripremi, mi smo dovršavali sustavna istraživanja Pećine u Ždrilu kod Rovanjske. Već su preliminarni rezultati potvrdili da u stratigrafiji nalazišta postoje dvije jasne epizode korištenja pećine tijekom paleolitika, od kojih smo najstariju pripisali ranom gornjem paleolitikumu, a stariju srednjemu – na osnovi pokretnih nalaza i radiometrijskih analiza uzoraka ugljena i kosti. Rezultate smo predstavili na nekoliko međunarodnih i domaćih konferencija, što je odmah imalo odjeka

vačkim kampanjama (2023. i ove godine), uspjeli rekonstruirati stratigrafsku sliku, neki presjek ljudskih boravaka na nalazištu. Najstariji sloj svakako je povezan sa srednjim paleolitikom, razdobljem neandertalaca. Osim kamenih izradevina, to su nam donekle potvrdili radiokarbonski datumi koji su pokazali starost veću od 43 tisuće godina – sada željno iščekujemo nove raspone starosti koje se nadamo dobiti s uzorcima prikupljenima ove godine.

Mlađi paleolitički slojevi, prije svega sloj iz ranog gornjeg paleolitika, datiran oko 36 tisuća godina prije sadašnjosti, jako je zanimljiv. Kamene su izradevine brojnije i nude nam jedinstven uvid u tehnologiju izrade koju ćemo moći i usporediti s neandertalskom tzv. musterijskom industrijom. Već sada nam plijeni pozornost jer vidimo razlike u obradi između dviju populacija koje su u osnovi koristile iste izvore sirovina, smještene u bližoj okolini nalazišta. Gornji dio paleolitičkih slojeva taložio se sve do početka holocena što nam je potvrdio i sloj vulkanskog pepela – tefre za koji smo utvrdili da pripada tzv. NYT erupciji, koja se obično datira prije oko 15 tisuća godina. Međutim, svakako ne treba zaboraviti da

smo u prethodnoj kampanji, u stražnjem dijelu prve dvorane istražili i dobro sačuvane slojeve iz razdoblja neolitika, dakle mlađega kamenog doba, kada je taj dio pećine intenzivno korišten za čuvanje stada ovaca i koza.

Nalazi iz tih slojeva sada su također predmet analiza u nekoliko diplomskih radova i pripremljenih publikacija. Vrlo vrijednima smatramo uzorke morskih školjaka, osobito brojne u tom sloju, na osnovi kojih se nadamo rekonstruirati sezonalnost upotrebe lokaliteta unutar

neolitičkog sustava naseljavanja ovog područja. Te analize provode se u sklopu projekta *BivalveS-PEECH* pod vodstvom dr. Melite Peharde s Instituta za oceanografiju i ribarstvo u Splitu.

Otkad se zna za to arheološko nalazište?

Pa, mi arheolozi volimo kad ispadne da smo nešto prvi našli, ali prije svega moram reći da je pećina dobro poznata lokalnom stanovništvu iz Rovanjske (našim sjajnim domaćinima), te da su je znali posjećivati nedavno tijekom praćenja stada

na ispaši. Za arheološko otkriće zaslužan je naš pokojni profesor Šime Batović koji je 1974. prvi od arheologa (koliko nam je poznato) obišao pećinu tijekom izleta sa svojim zadarskim studentima. U prošlom broju našeg časopisa *In situ* objavljena je jedna fantastična zajednička fotografija s tog izleta snimljena upravo na ulazu u pećinu. Batović je možda baš tada s površine prikupio nalaze keramičkih posuda s *impresso* ukrasom na temelju kojih je svrstao lokalitet na popis nalazišta ranog neolitika, i to jednog od rijetkih pećinskih na širem području sjeverne Dalmacije – zbog čega je nalazište bilo dugo poznato u literaturi, ali nije iskopavano.

Mi smo se odlučili na probna iskopavanja vođeni sebičnom znatiželjom i željom da provjerimo postoje li slojevi iz starijih razdoblja od neolitika. Trebalo je nekoliko godina da se poklope okolnosti i padnu obveze na drugim nalazištima, a važnu ulogu imala je i pokojna kolegica Martina Dubolnić Glavan, koja je tijekom 2021. godine obišla pećinu, izradila izvještaj i nacrt i uputila na moguće velike značenje lokaliteta. Presudili su vjerojatno dojmovi nakon naših prvih obilazaka i doživljaja same pećine i prekrasnog krajolika oko nje.

Mario Bodružić, dipl. arh.

Rođen je u Bugojnu 22. veljače 1986. godine. Osnovnu i srednju školu završio je u Trogiru. Godine 2004. upisuje dvopredmetni studij Povijest i Arheologija na Sveučilištu u Zadru, gdje 2011. stječe titulu profesora povijesti i diplomiranog arheologa. Za vrijeme studija sudjeluje na brojnim arheološkim istraživanjima pod vodstvom Sveučilišta u Zadru (Zadar – Relja, Benkovac – Lastvine, Pokrovnik, Vlakno i dr.), Instituta za arheologiju (Ivanec – crkva sv. Ivana, Dugo selo – Sv. Martin, Gora – crkva Sv. Marije) i drugih institucija i privatnih arheoloških tvrtki.

Nakon stjecanja diplome 2011. godine radio je u svojstvu dokumentarista i voditelja arheoloških istraživanja u privatnoj tvrtki Arheolog d. o. o. s Ugljana. Stečenim se iskustvom koristi kako bi 2018. godine otvorio tvrtku Stratum d. o. o. unutar koje se nastavlja baviti arheologijom s naglaskom na zaštitna arheološka istraživanja. Od 2021. godine zaposlen je kao znanstveni novak (doktorand) na Ocjelu za arheologiju Sveučilišta u Zadru u sklopu projekta *Epigravetijske zajednice sjeverne Dalmacije* (EpiC), voditelja Darija Vujevića (IP-2019-04-6115).

Kakav je bio krajobraz kad su u Pećini obitavali neandertalci?

Uvelike se razlikovao od današnjeg. Novigradsko ždrilo u kojem se nalazi pećina danas je morski tjesnac koji povezuje Novigradsko more s Velebitskim kanalom. Moramo zamisliti prije svega da je morska razina bila mnogo niža od današnje. Otprilike 60 – 90 metara niža u tom razdoblju. Današnji morski tjesnac bio je strmi kanjon rijeke, neke (recimo to tako) „paleoZrmanje“ koja je tekla kroz krško polje na dnu današnjeg Novigradskog mora i kroz Ždrilo dalje prema sjeveru. Sam kanjon i njegova okolica možda su bili pitomiji, manje krševiti, s više biljnog pokriva i šumovitih predjela. Na to nas upućuju već i nalazi faune iz pećine koji pripadaju vrstama koje vole šumovitija područja. Također, neki klimatski pokazatelji upućuju na stabilnije uvjete u tom periodu nego što se prije mislilo. Nama su zato iznimno važne nove spoznaje koje ćemo dobiti analizom uzoraka sedimentata iz pećine kojima ćemo pokušati rekonstruirati upravo biljni pokrov u neposrednoj okolici i životinje koje su je nastanjivale.

Što je od artefakata sve pronađeno u Pećini?

U paleolitičkim slojevima to su kamene izradevine, odnosno oruđa i otpad koji je nastajao njihovom izradom, zatim ostatci kostiju životinja, najčešće plijena koji su stanovnici unijeli sa sobom. Iz ranoga gornjeg paleolitika imamo sačuvana i tri probušena životinjska zuba kao važne primjere osobnog nakita. Neolitik obiluje ulomcima keramike, a sastav životinjskih kostiju se mijenja jer ljudi prelaze na stočarstvo, te se javljaju ovce, koze i goveda, a ne samo divlje životinje kao prije. Također, u neolitiku se more već dignulo i poplavilo morski tjesnac, a stanovnici pećine koriste obilno za ishranu – školjke i ribu što nam potvrđuje obilje ljuštura dagnji i kamenica kao i nalaz jedne koštane udice.

Što su jeli neandertalci iz Ždrila, a što njihovi nasljednici, s obzirom na to da je pronađeno ognjište staro 35 tisuća godina?

Pa, zapravo slične stvari. U tom pogledu oslanjamo se na ostatke faune koje smo prikupili, a koje uglavnom čine kosti jelena. U manjoj mjeri javljaju se kosti mesojeda kao, primjerice, lisice, risa, medvjeda i svisca. Situacija je zasad, slična u srednjem i gornjem paleolitiku, ali i to se možda promjeni jer nove

nalaze faune tek čeka obrada. Fantastično bi bilo kada bismo pronašli i ljudske ostatke jer bi analiza zubnog kamenca i stabilnih izotopa znatno upotpunila spoznaje o prehrani.

Komu ognjište pripada, neandertalcima ili modernim ljudima?

Ognjište pripada ranim modernim ljudima. Na to nam upućuju nalazi kamenih oruđa iz tog sloja i rezultati radiokarbonskog datiranja. Datirano je oko 34 tisuće godina prije sadašnjosti.

Koliko je kulturnih slojeva pronađeno?

Recimo da se cijeli stratigrafski slijed može podijeliti na tri osnovne faze: mlađu prapovijest s ostacima iz antike i modernog perioda (tu spadaju površinski slojevi), neolitičku fazu (koja se može smjestiti u rani i srednji neolitik) te paleolitik. Paleolitičku fazu zasad dijelimo opet na tri podfaze: kasni gornji, rani gornji i srednji paleolitik.

Je li uopće moguć kontakt između neandertalca i ranih modernih ljudi? S obzirom na to da im je izbor stanovanja isto mjesto, je li moguć bio kontakt tijekom „nasljeđivanja“?

Prije svega, u općem smislu,

treba reći da je kontakt među njima ne samo bio moguć nego i stvaran. To su do danas potvrdili i rezultati genetičkih i arheoloških istraživanja. Kao mogući prostori na kojima se taj kontakt dogodio danas se uzimaju Bliski istok i jugozapadna Azija, jer su te vrste, na temelju onoga što za sada znamo, tamo istovremeno boravile.

Što se tiče izbora stanovanja, treba reći da na njega utječu vjerojatno isti čimbenici kod objiju populacija, a to je njegov smještaj unutar krajolika kojim se te skupine kreću te njegova pogodnost za nastanjanje. Na temelju onog što do sad znamo, između neandertalskog boravka u Ždrilu i onog koji pripisujemo *Sapiensu* postoji skoro 10 tisuća godina odmaka. Taj period ne predstavlja potpuni *hiatus*, a možda se s novim rezultatima još i suzi ili produži. Međutim, moramo razumjeti da je u svijetu jako malo nalazišta koja pokazuju jasne stratigrafske i kronološke sekvencije koje se mogu pripisati objema populacijama te da se sve spoznaje prikupljene iz ovih slojeva mogu proučavati u kontekstu njihovih kontakata, bilo da su se oni dogodili na ovom području ili negdje drugdje, prije njihova dolaska.

Popularna manifestacija na Sveučilištu u Zadru

Stotinu aktivnosti za ovogodišnju Europsku noć istraživača

Novi kampus Sveučilišta u Zadru 26. rujna 2025. godine bio je prostor dodira istraživača, nastavnika, roditelja, učenika i svih onih koji su poželjeli dati svoj doprinos novom izdanju Europske noći istraživača, koja se diljem Europe održava u istom trenutku. Ove godine u Zadru je priredeno rekordnih stotinu aktivnosti, a manifestacija je od 17 do 22 sata posjetilo više tisuća posjetitelja, po čemu je ona bila najmasovnija u Hrvatskoj.

Ove godine manifestacija je bila posebna po mnogim aktiv-

nostima i popratnim događanjima. Rektor Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Josip Faričić, gradonačelnik Zadra Šime Erlić i župan Josip Bilaver, pred novim Studentskim domom posadili su dva stabla rogača, kao simbola Mediterana, spajanja tradicionalnog s modernim, ali i ozelenjavanja površina i zaštite okoliša, što je put u kojem će zajedno sudjelovati.

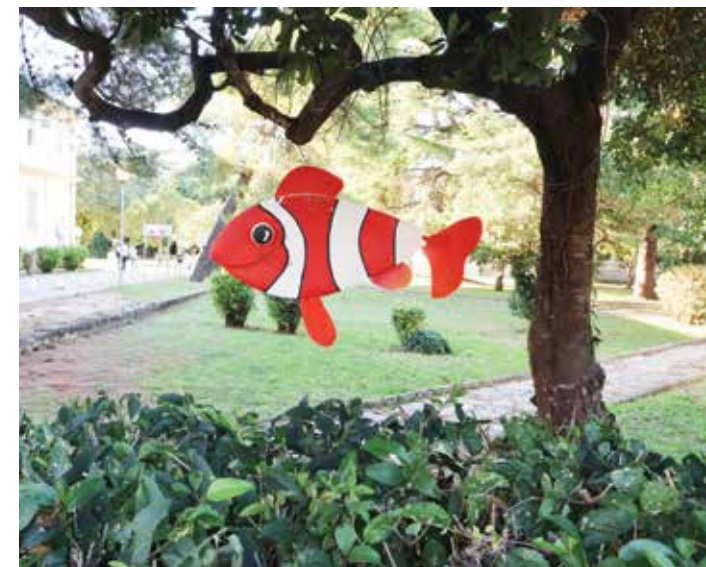
Ovogodišnji program donio je niz eksperimenata, igara, predavanja i izložbi, interaktivne radionice iz prirodnih i tehničkih znanosti, gastronomije, ekologije i kulture. Veliko je zanimanje

bilo za udruge koje se prvi put predstavljaju, poput Hrvatskog autokluba koji je donio simulator prevrtanja u vozilu, ali i Javna vatrogasna postrojba Zadar, Policijska uprava zadarska i Ministarstvo obrane Republike Hrvatske. Spektakularan trenutak bio je prelet akrobatske skupine *Krila Oluje*, koja je posjetiteljima prezentirala dio svojih akrobacija i iscrtala nebo različitim simbolima. Ove godine program je bio bogat sa stotinu različitih aktivnosti u kojima su sudjelovale ustanove koje su nositelji obrazovanja, primjerice vrtići, osnovne i srednje škole, ali i različite

organizacije koje povezuju, primjerice one koje okupljaju zaljubljenike u astronomiju, matematiku, općenito u STEM područje. Od stotinjak aktivnosti teško je neke izdvojiti.

Ipak, najveće su gužve bile na degustaciji koju su pripremili učenici Hotelijerske, turističke i ugostiteljske škole te Srednje škole Biograd, kao i na štandu Astronomske udruge *Zadar*, gdje se teleskopima moglo promatrati zvjezdano nebo.

Manifestacija je pokazala koliko je znanost privlačna kada se predstavi na interaktivan i pristupačan način.

Ovogodišnji program donio je niz eksperimenata, igara, predavanja i izložbi, interaktivne radionice iz prirodnih i tehničkih znanosti, gastronomije, ekologije i kulture

Izv. prof. dr. sc. **Zrinka Serventi**, Odjel za povijest, autorica je multimedijalne izložbe *Tajne svijeta mrtvih podvelebitskog prostora*

Prostor šire okolice Obrovca, te sam podvelebitski prostor, nisu adekvatno valorizirani, a imaju itekakvu povijesnu važnost

Izv. prof. dr. sc. Zrinka Serventi s Odjela za povijest autorica je multimedijalne izložbe *Tajne svijeta mrtvih podvelebitskog prostora* koja je ljetos postavljena u izložbenim prostorijama Zavičajnog muzeja Pučkog otvorenog učilišta Obrovac.

Izložba je rezultat dugogodišnje suradnje Odjela za povijest i Zavičajnog muzeja Pučkoga otvorenog učilišta Obrovac, te završna aktivnost istraživačkog projekta *Memento mori: antički svijet mrtvih podvelebitskog prostora* (skraćeno: *MeMori*).

Tijekom pripreme prijave projekta, u komunikaciji s višom kustosicom muzeja i suradnicom na projektu, dr. sc. Marinom Jurjević, iskristalizirala se ideja da rezultate projekta predstavimo u instituciji koju je ona u tom periodu vodila. Iza spomenute ideje uvijek je bila prisutna činjenica da prostor šire okolice Obrovca, te sam podvelebitski prostor, nisu adekvatno valorizirani. Time su ovakve izložbe krucijalne kako bi se pokazalo i da taj teritorij ima itekakvu povijesnu važnost – govori izv. prof. dr. sc. Zrinka Serventi.

Je li izložba kruna istraživačkog projekta koji ste vodili Memento mori: antički svijet mrtvih podvelebitskog prostora?

Apsolutno. Izložba je bila tematski fokusirana na prezentiranje najvažnijih zaključaka i noviteta koji su proizašli iz samog projekta, a trenutno je i u pripremi urednička monografija koja će i detaljno prezentirati navedene znanstvene spoznaje te objediniti na jednom mjestu teme predstavljene na samoj izložbi.

Za vrijeme projekta provedena su arheološka istraživanja na dvama lokalitetima – na groblju uz starokršćansku crkvu sv. Vida u Gornjem

Projekt *MeMori* je interdisciplinarni, uključivao je znanstvenike iz različitih znanstvenih područja, a za izložbu je dodatno uključeno i nekoliko vanjskih suradnika, poput prof. F. Cavallija i kolege A. Bašića, kako bi se ostvario zacrtani cilj popularizacije lokaliteta i digitalizacije važnih nalaza

Karinu i na mjestu nekropole podno arheološkog lokaliteta Zelengradina u Zelengradu. Što ste otkrili?

Svaki od ovih lokaliteta specifičan je na svoj način. Crkva sv. Vida u Gornjem Karinu kasnoantički je lokalitet te je doista jedinstven i od značenja ne samo za lokalnu zajednicu i zadarski kraj, već i šire. Naime, raster crkve je, pogotovo u kontekstu toga što se nalazi u centru mjesta, dobro sačuvan, ali uz to i brojni dekorativni elementi koji su ukrašavali crkvu pronađeni su u toj mjeri da će se moći u velikoj mjeri rekonstruirati. Uz to,

crkva ima krstionicu koja je gotovo cjelovita te je njezina forma za sada rarijetna u širem zadarskom teritoriju. Sami grobovi pronađeni su u sklopu narteksa i vjerojatno su pripadali društvenoj eliti koja je možda i financirala izgradnju ove crkve, a, uz to, u jednom je grobu pronađen češalj koji s obje strane ima reljefno prikazane biblijske motive. Takav je češalj iznimno rijedak i skupocjen predmet te se također može pripisati društvenoj eliti ovog kraja. Češalj je, inače, prošao proceduru konzervacije i trenutno se radi na njegovoj analizi te objavi u jednome pre-

stižnom znanstvenom časopisu.

Zelengrad i njegov širi teritorij trenutno je slabo naseljen, no sam prostor od davnina je poznat po svojoj povijesnoj važnosti. Unatoč tome, središnji lokalitet, željeznodobno naselje Zelengradina, i njegova bliža okolica nikad nisu arheološki istraživani – podaci o njemu dolaze iz sporadičnih nalaza s početka 20. stoljeća. Dakle, ovo su prva istraživanja provedena na ovom lokalitetu, a primarno nam je u fokusu bila lokacija Brvno na kojoj su i prije evidentirani nalazi i arhitektura iz rimskog razdoblja, pri čemu je bila ključna informacija da su u blizini bili pronađeni i rimskodobni grobovi. Dodatnu potvrdu toga, nažalost, dali su i lokalni „detektoriši“ koji su s jedne lokacije u blizini Brvna prikupili više nalaza koji bi se mogli pri-

Izložba je rezultat dugogodišnje suradnje Odjela za povijest i Zavičajnog muzeja Pučkog otvorenog učilišta Obrovac, te završna aktivnost istraživačkog projekta Memento mori: antički svijet mrtvih podvelebitskog prostora (skraćeno: MeMori)

Izv. prof. dr. sc. Zrinka Serventi

Zrinka Serventi rođena je u Rijeci gdje stječe osnovnoškolsko i gimnazijsko obrazovanje. Na Sveučilištu u Zadru završila je arheologiju i engleski jezik, diplomiravši 2008. godine s temom *Pokapanje kod Liburna – statistička obrada grobnih cjelina*. Doktorirala je 2015. godine na Poslijediplomskom doktorskom studiju Humanističke znanosti (usmjerenje Povijest, grana Stara povijest) na Sveučilištu u Zadru, obranivši rad *Nekropole rimske Liburnije: aspekti društvene i religijske povijesti* pod mentorstvom prof. dr. sc. Anamarije Kurilić. Sudjelovala je na više arheoloških istraživanja i znanstvenih projekata.

čajima podvelebitskog prostora?

Lokalitet sv. Vida u Gornjem Karinu važan je jer je jedan od rijetkih dokaza rimskodobne naseljenosti teritorija antičkog Korinija. Naime, iako je već odavno poznato da je na širem području Karina postojao antički *Corinium*, središte etnika Korinjana (*Corinienses*), te se pretpostavlja da je prapovijesna, a onda i rimskodobna zajednica bila smještena na obližnjoj gradini Miodrag, o kontinuitetu naseljenosti ovog prostora iznimno se malo zna, a arheološka istraživanja gotovo uopće nisu provedena. U skladu s tim, nalaz ovako bogate i velebne crkve te pripadajućih ukopa jasno govori u prilog tome da je zajednica na prostoru današnjeg Gornjeg Karina nastavila živjeti i prosperirati u kasnoj antici, te da je bila imućna i u toku s novim trendovima na svjetskoj razini. Dakako, mi ovu crkvu i grobove ne možemo za sada pripisati samom municipiju, odnosno vjerojatnije je riječ o crkvi koja je bila sagrađena uz neko ruralno gospodarstvo, ali to dakako ne umanjuje njezinu važnost za spoznavanje naseljenosti ovog prostora.

S druge strane, sam Zelengrad važan je za drugi kontekst, onaj rane antike, a sama Zelengradina uklapa se u jednu širu sliku evolucije željeznodobnih gradina u rimskodobna naselja. Iako je potrebno više istraživanja, ovaj lokalitet pokazuje da je prisutna pojava organizacije rimskodobnog naselja u podnožju prethod-

ne gradine, što je ustanovljeno na više lokacija diljem Liburnije. Osim toga, ovo naselje razvija se na sječištu važnih ruralnih antičkih prometnica koje su povezivale lokalne urbane centre. Da bismo odredili koja je razina razmjena kulturnih utjecaja između ovih centara, treba pričekati daljnja istraživanja, ali jasno je da je proces romanizacije i kulturne razmjene bio itekako prisutan u zaleđu.

Jeste li otkopali neke zanimljive artefakte uz ranokršćansku crkvu? Mislim na biblijske motive na koštanom česlju.

Uz sam česalj, koji je, kao što sam već navela, raritetan nalaz za cjelokupni prostor Hrvatske, unutrašnjost crkve bila je bogato ukrašena na što upućuju ulomci crkvenog namještaja prikupljeni u dosadašnjim istraživanjima. Naime, unutar crkve nalazila se ograda svetišta od koje je sačuvano nekoliko cjelovitih podnih nosača i ostatci najmanje šest pluteja s ukrasima procesijskog križa, od kojih je dio izrađen s jednostrukom reljefnom crtom, a dio s dvostrukom, pri čemu je važno napomenuti da sam motiv procesijskog križa nije čest na prostoru Dalmacije. Uz to, pronađeni su i ulomci pilastara, stupići te precizno izrađeni kapiteli korintskog tipa, jedan impost kapitel ukrašen također motivom procesijskog križa i niz drugih važnih nalaza koji smještaju ovu crkvu među bitnije kasnoantičke nalaze u zadnje vrijeme na prostoru Dalmacije.

U sklopu izložbe predstavljena su i recentna istraživanja rimskodobne nekropole u uvali Caskoj na Pagu?

Rimskodobna nekropola u uvali Caskoj kod Novalje na oto-

ku Pagu, jedna je od najosebujnijih nekropola tog perioda, ne samo u Liburniji nego i šire. Za njezino postojanje znalo se već od 18. stoljeća, ali su sustavna arheološka istraživanja započeta tek 2003. godine i trajala su, s pauzama, do 2012. godine. Na nekropoli su otkrivene 44 grobne cjeline, različitih konstrukcija, od kojih se osobito ističu masivne i kompleksne grobnice, nazvane „tip Caska“, koje su zasad po svojem izgledu jedinstvene na području Hrvatske. Pokapanje se na nekropoli odvijalo u rasponu od 1. do 4. stoljeća, a najintenzivnije je bilo tijekom 2. i 3. stoljeća, pri čemu je ritus incineracije (spaljivanja pokojnika) bio gotovo sveprisutan. Grobovi su imali brojne grobne priloge koji ilustriraju rimskodobne pogrebne običaje, a za potrebe izložbe odabrana su tri najreprezentativnija groba – grobovi 3, 4 i 42 – koji i pripadaju već spomenutom tipu Caska. Osim toga, da bi se materijal dodatno približio javnosti, svi grobni prilozii iz groba 4 i najekskluzivniji predmet iz groba 3 (olovno zrcalo) 3D su skenirani i ispisani te su ih posjetitelji izložbe mogli dodirnuti, a skeniranjem QR koda i izbliza promovirati u digitaliziranoj formi.

Stručni tim uključivao je brojne znanstvenike – Ivana Jerkovića, Fabija Cavallija, Josipu Baraku Pericu, Andreja Bašića, Krešimira Baljkasa, te studenticu povijesti Leu Lovrić i studenta arheologije Luku Žarkovića.

Projekt *MeMori* je interdisciplinarni, uključivao je znanstvenike iz različitih znanstvenih područja, a za izložbu je dodatno uključeno i nekoliko vanjskih suradnika, poput prof. F. Cavallija i kolege A. Bašića, kako bi se ostvario zacrtani cilj popularizacije lokaliteta i digitalizacije važnih nalaza.

Vaš kolega Fabio Cavalli izradio je rekonstrukciju lica dvaju pokojnika iz grobova crkve sv. Vida, a Andrej Bašić izradio je trodimenzijsku rekonstrukciju grobnih priloga iz nekropole u uvali Caskoj. Je li takav način privlačan posjetiteljima izložbe?

Novo tehnologije osobito su zanimljive posjetiteljima izložbi jer su interaktivne te im omogućuju da bolje vizualiziraju lokaliti-

tete, nalaze i samu prošlost. Na primjer, u situaciji rekonstrukcije lica posjetitelji su mogli vidjeti da su ljudi koji su živjeli u kasnoj antici bili isti kao i mi, a rado su i prokomentirali kako su se tada mogli odijevati, te kakvu su frizuru mogli u tom periodu nositi. Trodimenzijske rekonstrukcije koje je izradio A. Bašić posjetitelji su mogli podignuti i promotriti sa svih strana te su bile jedne od najposjećenijih atrakcija, pri čemu je na otvaranju izložbe dodatni bonus bila i činjenica da je kolega Bašić osobno zainteresiranim posjetiteljima mogao objasniti proces izrade takvih replika.

Širi prostor Obrovca, uključujući Gornji Karin, nedovoljno je istražen u arheološkom i svakome drugom smislu, zar ne?

Da, nažalost, dugo vremena ovaj je prostor zanemarivan, ali u novije vrijeme zaleđe počinje ipak privlačiti interes znanstvenika pa se nadam da istraživanja Sv. Vida u Gornjem Karinu, kao i Zelengrada neće biti jedina.

Hoćete li se u svojim istraživanjima nastaviti baviti pod-

velebitskim prostorom? Već ste prije sudjelovali u raznim važnim arheološkim istraživanjima i projektima. Koji su vam sljedeći planirani projekti?

Namjeravam se i dalje nastaviti baviti podvelebitskim prostorom, ali sada u širem kontekstu južne Liburnije. Naime, na brojna otvorena pitanja nastojat će se dobiti odgovor budućim znanstvenim istraživanjima koja će se odvijati u kontekstu novog projekta koji vodim, naslovljenog *Transformacija južnoliburnskog prostora u ranoj antici* (*TralibRA*). Spomenuti projekt dio je novog ciklusa financiranja institucijskih projekata, ali sad u trajanju od četiri godine i s opsežnom financijskom potporom osiguranom kroz Mehanizam za oporavak i otpornost, u okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti 2021. – 2026. Riječ je o interdisciplinarnom projektu koji uključuje povijest, arheologiju, geografiju, biološku antropologiju i tehničke znanosti – pripada temeljnim znanstvenim istraživanjima kojima se kroz multidisciplinarnu analizu na-

selja i nekropola južnoliburnskog prostora te ostalih relevantnih izvora unapređuju znanja o povijesti rimskih provincija. Cilj je ovog projekta proučiti tri studije slučaja lokaliteta na teritoriju južne Liburnije, inkorporirati ih u istraživanja dostupnih relevantnih antičkih i modernih izvora, te u istraživanje uključiti suvremene tehnologije (geofiziku, GIS, antropologiju, arheozoologiju, arheobotaniku), koje će dati bolji uvid u proces romanizacije Liburnije. U skladu s time, projektni je tim interdisciplinarni te uključuje cijenjene znanstvenike, stručnjake u svojim jasno definiranim znanstvenim poljima. Projektom se namjerava utvrditi kako su autohtone željeznodobne zajednice u ruralnom zaleđu komunicirale s rimskom kulturom i upravom, kako su transformirali svoje tradicije u novim povijesnim okolnostima, te kako se sve to reflektiralo na ekonomiju, arhitekturu, ali i svakodnevicu tadašnjeg stanovništva. Ovaj projekt relevantan je ne samo u znanstvenom kontekstu, već i za širu javnost, jer fokus usmjera na ruralne prostore, njihovu povijest i kulturu.

Namjeravam se i dalje nastaviti baviti podvelebitskim prostorom, ali sada u širem kontekstu južne Liburnije. Naime, na brojna otvorena pitanja nastojat će se dobiti odgovor budućim znanstvenim istraživanjima koja će se odvijati u kontekstu novog projekta koji vodim, naslovljenog *Transformacija južnoliburnskog prostora u ranoj antici* (*TralibRA*)

Trideset godina studija Kultura i turizam Sveučilišta u Zadru

Studij je oblikovao generacije stručnjaka posvećenih očuvanju kulturne baštine i unaprjeđenju turizma

Ove, 2025. godine obilježeno je 30 godina studija Kultura i turizam Sveučilišta u Zadru.

Studij je oblikovao generacije stručnjaka posvećenih očuvanju kulturne baštine i unaprjeđenju turizma, te je unatoč stalnim promjenama i dinamičnom okruženju, uspio zadržati atraktivnost i visoku zapošljivost.

S 30. godišnjicom postojanja došlo je i do promjene u izvodenju studija – dosadašnji Odjel za turizam i komunikacijske znanosti postao je Odjel za primijenjene komunikacijske znanosti, dok je turizam kao Odsjek za turizam prešao na Odjel za ekonomiju. Promjene su provedene zbog prilagodbe novoj nacionalnoj klasifikaciji znanstvenih područja i polja, no studij se nastavlja izvoditi u nepromijenjenom obliku.

Pročelnica Odjela za primijenjene komunikacijske znanosti prof. dr. sc. Ljiljana Zekanović-Korona, podsjetila je kako su od profesora koji su stvarali studij s najdužim stažem ona i kolega Vlado Sušac, dok su im u početku u izvodenju nastave pomagali kolege s drugih fakulteta u zemlji i inozemstvu – Mario Plenković, Juraj Plenković, Vlasta Kučić, Jurica Šimurina, Jurica Pavičić, Nenad Prelog, Nada Zgrabljic Rotar... Polako su povećavali broj zaposlenih profesora i tako danas u potpunosti na studiju rade zaposlenici Sveučilišta u Zadru. Za potrebe studija Kultura i turizam zapošljavani su asistenti koji su izgradili i dalje grade uspješne znanstvene karijere i danas su neki od njih već blizu izbora u zvanje redovitih profesora.

– Ne mogu a da se ne sjetim dragog mi pokojnog kolege Vinka Bakije koji je imao iznimno zanimljiva predavanja na koja su studenti rado dolazili. U posebnom kutku sjećanja čuvamo nezaboravna zajednička stručna putovanja na kojima nam je bio izvrstan vodič – rekla je Zekanović-Korona.

S 30. godišnjicom postojanja došlo je i do promjene u izvodenju studija – dosadašnji Odjel za turizam i komunikacijske znanosti postao je Odjel za primijenjene komunikacijske znanosti, dok je turizam kao Odsjek za turizam prešao na Odjel za ekonomiju. Promjene su provedene zbog prilagodbe novoj nacionalnoj klasifikaciji znanstvenih područja i polja, no studij se nastavlja izvoditi u nepromijenjenom obliku.

U vrijeme digitalne tranzicije traže se interdisciplinarna znanja koja se stječu na ovom studiju. I to je njegova temeljna prednost u turbulentnom vremenu kada brzina promjena na tržištu rada zahtijeva prilagodbu na brzu promjenu zanimanja.

– U ovom zahtjevnom vremenu demografskog pada kada imamo manje djece, maturanata i studenata, interes za studij kulture i turizma je dosta velik i trenutno je to jedan od najpopularnijih studija na Sveučilištu u Zadru – istaknula je pročelnica.

Rektor Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Josip Faričić istaknuo

je kako turizam daje velik doprinos ne samo našem gospodarstvu nego i cijelom društvu, socijalizaciji, vrednovanju kulturne baštine te danas treba uključivati turiste koji neće biti površni posjetitelji, nego oni koji će se uživjeti u ambijent koji ne čine samo prirodne i kulturne vrednote, nego i ljudi.

Što se tiče studija turizma, on ima preteču na Pedagoškoj akademiji. Već su tada profesori Vlatko Jadrešić, Boris Jurić i Nikica Kolumbić promišljali o sprezi kulture i turizma. Uz višegodišnjeg pročelnika Vidakovića i zbor profesora, valja istaknu-

ti i doprinos profesora Stjepana Malovića.

– Svi su oni ugradili sebe u interdisciplinarnost ovog studija. Taj je pojam često floskula, nije dobro pozicioniran u znanosti i često umjesto da bude prednost doživljava se kao problem. Turizam je specifična aktivnost i različito se grupira u podjelama znanosti, veže se uz ekonomiju, ali ima i geografski, komunikološki, humanistički aspekt. Nakon zakonskih promjena napravili smo strukturni preustroj koji se ne bi trebao odraziti na kvalitetu studija i ja se nadam da će biljka koju 30 godina zalijevamo i dalje listati i cvasti u novom ambijentu – rekao je rektor Faričić.

Ovom prigodom uručene su zahvalnice onima koji su dali poseban doprinos razvoju studija – Josipu Vidakoviću, Radomiru Juriću, Borisu Juriću, Nedjeljki Balić-Ničić, Jurici Šimurini, Šimi Kneževiću i Ini Bajlo. Nakon toga prikazan je promocijski film s ključnim trenutcima u razvoju studija.

Poseban dio obljetnice bio je okrugli stol s temom *Tradicija, izazovi i budućnost*.

Tribina i izložba *Sa Zadrom u mislima* u spomen na 100. obljetnicu rođenja Ive Petriciolija

Ivo Petricioli je uzor i svjetionik u polju znanosti, kulture i umjetnosti koji je iskazivao nesebičnu ljubav prema svojem kraju i ljudima koji ga nastanjuju

S izložbom *Sa Zadrom u mislima* i tribinom u Znanstvenoj knjižnici Sveučilišta u Zadru 30. travnja 2025. godine obilježena je 100. obljetnica rođenja velikoga zadarskog i hrvatskog povjesničara umjetnosti, akademika Ive Petriciolija.

Akademik Petricioli bio je arheolog, znanstvenik i pedagog iznimnog formata, koji je nakon završetka Klasične gimnazije u Splitu diplomirao i doktorirao u Zagrebu.

O njemu su, prije otvaranja izložbe, na tribini govorili njegovi nekadašnji studenti, profesor u mirovini Pavaša Vežić, dr. sc. Sofija Sorić i izv. prof. dr. sc. Antonija Mlikota, djeca Mirna i Donat Petricioli, kao i rektor Sveučilišta u Zadru prof. dr. sc. Josip Faričić, koji je rekao kako je Petricioli pridonio tomu da se Zadranima imaju ponositi nečim što smatraju svojim identitetom, materijalnom i nematerijalnom kulturnom baštinom.

– Ono u čemu nam je on kao pripadnicima akademske zajednice i danas uzor je doista jedno nesebično davanje i jedna zaljubljenost u svoju profesiju.

– Zbog svega onoga što je dao našoj zajednici na polju znanosti, kulture, na polju nesebičnog dijeljenja svoga znanja sa svojim studentima, kolegicama i kolegama, doista je osoba koja može biti uzor i u današnjem trenutku. Neka nam on i drugi takovi znanstvenici budu svjetionici ne samo u polju znanosti, kulture i umjetnosti nego i u tome što znači iskazivati nesebičnu ljubav prema svome kraju i ljudima koji ga nastanjuju – rekao je Faričić.

Izv. prof. dr. sc. Silvia Bekavac rekla je kako Petriciolijev rad nije poznao granice razdoblja i da se na jednak način i s jednakom količinom strasti posvetio proučavanju predromaničke

i romaničke umjetnosti i umjetnosti 19. stoljeća Dalmacije, osobito Zadra.

Ravnateljica Znanstvene knjižnice Marijana Senkić-Klapan iznijela je gotovo nestvarne brojke o publikacijama koje je izdao ili u čijoj je izradi surađivao, nakon čega je o njegovu životu i radu u Zadru govorio Pavaša Vežić.

Petricioli je rođen u drevnoj

zadarskoj obitelji koja je teško podnosila godine kada je Zadar Rapalskim ugovorom potpao pod Italiju, i kada su ljudi s otoka gledali u grad koji se nalazi u drugoj državi. Pritisak za tadašnju inteligenciju je bio takav da se obitelj preselila u Preko kada su mu bile tri godine.

U Splitu je pohađao Klasičnu gimnaziju koja mu je bila izvrsna podloga za obrazovanje u

klasičnoj kulturi i jezicima te kasnijem studij i doktorat.

– Vratio se u porušeni Zadar s pozivom da pomogne u obnovi grada i Arheološkog muzeja, koji je tada bio u crkvi sv. Donata. Od 1958. godine bio je na Odjelu za povijest umjetnosti, gdje je proveo svoj radni vijek. U svojem znanstvenom radu jednaku je pažnju poklanjao važnijim spomenicima arhitekture, slikarstva, kiparstva i zlatarstva, a značajnu je ulogu imao u izradi urbanističkih planova pri obnovi grada. Knjige *Prošlost Zadra II i III*, koje su objavljene u njegovu suautorstvu, danas su zlatne poluge literature o povijesti Zadra – rekao je Vežić.

Nakon tribine u prostorijama izložbene dvorane Državnog arhiva u Zadru otvorena je izložba memorabilija, fotografija i dokumenata iz njegove bogate ostavštine. Poseban naglasak stavljen je na njegov rad kao vrsnog fotografa i dokumentarista umjetnika, arhitekture i krajolika.

U popratnom programu, Udruga turističkih vodiča Zadra *Donat* organizirala je dva tematska vođenja: u crkvu sv. Stošije na Puntamici i „Male zadarske crkve“ na Poluotoku.

Izv. prof. dr. sc. Anonija Mlikota, pročelnica Odjela za povijest umjetnosti

Izv. prof. dr. sc. **Marijana Mohorić**, Teološko-katehetski odjel Sveučilišta u Zadru, autorica knjige *Formacija za katehetsku službu*

Mnoge stvarnosti u katehezi su neproučene, mnoga pitanja otvorena, mnogi arhivi još uvijek zatvoreni ili neistraženi

Uznemirujuće neznanje o povijesti kateheze jedna je od nesreća sadašnje situacije. – citat je Läßplea. Zar je moguće da Crkva nema povijest razvoja kateheze?

Navedeni citat nalazi se u uvodu sažetog prikaza povijesti kateheze, koji je Alfred Läßple objavio 1981. godine u Münchenu. Mislim da je poruka vrlo aktualna i zato sam je navela u uvodu knjige *Formacija za katehetsku službu* (2025). Naime, trenutačni problemi u katehezi nisu nastali samo zbog uzroka sekularizacije, globalizacije ili sl., već su i odraz izbora i rasprava koje su se odvijale u prošlosti, iz kojih je važno učiti kako bismo se svjesno orijentirali u izazovima koje donosi sadašnje vrijeme.

Razvoj povijesti kateheze ukorijenjen je u razvoj povijesti Crkve, napose njezina evangelizacijskog poslanja, i s obzirom na tu činjenicu treba se proučavati kontekstualno, što je vrlo složen zadatak. Postoje neke općenitije studije, koje pružaju pregled temeljnih tendencija, kao i sasvim specifične studije o nekim autorima i njihovim doprinosima, međutim cjeloviti prikazi razvoja kateheze i katehetike nedostaju. Naime, tematike povezane s navedenim područjem istraživanja treba proučavati kontekstualno i interdisciplinarno, longitudinalno i/ili transverzalno. No, koliko je složena povijest Crkve, toliko je isto složeno i pitanje njezina evangelizacijsko-katehetskog djelovanja. Nerijetko nedostaju i izvori, ili još uvijek nije omogućen pristup, a činjenica je i to da se vrlo mali broj katehetačara posvećuje istraživanju povijesti u sustavnom smislu te riječi. Istaknula bih po tom pitanju doprinos salezijanaca koji djeluju na Katehetskom institutu Papinskog sveučilišta Salesiana u Rimu. Zahvaljujući njihovom doprinosu, posljednjih godina nastale su opširnije studije koje donose na svjetlo dana povijest kateheze u antici, srednjem vijeku,

Papa Franjo objelodanio je ustanovljenje službe kateheta u apostolskom pismu u obliku motupropria Antiquum Ministerium 10. svibnja 2021. godine. Sam naslov dokumenta je emblematičan jer stavlja točku na niz povijesnih i teoloških pitanja o službi kateheta, potvrđujući da ta služba seže u same početke kršćanstva. Objavi tog dokumenta uslijedile su različite reakcije, više ili manje pozitivne, koje su uputile na stvarnost kateheze i kateheta u pojedinim mjesnim Crkvama

modernoj epohi i suvremenom razdoblju sve do II. Vatikanskog koncila. One su objavljene u seriji *Catechetica, educazione e religione*. Međutim, cilj je tih publikacija ponuditi cjelokupnu sliku raznolikoga katehetskog prijedloga koji je Crkva razvijala tijekom 20. stoljeća, ali nisu i ne mogu biti, kako ističe P. Braidon, *storia universale* (univerzalna povijest) kateheze. Dakle, mnoge su stvarnosti u toj znanstvenoj grani

neproučene, mnoga pitanja otvorena, mnogi arhivi još uvijek zatvoreni. No, i oni otvoreni u velikoj mjeri neistraženi.

Čini se da proučavanje prošlosti i sadašnjosti kateheze nije u modi. Zašto ste se Vi uhvatili tog posla?

Tijekom teološkog studija u Republici Hrvatskoj proučavali smo određene aspekte crkvene povijesti koji su doticali i pitanja po-

vijesti evangelizacije i kateheze. U to vrijeme nekim specifičnim pitanjima iz povijesti katekizamske literature nakon II. Vatikanskog koncila bavio se napose povjesničar dr. Emanuel Hoško, franjevac. Istražujući po arhivima franjevačkih samostana, osobito na sjeveru Hrvatske, otkrio je zanimljive podatke koje je objavljivao u časopisu *Kateheza*, a potom je uslijedilo i publiciranje njegove knjige *Negdašnji hrvatski kate-*

kizmi (1985.).

Prije II. svjetskog rata katehetačar Ferdo Heffler, o kojem je napisan i jedan doktorat, objavio je nacrt povijesti kateheze i katehetike u našim krajevima, međutim, daljnja istraživanja o tome bila su onemogućena tijekom komunističkog režima. Stoga bih rekla da nije riječ toliko o nezainteresiranosti za to područje istraživanja, već nedostaje kontinuitet istoga u tome specifičnom području, a razlog je zasigurno i manjak osoba koje se tome mogu posvetiti na adekvatan način. U posljednje vrijeme možda je interes nešto povećan, no ne možemo reći da se povijesti kateheze i katehetike pristupilo na sistematičan način u našem podneblju. Naime, kad je to postalo i moguće, veća pažnja posvećena je, što je bilo i razumljivo, aktualnim pitanjima religijske pedagogije i katehetike.

Moj interes za povijest kateheze i katehetike posebno se razvio tijekom poslijediplomskog studija na Papinskom sveučilištu Salesiana u Rimu. Tome je najviše doprinio prof. dr. sc. Giuseppe Biancardi, katehetačar i povjesničar. Dodatni je impuls proizašao iz odabira teme doktorske disertacije koja se odnosila na proces katehetske obnove u nas, nakon II. Vatikanskog koncila. Potreba da se rasvijetle neka pitanja, kako bi se razumjeli aktualni procesi i znanstveno osvijetlile te provjerile neke konstatacije, zahtijevala je proučavanje teme u njezinu povijesnom razvoju. Naime, da bi se utvrdili aspekti obnove kateheze, trebalo je utvrditi odakle je ona pošla, a to je nužno vodilo istraživanje u pretkoncilsko razdoblje.

U svojem doktoratu, obranjenom 2019. godine, bavili ste se poviješću hrvatske kateheze. Kako to da ste se zainteresirali za ovu temu? Kojim ste se metodama koristili pri pisanju ove knjige i kako ste došli do gradiva?

Tijekom poslijediplomskog studija na Fakultetu edukativnih znanosti Papinskog sveučilišta Salesiana u Rimu, otvarala su se tijekom studija razna pitanja. Na neka nikako nisam nalazila znanstveno potkrijepljene odgovore, a dodatna pitanja otvarali su i profesori koji su nas pratili u obradi određenih tema kontekstualnog karaktera. Tako se iskristalizirala tema koju sam poželjela obraditi. Doktorat je u konačnici naslovljen: *Il volto della catechesi croa-*

ta. Studio del processo di rinnovamento catechistico postconciliare in Croazia (Lice hrvatske kateheze. Studij o procesu postkoncilске katehetske obnove u Hrvatskoj). Naglasak je bio na istraživanju procesa donošenja odluka i njihove implementacije u nastojanjima oko obnove kateheze, ispitivanju utjecaja i definiranju smjernica. U obradi teme korištena je analitičko-kritička metoda i storiografski pristup. U prvom poglavlju donosi se opis konteksta života i djelovanja Katoličke Crkve u Hrvatskoj s obzirom na političko-socijalne i kulturne uvjete. U drugome se prikazuje povijesni presjek razvoja hrvatske kateheze, posebice njezina metodološka obnova. Polazeći od rezultata rada pretkoncilskoga hrvatskog katehetskog pokreta, u središnjemu, trećem, poglavlju donosi se periodizacija katehetskog pokreta u Hrvatskoj od 1965. do 2018. godine, u kojem se identificira deset faza njegova razvoja, pri čemu se u međusoban odnos stavljaju tri razine: promicateljska, normativna i praktična. U četvrtom poglavlju, koje donosi detaljnu analizu katehetskih dokumenata, u različitim fazama njihova nastajanja i provedbe, utvrđuje se identitet kateheze u Hrvatskoj na normativnoj razini, a u petom se analizira „kristalizacija“ obnoviteljskih nastojanja u odabranim, stranim i domaćim, katehetskim priručnicima koji su označili razvoj kateheze u nas.

Disertacija se temelji na neobjavljenim izvorima, prikupljenim u šest hrvatskih arhiva i jednom vatikanskom. Sa zahvalnošću se moram ovdje prisjetiti dr. sc. Josipa Baričevića, franjevača trećoredca glagoljaša, koji mi je otvorio vrata samostanskog arhiva u Odri, odakle je krenu-

Naglasak „župna“ istaknut je da se uputi na potrebu obnove vjerskog odgoja u župama, za razliku od onoga što se treba događati u odgojno-obrazovnom smislu, u školama gdje se provodi nastava Katoličkog vjeronauka od 1991./1992. godine. Prije demokratskih promjena, s obzirom na to da je vjeronauk u školama bio ukinut 1952. godine, govorilo se jednostavno o vjeronauku (gdje je on mogao biti organiziran) u župama. Nakon, ponovnog uvođenja izborne nastave Katoličkog vjeronauka u škole, uvidjelo se da je kateheza u župama pomalo „zanemarena“ i da se treba poraditi na njezinoj obnovi, koja se „mora temeljiti na specifičnim, a u određenom smislu čak novim osnovama i polazištima“

lo moje istraživanje izvora. On je bio jedan od prvih hrvatskih specijaliziranih katehetika nakon II. Vatikanskog koncila, zauzeti promicatelj katehetske obnove, te dugogodišnji nastavnik Katehetskog instituta u Zagrebu (1981. – 2005.) i njegov predstojnik (1999. – 2005.). Nakon utvrđivanja postojećeg gradiva, te onoga što nedostaje u obradi teme, konzultirala sam još neke arhive u Republici Hrvatskoj, te onaj u bivšoj vatikanskoj Kongregaciji za kler, tj. nekadašnjem Uredu za katehezu. Proces istraživanja bio je kompleksan, ali veoma zanimljiv i obogaćujući.

S obzirom na politike i socijalne uvjete, kateheza u Hrvatskoj i ostalim zemljama i državama pod komunističkom kapom bila je drukčija, zar ne?

Da, zanimljivo je kako se u hrvatskom kontekstu može verificirati proces postkoncilске katehetske obnove unatoč činjenici da se on morao razvijati dva i pol desetljeća, tijekom komunističke vladavine. Razloga za to bilo

je nekoliko, a te razloge činili su funkcionalnima snažne i kompetentne osobnosti naših postkoncilskih teologa, katehetačara i njihovih suradnika, tj. promicatelja katehetske obnove. Tu činjenicu jako su zamijetili profesori na Salesiana u Rimu, članovi komisije u pripremi doktorata. Sjećam se da je na samoj obrani istaknuto kako srednju i istočnu Europu još čeka napraviti kontekstualne i komparativne studije o toj temi.

Iznijet ću samo jedan podatak o ulozi Katoličke Crkve u Hrvatskoj u vezi s ovim pitanjem. Naime, znamo da je u doba kada su se crkveni krugovi borili za slobodu pisane riječi u totalitarnom režimu, godine 1968. prvi put u Hrvatskoj objavljena *Ilustrirana Biblija mladih*, te je kroz brojna hrvatska izdanja (28 izdanja) i izdanja na stranim jezicima ostala živjeti do danas, dajući snažan pečat suvremenomu katoličkom izdavaštvu u nas i u susjednim zemljama. Ta je činjenica važna za obnovu kateheze čiji je glavni izvor Sveto pismo, naglasak koji prije II. Vatikanskog koncila nije bio u središtu pitanja religioznog odgoja i kateheze.

Kako periodizirati katehetski pokret u Hrvatskoj od II. Vatikanskog koncila 1962. – 1965. godine?

Kako ste već naznačili prethodnim pitanjem, u biti možemo govoriti o dvama razdobljima, komunističkom i postkomunističkom, a unutar tih razdoblja, prema kriterijima koje sam slijedila u obradi arhivskih i drugih podataka, identificirala sam deset faza. Naravno, važno je napomenuti da se posljednja faza u mojoje istraživačkom radu zaključuje 2018. godine, tj. izdavanjem dokumenta Hrvatske biskupske konferencije *Da radost vaša bude potpuna*. Te faze obuhvaćaju: prvi zamah obnove, institucionalizaciju procesa, razilaženja u vizijama, pokušaje planiranja obnove, normalizaciju procesa i zastoj obnove krajem osamdesetih godina prošlog stoljeća. Nakon demokratskih promjena utvrđeno je ponovno pokretanje procesa, rad na nekim prioritetima obnove, nastojanja oko obnove župne kateheze i pokušaji vrednovanja procesa katehetskog pastoralara. Zasigurno, moguće su i drukčije periodizacije, no ako uzmemo u središte razmatranja proces obnove, identificirane faze, u dvama razdobljima, upućuju na njezina nastojanja, usmjerenja i rezultate

u navedenom razdoblju. Sada bi smo već trebali biti u jednoj nojvoj fazi katehetske obnove kojoj je odrednica publikacija novog *Direttorio per la catechesi* (2020.) i susljedni sinodalni proces.

Često se kod nas govori o obnovi župne kateheze. Hoćete li pojasniti?

Taj naglasak „župna“ istaknut je da se uputi na potrebu obnove vjerskog odgoja u župama, za razliku od onoga što se treba događati u odgojno-obrazovnom smislu u školama gdje se provodi nastava Katoličkog vjeronauka od 1991./1992. godine. Prije demokratskih promjena, s obzirom na to da je vjeronauk u školama bio ukinut 1952. godine, govorilo se jednostavno o vjeronauku (gdje je on mogao biti organiziran) u župama. Nakon, ponovnog uvođenja izborne nastave Katoličkog vjeronauka u škole, uvidjelo se da je kateheza u župama pomalo „zanemarena“ i da se treba poraditi na njezinoj obnovi, koja se „mora temeljiti na specifičnim, a u određenom smislu čak novim osnovama i polazištima“ (HBK, *Župna kateheza u službi župne zajednice – Poruka hrvatskih biskupa*, 2000., br. 2).

Hrvatska biskupska konferencija dala je za to smjernice, konceptualne i programske, samo je pitanje koliko se nastoji oko njihove elaboracije i provedbe u praksi. Uglavnom, mora se priznati da je u tom smislu bilo nekih nesnalaženja u tzv. „prijelaznom razdoblju“ usustavljenja vjeronaučne nastave u hrvatskim školama. No, taj je proces okončan krajem devedesetih godina prošlog stoljeća. Od tada je prošlo već dosta vremena i dogodilo su se neki bitni pomaci, postoje praktični poticaji i primjeri dobre prakse. S druge strane, stvarnost kateheze zahtijeva stalno ažuriranje i sučeljavanje s novim izazovima, tako da je obnova njezin tražan zadatak.

Kako formirati župne katehete? Prvo, tko će ih financirati? Drugo, najvažnije, moralo bi na razini Katoličke Crkve (uz lokalne razlike) biti nešto u temelju, neka naobrazba, metodički pristup, isto teološko ishodište, neki plan, zar ne?

Formacija kateheta može se definirati kao strukturirani skup aktivnosti usmjerenih pripremi pojedinaca za preuzimanje formativnih odgovornosti u crkvenoj zajednici, osobito povezanih

s procesima koji se tiču odgoja u vjeri. Ovaj proces nije ograničen samo na prenošenje teološkog znanja, već uključuje i razvoj praktičnih vještina, sposobnosti i duboke duhovnosti. U organizaciji procesa formacije nužno je stoga slijediti opća usmjerenja koja se moraju inkulturirati. U Katoličkoj Crkvi postoje relevantne i konkretne opće smjernice u tom smislu.

Temeljni okvir zadan je u direktorijima za katehezu (1971; 1997; 2020.) kao i u nekim specifičnim smjernicama pripremljenim u vatikanskim uredima. One se trebaju nastojati aktivirati i implementirati ovisno o kontekstu u kojem katehete trebaju djelovati.

Međutim, prvo pitanje u formaciji kateheta nije pitanje financija, već pitanje poziva. To je pitanje temeljno i ključno za oblikovanje identiteta osobe koja želi doprinijeti evangelizacijskom poslanju Crkve jer se odnosi ne njezinu „bit“ iz koje proizlazi sve ostalo. Poziv katehete je teandrička stvarnost i tako se treba promatrati i vrednovati. Naravno da Crkva pritom razlikuje osobu koja se cjelovito posvećuje tom poslanju od one koja to čini povremeno. Tako npr. *Opći direktorij za katehezu* u broju 233 razlikuje katehete s „punim radnim vremenom“ koji se „jače i stabilnije“ posvećuju katehezi od onih koji imaju „skraćeno radno vrijeme“. Ta distinkcija preuzeta je iz *Vodiča za katehete* (br. 4), koji je 1993. godine izdala Kongregacija za evangelizaciju naroda. Za razliku od toga na Drugome vatikanskom koncilu govorilo se o katehetama „koji se posve posvećuju tome radu“, tj. onima „kojima je to glavni posao“ (AG, bilješka 43) i „pomoćnim ka-

tehetama“ (AG 17). Navedena preporuka u broju 231. *Općeg direktorija za katehezu* (1997.) čini se u tom smislu veoma važnom, osobito s obzirom na to da se spominje „trajnost“ katehetske službe.

Ovdje ne možemo zalaziti u specifične aspekte tog pitanja, jer se oni trebaju rješavati konkretno, a ne načelno. Određena promišljanja istaknuta su i u nedavno objavljenom u knjizi o formaciji kateheta. U svakom slučaju, o tome postoji svijest i neka usmjerenja za daljnja promišljanja, pa i ona koja se tiču našeg konteksta (usp. *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, 2000; *Za život svijeta*, 2012; *Da vaša radost bude potpuna*, 2018.)

Djelovanje laika mora biti uzdignuto na razinu kompetentnosti, sustavnosti i organiziranosti. Za takvo što nužno je učenje i usavršavanje i duhovno-molitveni život. S obzirom na to, kako sada stvari stoje u formaciji kateheta?

Navedena konstatacija trajno je nastojanje Crkve. Sjetimo se samo napomene pape Pavla VI. koji je naglašavao: „Svima koji rade u evangelizaciji neophodna je ozbiljna priprava. To naročito vrijedi za one koji se daju u službu Riječi. Nošeni uvjerenjem o veličini i bogatstvu Božje Riječi, koje neprestano produbljuju, dok je prenose, moraju obratiti najveću pozornost na dostojanstvo, točnost i prilagođenost samog jezika.“ U našem kontekstu vjeroučitelji koji se posvećuju nastavu Vjeronauka u školama formiraju se na sveučilištima u Zagrebu, Đakovu, Zadru i Splitu. Oni, kao magistri katehetike često pomažu i u katehezi na župama. Osim toga, u više (nad)biskupija u Republici Hrvatskoj po-

stoje programi formacije župnih kateheta i/ili animatora pojedinih katehetskih skupina koji se temelje na *Općem direktoriju za katehezu* publiciranom u hrvatskom prijevodu 2000. godine, kao i na smjernicama Hrvatske biskupske konferencije i zaključcima pojedinih (nad)biskupijskih sinoda. Ti programi organiziraju se u određenim (nad)biskupijskim sjedištima i pod ingerencijom su mjesnih biskupa kako je to i pravilo prema crkvenom zakonodavstvu. U studiji *Formacija za katehetsku službu* koja slijedi novi *Direktorij za katehezu* (2020.) posebno se vrednovalo ažurirane dimenzije formacije kateheta i njih se sagledalo i razradilo u kompetencijskom pristupu koji je aktualan općenito u formaciji odraslih. Pritom je istaknuto kako je riječ o pet dimenzija s pripadnim aspektima formacije: 1) „biti“ (formacija zrele općeljudske i kršćanske osobnosti, te misionarske svijesti); 2) „znati“ (Biblijsko-teološka formacija i antropološko-društvena formacija); 3) „znati činiti“ (pedagoško-metodološka formacija); 4) „znati biti u“ (inkulturacijska i interkulturalna formacija u duhovnosti sinodalnog zajedništva); 5) „znati biti s“ (relacijsko-refleksivna formacija identiteta u perspektivi „cjelovite ekologije“). U tom smjeru formacija bi se kateheta trebala ažurirati ovisno o konkretnim potrebama neke mjesne Crkve.

Godine 2021. papa Franjo je uspostavio službu kateheta u Katoličkoj Crkvi. Što se učinilo do sada?

Papa Franjo objelodanio je ustanovljenje službe kateheta u apostolskom pismu u obliku motuproprija *Antiquum ministerium* 10. svibnja 2021. godine. Sam naslov dokumenta je emblematican jer stavlja točku na niz povijesnih i teoloških pitanja o službi kateheta, potvrđujući da ta služba seže u same početke kršćanstva. Objavi tog dokumenta uslijedile su različite reakcije, više ili manje pozitivne, koje su uputile na stvarnost kateheze i kateheta u pojedinim mjesnim Crkvama. U raspravama i savjetovanjima koja su uslijedila, možda ne toliko u hrvatskom kontekstu koliko u nekim drugima, iznjedrila su se brojna pitanja, ali i neka rješenja (*ad experimentum*), upravo stoga jer je motuproprij određene aspekte definiranja te službe ostavio otvorenima i prepustio ih nadležnosti biskupskih konferencija.

Doc. dr. sc. **Denis Vekić**, Odjel za kroatistiku, autor knjige *Hrvatske usmene priče iz doline Neretve*

Probuđeni interes studenata prema hrvatskoj mitološkim slojevima usmene književnosti snažno inspirira i potiče moj znanstveni rad

Što Vas je motiviralo i inspiriralo da objavite Hrvatske usmene priče iz doline Neretve?

Kao što to obično biva, slojevitost životnog iskustva, razvijanje interesa prema duhovnoj sferi života i romantičarsko poimanje prostora, dovedu čovjeka do čudesnih koncepcija svijeta u kojima se nadnaravno sudara s realnim. Inspiraciji je prethodilo moje rano djetinstvo obogaćeno životom u brdima doline Neretve, roditeljska ljubav i zaštita, katolički odgoj i duhovnost, pa sam sigurnost i ljepotu sretnog djetinjstva pretočio u znanstveni interes prema pričama o nadnaravnim bićima i pojavama zavičaja.

Pred dječjim očima prostor života je doživljavan kao prostor suživota realnog i nadnaravnog, posebno što je odrastanje uz priče o drevnim ilirskim gomilama u kojima se krije zakopano blago, te uz priče o kralju od Norina i njegovu prokletstvu, nudilo realniju podlogu vjerovanju da se zaista nešto čarobno odvija u tom dječjem svijetu. Djetinjstvo u svijetu motiva usmene predaje dalo je snažan temelj, a ljubav prema arheologiji i povijesti samo je produčila želju za istraživanjem i proučavanjem.

Nakon studija kroatistike ovdje u Zadru, razvili su se uvjeti i okolnosti za znanstveno proučavanje hrvatske usmene književnosti i u njoj usmenih mitičkih i demonoloških predaja. Srce uvijek i neprestano vuče zavičaju pa je tako fokus mojeg znanstvenog interesa upravo na usmenim pričama iz doline Neretve. Dao sam se na posao, obavio nekoliko terenskih istraživanja i proučio postojeće rukopisne zbirke uvjerivši se da još ima snage u tom svijetu, a količina materijala za proučavanje uvijek ohrabruje i motivira na intenzivan znanstveni rad. Iz svega navedenog, u okvirima

Moje se znanstveno djelovanje odvija u polju filologije pa je književni tekst, odnosno usmenoknjiževni izričaj u fokusu istraživanja. Stoga je proučavanje umjetničkog aspekta usmene narodne komunikacije kroz zapisane prozne tekstove na prvom mjestu, te se na taj način, u službi kroatistike, koristim „narodnim blagom“ koje mnogi vide kao dio etnologije

književnoterijskog smjera proučavanja nastala je i knjiga *Hrvatske usmene priče iz doline Neretve*, usmene prozne vrste i njihova obilježja.

Sve zajedno ohrabruje i čini veliko zadovoljstvo, posebno onda kada spektar znanstvenih spoznaja iz usmenoknjiževne teorije prenosim studentima kolegijima Hrvatska usmena književnost, Teorija usmenoknjiževnih oblika i Mit, obred, običaj, kojima sam nositelj na Odjelu za kroatistiku. Njihov probuđeni i potaknuti interes

slavenskim tradicijama i ogrnutu katoličkom duhovnošću, pa je u takvome specifičnom obliku ostala dio europskoga kulturnog mozaika.

Koja su Vam vrela za objavu i pisanje knjige bila najvažnija?

Najvažniji su izvori uvijek bili i ostali ljudi. Rukopisne zbirke koje bi nastale kao registar kazivačke aktivnosti u obliku korpusa priča pojedinih kazivača, fizički su dokaz snage usmenog pripovijedanja i utjecaja na lokalnu zajednicu. No, čovjek je srž iz koje izvire tako šarene slike motiva usmene književnosti. Marie Louise von Franz lijepo je oblikovala misao kako je pri proučavanju biljki potrebno proučavati i tlo iz kojeg one rastu. Iako je aludirala na proučavanje ljudske psihe u kontekstu stvaranja arhetipova, moguće je ovu ideju pridodati području usmene književnosti koja raste iz plodnog tla umjetničkog izražavanja nadarenog anonimnog pojedinca.

Osim prikupljenih priča s vlastitoga terenskog istraživanja koristio sam se rukopisnim zbirkama koje se čuvaju u arhivu Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, a koje su nastale prikupljanjem usmenoknjiževne građe. Nju su u dva navrata prikupljali suradnici nekadašnjeg Zavoda za istraživanje folkloru, odnosno Instituta za narodnu umjetnost. Znatan doprinos prikupljanju usmenih tvorevina u nerezvanskom kraju dali su u obliku rukopisnih zbirki Maja Boš-

ković-Stulli (*Folklorna grada s Pelješca i Neretve* 1956. IEF rkp. 257; *Narodne pripovijetke, predaje i pjesme s Neretve i Pelješca* 1964. IEF rkp. 883), Stjepan Stepanov (*Folklorna grada iz Metkovića i s Pelješca* 1964. IEF rkp. 718), Nikola Bonifačić Rožin (*Folklorna grada Neretljanske krajine* 1964. IEF rkp. 729), Josip Miličević (*Etnološka i folklorna grada s ušća Neretve* 1964. IEF rkp. 952) i Ivan Ivančan (*Folklor donje Neretve i poluotoka Pelješca*. IEF, rkp. 447). Nekoliko je njih osim usmenoknjiževne baštine prikupljalo i etnološku građu, fotografirali su, proučavali napjeve, opisivali plesove i pjesme. Rukopisne zbirke nude mnogo materijala za proučavanje, no moj znanstveni interes usmjeren je na proučavanje usmenih priča, a veliki broj zapisanih lirskih i epskih pjesama tek treba proučiti.

Jesu li prijašnji hrvatski etnolozi napravili dobar posao?

Uistinu su napravili sjajan posao, i to u vrijeme koje se pokazalo kao posljednji vlak za kvalitetno i masivno zapisivanje usmenoknjiževne građe, ne samo u dolini Neretve, već i diljem Hrvatske. Kroz 20. stoljeće društveni su se uvjeti na ruralnim područjima naglo mijenjali i mnoga preseljenja u gradove prijetila su napuštanjem tradicijskog načina života. Smatram da su etnografi došli u pravo vrijeme da se uhvati nekoliko zadnjih zraka Sunca narodnog stvaralaštva, koje u kasnijim desetljećima živi donekle u odrazu i osvrću na prošla vremena. Naime, vlastitim, novijim terenskim istraživanjima nisam utvrdio neke nove motive ili nove oblike koji bi nadogradili stariju tradiciju. Dok sam ispitivao kazivače imao sam osjećaj privilegije da uhvatim važne varijante nekad vrlo čestih motiva i pripovjednih sižea. Danas jednostavno ne možemo očekivati izvornu kazivačku situaciju u kojoj se spontano, uz vatru ognjišta pripovijedaju fantastične priče. Blijedi i umjetni oblik izvorne situacije živi jedino u inscenaciji, u kulturno-umjetničkim društvima. Ponekad spontana kazivačka situacija zaživi na obiteljskim okupljanjima, no ne očekujte bogato pripovijedanje i sjajne opise. Najčešće se dobije sažeto prepričavanje ili opisno priječanje. Stoga – da, hrvatski su

etnolozi imali privilegiju biti na izvoru i zahvatiti malo te „živu vodu“.

I Vi ste osobno intervjuirali „pripovidače“ priča o vilama?

Tako je, prionuo sam terenskom istraživanju iako sam djelatnik na Odjelu za kroatistiku i u znanstvenim radovima proučavam primarno usmenu književnost kao jedan dio velike cjeline sveukupnosti narodnog stvaralaštva. Moje se znanstveno djelovanje odvija u polju filologije pa je književni tekst, odnosno usmenoknjiževni izričaj u fokusu istraživanja. Stoga je proučavanje umjetničkog aspekta usmene narodne komunikacije kroz zapisane prozne tekstove na prvom mjestu, te se na taj način, u službi kroa-

Teško je govoriti o izvornosti ili snažnoj autentičnosti priča jer su mnogi prisutni motivi u usmenim pričama iz doline Neretve prisutni, uz varijacije, i u drugim krajevima Hrvatske, pa i Europe. Ako bih trebao izdvojiti one u kojima je najveći udio regionalnih obilježja, bile bi to predaje o vladarevoj tajni koje se u dolini Neretve nazivaju pričama o kralju od Norina. Te priče integriraju snažnu antičku baštinu i suvremene toponime u ovom kraju

tistike, koristim „narodnim blagom“ koje mnogi vide kao dio etnologije.

Hrvatska usmena književnost može se promatrati iz više perspektiva i pozicija pa nije čudno da se kroatisti i etnolozi često susreću u znanstvenom diskursu i ondje se međusobno nadopunjuju. Književnoteorijsko proučavanje usmene književnosti i etnologija se međusobno nadopunjuju, stoga je suradnja s hrvatskim usmenoknjiževnim autoritetima i s hrvatskim etnologima ključna za razumijevanje slagalice hrvatske usmene književnosti. Ta je suradnja na dobrobit jednih i drugih jer se međusobno obogaćuju znanstvenim spoznajama.

Tako je moj terenski rad intervjuiranja kazivača počivao na znanju, metodologiji i iskustvima tuđih dosadašnjih etnoloških terenskih iskustava i istraživanja. Budući da su se istraživanja odvijala između 2007. i 2013. godine, moglo se osjetiti kako je zapravo teško pronaći kazivače koji su voljni pripovijedati. Mnogi se jasno prisjećaju izvornih situacija kada se na selu spontano pripovijedalo, ali sami nisu bili voljni mnogo toga pripovijedati. S druge strane bilo je i onih koji su mnogo znali, ali su odbijali pričati jer su bili uvjereni da se neke priče ne smiju pričati zbog straha da bi mogle naštetiti onom koji ih priča. To je potvrdilo snažnu ukorijenjenost uvjerenja da nadnaravno postoji i da nije poželjno o tom stalno pričati. No značajno je bilo uvidjeti kako se predaje o vilama i o vješticama i dalje pričaju sa žarom u očima. Ima nešto što privlači ljude temama nadnaravnog i čudnog. Dolina Neretve je područje izraženo tradicijskog senzibiliteta i što se više svijet okreće modernom načinu života, to se više u ovom kraju cijeni tradicija kao pjesak koji polako sipi kroz prste.

Gotovo svi kazivači koje sam intervjuirao danas su pokojni. Jedan dio njihovih umotvorina je snimljen i zapisan, no mnogo je toga jednostavno postalo dio prošlosti. No nije sve u vilama i vesticama. Jedan stariji kazivač, sada već pokojni, povremeno mi je, između ispričanih priča, istaknuo kako su za nje sve te priče „funcutarije starih berekina“ te da njegovo srce

čvrsto grli vjeru u Isusa i u autoritet Katoličke Crkve. Zapravo, mnoštvo usmenoknjiževnog sadržaja u sebi nosi snažan utjecaj katoličke duhovnosti koja se odražava u pučkim molitvama i pjesmama, dramskim inscenacijama Kristove pasije u pasionskim tekstovima i legendarnim pripovijetkama o Isusu i svetom Petru.

Koje su najautentičnije usmene priče za dolinu Neretve?

Teško je govoriti o izvornosti ili snažnoj autentičnosti priča jer su mnogi prisutni motivi u usmenim pričama iz doline Neretve prisutni, uz varijacije, i u drugim krajevima Hrvatske, pa i Europe. Ako bih trebao izdvojiti one u kojima je najveći udio regionalnih obilježja, bile bi to predaje o vladarevoj tajni koje se u dolini Neretve nazivaju pričama o kralju od Norina. Te priče integriraju snažnu antičku baštinu i suvremene toponime u ovom kraju. Osim što je kralj od Norina zapravo kralj grada Narone (današnji Vid) koji je ležao na brijegu iznad rječice Norina (u narodu zvane i Norilj), on je simbol opomene da se tajne ne mogu skriviti te da će istina uvijek izaći na vidjelo.

Priča u sebi nosi nekoliko varijanti pjesmice koju djeca, umjesto jedni od drugih, sada uče u školama diljem doline Neretve: U kralja „Norina // glava od gudina, // noge od margarca, // uši od jarca“. Također, prema toj priči, mješta za rijeku Neretvu dobila su ime prema kralju Norinu koji se bacio s mosta u Naroni i plutao Norinom pa Neretvom do mora. U Naroni su ga vidjeli kako je skočio pa se mjesto zove Vid, a rječica se zove Norin jer je kroz nju „norio“, ronio. Brdo Rujnica po njemu dobiva ime jer je bio runjav, mjesto Krvavac jer je krvav plutao rijekom, a grad Opuzen jer se tu „opuzao“, okliznuo na obali. Upravo zbog toga, ova priča s motivom vladareve tajne je regionalno vezana za dolinu Neretve pa bih je stoga promatrao kao najautentičniju. Njoj bih pridodao još predaje o ilirskim grobištima – gomilama za koje stanovnici ovog kraja vjeruju da su grobovi u kojima su pokopani divovi, drevni Iliri. Tu su još i predaje u kojima se priča o potopljenom gradu Naroni, o zidinama i kućama koje leže na dnu močvare.

Izv. prof. dr. sc. **Anela Nikčević-Milković**, s Odjela za nastavničke studije u Gospiću, autorica je knjige *Obrazovanje za emocionalnu pismenost*

Knjiga *Obrazovanje za emocionalnu pismenost* je nastala na temelju dugogodišnje suradnje između Anele Nikčević-Milković i Ane Jerković koje u znanstveno-istraživačkom radu stalno propituju aktualne teme odgojno-obrazovnog sustava

O bje su zaključile da je naš odgojno-obrazovni sustav više usmjeren prema obrazovanju, a znatno manje prema odgoju, koji uključuje socijalno-emocionalnu pismenost. Da je to istina vidimo i iz nemilih nasilnih događaja među i nad djecom i mladima kojima svjedočimo nažalost, gotovo svakodnevno. Kako bi pomogle i dale svoj doprinos temi koju smatraju ključnom karikom suvremenog odgoja i obrazovanja, odlučile su se za realizaciju znanstveno-stručnog projekta „Razvoj emocionalne pismenosti učenika osnovnoškolske dobi“, na Sveučilištu u Zadru u okviru kojeg su konstruirale Uпитnik roditeljske procjene emocionalne kompetentnosti djece (URPEKD), provele znanstveno istraživanje „Osobnih i roditeljskih prediktora emocionalne pismenosti i uspjeha učenika osnovnoškolske dobi“, provele stručni projekt *Razvoj emocionalne pismenosti učenika osnovne škole* te pročitale i prevele recentnu literaturu o ovoj temi. Autorice su podijelile posao, prva je bila zadužena za pisanje teorijskog dijela knjige, provođenje znanstvenog istraživanja, a druga za provođenje stručnog projekta u svojoj školi, s ciljem da model ovog projekta zaživi i u drugim školama. Autorice su zahvalne osnovnim školama u Trogiru, Gospiću, Ogulinu, Kninu, Koprivnici, Virovitici, Lepoglavi, Okrugu Gornjem, Imotskom i Zmijavcima, jer bez njihove pomoći ne bi uspjele provesti znanstveno istraživanje i program razvoja emocionalne pismenosti u okviru ovog projekta.

Danas se ne govori više o

Ova knjiga potiče, kako u znanstvenom tako i u stručnom dijelu, razvoj emocionalne pismenosti kod djece i adolescenata i to u okviru sustava odgoja i obrazovanja. Kako je recenzentica prof. dr. sc. Sanja Tatalović Vorkapić, poznata razvojna psihologinja s Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, napisala: „Zbog nedostatka slične literature u našoj zemlji ovo djelo predstavlja veliki korak bliže kvalitetnom suvremenom odgoju i obrazovanju u osnovnim školama

tome da odgojno-obrazovne ustanove, osim bazičnih znanja, moraju i trebaju voditi računa u usvajanju socijalnih i emocionalnih vještina?

Suvremene odgojno-obrazovne ustanove svjesne su da uz bazična, tzv. *generativna znanja*, učenike i studente trebaju naučiti socijalnim i emocionalnim vještinama jer će jedino tako biti dobro prilagođeni promjenljivim socijalnim uvjetima, imati bolju kvalitetu života, bolje partnerske, prijateljske i kolegijalne odnose, a sa svim tim i bolja postignuća u školi i radu.

Poznata je rečenica Golemana (1997), autora bestslera *Emocionalna inteligencija – zašto je važnija od kvocijenta inteligencije*, koji kaže: „učenje se ne odvija odvojeno od djetetovih osjećaja, pa je emocionalna pismenost za učenje jednako važna kao i poučavanje matematike i čitanja.“

Što je to zapravo emocionalna pismenost, pitanje kojim se bavite u jednom cijelom poglavlju, pojednostavljeno rečeno?

Emocionalna pismenost ili tzv. *školanje srca* znači da je pojedinac emocionalno kompetentan, a on ju može razviti kada je emocionalno inteligentan. Emocionalno blagostanje rezultat je veće emocionalne pismenosti. Svaki pojedinac kroz trening emocionalne pismenosti treba usvojiti pet vještina: 1) poznavati vlastite emocije, 2) posjedovati empatiju, 3) znati upravljati vlastitim emocijama (jednostavnim i složenim), 4) znati popraviti tzv. *emocionalnu štetu* (nakon svađa, nesporazuma i pogreški) i 5) znati spojiti vještine tzv. *emocionalne interaktivnosti* (znati se uključiti u emocije ljudi oko nas, nasluti-

ti njihova emocionalna stanja i uspostaviti učinkovitu interakciju s njima). Ovih se pet vještina mogu naučiti, a osnovnoškolska dob je idealna za to.

Što o svemu tome kaže Vaše istraživanje u knjizi? Koji su bili ciljevi istraživanja i do kakvih ste rezultata došli?

Cilj znanstvenog istraživanja bio je utvrditi razinu emocionalne pismenosti učenika osnovnoškolske dobi, koliko se samoprocjene učenika poklapaju s procjenama njihovih roditelja te povezanost i doprinos učeničkih, roditeljskih i obiteljskih prediktora emocionalnoj pismenosti i školskom uspjehu kao kriterija. Oba ova kriterija izuzetno su važna djeci i adolescentima za njihov uspjeh i dobrobit. Rezultati ovog istraživanja pokazuju da učenici osnovnoškolske dobi i njihovi roditelji emocionalnu pismenost vide važnom temom kako u obitelji, tako i u školi, odnosno smatraju da je oba ova okruženja trebaju poticati. Postoje mnogi školski programi u svijetu koji učinkovito potiču socijalno-emocionalnu pismenost djece i adolescenata. Rezultati evalu-

„jaku“ podlogu u sličnim objavljenim radovima. Koja su vaša teorijska uporišta?

Teorijsko uporište je u *Modelu sposobnosti emocionalne inteligencije* Mayera i Saloveya (1999) i *Teoriji samoodređenja* Deci i Ryna (2001); prema kojoj je socijalnoemocionalna dobrobit stanje koje prvenstveno ovisi o percepciji pojedinca, a odnosi se na optimalno psihološko funkcioniranje i iskustvo. Socioemocionalna dobrobit obuhvaća i najčešće se povezuje s pojmovima socijalnoemocionalne kompetencije, socioemocionalnog razvoja, mentalnog zdravlja, otpornosti, pozitivnih vršnjačkih odnosa, pismenosti, odnosno pripreme za školu (AIHW, 2012).

Koji je cilj objavljivanja ove knjige?

Autorice se nadaju da će ovom knjigom potaknuti veću pažnju odgojno-obrazovnog sustava na razvoj socijalnoemocionalne pismenosti učenika i studenata, te tako pridonijeti njihovoj većoj osobnoj, akademskoj i socijalnoj uspješnosti, kako za vrijeme školovanja tako i kasnije u odrasloj dobi. Također, autorice se nadaju da će ovom knjigom pomoći u zaštiti mentalnog zdravlja djece i adolescenata, što je vrlo važno u današnje vrijeme kada se pod utjecajem modernog načina života širi epidemija melankolije, anksioznosti, beživotnosti i depresije, a svaka nova generacija nažalost ima veću šansu doživjeti isto jer se takve epizode pojavljuju u sve mlađoj dobi. Djecu i adolescente zato moramo naučiti da budu otporni na stres, a kao društvo moramo znati spriječiti razvoj težih psihosocijalnih poremećaja, koji kasnije pojedinca i društvo puno više „koštaju“.

Oko 20 % djece školske dobi ima poteškoće s mentalnim zdravljem, a polovica ih osjeti prije 14. godine života. Preventivnih programa zaštite mentalnog zdravlja ima premalo, kako u Europskoj uniji tako i u Republici Hrvatskoj, ili se ne provode sustavno. Porast problema mentalnog zdravlja djece u posljednjem desetljeću ukazuje na potrebu i važnost rane intervencije i prevencije mentalnih bolesti. Odgojno-obrazovne ustanove predstavljaju idealno okruženje za promicanje socijalnoemocionalne dobrobiti i mentalnog zdravlja djece i adolescenata.

Tema kojom ste se bavili Vi i Ana Jerković nema

acije ovih programa pokazuju da su emocionalno pismenija djeca i adolescenti društveniji, empatičniji, lakše rješavaju probleme, manje su nasilni, adekvatnije se nose sa svojim emocijama, lakše organiziraju učenje i dnevne obveze te lakše sklappaju prijateljstva. Također, imaju manje problema mentalnog zdravlja.

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da roditelji precjenjuju emocionalnu pismenost vlastite djece, što smo i očekivali. Na bivarijantnoj razini analize, postoji pozitivna statistički značajna povezanost samoprocjena emocionalne kompetentnosti (EK) učenika s osobinama ličnosti i procjenama njihove EK od strane roditelja. Na multivarijantnoj razini analize, ekstraverzija se pokazala značajnim prediktorom sposobnosti izražavanja i imenovanja emocija, kao i sposobnosti regulacije i upravljanja emocijama. Goleman (1997) je također utvrdio, da emocionalno pismeni adolescenti s visokim stupnjem ekstravertiranosti češće razvijaju sigurnu privrženost i bliske odnose s drugim ljudima, manje su sklorni rizicima, bolje se nose s problemima proizašlim iz okoline, bolje razumiju i izražavaju emocije, bolje razumiju sebe i druge, optimističniji su te imaju veću sposobnost pozitivnog mišljenja. Znači, njihova

sreća i dobrobit su na višim razinama.

Nadalje, rezultati ovog istraživanja na multivarijantnoj razini analize, pokazuju da su prosjek ocjena i dob majke značajni prediktori za kriterij sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija, a prosjek ocjena za sposobnost regulacije i upravljanja emocijama. Preciznije, učenici s višim prosjekom ocjena bolje uočavaju i razumiju emocije te bolje reguliraju i upravljaju emocijama. Veće životno iskustvo majke pozitivno utječe na sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija učenika. Drugi istraživači također potvrđuju važnu ulogu majke u razvoju socijalno-emocionalnih vještina kod vlastite djece, kao i u postizanju visokih akademskih postignuća. S druge strane, dob oca i sposobnost regulacije i upravljanja emocijama pokazali su se pozitivnim i statistički značajnim prediktorima školskog uspjeha učenika. Učenici imaju viši školski uspjeh, s bolje razvijenim sposobnostima regulacije i upravljanja emocijama s većim iskustvom oca. U ovom istraživanju dobivene su dobne i rodne razlike u smjeru bolje razvijene emocionalne kompetentnosti mlađih učenika (što ukazuje da se emocionalna pismenost slabije razvija kod sta-

rijihih učenika) i učenika (što je bilo očekivano).

Obrazovanje za emocionalnu pismenost u svom sadržaju implicira i neka neriješena teorijska pitanja?

Ova knjiga potiče, kako u znanstvenom tako i u stručnom dijelu, razvoj emocionalne pismenosti kod djece i adolescenata i to u okviru sustava odgoja i obrazovanja. Kako je recenzentica prof. dr. sc. Sanja Tatašević Vorkapić, poznata razvojna psihologinja s Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, napisala: „Zbog nedostatka slične literature u našoj zemlji ovo djelo predstavlja veliki korak bliže kvalitetnom suvremenom odgoju i obrazovanju u osnovnim školama. Djelo predstavlja značajni doprinos ne samo u znanstvenom području relevantne teme, već i u stručnome, čime je ostvareno ono što zovemo najidealnijim pristupom u obradi određene teme unutar odgoja i obrazovanja, a to je realizacija sinergije između znanosti i prakse, provedenih empirijskih istraživanja jasno pozicioniranih unutar postojećih teorijskih modela i primjene nalaza istih u kreiranju i provedbi programa emocionalne pismenosti u osnovnoj školi.“

Prof. dr. sc. Zaneta Vidas Sabunjak, Odjel za germanistiku, autorica studije *Osuđivanje i osjećanje u Tristanu Gottfrieda von Straßburga*

Sukob između osjećanja i osuđivanja čini ovaj roman iznimno modernim u svojem psihološkom pristupu

Prof. dr. sc. Zaneta Vidas Sabunjak, Odjel za germanistiku, autorica je pozamašne studije *Osuđivanje i osjećanje u Tristanu Gottfrieda von Straßburga*.

Prilično ste fascinirani tom srednjovjekovnom poemom odnosno romansom?

Da, *Tristan* me zaista fascinirao, ponajprije načinom na koji Gottfried von Straßburg prikazuje unutarnje moralne sukobe svojih likova. Njegovo razumijevanje osjećanja i osuđivanja nije samo književno, nego i filozofsko. Kroz njegove stihove jasno se vidi kako srednjovjekovni čovjek promišlja o složenom odnosu strasti, dužnosti i etike. Ono što me posebno privlači jest činjenica da Gottfried ne nudi jednostavna rješenja niti moralne pouke.

Likovi, Tristan i Isolda, nisu idealizirani ljubavnici, nego tragični pojedinci rastrzani između osobne želje i društvene obveze. Upravo ta ambivalentnost, taj stalni sukob između osjećanja i osuđivanja, čini ovaj roman iznimno modernim u svojem psihološkom pristupu. U njemu se ogleda duboka humanistička svijest koja anticipira kasnije koncepte individualne savjesti i emocionalne autentičnosti.

Po čemu se *Tristan Gottfrieda von Straßburga* razlikuje od ostalih verzija?

Tristan Gottfrieda von Straßburga razlikuje se od ostalih verzija po svojoj psihološkoj dubini, filozofskoj refleksiji i estetskoj profinjenosti. Dok druge verzije naglašavaju vanjsku radnju i romantični motiv zabranjene ljubavi, Gottfried se fokusira na unutarnji svijet likova, na etičke i emocionalne sukobe, te na duhovnu dimenziju ljubavi.

Zauzima posebno mjesto među brojnim verzijama legende o Tristanu i Isoldi jer autor donosi najrafiniraniju i najsuptilniju obradu teme. Za razliku od ranijih verzija, poput onih Thomasa

Tristan Gottfrieda von Straßburga razlikuje se od ostalih verzija po svojoj psihološkoj dubini, filozofskoj refleksiji i estetskoj profinjenosti. Dok druge verzije naglašavaju vanjsku radnju i romantični motiv zabranjene ljubavi, Gottfried se fokusira na unutarnji svijet likova, na etičke i emocionalne sukobe te na duhovnu dimenziju ljubavi

ili Béroula, koje se više oslanjaju na vanjsku fabulativnost i tragični zaplet, Gottfried stvara djelo duboko prožeto psihološkim i moralnim promišljanjem.

U njegovoj interpretaciji ljubav nije samo zabranjeni čin ili sudbina nametnuta napitkom, nego duhovna sila koja oblikuje čovjekovu svijest i identitet. On ne moralizira, već istražuje, pokušava razumjeti unutarnju logiku osjećanja i osuđivanja te paradoksa ljubavi koja istodobno uzdiže i razara.

Također, Gottfriedov se *Tristan* odlikuje visokom estetskom razinom. Njegov je stil retorički ugladen, bogat simbolikom, a naracija prožeta ironičnim i refleksivnim tonom. Autor ne govori samo o ljubavi, nego i o odnosu između umjetnosti, moralnosti i spoznaje. To njegovu verziju čini više filozofskim traktatom nego jednostavnom ljubavnom romansom.

Osim toga, za razliku od dru-

gih verzija, Gottfriedov tekst ostaje nedovršen, što paradoksalno doprinosi njegovoj simboličkoj snazi – priča o ljubavi koja ne pronalazi ispunjenje u svijetu postaje i metafora o nemogućnosti dovršenosti ljudskog iskustva.

U knjizi je vidljiv pomak u odnosu na dosadašnje, rekli bismo, plošne i/ili parcijalne pristupe ovom srednjovjekovnom djelu. Ako sam dobro razumio, djelo analizirate iz raznih kutova gledanja. Jedno od njih je kad osuđivanje zapravo postaje suosjećanje, svjesnost osuđivanja kao put do neosuđivanja. Hoćete li pojasniti?

Rado ću pojasniti i da, upravo tako, u središtu mojeg čitanja nalazi se ideja da se u *Tristanu* osuđivanje postupno preobražava u suosjećanje. Gottfried ne pristupa svojim likovima s moralne visine, ne prikazuje ih kao grešnike koje valja kazniti, nego kao ljude koji se iskreno bore s vlastitim osjećajima, dužnostima i ograničenjima društva.

Kad promatramo njihovu situaciju dublje, shvaćamo da osuđivanje, bilo ono samoosuđivanje, društveno, religijsko ili čitateljsko, s vremenom gubi svoju oštrinu. Ono se pretvara u razumijevanje, jer Gottfried nam omogućuje da vidimo unutarnje razloge zbog kojih likovi postupaju kako postupaju. Taj uvid rađa empatiju, a empatija vodi prema neosuđivanju.

Drugim riječima, svijest o osuđivanju, činjenica da prepoznajemo trenutak u kojem sudimo drugomu postaje prvi korak prema oslobađanju od potrebe da

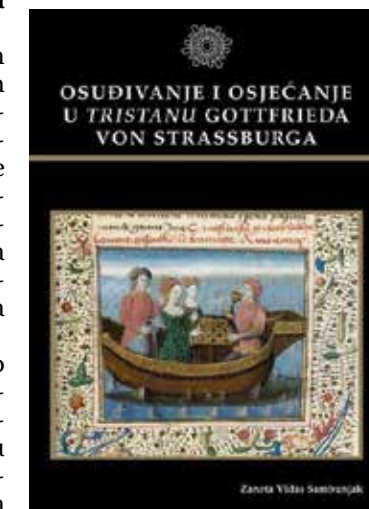
osuđujemo. To je i etička i estetska dimenzija Gottfriedova teksta, on nas, kroz priču o ljubavi, vodi prema spoznaji ljudske krhkosti, ali i prema suosjećanju kao višem obliku razumijevanja.

Zato se u mojoj analizi taj proces čita kao svojevrsni put samospoznaje, i za likove i za čitatelja. Tek kad postanemo svjesni vlastitog impulsa da osuđujemo, otvara se mogućnost da dođemo do dubljeg uvida, do neosuđivanja, do istinske ljudske solidarnosti.

Kad je u pitanju spajanje nespojivog, pojavljuje se ljubav (ljubavni napitak) kao magija. Iako topi različitosti i drugosti, ona je ponekad sudbonosna, pa i tragična?

Da, upravo u motivu ljubavnog napitka vidimo jedno od ključnih mjesta gdje se u *Tristanu* spaja ono što je naizgled nespojivo: priroda i kultura, slučajnost i sudbina, strast i etika. Ljubavni napitak u Gottfriedovoj interpretaciji nije tek čarobni rekvizit koji pokreće radnju, on je simbol sile ljubavi koja nadilazi ljudsku volju i razum, nešto što je istodobno magijsko i metafizičko.

Ta magija ljubavi ima dvostruko lice. S jedne strane, ona topi granice, briše razlike između Tristana i Isolde, između roda, stajanja, pa čak i moralnih zabrana. Ona stvara iskustvo potpunog jedinstva, gotovo mitskog povratka izgubljenomu cjelovitom biću. No, s druge strane, upravo to jedinstvo postaje tragično, jer se odvija u svijetu u kojem takva apsolutna povezanost nije moguća bez razaranja društvenog poret-

Prof. dr. sc. Zaneta Vidas Sabunjak, Odjel za germanistiku

Rođena je u Zadru, gdje je završila Prirodoslovno-matematičku gimnaziju *Juraj Baraković*. Nakon toga je na Filozofskom fakultetu u Zadru diplomirala njemački i talijanski jezik i književnost. Poslijediplomski znanstveni studij književnosti završila je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je položila i stručni ispit za nastavnika njemačkog i talijanskog jezika.

Akademsku karijeru započela je 2001. godine kao mladi asistent na Odsjeku za njemački jezik i književnost u Zadru. Magisterij je stekla 2002., a doktorirala 2006. godine, nakon čega je napredovala u zvanja višeg asistenta, zatim 2010. docentice, 2015. izvanredne profesorice te 2021. godine redovite profesorice na Odjelu za germanistiku Sveučilišta u Zadru.

Bavi se srednjovjekovnom i ranonovovjekovnom njemačkom književnošću, posebno heretičkim i teološkim diskursima, apokrifnom književnošću te odnosima njemačke i hrvatske tradicije. Njezin je rad interdisciplinaran i spaja književnoteorijske, filološke i idejno-povijesne pristupe kako bi se razumjeli kulturni i religijski obrasci u tekstovima, osobito srednjovjekovnim i bidermajerskim. Uz to, istražuje povijest knjige, knjižarstva i cenzure u ilirskom razdoblju, što dodatno povezuje ove dvije književne kulture. Izvršna je urednica za stariju njemačku književnost u međunarodnom časopisu *GEM*. Također je aktivna članica germanističkih udruženja.

napitak kao magijski katalizator, ali njegova magija nije vanjska, nego unutarnja – ona oslobađa ono potisnuto, ono što je u ljudskom biću skriveno iza normi i očekivanja. Ljubav koja iz njega proizlazi nije racionalna ni društveno prihvatljiva, ona otkriva duboku, gotovo ontološku istinu o ljudskoj prirodi, a ta je da je čovjek biće osjećanja, želje i čežnje za cjelovitošću.

U tom smislu, napitak „okreće sve naopako“ jer mijenja osnovne kategorije srednjovjekovnog svijeta: dužnost postaje krivnja, grijeh postaje prosvjetljenje, a ljubav, nekoć podređena društvenim pravilima, postaje najviša, iako tragična, vrijednost. Ono što je red prije napitka, poslije njega postaje kaos, ali taj kaos nije destruktivan, nego stvaralački, on otvara prostor za novo razumijevanje čovjeka i njegove slobode.

Zato je ljubavni napitak u *Tristanu* i metafora književnosti same – on pokazuje kako umjetnost, poput ljubavi, preokreće poredak, razotkriva skrivene slojeve stvarnosti i nudi dublji uvid u ljudsko iskustvo.

Iako kraljica majka Izolda ima iscjeliteljsku moć, ona je ona koja liječi, međutim nema lijeka za one koji, makar i „pogreškom“, popiju ljubavni napitak. Nije računala na to da će ga pogreškom popiti Tristan i njezina kći. Slučajnost utječe na sudbinu. Nije li to kontradikcija u *Tristanu*? Gdje je slobodna volja?

Izvršno pitanje, hvala Vam, ono dotiče jedan od najdubljih paradoksa u *Tristanu* Gottfrieda von Straßburga, a to je odnos između slučaja, sudbine i slobodne volje.

Da, ta kontradikcija uistinu postoji i upravo u njoj leži filozofska snaga *Tristana*. Kraljica majka, koja posjeduje iscjeliteljsku moć i znanje o travama, simbolizira razum, red i ljudsku kontrolu nad svijetom. Ona vjeruje da može upravljati silama prirode, da može liječiti, sprječavati bol, možda čak i usmjeračiti ljubav. Međutim, ljubavni napitak izmiče toj kontroli, on postaje simbol nepredvidljivosti ljudske sudbine i granica ljudske moći.

Kad Tristan i Isolda „pogreškom“ popiju napitak, slučajnost preuzima ulogu sudbine. No, ta slučajnost u Gottfriedovoj interpretaciji nije tek banalna pogreška,

ka, ona je metafizička nužnost, pokazatelj da u svijetu postoji sila koja nadilazi ljudski razum i volju. Ljubav, jednom probuđena, djeluje kao prirodni zakon, kao kozmička energija kojoj se nitko ne može oduprijeti.

Time se otvara pitanje slobodne volje – imaju li Tristan i Isolda izbor, ili su tek instrumenti višeg plana? Gottfried ne daje jednoznačan odgovor. On ne poriče postojanje slobodne volje, ali pokazuje da je ona uvijek ograničena, da se istinska sloboda ne sastoji u tome da biramo osjećaje, nego u načinu na koji ih nosimo.

U tom smislu, Tristan i Isolda nisu krivi zato što su voljeli, nego su tragični jer su svjesni da njihova ljubav postoji izvan prostora moralne odgovornosti. Oni nisu birali ljubav, ali biraju način na koji će je živjeti do kraja. Upravo u tom paradoksu, između slučaja i nužnosti, između magije i moralnosti, otkriva se duboka ljudska istina: čovjek nikada nije potpuno slobodan, ali upravo u prihvaćanju te neslobode stječe svoju unutarnju veličinu ili se kreće k emocionalnoj, mentalnoj i duhovnoj propasti.

U analizi odnosa prema drugima i drukčijima uvodite moderni pojam migranta. U čemu se ogleda Vaša analogija, kad je posrijedi taj pojam?

Vrlo dobro pitanje i iznimno zanimljivo jer povezuje srednjovjekovni tekst s modernim misaonim okvirom. Tema „migranta“ u kontekstu *Tristana* otvara prostor za dublje promišljanje o identitetu, pripadanju i drugosti, a pojmom migranta se koristim kao analitičkom metaforom kojom pokušavam osvijetliti duboku egzistencijalnu dimenziju *Tristanova* lika. Iako u srednjovjekovnom kontekstu ne postoji pojam migranta u suvremenom smislu, Tristan je u suštini lik premještanja, prijelaza i nepripadanja. On je čovjek koji nikada nije potpuno „doma“, ni u društvu, ni u ljubavi, ni u vlastitom identitetu.

Od samog početka Tristan je odvojen od korijena: gubi roditelje, napušta domovinu, putuje iz zemlje u zemlju. U svakom prostoru on je stranac, gost, privremeni član zajednice. Ta stalna izmještenost oblikuje njegovu svijest. On promatra svijet „između“, uvijek svjestan granica koje dijele kulture, staleže

i moralne kodekse. Upravo ta „migrantska pozicija“ omogućuje mu da vidi ono što drugi ne vide: relativnost društvenih normi i krhkost ljudskih vrijednosti.

Analogija s modernim pojmom migranta ogleda se, dakle, u iskustvu drugosti i nesigurnosti identiteta. Tristan je „migrant“ ne samo prostorno nego i duhovno. On prelazi granice između ljubavi i dužnosti, između viteštva i ljudskosti, između svetog i profanog. U njemu se odražava iskustvo čovjeka koji se stalno iznova mora izmišljati, prilagođavati, preživljavati u tuđem prostoru.

Na taj način *Tristan* postaje iznenađujuće suvremen tekst: govori o unutarnjoj migraciji, o nemogućnosti potpune pripadnosti i o čežnji za mjestom koje bi bilo istinski „dom“. U tom smislu, analogija s modernim migrantima nije sociološka, nego egzistencijalna – riječ je o čovjeku koji traga za smislom u svijetu koji ga ne priznaje kao svoga.

Daje li Gottfried, prema Vama, možda odgovore na vječna pitanja o ljubavi, odučnosti, prijekari, izdaji, ljubomori, laži i tračevima odnosno dezinformacijama?

Smatram da upravo kroz *Tristana* Gottfried istražuje upravo te univerzalne teme koje su i danas itekako aktualne.

Međutim, Gottfried u *Tristanu* ne nudi jednostavne odgovore na vječna pitanja o ljubavi, odučnosti, prijekari, izdaji, ljubomori, laži i tračevima, ali ih duboko i slojevito promišlja. Njegovo djelo nije moralistički priručnik, nego složena meditacija o ljudskoj prirodi i međuljudskim odnosima.

Kroz sudbine *Tristana*, Isolde i ostalih likova Gottfried prikazuje kako su ti osjećaji i postupci neizbježni dijelovi života, često isprepleteni i neodvojivi jedan od drugog. Ljubav u *Tristanu* nije idealizirana, ona je strastvena, ali i opasna. Odučnost je plemenita, ali se lako može izroditi u izdaju. Laž i tračevi nemaju samo destruktivnu

funkciju, nego pokazuju i složenu društvenu dinamiku.

Na taj način, Gottfried nas poziva da prihvatimo tu ljudsku složenost bez predrasuda. On ne osuđuje i ne opravdava, nego nas potiče na refleksiju o tome koliko su naše vlastite sudbine prožete kontradikcijama. Odgovori koje nudi nisu jasni i definitivni, nego poticajni, poziv na dublje razumijevanje sebe i drugih.

U konačnici, *Tristan* nas uči da su ljubav i izdaja, povjerenje i sumnja, istina i laž nerazdvojni dijelovi jednog istog iskustva koje nazivamo životom.

Je li *Tristan* zapravo stožerni ep, priča koja je iznjednirila sve velike ljubavne priče u Europi poslije? Tema zabranjene ljubavi, strasti, patnje, tragedije i, na kraju, možebitno katarze postala je „standardna“ u temeljima Europe, kao i često osuđivanje, zar ne?

Vrlo zanimljivo i važna tema! Gottfriedov *Tristan* zasigurno zauzima posebno mjesto kao stožerni ep i temeljna priča unutar europske književne tradicije, osobito kada je riječ o motivima ljubavi, strasti i tragedije. Njegova verzija priče o *Tristanu* i *Isoldi* nije samo jedna od mnogih, nego je ona koja je duboko oblikovala kasnije pripovijedanje o zabranjenoj ljubavi.

Tema zabranjene ljubavi, sa svim svojim složenostima, od strasti i patnje do tragedije i mogućnosti katarze, postala je arhetip koji se reflektira u mnogim velikim djelima europske književnosti. Gottfriedov *Tristan* uvodi ne samo sukob između ljubavi i društvenih normi, nego i slojevit psihološku i filozofsku dubinu koja je kasnije postala standard za razvoj ljubavnih drama, romana i opera.

Osim toga, pitanja osuđivanja i moralne dvojbe koje se provlače kroz *Tristanovu* priču odražavaju temeljne europske kulturne vrijednosti i dileme o krivnji, oprost, slobodi i odgo-

vornosti. To nas upućuje na to da je *Tristan*, uza sve svoje mitske i viteške elemente, i svojevrsni predložak za razumijevanje i promišljanje ljudskih odnosa u širem povijesnom i kulturnom okviru Europe.

Zato možemo reći da je Gottfriedov *Tristan* ne samo važan kao književno djelo, nego i kao kulturni i filozofski kamen temeljac europskog identiteta, osobito u segmentu gdje se isprepliću ljubav, patnja i etičke dvojbe.

Analizirate i problematizirate položaj pojedinca u gomili (koja osuđuje), posebno pitanje samoosuđivanja, osjećaja krivnje i srama?

Sjajno pitanje! Položaj pojedinca u odnosu na društvo i unutarnji konflikt samosažaljenja i samoosuđivanja neki su od ključnih problema u Gottfriedovu *Tristanu*. U *Tristanu* znatno problematiziram položaj pojedinca u odnosu na gomilu, odnosno društvo koje brzo i često neumoljivo osuđuje. *Tristan* i *Isolda* nalaze se u neprekidnom sukobu između svojih unutarnjih osjećaja i vanjskih očekivanja. Ta gomila, kao simbol društvenih normi i kolektivnog morala, djeluje kao pritisak koji oblikuje, ali i guši individualnost.

Posebno je zanimljivo kako Gottfried prikazuje proces samoosuđivanja, unutarnju borbu likova koja je često i teža od vanjske osude. *Tristan* nosi osjećaj krivnje i srama, ne samo zbog stvarnih djela, nego i zbog svoje nemoći da uskladi vlastite želje i društvene zahtjeve. Taj unutarnji konflikt pokazuje koliko ga mogu razoriti vlastiti osjećaji neadekvatnosti i izolacije.

Kroz obradu tih problema, Gottfried nas upozorava na opasnosti kolektivnog osuđivanja, ali i na složenost ljudske psihe koja često pretjerano kažnjava samu sebe. Time nas poziva na suosjećanje, prema drugima, ali i prema sebi samima, kao putu prema oslobađanju i razumijevanju.

ka i osobne sudbine.

Ljubavni napitak tako simbolizira snagu ljubavi kao sudbine, nešto što čovjek ne bira, nego mu se događa, kao oblik „magije“ koja ruši granice, ali i kao ispit koji pokazuje granice ljudske slobode. U tom paradoksu da ljubav istodobno spaja i razdvaja, oslobađa i uništava krije se njezina tragična veličina.

Zato u *Tristanu* ljubav nije samo osjećaj, nego kozmička sila, gotovo sakralna energija koja pokazuje koliko su tanki zidovi između ljudskog i božan-

skog, između stvarnog i mitskog. Spajanje nespojivog u tom smislu postaje i središnja metafora djela, pokušaj da se kroz ljubav prevlada svaka podvojenost, iako je upravo ta težnja ono što vodi tragediji.

Ljubavni napitak mijenja sve – red i predvidljivost dolaze u pitanje, sve se okreće naopako?

Da, slažem se da je to važan aspekt, ljubavni napitak u *Tristanu* Gottfrieda von Straßburga djeluje kao prekretnica, kao trenutak potpunog preokreta u kojem

se svijet kakav poznajemo raspada i rađa novi, vođen drukčijom logikom.

Ljubavni napitak u *Tristanu* zaista mijenja sve. On je simbol trenutka u kojem red, racionalnost i društvena predvidljivost bivaju dovedeni u pitanje. Do trenutka ispijanja napitka *Tristan* i *Isolda* djeluju unutar jasno uređenog sustava: vitez ima svoju dužnost, kralj svoj autoritet, a brak i čast svoje mjesto u hijerarhiji vrijednosti. No, s napitkom se taj sustav ruši.

Gottfried prikazuje ljubavni

Prof. dr. sc. **Divna Mrdeža Antonina**, autorica knjige *Misalju po dežaljah prohajajući: književnopovijesni prilozi o ranonovovjekovnoj književnosti u Zadru?*

Misal i deželja su centralni pojmovi sintagme u naslovu zato što u tematskim slojevima *Planina* i *Vile Slovinke* dominira itinerar deželje, kojom obojica fiktionalnih putnika (Zoran i Pisnik) putuju, a deželja im se većim dijelom teritorijalno preklapa

Početak akademske godine, povodom umirovljenja, održan je znanstveni kolokvij *Cića sartčene prijazni* u čast profesorici Divni Mrdeži Antonini. Naslov je kolokvija parafraza iz posvete *Judite* Marka Marulića Balistriliću. Kolokvij je organizirao Odjel za kroatistiku.

– Dirnuta sam i dobrom organiziranošću i odazivom mojih kolega i hrvatskih i stranih slavista, koji su različitim ljubaznim gestama pridonijeli održavanju kolokvija, a za sve skupa dugujem zahvalnost u prvom redu angažmanu svojih asistenata, dr. sc. Josipu Vučkoviću i Andriju Duževiću, kao i kolegici izv. prof. dr. sc. Ani Gospić Zupanović, svojedobno isto asistentici na Starijoj književnosti. Izlaganja su bila vrlo zanimljiva i lijepo je kad odlazak u mirovinu postaje dobar povod za još jedno znanstveno okupljanje.

Kako je nastala knjiga *Misalju po dežaljah prohajajući: književnopovijesni prilozi o ranonovovjekovnoj književnosti u Zadru* i zašto takav naslov?

Knjiga je nastajala u posljednjih nekoliko godina, a okuplja tematski i prostorno bliske, a metodološki različite, studije u kojima istražujem književnost u Zadru 16. i 17. stoljeća. Ne bavi se samo kanonskim djelima zadarskih pisaca Petra Zoranića i Jurja Barakovića, kulturnim i povijesnim okolnostima u kojima su *Planine* i *Vila Slovinke* nastale,

Knjiga je nastajala u posljednjih nekoliko godina, a okuplja tematski i prostorno bliske, a metodološki različite, studije u kojima istražujem književnost u Zadru 16. i 17. stoljeća. Ne bavi se samo kanonskim djelima zadarskih pisaca Petra Zoranića i Jurja Barakovića, kulturnim i povijesnim okolnostima u kojima su *Planine* i *Vila Slovinke* nastale, premda studije o njima pretežu u knjizi, nego i pjesmama Šime Budinića, recepcijom Marulića u Zadru i anonimnom Komedijom od Juditi, koja se smješta na zadarsko područje

premda studije o njima pretežu u knjizi, nego i pjesmama Šime Budinića, recepcijom Marulića u Zadru i anonimnom *Komedijom od Juditi*, koja se smješta na zadarsko područje. *Misal* i *deželja* su centralni pojmovi sintagme u naslovu zato što u tematskim slojevima *Planina* i *Vile Slovinke* dominira itinerar deželje, kojom obojica fiktionalnih putnika (Zoran i Pisnik) putuju, a deželja im se većim dijelom teritorijalno preklapa. Barakovićev Pisnik joj pak priključuje i južnije krajeve, prostor od Šibenika do Trogira. Budući da je opisani prostor i moja deželja – u Šibeniku sam odrasla, a u Zadru živim od vremena studija do danas – krug asocijacija potrebnih za naslov se zatvorio. Posudila sam zgodnu Zoranićevu konstrukciju, parafrazu smjestila u metaforu s dvostrukim konotacijama, prva se odnosi na unutartekstovni motiv putovanja i odnos pjesnika-put-

nika prema domovinskom prostoru kojim putuje, a druga na misaoni proces, potragu za Smislom. K tome, i raščlamba teksta čitatelju sa zadatkom je svojevrsno misaono putovanje u bitci da razotkrije smisao slojevite komunikacije s tekstom i kontekstom inkorporiranima u metodologiju istraživanja u knjizi.

Kroz istraživanja u zadarskom Državnom arhivu i Znanstvenoj knjižnici, ali i u arhivima i knjižnicama u Veneciji i Firenci, došli ste do novih otkrića o kulturno-političkim okolnostima u kojima su stvarali Zoranić i Baraković?

U novije su vrijeme povijesti književnosti dostupniji tekstualni izvori, tiskana i rukopisna građa, jer nama susjedne zemlje, poglavito mislim na Italiju, redom digitaliziraju bibliotečnu i arhivsku građu, koja nam svima time postaje dostupnija, što

u konačnici oduševljava mogućnošću konstrukcije kulturalnog *networka*, mreže kulturnih odnosa i transkulturalnog ozračja u kojem su se naši pisci kretali i stvarali. K tome, istraživanje građe u njihovim bibliotekama i arhivima posve je slobodno gotovo reaktivno. Besplatno se može snimati potrebna građa, što je kod nas onemogućeno propisima. Besmisleno je da u znanstvenim knjižnicama u Hrvatskoj morate ostaviti ogroman novac za fotokopiranje građe koja je narod-

U knjizi se razmatraju i intertekstualne veze Marulićeve *Molitve suprotiva Turkom* i *Planina* te kulturno-političke interpretacije hagiografija i predmodernih povijesnih kronika koje su utkane u referentni okvir pastoralne fikcije, apostrofirajući načine na koje je Zoranić mogao čitati Marulića. Zoranić ne interpolira Marulićevu pjesmu u njezinu izvornom stanju, nego nudi vlastitu interpretaciju teme

Razmatrate li u svojim tekstovima i intertekstualne veze između Marulićeve *Molitve suprotiva Turkom* i *Planina*?

U knjizi se razmatraju i intertekstualne veze Marulićeve *Molitve suprotiva Turkom* i *Planina* te kulturno-političke interpretacije hagiografija i predmodernih povijesnih kronika koje su utkane u referentni okvir pastoralne fikcije, apostrofirajući načine na koje je Zoranić mogao čitati Marulića. Zoranić ne interpolira Marulićevu pjesmu u njezinu izvornom stanju, nego nudi vlastitu interpretaciju teme. Zanimljivo je da on Marulićevu molitvoslovan tekst, srodan srednjovjekovnom žanru molitvenog apelativnog vapaja pred pustošenjem inovjereca, utkiva u pastoralni roman tako da pjesmu žanrovski preinačuje u skladu s poetikom arhadijskog teksta o izgubljenome zlatnom dobu. No, jasno apostrofira njezina tvorca i reprezentativne dijelove pjesme kojima signalizira autorstvo. Zoranić zapravo posve jasno distingvira svoju poetičku pripadnost i istodobno veliča autoritet Marulića kao autora prošlog vremena.

Tematizirate i kulturno-povijesni aspekt posrednika i recipijenata Marulićevih latinskih djela u talijanskim prijevodima?

Marulić je bio popularan u Europi, gdje se u velikoj mjeri tijekom dužeg perioda tiskao na latinskom, ali i prevodio na vernakular, posebice talijanski pa su ti prijevodi različitim putevima i prigodama pristizali i u Zadar, odakle su iz obiteljskih knjižnica knjige prispjele u Znanstvenu knjižnicu i arhiv. Nadam se da će čitateljima biti zanimljivo predstavljanje talijanskih prevoditelja i krugova kojima su pripadali, a meni je posebice bilo intrigantno otkriće da je njihovo djelovanje redovito uključivalo i kontakte s našijencima. Često sebe percipiramo kao marginalan rukavac u koji su pristizali kulturni odjeci, a transkulturalne veze otkrivaju da je naš *urbis* zapravo bio dio kulturnog svijeta.

Baraković se u Zadru nije baš proslavio, slabo je prošla *Vila Slovinke* među Zadraničima. Zašto?

Baraković je proslavio Zadar, općinjen njegovom poviješću, značenjem, bogatstvom i ljepotom. No, u isto je vri-

jeme bio nezadovoljan odnosom sa svojim sugrađanima, suvremenicima. Njegov Pisnik nije mogao odoljeti a da stoga ne bocne *jaglom razgovora* neke gradske uglednike. Iz suvremenosti, razumjeti posvema funkcioniranje vituperacijskih slojeva u djelu nije posve lako, jer da bismo razumjeli ironičnu oštricu, trebali bismo razumjeti sve aluzije u tekstu i okolnosti u kojima se suvremeni Zadrani pojavljuju. U tom pogledu, čitatelju pomaže XII. pjevanje *Vile* u kojem se autointerpretativno Poklisar koji je *slavio* Zadrane u prvoj inačici spjeva, sada kaje zbog toga i tvrdi da je lagao o piru i pirnicima koje je neumjereno hvalio. U tom se kontekstu razabire da je Baraković naknadno revidirao prva pjevanja *Vile* u kojima je hvalio sugrađane, a objašnjava to posredujući čitatelju i poetičku polemiku sa svojom Vilom – muzom u kojoj odbija daljnju poslušnost muzi, ne želi i nadalje pisati panegirik onima koji to ne zaslužuju te napušta Zadrane. Prelazi na novi poetički stadij vlastitog djela i ulazi u novi prostor – Šibenik koji ga je dobro primio. Izgubio je iz tih razloga Pisnik staru muzu kao vodilju. Umjesto nje uveo je u narativni sloj glasnika Poklisara, a vrhunaravno biće koje mu vodi misao i potragu za Smislom postaje Gospa Luzarica. Drugi dio spjeva je posttridentistički tekst.

Koliko se jezik Zoranića i Barakovića može danas razumjeti? Kojim su narječjem, govorom, zapravo, u stvarnosti pričali i kako su pisali?

Proširila se fama oko jezika starih pisaca kao nerazumljiva suvremenom čitatelju, što je pomalo pretjerano. Ne možete ih čitati brzo i glatko kao suvremeni tekst, ali polako i pažljivo se može, uz popratni rječnik i pokoje tumačenje značenja. Tako se, zapravo, i čitaju sva ozbiljna književna djela. Naša djeca s teškoćom čitaju i suvremene klasike, ali to je širi problem obrazovanja. Osim toga, poznavatelji čakavskih govora mogu razumjeti s više lakoće stare pisce jer je njihov jezik u osnovi čakavština, s tim da su stvarali na tzv. književnoj koine, što podrazumijeva jezik širi od lokalnog govora, jer pisac računa na širu čitateljsku zajednicu.

no kulturno dobro, a ne roba. Znanstvenici ne vode privatna istraživanja, nego je naš rad javno dobro, a depozitori nisu vlasnici nego čuvari narodnog blaga – javnog dobra. Umjesto da se istraživači pozivaju i stipendiraju da bi ih se privuklo istraživanju građe i oko njihova bora stvaraju znanstvena klima i organiziraju znanstveno-popularna događanja, kako se to u svijetu čini, građa se kod nas tretira kao roba, a depozitore se prisiljava da opstaju na tržištu, umjesto da uživaju slobodu znanstvenog razvoja i otvorenosti prema korisnicima.

Tko je sve utjecao na Zoranića, a tko na Barakovića?

Obojica su autora bili vrlo obrazovani pisci, poglavito Zoranić koji, premda vrlo mlad, pokazuje zavidnu erudiciju i dobro poznavanje kapitalnih djela talijanske i latinske književnosti svojeg vremena i onoga koje mu je prethodilo. Već pogled na margine u *Planinama* svjedoči o bogatoj lektiri, a poetika romana u stihovima svjedoči u kolikoj mjeri nasljeduje, primjerice, Sannazara, u prvom redu njegovu *Arkadi-*

ju, a potom i *Sonette*. Nekako je razumljivo da je književni ukus odnjegovao čitajući Petrarca i Dantea jer su to klasični njegova vremena. No, on odlično poznaje i najnovije naslove: oba su Sanazzarova djela tiskana ranih tridesetih, a Zoranić promptno reagira na njih hrvatskim vernakularnim tekstom, što je iznimno važno u europskim okvirima. On zasigurno piše *Ljubveni lov* pod utjecajem vrlo popularne poeme *Caccia d'Amore*, koja se pripisuje u njegovo vrijeme Egidiju iz Viterba, zadarskom nadbiskupu. U isto vrijeme iznimno mu je stalo da u roman utka i domaću književnu tradiciju, i folklornu i pisanu. Isticalo se u povijesti književnosti da Zoranić ignorira hrvatske autore jer se pogrešno razumijevao njegov hod *po stazi netlačeni*. Međutim, *Planine* nedvojbeno pokazuju da je čitao i uvažavao Marulića i Paskalića.

Baraković pak demonstrira da je čitao dubrovačke pjesnike, Dinka Ranjinu, primjerice, a apostrofira i Zoranića. Njegov prikaz pakla u XII. pjevanju *Vile* teško je razumjeti bez usporedbe s Danteovom *Božanstvenom komedijom*.

Odlični rezultati Centra za tjelovježbu i studentski sport

Studenti Sveučilišta u Zadru osvojili brojne medalje na sportskim natjecanjima

Centar za tjelovježbu i studentski sport od samog početka rada, 2007. godine organizira sportska natjecanja na razini Sveučilišta, državna i međunarodna studentska sportska natjecanja te surađuje sa sportskim organizacijama na lokalnoj, državnoj i međunarodnoj razini u organizaciji stručno-znanstvenih skupova, radionica i predavanja. Tijekom svake akademske godine studenti, članovi sportskih klubova, sudjeluju na treninzima te se natječu u oko šesnaest sportova na nacionalnoj razini. Osvojajući medalja nagrađuju se sudjelovanjem na međunarodnim sportskim studentskim turnirima, pa su tako do sada zadarski studenti gostovali u Tel Avivu, Pečuhu, Lyonu, Rimu, Moskvi, Milanu, Coimabri, Zhengzhou, Barceloni, Parizu, Istanbulu... U organizaciji Centra za tjelovježbu i studentski sport održano je šest međunarodnih

studentskih turnira u košarci te tri međunarodne utrke osmeraca *Condura Croatica*.

Najtrofejnija sportašica Sveučilišta u Zadru je plivačica Ana Burazer, koja je za Sveučilište u Zadru osvojila 34 medalje, od toga 12 zlatnih, 14 srebrnih i 8 brončanih. Najtrofejnija sportska ekipa je ženska košarkaška ekipa, koja je sudjelovala na 19 međunarodnih turnira – sedam puta osvojila je prvo mjesto i zlatnu medalju, četiri puta srebro i pet puta broncu, a tri puta studentice su bile prvakinje u košarci 3 x 3.

Najuspješniji studenti za iznimna sportska dostignuća i promicanje sporta na Sveučilištu u Zadru svake akademske godine nagrađuju se Rektorovom nagradom. Studentima sportašima dodjeljuju se stipendije na koje se mogu prijaviti svake akademske godine.

PCU GAMES 2025,
Antwerpen, Belgija, 23. – 25. 4. 2025.

Muška futsal ekipa – zlatna medalja
Ženska košarkaška ekipa – brončana medalja

UNISPORT HR ATLETIKA,
sveučilišno prvenstvo Hrvatske u atletici,
Zagreb, 8. 5. 2025.

Nika Tomić, 100 m – zlatna medalja

UNISPORT HR FINALS,
završnica sveučilišnog prvenstva Hrvatske,
Poreč, 29. 5. – 1. 6. 2025.

Muška košarkaška ekipa – srebrna medalja
Ženska košarkaška ekipa – srebrna medalja
Ženska badminton ekipa – srebrna medalja
Ženska nogometna ekipa – brončana medalja

UNISPORT HR HRVANJE,
sveučilišno prvenstvo Hrvatske
u modificiranom hrvanju, Zagreb, 7. 6. 2025.

Franko Čobanov, kategorija – 83 kg – srebrna medalja

WORLD INTERUNIVERSITIES CHAMPIONSHIPS,
Barcelona, 12. – 16. 11. 2025.

Franko Čvrljak, plivanje, 200 m mješovito – zlatna medalja
Ženska plivačka štafeta, 4 x 50 m – brončana medalja

UNISPORT H20,
sveučilišno prvenstvo Hrvatske u plivanju,
Dubrovnik, 6. 12. 2025.

Hana Sivac, 50 m i 100 m leptir – zlatna medalja
Franko Čvrljak, 50 m leđno – zlatna medalja
Ženska plivačka štafeta, 4 x 50 m slobodno – zlatna medalja
Nika Pancirov, 100 m slobodno – brončana medalja

Krševan Klarica, student treće godine menadžmenta na Odjelu za ekonomiju i košarkaš koji igra za Sveučilište i KK Zadar

Svake smo godine na državnom Final Fouru. Nadamo se dobrim rezultatima, pogotovo zato što ćemo 2027. biti domaćini Europskog sveučilišnog prvenstva u košarci

Student treće godine menadžmenta na Odjelu za ekonomiju, Krševan Klarica jedan je od najboljih sportaša Sveučilišta u Zadru. Osim za KK Zadar, nastupa redovito i za Sveučilište u Zadru.

– Košarku sam počeo igrati od djetinjstva, tata je vodio Košarkaški klub Voštanića, bio je predsjednik kluba, pa sam s njim krenuo na treninge. Počeo sam igrati kao mali, kad sam imao tri-četiri godine, dok je lopta bila veća od mene.

Imate li podršku Sveučilišta?

Sveučilište podržava sve sportaše. Spomenuo bih doc. dr. sc. Tončija Jeraka i izv. prof. dr. sc. Gordanu Ivković, zahvaljujući kojima sam počeo igrati za Sveučilište. Oni su dostupni u vezi sa svime, a na mojem studiju imamo pročelnika doc. dr. sc. Juricu Bosnu i profesore koji izlaze ususret koliko mogu. Imamo razne sportske manifestacije koje se odražavaju, ne samo iz košarke nego i iz drugih sportova. Za Sveučilište igram od početka. Nažalost, nisam mogao odigrati sve turnire zbog nedostatka vremena.

Nisu izostali ni uspjesi sveučilišne ekipe?

Kao ekipa bili smo na Europskome košarkaškom prvenstvu, osvojili smo 7. mjesto, što je dosta dobar rezultat s obzirom na to da nam je to prvo takvo natjecanje. Nova smo ekipa, nismo imali prilike puno zajedno igrati, ali mislim da će nam u sljedeće dvije godine ići sve bolje i bolje. Još uvijek smo svake godine na državnom Final Fouru. Nadamo se dobrim rezultatima, pogotovo zato što ćemo 2027. biti domaćini Europskog sveučilišnog prvenstva u košarci (EUSA Games). Atmosfera je dobra, ekipa je odlična, znamo se manje-više od prije.

Kako Vam ide u KK Zadar?

U hrvatskom smo prvenstvu prvaci u zadnje tri godine. Igramo i ABA ligu. U zadnje tri godine dvije smo bili u *playoffu* što je jedan jako dobar rezultat, s obzirom na to da su u ABA ligi najbolje europske ekipe.

Kao ekipa bili smo na Europskome košarkaškom prvenstvu, osvojili smo 7. mjesto, što je dosta dobar rezultat s obzirom na to da nam je to prvo takvo natjecanje

Nika Tomić, studentica druge godine studija na Odjelu za informacijske znanosti i tehnologije, atletičarka

Najveći uspjeh za Sveučilište sam ostvarila u svibnju ove godine, u disciplini na 100 metara

Nika Tomić studentica je druge godine studija na Odjelu za informacijske znanosti i tehnologije. Rođena je Splitska, ali se odlučila na studij u Zadru. U Splitu je završila srednju medicinsku školu, odradila jednu godinu staža, ali je htjela probati nešto drugo i eto je u Zadru gdje je „sve ispalo dobro“.

Koliko se dugo bavite sportom?

Sportom se bavim 15 godina, atletikom. Sada trčim za Sveučilište u Zadru, bilo je dosta uspjeha. Ove smo godine imali natjecanja na državnoj razini, rezultat je bio prosječan, ali imam dobro iskustvo i vjetar u leđa za nastavak.

Što se tiče atletike, najveći uspjeh za Sveučilište sam ostvarila u svibnju ove godine, u disciplini na 100 metara, trčala sam 12,74 sekunde, ako se ne varam, tako da je to bilo dobro. S obzirom na uvjete, a bilo je strašno hladno na „Mlado-

sti“ u Zagrebu, sve je Ok.

Imate li podršku Sveučilišta?

Sveučilište stvarno dosta ulaže u nas, kako u atletiku tako i u druge sportove i mi to pokušavamo vratiti na najbolji mogući način. S odličjima.

Podržavaju li Vas roditelji?

Mi smo cijeli život svi u sportu. Brat je bio košarkaš. Naravno, roditelji to guraju, potiču nas i uz nas su stalno. Uvijek je lakše uz podršku. Kad sam ja 100 % u sportu, onda su i roditelji.

Planovi za dalje?

Želim nastavak studija i akademske karijere i na Sveučilištu i izvan Sveučilišta. I nadam se da će biti uspjeha.

Može li se i studirati i baviti sportom?

Svaki dan idem na predavanje i na trening. Uspijevam s oba, a jedno povlači drugo.

Janica Filipović, studentica druge godine prijediplomskog studija Kultura i turizam

Nogomet sam počela igrati s dječacima u Žepču, a sad nastupam za Sveučilište i ŽNK Donat

Janica Filipović studentica je druge godine prijediplomskog studija Kultura i turizam na Odjelu za primijenjene komunikacijske znanosti, koja se aktivno bavi sportom, i to nogometom. Na njezinu odluku da upiše studij na Sveučilištu utjecala je mogućnost treniranja.

– Nogomet sam počela igrati sa sedam-osam godina, skupa s rođakom. Općenito sam s dječacima iz Katoličkog školskog centra *Don Bosco* krenula trenirati i vidjela sam da mi to dosta dobro ide. Genetski, imam talenta za nogomet, tako je krenulo i, evo, i dandanas se bavim nogometom. Sretna sam zbog toga, što je to u meni i što se mogu izraziti kroz nogomet.

Do sada je igrala za srednjoškolski centar *Don Bosco* iz Žepča, potom je igrala u ŽFK-u *Sloga* iz Doboja, zatim za ŽNK *Široki Brijeg*, onda za ŽFK *Radnik* iz Bijeljine, godinu i pol. Igrala je za reprezentaciju BiH – U15, U17, U19 – čitavo omladinsko razdoblje, a kad je došlo vrijeme za studij, počela je igrati i još igra za ŽNK *Donat* iz Zadra za koji briljira.

– U jesenskoj polusezoni nismo imali nijednu izgubljenu utakmicu, imamo maksimalan broj bodova. Dobro nam ide – ushićeno govori Janica Filipović.

Osim toga, zahvaljujući Janici, i Sveučilište u Zadru ima svoju nogometnu ekipu.

– Ekipa je OK, problem je što cure ne treniraju aktivno. Obveze ne dopuštaju da se okupimo i da treniramo, a kad dođemo na natjecanje, onda se taj dan dogovorimo što ćemo i kako ćemo. Samo još jedna cura i ja aktivno treniramo. Naša voditeljica je Ivana Kolovrat, trenera nismo – rekla je.

Ipak, ekipa je Sveučilišta na završnici u Poreču *UNI Sport* osvojila 3. mjesto.

Djevojke Sveučilišta u Zadru za treće su mjesto igrale protiv

„Kriminalistike“ iz Zagreba i pobijedile 5:0.

– U ŽNK-u *Donat* igram sve, ovisno što trener traži, igrala sam na svim pozicijama, osim na poziciji vratara. Za Sveučilište više igram naprijed, špicu, jer treba dati gol – priča Janica.

Zahvalna je Sveučilištu u Za-

dru koje podržava sport.

– Profesori definitivno imaju razumijevanja, ako imam neku utakmicu, kažem da imam utakmicu i sve bude super, ne prave oko toga neki problem.

Janica, usto, ima i podršku roditelja, sestara i rodbine.

– Kad sam krenula igrati no-

gomet, mama je bila u dvojbi, jer „nije nogomet ženski sport“. Ali, kad je vidjela da meni to ide i da sam u tome sretna, dala mi je vjetar u leđa. I otac je ponosan na mene, on me je poticao cijelo vrijeme – rekla je Janica Filipović koja je, uostalom, dobila ime po slavnoj hrvatskoj skijašici.